

Viața Românească

Editat de: G. STERE și Dr. I. CANTAGUZINO

SUMAR

M. Sadoveanu	<i>Însmuările lui Necula; Manca</i>
Eugeniu I. Melik	<i>În ajunul Conferinței dela Hugu</i>
Leon Feraru	<i>Fierăria versuri</i>
Sp. Popescu	<i>Moș Gheorghe la Expoziție</i>
A. Vlahuța	<i>1907 versuri</i>
Dr. V. Sion	<i>Microbi în serviciul igienei</i>
Matilda Poni	<i>Fratelui versuri</i>
Aurel C. Popovici	<i>Federalismul în Austria</i>
V. Loichița	<i>Două raze... (versuri)</i>
G. Ibrăileanu	<i>Ioan Al. Brătescu-Vănești</i>
I. Russu-Șirianu	<i>Scrisori din Ardeal</i>
Gt.	<i>Viața românească în București</i>
George Ranetti	<i>Cronici Bucureștene</i>
Izabela Sadoveanu-Evan	<i>Cronica Literară (Art. și Cr.)</i>
P. N. Panaitescu	<i>Cronica Economică (Lipsa de timp și iernii)</i>
Dr. S. Miron și D-ra Dr. Ecaterina Arbore	<i>Cronica Medicală (Mortalitate în săteni)</i>
C. S.	<i>Cronica Internă (Momentul)</i>
P. Nicanor & Co.	<i>Miscellanea.</i>

Recenzii: M. Leconte: „Demonul”; Herz (Dinu Ramură): „Luceafărul”; Nași Tulliu: „Poezii”; Z. Birșan: „Salomea”; Sylvia de P.: „Calyps”; Brantiers: „Honore de Balzac”; O. B.: „Alexandru Philippide”; Itami: „Lateinisch Element”; G. P.: „Const. Ghireșcu și N. Dobrescu”; „Două raze de la Constantin Brîncușeanu”; D. G.: „Prof. Dr. Emanuel Voiculescu din Teologia morală ortodoxă”; A. D. Livezeanu: „Chestiuni sociale relative la săteni”; G. K.: „Răsolata Armatei”; Cv.: „Găvăneșcul III, secolul XVIII”; I. B.

Revista Revistelor: Convorbiri Literare, Sămănătorul, Ueș și Literatură, Junimea Literară, Fecunda Darurilor, Convorbiri, Revue turc, Arhiva, Cultura Română, Revue des deux Mondes, L'Esprit de France, Revue Historique, Annales de Geographie, Revue de Nouvelle Antologie, Rivista d'Italia, Deutsche Rundschau, Deutsche Zeitschrift, Contemporary Review, North American Review, Review of F

Miscarea intelectuală în străinătate.

4863/D

 Municipiului Deva
LECTURA

I AȘI

Redacția: Str. Română 4. — Administrația:

1907

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pag. (cușă: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 75. — Pentru învăța studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 7 coroane 50 h. Numărul 1 cor. 75 h. — Pentru Basarabia: jumătate de an 4 ruble. Numărul 50 de copeici. Pentru străinătate: un an 11 lei. Numărul 2 lei 25 b. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : I. Agîrbiceanu, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinăști, Vintilă I. Brătianu, M. Carp, dr. P. Cazacu, I. Ciocirlan, V. Cioflec, N. D. Cocea, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, I. G. Duca, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogăș, G. Ibrăileanu, V. Loichiță, E. Lovinescu, dr. I. Lupaș, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicatide, I. Mironescu, S. Mândrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morțun, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locot-colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Mașina Pop. Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), Aurel C. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. Ioan R. Rădulescu, I. Raian, George Ranetti, I. Russu, I. Sădoveanu, M. Sădoveanu, Sever Secula, prof. univ. Stăvri, căpitan Alex. Sturdza, dr. D. Tatușescu, D. A. Tofan, Al. Tzigara-Samurcaș, dr. Alex. Vaida-Voevod, Volentii și alții.

Condițiile de abonare

date de an	15 lei
într-un an	9 "
care nu-și vor plăti abonamentul până la 1 Iulie a. c.,	1 leu, 75 b.

Se adăpostește în plus 4 lei pe an și 2 lei pe ½ an, ca indemnizații.

școlari, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți, 5 lei.—(Aceștia pot plăti în modul următor: la începutul anului un leu pe lună cel puțin, până la achitare).

ABONAMENTUL ÎN RUBLE :

date de an	15 coroane
într-un an	7 cor. 50 b.
care nu-și vor plăti abonamentul până la 1 Iulie a. c.,	1 cor. 75 b.

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de câte cinci coroane, în luna Iulie.

ABONAMENTUL ÎN LEI :

date de an	8 ruble
într-un an	4 ruble.
care nu-și vor plăti abonamentul până la 1 Iulie a. c.,	80 copeici

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni câte 2 ruble,

date de an	22 lei
într-un an	11 lei
care nu-și vor plăti abonamentul până la 1 Iulie a. c.,	2 lei 25 b.

(vezi urmarea pag. 3-a a copertii)

TABLA DE MATERII

	Pag.
<i>M. Sadoveanu</i> , Insemnările lui Neculai Manea	181
<i>Eugeniu I. Melik</i> , In ajunul conferinței dela Haga	203
<i>Leon Feraru</i> , Fierăria (versuri)	211
<i>Sp. Popescu</i> , Moș Gheorghe la expoziție	212
<i>A. Vlahuță</i> , 1907 (versuri)	236
<i>Dr. V. Sion</i> , Microbii in serviciul igienii	242
<i>Matilda Poni</i> , Fratelui (versuri)	265
<i>Aurel C. Popovici</i> , Federalismul în Austria	266
<i>V. Loichiță</i> , Două raze... (versuri)	270
<i>G. Ibrăileanu</i> , Ioan Al. Brătescu-Voinești	271
<i>I. Russu-Șirianu</i> , Scrisori din Ardeal	298
<i>Gt. Viața</i> românească în Bucovina	302
<i>George Ranetti</i> , Cronici Bucureștene	308
<i>Izabela Sadoveanu-Evan</i> , Cronica Literară—Artă și Critică feminină	311
<i>P. N. Panaitescu</i> , Cronica Economică—Lipsa de lucru la țară în timpul iernii	314
<i>Dr. S. Miron și</i>) <i>D-ra Dr. Ecaterina Arbore</i>) Cronica Medicală—Mortalitatea copiilor la săteni	317
<i>C. S.</i> Cronica Intern—Momentul	324
<i>P. Nicanor & Co.</i> , Miscellanea	327
<i>Recenzii</i> :	331
<i>M. Lermontov</i> : «Demonul»; Herz (Dinu Ramură): «Domnița Ruxanda».—G. I.; Nuși Tulliu: «Poezii»; Z. Birsan: «Salomea»; Sylvia de P.: «Calipso».—M. C.; Ferdinand Brunetière: «Honoré de Balzac».—O. B.; Alexandru Philippide: «Rumänische Etymologien. I Lateinische Elemente».—G. P.; Const. Giurescu și N. Dobrescu: «Documente și regeste privitoare la Constantin Brincoveanu».—Dragoș: Prof. Dr. Emilian Voiutski: «Prelegeri academice din Teologia morală ortodoxă».—* * *; A. D. Livezeanu: «Chestiuni sociale, economice și politice relative la săteni».—G. K.; * * *: «Răsplata Armatei».—Cv.; I. Găvănescul: «Istoria Pedagogiei, vol. III, secolul XVIII».—I.B.	
<i>Revista Revistelor</i>	342
Convorbiri Literare, Sămănătorul, Luceafărul, Revista Politică și Literară, Junimea Literară, Floarea Darurilor, Convorbiri, Revista generală a învățămintului, Arhiva, Cultura Română, Școala, Revue des deux mondes, La Nouvelle Revue, Mercure de France, Revue Historique, Annales de Géographie, Revue de métaphysique et de morale, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Deutsche Rundschau, Deutsche Revue, Sozialistische Monats-Hefte, Contemporary Review, North American Review, Review of Reviews.	
<i>Miscarea intelectuală în Străinătate</i>	354
<i>Bibliografie</i>	356

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază : în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit : în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția : manuscrise, reviste, ziare, cărți etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu**, strada Romîna, 4, Iași.

Pentru tot ceea ce privește administrația : cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa d-lui **I. Botez**, strada **Menculescu**, 2, Iași.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să înștiințeze administrația prin o carta poștală.

În depozitul Administrațiunii aflîndu-se mai multe colecțiuni din anul I al revistei „Viața Romînească” (fără No. 1 și 2), se aduce la cunoștința amatorilor că aceste colecțiuni vor fi puse la dispozițiunea lor, în tot cursul anului 1907, cu prețul de 10 lei colecțiunea celor 8 numere.

Cererile de numere razele se vor satisface deasemenea în cursul anului 1907.—dar numai în măsura puținelor exemplare disponibile,—cu prețul de 1 leu 50 exemplarul.

A apărut în editura revistei *Viața Românească* și se află de vânzare la librăriile mai de samă, precum și la Administrația revistei :

ÎN LUMEA DREPTĂȚII, Nuvele de *I. Al. Brătescu-Voinești*, un volum în 8° de 290 pagini. — Prețul 2 lei exemplarul.

SPECIALISTUL ROMÂN, Contribuție la istoria culturii românești din secolul XIX, de *A. Philippide*, un volum, în format mare, de 96 pagini. — Prețul 1 leu 50 bani exemplarul.

DEMONUL, poemă de *Mihail Lermontov*, traducere în versuri de *Ioan R. Rădulescu*, precedată de o notiță privitoare la «Poetul Caucazului». — O plachetă elegantă pe hîrtie velină, format special, 68 pagini — Prețul 1 leu.

Atragem atenția d-ilor abonați care nu sînt în curent cu plata abonamentului, că vom fi siliți a le suspenda expediarea revistei.

Prețul 1 leu 75 bani

Publicitatea revistei „Viața Românească”

1. Administrația revistei primește anunțuri pentru 1, 3, 6 sau 12 luni, pe $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ și 1 pagină, după următorul tarif:

Mărimea anunțului	Prețul în Lei pe luni:			
	1	3	6	12
$\frac{1}{4}$ pagină	20	40	65	110
$\frac{1}{2}$ pagină	30	60	100	160
1 pagină	50	90	150	

15.00

2. Anunțurile se imprimă pe hîrtie velină, colorată, și alcătuesc—in fie-care No.—o fascioară în formatul revistei, care se broșează la începutul fiecărui exemplar, făcînd corp revistei.

Insemnările lui Neculai Manea

INSEMNĂRILE EDITORULUI.

Manuscriptul profesorului Manea are 92 pp. și formează un caet în 4°, cu foile îngălbenite puțin de vechime. Scrisoarea e neregulată și repede: am avut oarecare greutăți la descifrare; cerneala întrebuițată e de mai multe colori. Printre rinduri sînt adaosuri cu creionul, ceea ce dovedește că Manea a mai citit ceea ce a scris,—lucru pe care ni-l puteam închipui și fără acele adaosuri cu creionul. Ștersături și îndreptări n'am găsit. Asta, pe cît înțeleg, n'are nevoie de vre-o interpretare.

Putem să adăogim, pentru știința cîlorva curioși, că manuscriptul face parte din biblioteca noastră particulară.

Am dat la lumină aceste puține insemnări socotind că facem un bine: s'ar putea spune că ele adaugă o pagină la istoria suferinții omenești. Pentru o înțelegere mai deplină a lor am adăos puține lucruri neînsemnate și am făcut o împărțire pe capitole. Pentru aceiași înțelegere deplină, am lăsat la o parte cîteva pasagi fără importanță. Trebuie să spunem că am stabilit punctuația care în manuscript era cu totul neglijată, și că am schimbat și ortografia. Prin această din urmă îmbunătățire nu știu dacă aducem un real serviciu adăogînd încă o ortografie, după cum face scriitorul adăoge una: căci avînd așa de multe, literatura noastră totuși n'are nici una.

Cum am spus mai sus, avem credință că facem un bine, dar ne grăbim să adăogim că poate ne înșelăm. Aceste insemnări vor fi judecate din multe puncte de vedere, pentru că a vem foarte mulți oameni care știu să fie cu vrednicie pana în mină: și mulți vor zice că Neculai Manea n'a făcut bine că și-a scris în acest chip unele întâmplări din viața lui. Neculai Manea n'ar putea nici într'un caz să le răspundă, pentru că pe dinsul nu-l mai mișcă nimicurile din valea aceasta a plîngerii.

Unele întâmplări ne-ar privi pe noi pînă la un punct.

Se va găsi cineva să spuie că o viață a unui umilit profesor de provincie n'are nici-o însemnătate, ca și toate viețile obscure și mici ale celor mulți. Ne pare rău că viața nu e plină numai de grozavele fapte diverse ale gazetelor noastre; și se poate întâmpla să aibă și în literatură, cași în viață, însemnătatea ei lumea cea neînsemnată, care, ca un fluviu, își duce durerile spre mări necunoscute.

Pornind de-aici, alții ar trece peste fapte neînsemnate și

s'ar opri la un titlu neînsemnat. De ce Însemnări? și de ce Necula! Manea? Dar cu aceeași adîncă mirare, pe care cu nici un preț nu putem s'o stăpînim, am întreba și noi de ce Ioan? și de ce Popescu?, dacă s'ar întîmpla ca acest publicist contemporan cu noi să ridice în numele criticei științifice această importantă chestie literară.

Negreșit că ar mai cădea în sarcina autorului, care nu mai este printre cei vii, precum și a noastră, care dăm la lumină un manuscris, și importanța chestiune a egalității scrierii. Aceste însemnări poate n'au un început după toate regulile consacrate și veșnice; n'au un fir roș al intrigei de la un capăt la altul, un punct culminant, o gradăție savantă la sfîrșit. Manea însă și-a scris viața, n'a scris un roman; și viața aceasta fiind foarte ciudată, nu se desfășură după regulile consacrate ale genului care poartă numele roman.

Dar iată că vine unul și întreabă cu oarecare indignare de ce Manea vorbește despre beție și despre adulter în însemnările sale. Beția și adulterul sînt cangrenele societății noastre; pe care cu orice preț trebuie s'o moralizăm. Acest campion al moralei s'ar putea să fie domnul X, sau domnul Y, după cît am auzit. Nu-l rog decît să stîrpească în cel mai scurt timp aceste viții rușinoase, și atunci oamenii ca Manea n'ar mai putea să-i supere vorbind despre ele. Tot așa noi îi asigurăm că sorbim cu ușurință marea, dacă domniile lor opresc toate apele care curg întrînsa.

Unul cercetătorii, partizanii ai celei mai mari obiectivități, ar dori apoi să se lumineze asupra unor și mai importante chestii literare. Ne grăbim deci să le spunem că atunci cînd transcriam Însemnările, vremea era geroasă și destul de liniștită, în casă era cald și copiii noștri se găseau într'o sănătate înfloritoare.

Ar zice unul însfirșit că n'am făcut bine c'am dat la lumină o scriere în care nu tresare puterea moralei în curs, pe care toți o chiamă din toate părțile, cașicum n'ar avea ființă între noi. Dar o chestie literară socotim că e o chestie literară; și morala nu privește literatura, ci numai pe cel care o caută. Și afară de aceasta, dacă cineva ridică glasul, nu e nevoie de noi; vor sări zece care vor spune contrarul; cel întăiu va spune tot ce s'a mai spus, și ceilalți îl vor întîmpina cu arme egale. Vor învia din liniștea cărților nenumărate citații și citații de citații.

În legătură cu acest punct, rugăm și noi să fim ertați că în aceste mici însemnări n'am pus la bir bucăți de versuri și proză din limbile vii și moarte, și mai ales că nu isprăvim cu o vorbă de spirit a cuiva, sau cu un vers latinesc bine ales. La urma urmei n'am voit să arătăm ce spun alții, spre a părea că spunem noi ceva; și poate pentru asta ar trebui să ne fie recunoscători cititorii.

M. S.

ÎNSEMNĂRILE LUI NECULAI MANEA.

25 August 1892.

I.

În sfârșit o să plec din București. Asta-i cea dintâi mulțămire pe care o simt decind m'au învăluit amărăciunile din urmă. Gîndul de a fugi, întâiu mi-a trecut prin minte ca un fulger îndepărtat, ca o părere, și a răspuns în suflet ca o adiere: nu socoteam că se va îndeplini; și nici n'aveam de gînd să mă mișc, să lucrez, ca să scăp de aici. Ca întotdeauna, m'am gîndit că s'ar putea, și am visat, cum ar visa cineva la o călătorie spre piramidele Egiptului, am visat la un colț de țară, la o casuță albă și liniștită, la lucruri puține și dragi, la o viață de sihastru, mică și senină, cum se cuvine unui om care a îndurat atîtea nenorociri în viață. Dar după unda aceasta de păreri am simțit că iar mă impresoară golul. Icoanele sihăstriei s'au șters; în schimb a intrat în mine puternic un gînd: sa-mi cer mutarea și să mijlocesc prin toate cunoștințele mele să mă duc într'un orașel moldovenesc, la un gimnaziu. Cînd am făcut cel întâiu pas, am înțeles ce însemnează a te mișca. Am înțeles cit e de ușor să mă duc din București. Care dintre colegii mei, profesori din provincie, n'ar face schimbul acesta? Și astfel din adierile, din părerile începutului, am ajuns acum la desăvîrșirea unui plan, lucru pentru care ajunsesem să desnădăjduesc.

Citeodată stau și mă gîndesc că viața mea este cu totul deosebită. Poate mă 'nșel: deobiceiul fiecine are gîndul acesta. N'o spun însă în gura mare, nici nu-mi voiu răspîndi prin gazete aceste puține gînduri scrise; nu mă voiu încredința decit pe mine despre ciudățenia vieții mele. Pentru aceasta, la urma urmei, nu-i nevoie de nici-o osteneală.

Stau și mă gîndesc la cîte-am pătimit pînă ce am ajuns să minic o bucățică de pine. Tata și mama sint niște bieți săteni săraci, abia au avut cu ce să-mi cumpere, la începutul începutului, cele cîteva cărțuși subțiri și umilite pe care am început a sloveni și a ceti. Pe urmă nu erau bucuroși să mă vadă trecînd la învățătură mai depărtată; se temeau cu drept cuvînt să nu iaă bucățica de mălaiu din gura celorlalte *ploduri*, care rămîneau acasă, pe cuptor. Învățătorul, *domnu'* Neculau, săracul, le-a bătut multă vreme capul. Bătrînul își tot resfira barba și se făcea că nu înțelege; mama își trăsese tulpanul peste gură și n'ar fi spus o vorbă înaintea tatei s'o taî. «Băiatul are talent, zicea a zecea oară domnu' Neculau, scărpinîndu-se cu obidă în cap; lasă-l, moș-Irimie, să meargă mai departe, să-și facă un viitor... —Da' ce folos am eu cu *talantul* lui?» mormăia moșneagul. Iar eu stăteam într'o parte lingă sobă, răzimat de pat, cu degetele cele mari ale minilor în chimiraș, și ascultam. Mă gîndeam mai mult că o să am necazuri destule cu școala și simțeam păreri de rău pentru prundișurile Moldovii și pentru desîșurile huceagurilor. Aveam însă în același timp și curiozitatea să văd alți oameni, și lucruri nouă. Pe urmă, învățătorul îmi ciocăniise capul vara întregă cu vorba asta: la liceu, la liceu! —După multe tărăgăneli, tata se hotărî dintr'odată, cînd domnu' Neculau îl încredință foarte deslușit, a treia oară: «N'ai să ai, moșule, nici-o grijă cu el. Iaca, mă duc eu la lași și-i fac eu rost...»

Așa m'am trezit bursier. Așa, anî după anî, am învățat cu rîvnă. Pentru lucruri de nimic am fost umilit de mulți cu vorbe tari care-mi aminteau despre sărăcia, despre obîrșia mea și-mi ridicau în obraji și'n ochi tot singele. Așa pentru lucruri mici am îndurat cu obrajii mei înflăcărați *corecțiunile* directorului. Și încet-încet, s'a scurs vremea picătură cu picătură; zi cu zi mi s'au lustruit și mi s'au rupt de bănci rînduri de haine care, după cum neconținut mi se spunea, nu erau ale mele; zi după zi am mîscat «de pomană», supt priviri aspre, hrana pe care statul o dădea unor «trîndavî», dintre care, printre cei mai umiliți, eram și eu.

Viața aceasta, totuși, cred acum, n'a fost o viață de necazuri. Mai întăiu și mai întăiu, a trecut foarte multă vreme de atunci. Apoi am avut și eu mulțămirile mele, fumînd pe furiș la gura sobei și rizînd de unii profesori.

Numai cînd am venit aici, în București, au început zbuciumările.

Stăteam într'o odăiță îngustă, rece, umedă, întunecoasă, în strada Iustinian. În fiecare dimineață vedeam pe stăpîna casei, o cucoană mititică, uscată, bătrînă, cu puțină mustață, cu țigara în gură. O vedeam, o auzeam tușînd uscat, și parcă-mi era groază de dînsa. Decite ori trecea pe lingă ușa odăiței mele, de a-

titea ori îmi opream răsufllarea și așteptam să bată de trei ori, apoi să între și să-mi ceară chiria.

Dădeam lecții feciorului unui băcan pe care-l chema Alexandru Ionescu. Pe băiat îl chema Ionescu A. Ioan : era iscălit așa, mare, pe toate cărțile, pe toate caetele, pe ziduri cu cărbunele, pe masă cu ascuțișul briceagului. Domnul Alexandru Ionescu avea «un magazin cu coloniale și băuturi spirtoase, foarte bine asortat». Sta la un colț de stradă, în dosul Cișmigiului. Din ușa prăvăliei, vorbea tare cu toți trecătorii, și era un om foarte prietenos, mai ales cind turna păhărele de țuică. Scurt, ciolănos, cu o barbă mare care-l blănea tot obrazul pînă la ochi, umbla repede, fuma țigară după țigară, apă nu bea niciodată, răcnea în gura mare în loc să vorbească omenește, era totdeauna în *opoziție* și totdeauna purta un baston gros și ciotoros, care-l ajuta deseori la alegeri. Il învîrtea pe deasupra capulu, îl plimba pe sub nasurile prietinelor și rîdea : «Cu așa aplicăm constituția!...» Altfel, un om foarte cum-se-cade.

Băiatul, Ionescu A. Ioan, vorbea mult : întru aceasta sămăna bucătică ruptă cu părintele său. Cind nu știa lecția, se scărpină în capu-l mare, tuns scurt, își întindea buzele spre urechi și prindea a scînci că-l doare stomahul. Era foarte pornit să mă înșele totdeauna : avea de zece ori aceeași lecție, și de două ori, de trei ori pe săptămîină *domnul* nu venea la clas. Ba încercase să mă corupă chiar dela început cu un pachet de tutun de un leu, pe care-l furase din prăvălia tatălui său. Mîncă foarte des bătăi, pentru toate minciunile, și răcnea de credeaî că-l duce la junghiere, apoi tăcea scurt, cind totul se isprăvea, și-l găseam în odaïta lui singur, fumînd cu patimă o țigărușă, pe jumătate aplecat sub masă.

Sotia lui domnul Alexandru era o cucoană foarte respectabilă. O chema cucoana Sița; abia intra pe ușă, susla greu, se îndopa cu doctorii, căci era totdeauna grozav de bolnavă, și mărturisea că citește în fiecare iarnă, lingă sobă, *Dramele Parisului*.

Era și o fată în familia aceasta : domnișoara Vasilica, trecută prin pension. La aceasta ținuse mult madam-Ionescu. Subțirică, naltă, palidă, cu vorba moale. Avea și ea parcă o boală ascunsă, căci toată ziua stătea la piano, dînd zbor la zgomotele cele mai ciudate cu puțină.

În lumea aceasta puțină mă învîrteam. La universitate mă duceam foarte rar, mă simțeam stingherit în mulțimea care mă impresura, între atîția ochi cari mă priveau cu răceală. Eram fără nici-o vlagă, n'aveam nici-o dorință și nici-o voință : eram foarte sărac. Cu banii lecției mele, cu puținii bani, abia plăteam chiria, și abia aveam o parte din lună ce mîncea... În celelalte zile,—în celelalte zile stăteam intins cu fața în sus în odaia rece, pe patul cu cearșafuri umede parcă, și răbdam de toame. Pe alții suferința aceasta, lipsa aceasta a pînii, îi biciuește, îi mîna

în izbiri de vifor, îi face oameni aprigi. Pe mine nu înțeleg de ce nu mă făcea să mă clintesc din nemișcare. Eram așa de mic și de umil în strămtorarea mea cum nu se poate spune; și străin eram și singur în orașul acesta mare în care se frământă și murmură valuri omenești.

Și singurătatea odăitei mele era grozavă. Seara, o luminare chioară pilpia pe un colț de masă și abia se deslușeau în tremurul luminii ei un scaun, o garafă cu apă, pereți goi, și patul lenei bolnave, patul suferinței invinsului. Stam ca totdeauna cu ochii în tavan, și mă simțeam în golul adinc ca într'un mormint; îmi juca în ochi lumina pustie a capătului de luminare, și mă gândeam. Uneori îmi veneau în minte icoane din copilărie, viața mică, îngustă, senină, a satului nostru; descopeream în trecut fericiri pe care nici nu le bănuisem până atunci, și deodată îmi simțeam urechile țiuind ciudat, un fior mi se strecura prin piept și un nod amar mi se oprea în gât.

Și cât de lungi erau serile acelea de foame! Nu puteam închide ochii, și visam cele mai uriașe planuri. Îmi adunam cu mintea bogății fără de număr și după aceia făceam socoteală cum să le impart. Îmi scuturam apoi capul și zimbeam: Prea mult! Micșoram norocul acesta al visurilor și iar călătoream spre plaiuri fericite, până ce ajungeam de unde plecasem. Îmi era foame; de două zile nu mincasem; stomahul se deștepta după visul scurt și după zborul fantazmelor, se deștepta și mă chinuia cumplit. Dureroasă nu era atât suferința foamei, cât gîndul nemerniciei în care mă aflam, cât gîndul că așa se vor topi ceasurile mele și în ziua ce va veni, și în seara ce va urma. Chinuitor era și gîndul golului în care mă mișc. Chinuitoare era și lămurirea pe care mi-o făceam: că așa trebuia să fie, că eram ridicat de jos, din umilință, din teamă, din sială, fără arme, nepregătit pentru lumea asta în care trebuie putere de a înfrunta.

Nu făceam nimic și n'ășteptam nimic. Și acuma mi se strînge inima cînd îmi aduc aminte cum eram atunci, un adevărat mort. Numai inima bătea; încolo parcă totul murise în mine. Dacă am trecut totuși peste puntea asta a nenorocirii, dacă am trecut fără pată, dacă nu sint astăzi un ticălos oarecare ca mulți alții, nu datoresc asta nici voinții, nici conștiinții,—ci întimplării. S'a întimplat să ajung un om cum-se-cade, pentru că în vremurile de cumpănă n'am avut prilejul să cad în noroi. Așa îmi închipui; așa trebuie să fie.

De serile crude de suferință am scăpat cînd am mai dobîndit o lecție: la domnul colonel Mărculescu. Avea o domnișoară domnul colonel, în clasa a șasea la liceu, și ținea s'o prepare *în particular*. Domnul colonel om nalt, cu puțină burtă, cu bărbia rasă cu îngrijire, cu mustățile bine răsucite, încruntat puțin, cu vorba scurtă, se aprindea ușor, se domolea curînd, un suflet foarte bun. Cucoana lui, doamna Elena Mărculescu,

fusese foarte frumoasă în vremea ei, și-i plăcea să se creadă și acuma în cea din urmă tinerețe. Toată viața și-o petrecea numai pentru grija aceasta. Nu se culca prea târziu, se scula în urma tuturor, nu voia să aibă turburări, se îmbraca simplu și elegant totdeauna, vorbea potolit, întrebuița cuvinte alese, și avea o grijă mare să creadă pe oricine că e cel din urmă vâstar al unui neam foarte vechiu de boeri. Domnișoara Sofia era o frumusețe: era ce fusese poate maică-sa odată, de mult. Naltă, subțire, cu ochii mari, negri, cu o peliță așa de gingașă, cu un farmec așa de mare în mișcarea genelor, în glas, în tremurul buzelor rumene, încît am fost uluit multă vreme, și la multe lecții am stat lingă dînsa ca un prost, fără să-mi dau seamă ce spune, ce scrie, dacă îngină versuri latinești sau scrie pe hîrtie o problemă de trigonometrie. Eram feciorul stingaciu dela țară, nepregătit, fricos în fața noutăților vieții, și mic și umilit, cum aș fost părinții și părinții părinților mei în întunericul sătîșorului lor.

În odața mea din strada Iustinian acuma nu mă mai îngrozeam de cele trei ciocănituri la ușă ale cucoanei Victoria. Acuma fără bătaie de inimă îi auzeam prin săliță hîrșitul papucilor și o zăream în mijlocul curții strimte cu țigara în gură. Acuma aveam și eu o leacă de inimă și priveam la bucățița de cer albastru care se lămurea printre acoperișurile caselor, și priveam cu un început de dragoste la salcîmul închircit, cu frunzele dese prăfuite, care creștea lingă poartă, în ogrăgioara numai de o palmă.

După iarna prea lungă, cu triste nopți și cu melancolice plîngerî de vînt, intram în primăvară—in 1880—cu inima mă împăcată. De cel dintăi rînd de haine curate făcut în cinstea soarelui tînăr, a vînturilor calde, a luminiî, am fost foarte mîndru. Ca un copil mă bucuram, ca un salbateg aș fi mulțămît lui Dumnezeu cel necunoscut, de unda aceasta de bucurie pe care mi-o aduceau împrejurările în care nu nădăjdusese decît foarte nedeslușit, așa cum tînde o plantă din întuneric undeva, spre lumina de aproape.

Îmi sunau în buzunar cîtiva bani: mă simțeam măi mare. măi tare decît mulți nenorociți cari treceau pe lingă mine, și pentru care, mărturisesc, n'aveam nici un pic de milă. Eram încredințat poate că mi se cuvenea să am și eu puține mulțămiri, ca o răsplată pentru suferinți îndurate. Incolo, în afară de asta, ce rost avea necunoscutul din juru-mi? Și astfel, vesel, făceam drumul prin Cișmigiu înverzît, ca într'o zi de sărbătoare, și intram la domnul Alexandru Ionescu.

«A! ce măi faci, domnule Manea? Bine-ai venit. Poftim. Băiatul nu e acasă. Dar e acasă Sița, găsești înlăuntru și pe Vasilica... Eu am nițică treabă...»

Îi scuturam mîna cu tărie și treceam în *salon*. Cucoana Sița lăsa îndată cartea pe genunchi și ridica spre buzele mele

o mină albă și moale, domnișoara Vasilica se ridică scurt dela piano, dădea la o parte scaunul și pe fața-i palidă, prin ochii ei negri, trecea o fulgerare de lumină. Vorbeau despre una, despre alta, fata tăcea și mă privea țintă cu ochii ei lucitori. Apoi venea băiatul, Ionescu A. Ioan, cu cărțile și cu caetele rupte, și treceam într'o odăiță aproape goală, ca să-mi fac datoria; și simțeam că mă strâng pereții, că se lasă bagdadia spre mine, că mă înăbuș: afară se cernea o lumină dulce de asfințit și o mireasmă proaspătă adia dinspre grădina întinsă a Cișmigiului.

La domnul colonel Mărculescu mă duceam cu mai multă tragere de inimă. Domnia-sa prinsese dintr'odată pentru mine o dragoste deosebită. Îmi spunea că-i plac, că sint băiat bun și așezat, cu viitor frumos; că are să mijlocească să capăt cu orice preț o funcție la un minister, că nu-i va fi greu asta: prietenii are, uite, cit păr în cap... Afară de prietenia asta, care topise o parte din sfiala mea, mă ducea acolo, în strada Plantelor, cu mai multă mișcare de suflet, și icoana domnișoarei Sofia. Decînd scăpasem de nevoi parcă numai eram așa de prost cînd stam lângă dinsa; îndrăzneam să ridic ochii, îndrăzneam să privesc spre minunații ei ochi cu gene catifelate, spre obrajii ei cu strălucire ciudată și spre murmurul buzelor ei. Din fundul sufletului meu o mișcare slabă, o adiere pornea: dar foarte slabă, foarte sfioasă, fără nici-o nădejde. Era foarte firesc lucrul acesta. Pentru întâia oară în viață stăteam alături de o fată, și era în vremea întăii tinereți. În lungile zile ale internatului la școală, în nopțile cu visuri și cu doruri nedesluite, n'aveam de unde cunoaște lumea cea adevărată, lumea vie, care te privește, care te atrage, care te izbește; ci mă pierdusem numai în viața inchipuită a cărților, visasem ca un bolnav toate fericirile și toate durerile și niciodată nu bănuisem că așa de deosebită e viața adevărată, și mai ales nu bănuisem fiorul necunoscut, aprig, și plăcut și dureros, al unui început de dragoste.

Cît stătusem infundat în cărți avusesem o mare dorință: să iubesc și eu pe cineva. Acum stam ca în fața unei taine. Domnișoara Sofia zîmbea și mă privea drept; și eu, înfiorat, stam ca în fața unei taine. Nu ștoream, parcă nu mai doream să încerc a soarbe paharul acesta cu băutura necunoscută. Sfiala mă pironia ca-și-cum mă îndreptam spre o prăpastie.

Eram foarte hotărît atunci în credința că iubirea mea e ceva cum nu se întîlnește dese-ori. Întăii, nimeni nu știa nimic, iubeam în taină, în taina cea mai desăvîrșită; al doilea tînța pe care o iubeam, domnișoara Sofia, era o frumusețe dumnezeiască: pentru nimic în lume n'ași fi crezut că asemenea farmece pot avea pereche. Pe lângă asta, al treilea, eu eram sărac, băiat care cu greu răzbăteam de jos, și doamna Elena Mărculescu era cel din urmă vlăstar al unui neam foarte

vechiu de hoeri. Dragostea mea, deci, era intovărașită de o mare nefericire : era o dragoste fără nădejde !

Amintirea împrejurărilor îmi vine foarte lămurită.—La o lecție de Simbătă, doamna Mărculescu îmi zimbi cu bunătațe și cu gingășie și-mi zise : «Domnule Manea, te rog să postești minț la noi, la dejun...»

Mi-a părut foarte bine de asemenea pofire și m'am înroșit. Nu știam dacă trebuie ori nu să mă ploconesc. M'am hotărât să bolborosesc abia auzit : «Vă mulțumesc foarte mult...» Domnișoara Sofia mă spiona cu coada ochiului și mi s'a părut că zimbește. Cind am plecat îmi întinse mina rizind și-mi șopti : «La revedere...»

A doua zi, în odăița mea, am căutat gulerul cel mai bun și manșetele cele mai curate. Mi-am periat bine hainile, mi am lustruit ca oglinda ghetetele și am plecat foarte vesel. Era în ziua de 15 April, țin foarte bine minte, și era o vreme lină, cu soare mult, cu văzduhul plin de pulbere strălucită de pietre scumpe.

Toți erau veseli : și colonelul, și doamna Elena Mărculescu, și domnișoara Sofia. Eu deocamdată eram foarte incurcat și mă gîndeam la întrebuintărea amănunțită pe care va trebui s'o fac cu feluritele tacîmuri care stăteau grămădite dinnaite-mi. Am fost incurcat la început, mai ales din pricină că fata se uita prea des la mine. Apoi bătrînul a ridicat un păhar de vin în sus, s'a uitat la lumina lui chiliimbarie, a întors ochii spre mine, a zimbit și m'a felicitat pentru *numirea* mea la ministerul de interne. Voiu fi făcut de bună-seamă o mutră foarte ciudată, foarte mirată, foarte surprinsă, foarte bucuroasă : tustrei începură a ride cu o voe-bună pe care o simțeam caldă și prietenească. Am început să mulțumesc cu cuvinte încurcate, cu glas scăzut. «Lasă, tinere, lasă, amice, zice colonelul bucuros, dumneta nieriți, ești un băiat așezat și de viitor...»

După masă, căzuî pe gînduri. Aceasta era o mare fericire în viața mea. Scăpam cu totul, cu totul de necazuri. Aveam o funcție asigurată ; îmi voiu trece regulat examenele la universitate și curind voiu intra și eu, cu drepturi, în lume. Așa mă gîndeam cu sufletul mișcat, nici nu băgai de sama că a sunat clopoțelul, că colonelul și cucoana Elena au eșit să întîmpine în salon musaliri ; poate pe jumătate băgai de seamă că am rămas singur cu domnișoara Sofia în odăița ei așa de prietenoasă, plină de lumina soarelui, cu flori tinere în vase albastre, cu fotografii nenumărate și cu nimicuri gingașe pe măsuta ei imbrăcată în horbote. Stam pe canapeaua vișinie de lingă fereastră în plină lumină, poate zimbeam viselor mele fericite, mă pătrundeam de vestea bună cu bucurie nouă și sălbatecă ; cind deodată auzii lingă mine glasul fetei :

«La ce te gîndești ?»

Mă întorsei cu uimire : stătea lingă mine. Avea un zimbet scăzut cum nu văzusem pe buzele ei niciodată, și ochii ei mari

aveau strălucirea, aveau dulceața unor flori de primăvară. Aceasta a fost clipa cea mare, clipa fără asemănare în viață, cînd am simțit scurt că tot singele mi se îngrămădește la inimă. O perdea de negură îmi fillii înaintea privirilor ; nu știu cum am apucat două mini gîngășe. Degetele erau fine și foarte reci. Și deodată o simții pe față alături. N'a fost decit o clipă, aceeași clipă. O simții alături, cu un tremur, c'o oftare,—și niciodată n'or să uite simțurile mele fiorul aprig, fiorul acela din clipa aceea, întăia.

A fost mare ca o nesfirșire iubirea mea. Nimic altceva din viață nu mai avea ființă pentru mine. Ceasurile de birou, universitatea toate erau în altă lume, o lume către care îndeplineam o datorie, o lume prin care treceam pentru că trebuia să trec. Viața mea adevărată era alta și se împărțea în două : o vreme lungă, nesfirșită, a așteptării ; alta iute, fulgerătoare, clipele prea scurte cînd vedeam pe Sofia, cînd rămîneau singur cu dînsa, cînd închideam ochii ca amețit, cînd simțeam apropierea minilor ei, a degetelor ei subțiri, cînd tresăream, cînd se alipea de mine, cînd intram ca într'o lumină prea mare, ori într'o noapte prea adîncă și cînd, deschizînd ochii, după tîorii fără nume ai sărutării, mă învăluia vraja privirilor ei pline ca de un abur greu în care scinteia deodată fulgerul.

Îmi ziceam : Asta e viața mea. Alta n'am trăit. Și în adevăr că nu trăisem alta. Prin lume nu trecusem pînă atunci decit așa, ca o frunză de toamnă purtată de vinturi. Școala nu fusese nici viață, nici pregătire pentru viață. Noptile de iarnă, de suferință și de foame nu avuseseră nici-un rost : veniseră și trecuseră prin viața mea micșurînd-o, umilînd-o, nu mă făcuseră mai bun, nu-mi lămuriseră sufletul, nu-mi arătaseră lumea, nu mă învățaseră să lupt. Și acuma deodată mi se părea că încep a trăi cu adevăr.

Părinții fetei nu știau nimic : mie mi se părea prea firesc aceasta și mă bucuram foarte. Și beția de care eram cuprins nu știu dacă nu a fost aproape să măucidă. Acuma dragostea mea avea ciudățeni, tresăream la fiecare dată, la fiecare intîlnire Sofia mă îngrozea cu o noutate. În clipa cînd doamna Elena, maică-sa, punea mina pe ivăr ca să iasă din odăiță, simțeam lunecînd spre mine, strecurîndu-se, tremurînd degetele feței care mă atingeau deodată ca puncte reci, ca niște bulgărași de zăpadă. Altă dată pe cînd colonelul se apropia de fereastră și privea în grădiniță, și punea o întrebare, cu spatele la noi, obrazul ei se alătura de al meu, cu o tremurare, cu o șoaptă. Fiorii aceștia cari mă scuturau, cari mă zdrobeau trebuie să aibă asemănare cu amețeaua crimei.

Și dintr'odată mă deșteptai. Dintr'odată aflai că se petrecuse ceva în juru-mi și eu nu știusem nimic, în intunerecul, în ticăloșia mea. Dintr'odată înțelesei că sint un om slab, că puțină voință ce aveam fusese sorbită toată de patima aceasta

iute. Colonelul și cucoana aveau să plece cu domnișoara la băi. În scurt, peste câte-va zile, chiar duminica viitoare, după ce se va sărbători logodna.

«Care logodnă? am întrebat domol.

— Logodna fetei, a Sofiei, zise, blînd, zimbînd ca totdeauna colonelul. Și te poftim și pe dumneta. Poîmine seară. S'a făcut în scurt cum se fac cîteodată lucrurile acestea, dar cred că are să fie lucru bun. Lucru bun, traînic!» urmă colonelul cu putere, hătînd de două ori în palme.

Eu n'am zis nimic. Lecția era făcută, și fusese făcută de față cu cucoana Elena. Și înțelesei acum că e cea din urmă lecție. N'am zis nimic deocamdată. Apoi am bolborosit felicitări, cu spaima de necunoscut pe care începusem s'o uit, și care acum deodată iar răsărea în mine. Mă petrecu fata pînă în săliță. Imi zîmbea, avea o lumină lină în ochi, se apropie de mine, imi ținu mina între degetele ei mai mult decît de obicei, rămase cu zimbetul și cu privirea-î adincă; așa stă ș'acum în inchipuirea mea, dreaptă, și mă privește ca printr'o ceață; așa rămase, și eu am plecat fără să rostesc un cuvînt.

Și pe urmă, tirziu, abia mi-am dat socoteală că se surpă ceva în ființa mea. Tirziu aî venit lacrimile, valurile de durere surdă, disperarea, și parcă m'am simțit dus de un viforos virtej de moarte. Și acuma parcă mă ajung vibrările acelei dureri din tinerețe. Poate am fost pe pragul nebuniei, poate m'a ajuns umbra aripilor morții: nu știu, multă vreme n'am trăit în lumea aceasta, și cînd m'am deșteptat parcă eram altul.

II.

Cercînd să deslușesc din ce a izvorit nenorocirea mea, mă gîndesc că pricina n'a fost alta decît noutatea vieții în care intram. Sufletul meu a fost ca o oglindă lucie: orice vînt umed o aburește; toate razele soarelui se răsfrîng cu putere intrînsa; toată lumea înconjurătoare se oglindește credincios în ea. Și cred că, atunci mai ales, imi lipsea ceva: prea am fost nepregătit la lovitură și prea nu puteam vedea ce se petrece în juru-mi.

Tot trecutul murise. Viața copilăriei nu mai răsuna în mine decît foarte slab și foarte rar. Ca umbre treceau pe din-nainte-mi fantome din trecut, fără putere, fără vieată, fără să lese urme, cum nu lasă urme pe luciul apelor mișcările negurei.

Tot ce aveam bun și rău în mine s'a concentrat asupra unui punct. Și dintr'o dată, în virtejul acela care singur mă ținea și din care trăiam, o coardă a plesnit. Și tot ce aveam bun și rău în mine s'a risipit. Așa își pune pentru cea din urmă oară un jucător pămăș toată rămășița averei pe o carte; așa pierde tot ce are, și pe urmă se cufundă ca într'o noapte din care i se pare că nu va mai eși.

Dar de durerea vieții aceștia eram ținut prin mîi de rădăcini. Din tot ce vibra în juru-mi, pătrundeau chemări tainice

la viață, la bucuria și suferința lumii, și astfel m'am ridicat după boala mea foarte nenorocit, dar hotărît să merg înainte.

Am prins iar a mă duce la lecția dela domnul Alexandru Ionescu; la slujbă, la minister, îmi făceam datoria cum se cuvea, cu credință, pentru suta de lei care mă ridicase din noroiul nenorocirii; universitatea, cu freamătul studențimii, începu a-mi dezvălui lucruri nouă, a-mi încălzi mintea. Și chiar în toamna aceea a anului 1880 am avut bucuria și mîngierea unei prietenii.

Cum mă îndreptam într'un rînd, seara, spre universitate, după ce eșisem dela slujbă, pe neașteptate mă izbii de un trecător. Izbirile acestea totdeauna mă necăjesc. Voiam să arunc o căutătură mînioasă în urmă, și întorsei capul. Dar privirile mi s'au luminat. Un vechi prieten îmi zimbea întorcîndu-se și el, îmi zimbea și întindea spre mine brațele. Un vechi prieten din liceu îmi întindea brațele; cu ochii, cu toată fața plină de bucurie, îmi arata o dragoste care m'a mișcat mult. Voinic, bine legat, cu fața brună neregulată dar plină de expresie și cu doi ochi mari, umezi, câprij, sub sprincenele aplecate, cu aceeași ochi cari se aprindeau în serii de repetitor de lumina visurilor și a planurilor, stătea în față-mi Costică Roman, îmi scutura mîna, mă îmbrățișa și grămădea întrebări peste întrebări.

«Ce mai faci, dragă Neculaî? De veacuri nu mai știu nimic despre tine. Ce-ai făcut până acuma? Cu ce te îndeletnicești? Parcă ai mai slăbit. Ești flămînd? ești amoretzat?»

Și deodată mă simții parcă mai tare, scuturat de necazuri ca de o pulbere netrebnică. Cu întrebări, cu răspunsuri scurte, fără șir, pornirăm în lungul Bulevardului, prin lumina unui amurg liniștit de toamnă, pe sub castani rotunzi, din cari cădeau domol, tăcute, frunzele pâlite de brumă.

Costică Roman n'avea să-mi spue prea multe lucruri. El avea cu ce trăi: puțin dar temeinic. Părinții îi trimeteau regulat bani din orașelul lor, de departe, dela Piatra Neamțului. Erau fericiți, erau mulțumiți de flăcăul lor, și el abia aștepta să-și isprăvească dreptul ca să se așeze lîngă bătrînii lui, în liniște, într'o viață tîcnită și senină.

«Mama nici nu poate trăi fără mine... îmi vorbea el cu glasul-i potolit și limpede, și zice că abia așteaptă să isprăvesc, ca să mă însoare...»

Incepu a rîde. Eu șoptii cu mîhnire:

«Tu dragă ești un om cu noroc, un om fericit...»

Vorbele acestea erau întovărășite de gînduri multe: înțelegeam prin ele și nenorocirea mea că m'am născut din oameni mici și sărmanî, și durerea pentru lipsurile mele în lupta vieții, și păreri de rău pentru o iubire foarte dureroasă, abia închisă, ca o rană adîncă. Am oftat; îmi simțeam pleoapele infierbîntate. Roman se alătură de mine, mă cuprinsese de după cap; tăcu o vreme, și așa mergeam domol pe sub castanii cu frunze arse,

prin liniștea amurgului de toamnă. Apoi rosti cu o înmădiere caldă de glas :

«Tu ai trecut printr'o suferință mare, prietine....»

De mult, nici nu mai țineam minte de când, nu mi se strecurase în suflet o undă așa de lină de căldură : de mult nu intrase lumină în taințele sufletului meu. Aveam nevoie de ușurare, trebuia să-mi mărturisesc durerile încercate. Știam că voi auzi în urmă o vorbă limpede de alinare.—Și dintr'o dată începură să se reverse în vorbe, parcă nu se mai sfârșeau, toate chinurile mele, dela nopțile amare ale erniilor trecute, până la fioroasele bucurii ale iubirii care mă zdrobise, până la mormintul din care mă înălțasem iar la viață.

Cu capul plecat prietenul mă asculta. Inserarea ne împresura de pretutindeni ; în urmă, în lungul Bulevardului, spre Cotroceni, o rumeneală singeroasă încremenise pe cer, între acoperișurile ascuțite ale caselor ; rari oameni treceau pe lângă noi grăbiți, aruncându-ne priviri curioase ; castanii tot mai nedeslusiți, ca umbre, se ridicau prin ușorul abur al serii, până când dintr'odată începură a clipi și a se aprinde felinarele, într'un șirag lung, drept, de lumină galbul, tremurătoare.

Despre dragostea mea pătimășă vorbeam ca despre lucruri petrecute într'o carte, ca despre lucruri triste de demult, așa de amorțit, în prăpastia durerii lui, îmi fusese sufletul. Și totuși aveam un tremur în glas, căci nesimțită, albă, în cercu-i de negură, cu lucirea de fulger a ochilor ei, undeva, în necunoscut, sau în fundul ființei mele, stătea încremenită o umbră.

Am tăcut după aceea ; ne-am întors, și multă vreme numai pașii ni se auzeau răsunând pe caldarîm. Într'un târziu Roman întoarse spre mine ochii lui blânzi, mari.

«Bine că s'au isprăvit toate, zise el domol. Nu mai știți nimic de dînsa ?

— Nimic. Cred că nu e în București. Și colonelul a fost mutat....

— Poate s'a măritat... șopti Roman. Mai bine așa.... Eu cred, dragă, că ai scăpat de o mare nenorocire....»

Fără nici-un cuvînt multă vreme după aceea am mers alături. Am intrat într'o berărie, ne-am așezat față în față, în zvon moale de glasuri, în strigătele chelnerilor, în nouri de fum de tutun. Și cașicum niciodată n'am fi vorbit despre alte lucruri, amîndouă începurăm a ne aduce aminte de viața noastră de internat. Intîmplări care păreau uitate răsăreau deodată, între noi ; o vorbă, un zimbet, era ca o suflare care spulbera spuză de pe amintiri ; și Roman cu ochii lui unezi și buni, mari, cari-i umpleau de o lumină ciudată fața brună și neregulată pe care abea înfiera musteața, mă privea drept, sufla repede într'o parte șuvița de fum de tutun, se gîndea o clipă, și dintr'odată răsărea c'o aducere-aminte :

«Bre Neculai, mai ții minte pe domnu' Călinescu?»

Și deodată ni se lumina ră fețele și pornirăm a vorbi cu amănunte nenumărate despre domnul Călinescu, profesorul nostru de economie politică: cum urmărea cu degetul buchea de pe cărțulia pe care o *elaborase* el, cum zimbea cu durere cînd elevul sărea un rînd, orî schimba o vorbă, cum din cinci în cinci minute gusta cîte-un gît de apă din paharul așezat la începutul lecției de pedel, la marginea catedrei, în risetele infundate ale băeților.—Știam că domnu' Călinescu, cu apa aceea se mîngie, mai ultă grozava lui sete de coniac. Și de toată înfățișarea lui ne aduceam aminte, de om pitic, cu un umăr mai ridicat, cu fața brazdată de sbîrcituri, cu ochii rătăciți, cu minile tremurătoare.—Și ne aduceam aminte și de colegi de ai noștri, de cei cari jucau cărți pe furis în fundul clasei, de cei cari se stringeau într'un colț de repetitor și asculta aventurile de dragoste ale lui Fotino, povestite cu mult foc și cu multe înflorituri; și de bietul Cojan vorbirăm, care, simțind că va muri fără tutun, aduna și fărîma în palma stîngă toate capetele de țigară ale celorlalți băeți. Amintirile se grămădiră din ce în ce mai vesele și din ce în ce mai multe, și îndelungă vreme am stat față în față cu halbele dinnainte în fumul țigărilor, trăind cu lumea trecutului nostru.

Prietenia aceasta mi-a adus multă mîngiere. Toată vremea eram nedespărțit de Roman. Alături suiam treptele universității, unul după altul ne ingrămădeam prin zarva studențimii și străbăteam în sălile pline ca niște stupi. În jurul nostru se mișcau fețe vioae cu înfățișeri foarte deosebite; întrebări și răspunsuri se încrucișau pe deasupra noastră; o lume întreagă de tineri cu pălăriile tari rotunde pe ceafă, se purta de colo-colo, cu țigara în colțul gurii, rizînd tare, făcînd semne cu coada ochiului spre fete.—Vîjîitul uniform al sălii apoi conținea deodată: un profesor ascultat intra. Și mișcarea se oprea, toți încremeneau la locurile lor ascultînd, pe cînd un glas potolit se înălța și bătea de o potrivă la urechea și la înțelegerea fiecăruia.

De vremurile acelea de muncă îmi aduc aminte cu o mișcare puternică de suflet.—Chiar erî, pregătindu-mi lucrurile și orînduindu-mi hîrtiele pentru plecare, am dat peste foi scrise de pe-atunci, foi îngălbenite și uitate, pe care am mîzgilit odată orî eî, orî Roman, la un colț, cu creionul, un profil de fată sau o înfățișare ciudată, stînsă, adormită a unui coleg necunoscut. Am dat și peste o fotografie, care incepe a se șterge de vreme și stă uitată acolo în săltar, printre hîrtii. Stăm alături, lingă un decor ciudat, și privim neclintiți înainte, parcă am privi în viitor. Și m'a cuprins o înduioșare uitîndu-mă la noi, cum eram odată: eram mai tineri, cu ochi mai mari și mai limpezi, parcă eram alții. Imi erau pline de melancolie cugetările, căci tinerii aceia de-atunci, care eram noi în adevăr, au murit, s'aî dus, s'aî stins, s'aî risipit!

Dar în prietenia aceasta, după zdrobirea pe care o încercasem, nu deschisesem ochi numai asupra mişcării universităţii. Lumea începuse a avea pentru mine acumă şi alte feţe. Şi mişcarea şi poezia Bucureştilor mă atrăgeau ca ceva nou. Şi viaţa de birou pe urmă îşi avea însemnătatea şi învăţăturile ei. De multe ori în duminicile limpezi hoînăream la întîmplare cu Roman. Mahalalele toate aveau un aer de linişte şi de sărbătoare. Flăcăi cu floare la ureche, cu pantalonî largi, cu brîu roş şi cu surtuc orăşănesc pe deasupra, unblaui în cîrduri; uneori un cîntec melodos de armonică mergea cu ei pe străzi, pătrundea printre arborii prăfuiţi, printre căsuţele scunde, şi mîngîia urechile fetelor frumos gătite, cu muşcate în păr, cu obraji rumeni, cu ochii mari negri.—

Şoseaua, primăvara mai ales, avea o înfăţişare de bucurie, de tinereţă, de viaţă nouă, neobişnuită. Veneau mirezmele florilor de pretutindenî ca mîngieri nesimţite; o lume pestriţă se ţesea în lung pe alei, pe cînd lumina strălucită se fărîma prin frunzişurile copacilor. Imi plăceau fetele mai ales: palide şi subţiri deobicei, gătite, mişcîndu-se viu, zîmbind primăverii după iarna lungă, ca nişte flori închise, asupra cărora deodată au năvălit lumina şi vîntul cald al vieţii.

Şi toamnele lungi erau frumoase, cu asfinţiturile melancolice, cu bulevardele goale, cu freamătul uşor al vîntului înserării şi cu florile ca luminările închircite, palide, florile de a doua oară ale castanilor, abia răsărite, şi oflitate.—

Veneam în odaia noastră tăcută după rătăcirile acestea cu inima plină. Vorbeam un timp, apoi, în nopţi de vară, rămîneam pe întuneric la ferestrele deschise, alături, şi freamătul depărtat al oraşului venea până la noi înnăbuşit, scăzut, ca fierberile altei lumî.

Viaţa de birou, în vremea aceia cînd începeam a deschide ochii asupra lumii ce mă înconjura, mi se părea foarte nouă şi ciudată, răsturna cu totul ideile despre care mi le făcusem despre tristeţea, despre amărăciunea oamenilor închişi în cuşti strimte, cu ochii asupra stîlpilor de cifre, pierduţi în registre uriaşe cu scoarţe verzi. Nimic din toate acestea. În ministerul meu mă împresurau oameni foarte veseli. De lucru aveau puţin, sau puţin le păsa la urma urmei: merg treburile şi mai încet. Fiecare avea un protector despre care vorbea în fiecare zi, cu subînţelesuri, cu nădejdi, prin fumul ţigărilor. Şeful de birou trecea din cînd cumpănindu-se printre băeţii lui şi băga de seamă, cu surprindere, că şi-a uitat *port-tabacul* acasă. Atuncea rostea încet, cu un zîmbet binevoitor: «N'am venit să plîng, nici să cer o ţigară...» Şi îndată se ridicau funcţionarii fercheşi de pe la locurile lor, virati cu grabă minile prin buzunari şi întindeau cu gingăşie tabachere de felurite forme şi colorî.

Despre viaţa lor întregă, de altfel foarte simplă şi îngustă, cu toţi făceau un haz nemaipomenit. Un fel de program

in care se oglindea cu credință intrebuintarea ceasurilor era citit din vreme in vreme, cind avea șeful gust mai ales, și socot că, la un teatru sau la un circ, nu făceau oamenii aceea haz mai mare decît la auzul citaniilor acelora.

Era vorba intăiu, in risetele tuturor, despre «Ministerul băeților leventi» și despre biroul «A bea bere», care citeodată se schimba in «a bea țuică». Orarul era alcătuit «in conformitate cu noile programe și dispozițiuni aperitiviste, cu adnotații din diverși autori străini, ca Tache Ionescu (colț cu Bulevardul) Teodor Gheorghiu, Niță Sterie, Roata-Lumei, Zalhana, etc., etc.»

Ziua se împărțea in trei: «antemeridiane, amiaza și postmeridiane.»

Dimineața «de la 9—10», programa se desfășura cu următoarele puncte: «Urcarea scărilor incet. O injurătură pentru scaparea condiceii de prezență. Buna dimineața la toți băeții. Raportul libațiunilor din cursul nopții până in faptul dimineții. Detalii asupra aventurilor galante. Cura de H²O in aripa stîngă a biroului. Minciuni cu ghiotura. Tortura condicilor. Partituri din biblie și talmud. N'am venit să plîng, nici să cer o țigară!» De la 10—11: «Partide de căscat și intinsori. Enciclopedie: sporturi moderne, conserve alimentare, vieța de familie, rețete de bătături, chirii de case, sechestre, chiuluri trase la hăinari, cismari și in deosebii la băcani cu coloniale, vinuri indigene și străine. Astronomie: steaua cu coadă și cu barbă, chiromanție, citirea in viitor și in noul budget, prognosticuri, suprimări, instalări de ministere și caterisiri de mitropolii. Disertațiile cucoanei Mândica cu tistimel sau tolba cu minciuni. Vieța la mahala. Versuri și romane obscene culesse in ultima noapte. N'am venit să plîng, nici să cer o țigară!» De la 11—12: «Alergare pentru împușcare de franci și țigări. Recepția protejaților de ambe sexe: chinderi și fuste diverse. Trimiterea lor după potcoave de cai morți. Plimbarea lor pe la icoane in diverse birouri. Satisfacție deplină. Consultarea deasă a ceasornicilor. Pinda la ușă a vre-unui amic june-galant și cu biștari, in care se vede imediat nădejdea țuicilor și pelinașelor, ș. c. l.»

Ascultam foarte des asemenea literatură birocratică și făceam și eu haz de aceste adevăruri ale vieții lumii ce mă impresura. Mi-am făcut și eu o copie de pe acest orar, și cu credință mi-aduc aminte de toate năzbitiile care se făceau între ceasurile 12 și 3, la *Tache* ori la *Dorul Patriei*, cu echilibrul care nu se mai găsește între un sifon mare și o jumătate de vin, și între un chil și un sifon mic; despre certurile cu nevasta acasă, despre sughițurile după amiezii, despre cîntările bisericesti pe nas și despre acel minunat *da capo al fine*, zis cu credință și cu veselie la sfîrșitul unei asemenea zile,—o zi ca oricare alta.

Mi se pare mult, foarte mult, de-atuncea.

III.

Pe vechii prieteni din preajma Cișmigiului nu-i uitasem, Dese-ori din drumul meu mă abăteam spre băcănia «bine asor-

tată» a lui nenea Alexandru Ionescu. Amintirile suferințelor trecute și cele dintâii zimbete ale soartei aveau un farmec deosebit, și nu se putea se uit vorba prietenească din trecute vremi a cetățeanului gureș totdeauna în opoziție, nici surisurile obosite ale cucoanei Sița, nici pe domnișoara Vasilica, naltă, gingașă, palidă, care mă privea pe gânduri și tăcea. Tânărul Ionescu A. Ioan acum nu mai avea nevoie de meditator: știa să-și facă singur afacerile, și avea renume mare: fuma grozav și se îmbolnăvea des când îl strigau profesorii la lecție. Altfel se jura pe orice că tânăr care să-și facă datoria ca el nu se mai află; și spre încredințare că e persecutat de profesorul de latinește, îndemna pe oricine să vorbească cu el în limba aceasta a strămoșilor noștri, spre încredințare că o vorbește ca apa.

«Mare ștregar! vorbea rizind domnul Alexandru. La toată lumea trage clapa... Și mie, dacă voești să mă crezi... Da' mi-î foarte drag, îți spun drept... Atita băiat am... Cu el rămân... Pe fată mi-o fură vre-un venetic din lumea toată mini-poimîn!...»

Tânărul intra grăbit ca după o fugă, cu șapca pe ceafă; tatăl său zimbând îl privea țintă, și el își întorcea ochii neliniștiți în altă parte. Domnul Alexandru imi făcea semn cu ochiul și clătina minunat din cap.

În salon, cucoana Sița era aceeași, cu romanul ei unsuros și cu suferințele ei vechi. Simplu îmbrăcată, de lângă pianul ei, Vasilica se ridica privindu-mă drept. Atît, pianul; altă scădere nu-î măi cunoșteam. Incolo imi plăceau și mișcărilor ei potolite, și vorba-î puțină cu mlădieri muzicale.

În odaia aceea așa de cunoscută stăteam în multe după-amezi, în zile de sărbătoare, vorbind domol, învăluit de o lumină bună de prietinie. Cu cartea pe genunchi, tinguindu-se din când în când, cucoana Sița începea să dormiteze, apoi aștepta; și eu și cu Vasilica stăteam alături, vorbeam despre lucruri vechi și șterse, și mă simțeam odihnit parcă lângă dînsa, pe când pe fereastra deschisă, înspre Cișmigiu, se zăreau valuri de verdeață sub neclintita și lucia mătase liliachie a înălțimilor.

Așa mi s'au odihnit pe-atunci zilele, între două prietenii deosebite: una caldă, adincă, puternică, a lui Roman; alta blajină, începută abia, pe isprăvite parcă, nehotărîtă, și totuși stăpîna.—Mă duceam des, nici nu băgam de seamă că mă duc din ce în ce mai des pe același drum, că încep a cunoaște copacii bătrîni din fundul grădinei Cișmigiuului, sălciile care mîngiau cu pletele lor, în filsierea vîntului, undele bălței neclintite. Treceam incet, fără bătae de inimă, dar atras de ceva. Zimbete mă intimpinau; domnișoara Vasilica se ridica repede, mă aștepta cu ochii ei mari, și eu pe jumătate înțelegeam ce se petrece în sufletul ei, pe jumătate nu-mi dam seamă, iar inima în mine parcă cerca o mîngiere pentru ființe scumpe, de demult moarte.

Așa a fost începutul, și așa am ajuns la o întimplare în-

semnată din viața mea. Amănuntele se pierd, amănuntele au fost spulberate ca de vânturi, și numai împrejurarea mare rămîne, și parcă se face gol în jurul ei. Iată-mă grăbit pe drumul Moldovei, iată-mă numai pentru o zi în casa copilăriei. Bătrînul mormăește de bucurie și ciustește o leacă de vin dintr'o cană, apoi ese, se duce la crișmă ca să mai spue la unul și la altul că băiatul lui e profesor pe la București și a venit să scoată niște *țidule* de la primărie. Mama plînge; plîng și vre-o două mătușe, care toate m'au ținut în brațe și m'au visat de nenumărate ori, plîng și dosesc pe după horn cite o sticlucă de rachiu. Soră-mea cea mai mare s'a măritat și parcă i-i frică să se apropie de mine în fusta-i de stambă portocalie și în polcuța-i mohorită. Rumănă, cu ochii buni, cu minile încrucișate în poală, zimbește, și nu știe ce să mă întrebe. Apoi imi spune o noutate: că Iordache, bărbatu-său, nu-i acasă; s'a dus la tîrg și vine pe la o Marți.

Stau puțină vreme; și la plecare maica, mititică și uscată, lingă vatra ei, își apleacă spre genunchi fruntea și ochii triști cu apele turburî. Tata, tropăind din cizmele-i mari, mă duce mîndru pînă la gară, după aceia mă sărută și mă întepă cu barba: «Apoi să umbli sănătos.... Și mai abate-te cînd-va și pe-aici, pe la bătrîni, că minî poimîni nu n'ei mai găsi!...»

În București, cele din urmă bătăi de inimă, la universitate, apoi bucuria cea din urmă și cea mai mai mare. Și'n scurt după asta mă văd în frac, alături de Vasilica, și ca o muzică lină imi tremură în urechi. Atunci nu-mi dădeam seamă de nimic, tocmai pentru că pasul pe care-l făceam era hotărîtor în viața mea. Puțin imi păsa de înșiruirea de cifre a domnului Alexandru, de cele cincisprezece mii, de cele două perechi de case, de trusoă, de toate. Ascultam, priveam, le primeam în mintea și'n sufletul meu,—și pe urmă, în lumina petrecerei, în sunetele legănate ale muzicei, pornit din urmă, de departe, din întunec, gîndul meu, trecînd prin strălucirea clipelor de față, izburcea în viitor și plănua o viață de liniști și de fericiți,—foarte nedeslușită în formele ei, dar plină, plină de farmece, o înșirare de zile a căror bucurie se va înnoi clipă cu clipă.

Trebue să fi fost atunci împăcat cu totul, cu inima plină și caldă, zvirlit de valuri miloase într'o insulă care se chiamă Uitare. Vesel mi se părea și prietenul Roman. Tăcut asculta desfășurîndu-se de pe buzele mele planuri de viață, dădea din cap și zimbea privindu-mă cu ochii lui mari, plini de lumină.

Dar cit de grozavă a fost desamăgirea, cit de tristă a fost viața căsniciei mele! Poate de aceia imi fuge pana așa de grăbită către un liman, de aceia mi se risipesc gîndurile: partea aceasta a traiului meu a fost o fărîmare clipă cu clipă a tuturor viselor; și iar am înțeles că trebue să-mi lipsească ceva, trebue să am în mine priciina zdrobirilor pe care le-am îndurat.

Cea întâi neînțelegere între mine și nevastă-mea a fost pricinuită de copil. Eu doream din tot sufletul să am unul, să-l simt lângă mine, să-l văd crescînd, să-l văd ajungîndu-mă, intrînd în lume și bucurîndu-mă. Vasilica nu părea de loc încîntată de acest plan al meu.

«Dragă Neculai, copiii se cresc greu în ziua de azi... Necazuri multe și bucurii puține..»

Mi s'a părut ciudată deocamdată filosofia aceasta a vieții, și mi s'a părut mai ales ciudată fiindcă era rostită de o ființă așa de gingașă, cu ochii așa de blajini.

Gîndeam însă în mine : «Ei lasă, nu-l nimic, ne vom înțelege noi...»

Viața noastră n'avea nimic deosebit cred eu ; dar atuncia mă nemulțămia greu : în fiecare zi așteptam o schimbare, în fiecare zi voiam să iau o hotărîre pentru altfel de traiu, așa cum nedeslușit trecuseră umbre prin visurile mele. Deocamdată voiam să trăiesc foarte izolat, nu-mi trebuia lume, nu-mi trebuia petreceri, mie imi ajungea căsuța noastră prietenească, alătura de prăvălia socru-meu, în liniștea ei, în pacea străzii, lângă frumusețea schimbătoare a Cișmigiului.

Nici aici nu m'am înțales cu soția. Vasilica înțelegea altfel să trăiască, și poate avea dreptate. Voia să primească lume, să dea ceaiuri, voia să se vorbească la acele ceaiuri ; și eu mă îmbrăcam dese ori cu redingote la ceasurile cinci, și primeam o lume necunoscută cu care vorbeam sorbind înghițituri mici de ceai și ronțâind pișcoturi, despre vreme și despre căderea guvernului.

Viața noastră a mai avut și alte nemulțămiri : certuri mici, zilnice, din nimic. Nu era servitoarea bună și trebuia să mă duc eu să caut alta ; un Oltean se purtase obraznic și eu nu sărisem mai repede în pantofi din fundul odăiței mele. Nu era carnea proaspătă ; nu-mi plăcea mie un fel de bucate ; nu eșeam cu veselie deosebită la șosea ori la o vizită.-- Ce lucruri mărunte, ce lucruri puține ! Și totuși lucrurile acestea mărunte și puțin deosebite unele de altele parcă aveai datorie nestrămutată, așa se urmau una după alta, foarte regulat, din ceasuri în ceasuri, din zi în zi, cu mici schimbări, de zece ori, de o sută de ori, în vreme de luni și de ani !...

Am ajuns să fiu cu totul rătăcit și amărît. Nu înțelegeam cum nu i-i groază ființei aceleia cu care mă întovărășisem și trăiam la un loc, nu înțelegeam cum nu i-i groază de atita vorbă zădarnică ; nu înțelegeam cum poate iscodi din necunoscut nemulțămirea, nu înțelegeam cum n'are milă de ea însăși și de mine ; nu înțelegeam ce plăcere găsește să-mi spue o vorbă crudă și să-mi amintească așa de adesea desatul meu umilit, de căsuța de vâlătuci în cari mă născusem și de părinții mei nevoiași ! Tresăream acum deseori din liniștea bunătații mele în minii cumplite : simțeam cum mi se ridică singele în obraji, cum mi se aprind ochii în cap, vorbeam tare și dădeam din mină, mă închideam și începeam să clădesc iar planuri, zeci de planuri : măsurî hotărîte, vorbe

tăioase, o răzbunare... Apoi tot mie mi se muiau privirile, tot eu zimbeam cel întâiu și mă bucuram de clipa de împăcare cind Vasilica, cu ochii ei blinzi de altă dată se apropia tăcută de mine.

Mă mai gindeam apoi, cind stăteam și cumpăneam împrejurările, că o viață întreagă, o viață lungă până la mormint, așa o să trebuiască s'o duc, cu amărăciunea certurilor și a împăcărilor în zile nenumărate. Ajunsesem să am spaima cuvintului. Simțeam, din felul cum se schimbau privirile și vorbele, simțeam că cuvintul de care mă tem, va veni și va izbucni. Eram laș, îl simțeam și mă infriçoisam.

Prietenul Costică Roman se dusesse la maică-sa, care ar fi murit fără dînsul, acolo, în munții Neamțului; și parcă nu mai aveam acuma nici-un sprijin, așa stăteam ca într'o pustie.

Și totuși așa părea că trebuie să fie viața. Vasilica nu părea disperată din pricina ceasurilor pe care eu le priveam ca nenorociri adevărate. Cucoana Sița părea mulțămîtă: Vieața așa-i, schimbătoare ca vremea... Și gema încet ca într'o durere, apoi zimbea cu bunătațe: «Cum nu sînteți fericiți, dragă? Griji mari n'aveți, de trăit, har Domnului, aveți cu ce, dumneta de băut nu beați, cărți nu joci... Unde are multă lume norocul vostru !..»

Și Vasilica, împăcată, în rochia ei simplă, trecea sprintenă prin casă; eșea să dea o poruncă bucatăresei, intra și trecea la fereastră; acolo se oprea și privea o clipă în stradă; iar eșea și-i auzeam în sufragerie glasul argintiu, după aceea, întorcîndu-se ușor încrunțată, îmi arunca o privire și zimbea, cu zimbetul ei vechiu, neîntovărășit de nici-un cuvint.

În cîțiva ani de-arîndul nevasta mea a fost bolnavă, greu bolnavă. De-abia a treia oară, în anul al cincilea, am înțeles care e pricina răcelilor acelora. Abia atunci am înțeles de ce slăbește așa de tare; de ce i se cufundă ochii în cap, de ce se îngălbenește ca în apropierea morții, de ce cucoana Sița, fără spaimă prea multă, se învîrtea în jurul patului și suspina cu bunătațe: «Nu-i nimica, puica maichii... O să scăpăm și din necazul ăsta...»

Cu amărăciune mă gîndesc la viața mea de atunci așa de neînsemnată și așa de tristă. Apoi parcă bătaia inimii mi se oprește și mi se pune o negură pe ochi.

Cu toate îngrijirile cucoanei Sița, cu toate bolile regulate ale Vasilicii, o bucurie mare, un prunc, îmi veni în lumea aceasta de necazuri. Era micuț, slab, cu pielea roșie, și plîngea așa de duios și de încet, și-i tremurau minuțele și piciorușele și i se încrețea toată fața în jurul ochilor turburi. Foarte drag îmi era. Cînd i-am auzit întâiu strigătul, cînd l-am zărit mișcînd, a tresărit ceva în mine, a izvorit ceva în mine, ceva necunoscut și dulce, și abia atunci am înțeles dragostea de copil, și mi s'au umezit ochii de lacrimi.

Nevastă-mea era foarte slabă. Cucoana Sița se tinguia. Moașa a încercat două zile, și-a făcut toată datoria, după aceea

m'a tras într'un colț: «Domnule Manea... eu nu pot să dau nici-o garanție... Mama e foarte slabă, ar trebui să cauți o doică...»

Copilul plingea răgușit, parcă-mi rupea inima; Vasilica, slabă și tristă, stătea cu privirile ațintite în bagdadie.

Dar vremea era foarte aspră în anul acela. Căzuse o iarnă tare, cu zăpezi mari, și era greu, cu totul greu să găsim doică. «Eu îmi spăl minile, vorbi moașa, copilul nu trăește așa... Până ce s'o găsi o doică să-l duci, domnule Manea, la o femeie... Sint care alăptează în Cimpul-Moșilor... Cunosc eu una... Tot mai bine acolo decit așa... Și pe urmă, în vremea asta, poate găsim o femeie...»

Cucoana Sița se tinguia încet și Vasilica tăcea neclintită și palidă, cu fața în sus. Și chiar în amurgul acela geros, un amurg cu lumină posomorită, într'o sanie, duserăm, eu și moașa, pruncul în Cimpul-Moșilor, pe uliți întortochiate și fără lumină. într'o căsuță săracă în pragul căreia ne întimpinără două femei, una bătrână, înaltă și slabă, una tinără, voinică și rumână, amîndouă umilite, amîndouă plîngîndu-se de iarna așa de aspră, de frigul ascuțit, de lipsa de lemne.

Eram așa de mihnit, încît nici nu vedeam bine în juru-mi. Totuși băgai de seamă o covată într'un colț, în care dormea liniștit un copil înfășurat strins în scutice. Bătrîna se pleca des, căuta parcă ceva pe jos și se învîrtea în juru-mi. Moașa își frămînta într'una trupul scund și gras și-și îndrepta din vreme în vreme capela care se pleca într'o parte, și rostea sfaturi nesfîrșite pe care femeia tinără le asculta cu liniște, dînd rar și domol din cap de sus în jos. La sînul ei, copilul sugea cu lacomie, i se auzea în gîtul subțirel ca de păsărică gilgîitul laptelui; și eu mă gîndeam cu inima strînsă la zilele ce vor veni.— Iar pe drum, gîndurile neastîmpărate iar mă duseră furtunoase înnainte, în viitor, spre fericiri,—ș'acuma eram mulțumit că băiatul, *slăcăul*, scăpase la hrană și mi se umfla inima în coșul pieptului cînd mi-l inchipuiam voinic și rumân, peste zece ani de zile. «Aici să n'ai nici-o grijă, zicea moașa ascuțit, ridicînd scurt mîna spre capelă... Femeile se pricep, și le-am spus eu cum să-l îngrijească...»

Peste patru zile muri Niculiță. Ș'acum pot să spun cu încredințare, știu că asemenea durere nebună, adincă, în sufletul meu, nu în simțuri, așa durere n'am avut niciodată! Nu știu cum am ajuns, și pe unde m'am îndreptat, cum am nemerit acolo, în Cimpul-Moșilor, pe strada care n'avea nume, la casa care sămăna cu treizeci altele din jur, din toate părțile. Un felinăraș stătea lingă ușa; vîntul care spulbera zăpada în toate părțile și chivîia pustiul prin locuri goale îi stînsese lumina de ceară. Cele două femei, cînd mă văzură, începură a se boci. Nu m'am uitat la ele. Bociră puțin, apoi se opriră deodată, oftară pe rînd, și rămaseră în mijlocul casei uitîndu-se la mine.

«Am cheltuit cițiva lei de l-am făcut frumos...» zise bătrîna, și tuși încet în tăcerea odăitel.

Pe o laviță goală, cîteva farfurii cu flori albastre stăteau umplute cu orez fiert, cu cîte o luminărică alături. În covățică, lingă sobă, dormea lin același copil. Și în pustiul odăii sărace, pe o măsută albă, zăcea sicriașul copilului meu. Bătrina se îndoi din șele, apoi se apropié și dădu la o parte capacul. Și încununat cu floricele tari de hirtie, cu bonetică nouă, în hăinuțele așa de strîmte, o ființă mică, firavă, copilul meu, cu pleoapele negre închise, îmi răsări înaintea. Buzele subțirele se strîngeau, cereau parcă ceva, arse cu fierul roș parcă. Și minile albe, subțirele, subțirele ca niște linioare de zapadă, și străvezii și uscate, stăteau încrucișate pe piept. Era așa de tristă ființa aceia din care fugise suflarea vieții, așa de dureroasă ființa fără mîngiere și fără mamă, copilul meu, care murise de foame, umbra aceia, cu pleoapele negre și cu buzele arse, și așa de aprig, așa de fierbinte vîlmășagul durerii mele, încît n'am putut închide ochii, n'am putut frînge o lacrimă; numai o undă de foc mi s'a ieșit în piept și tot sufletul meu voia să strige și nu putea, și numai parcă s'a scurs cu viața, într'un gemăt fără nume: «Dragul tatei!»

Abia astă iarnă s'aũ petrecut acestea și parcă a trecut o veșnicie. Ca o fumegare, pe lingă grozava flacără a acestei dureri, a fost, în răceala ernii, moartea Vasilicai. S'a dus și ea, și abia tîrziu mi-am dat socoteală că este loc în ființa mea și pentru această durere. Prelung și jalnic, în închipuire, îmi cînta, în zbaterea vîforului, un clopot slab, singuratec. În turnul de lemn de la cîmîtirul Pătrunjel, și fără prietenii, fără preot, fără nimeni, numai cu umbra mea, sta sufletul meu în spulber, pecînd pe sicriașul albastru un om aplecat, a cărui față n'o vedeam, prăvălea bulgări înghețați încet-încet pe mormîntul mic pe care nimeni acuma nu-l mai cunoaște.

(*Va urmă*)

Mihail Sadoveanu

doctrinei Drago care, precum vom vedea, condamnă întrebuintărea de mijloace violente din partea Statelor europene pentru plata creanțelor sau datoriilor publice ce aceste republici ar fi avind—două chestiuni pe care republicile americane voiau să le supună conferinței dela Haga—guvernul Statelor Unite a fost acel care a cerut și a obținut aminarea acestei din urmă conferințe. Ea se va deschide, în cursul lunii Iunie,—guvernul olandez insistind pentru I-iu sau cel mai târziu 15 a lunii, fiindcă după aceea dată timpul devine nesuferit la Haga.

Spre deosebire de prima conferință, de astădată au fost convocate la Haga de către guvernul rusesc nu numai puterile reprezentate la Petersburg, ci toate puterile fără excepție. Chiar republicile sud-americane sînt autorizate a trimite delegați, care se vor găsi pe picior de egalitate cu delegații celorlalte State. Numai șeful Bisericii catolice se va bucura de ostracismul ce l'a lovit și la prima conferință. Vaticanul știe în adevăr prea bine, căci s'a avut grija de a i se comunica, că dacă un reprezentant al său ar pătrunde în palatul păcii, guvernul italian s'ar retrage imediat din conferință.

Programul conferinței promite să fie destul de încărcat. Căci dacă în invitarea adresată Statelor se spune cam vag că scopul acestei conferințe e «de a se da o nouă dezvoltare principiilor «umanitare care au servit drept bază operei îndeplinite de mare intrunire internațională de la 1899», în schimb însă, proiectul de program pe care guvernul rusesc l'a supus în Martie 1906 puterilor străine e destul de precis. El cuprinde următoarele puncte: 1°. Îmbunătățirile de adus la dispozițiunile din convenția dela 1899 cu privire la regularea pe cale pacinică a conflictelor dintre State, în ce privește mai cu samă Curtea de arbitraj și comisiunile internaționale de anchetă; 2°. Dispozițiunile de adăugat la acele deja inserate în convenția din 1899 cu privire la legile și obiceiurile războiului pe uscat: în special în ce privește începerea ostilităților și drepturile neutrilor; 3°. Redactarea unei convențiuni cu privire la legile și obiceiurile războiului pe mare. În această privință, sarcina conferinței va fi destul de grea, mai cu osebire astăzi în urma războiului ruso-japonez care a ridicat numeroase chestiuni precum: bombardarea porturilor, orașelor și satelor de către beligeranți, așezarea de mine flotante, transformarea vaselor de comerț în vase de război, proprietatea privată a beligeranților pe mare, termenul de dat vaselor pentru a părăsi porturile neutre sau inamice după începerea ostilităților, drepturile și îndatoririle neutrilor pe mare, contrabanda, etc....; și 4°. Dispozițiuni de adăugat la convenția din 1899, în virtutea cărora principiile generale ale convenției dela Geneva din 1864 să fie aplicate și la războiul pe mare. Acest proiect de program a primit adeziunea tuturor Statelor.

Dar în afară de chestiunile puse în discuție de guvernul rusesc, e foarte probabil că conferința va mai avea a se ocupa și de altele. Așa, bunăoară, congresul păcii ce s'a ținut la Mi-

lano în cursul luni Septembrie din anul trecut a emis, între altele, părerea ca guvernele să dea reprezentanților lor din sinul conferinței dela Haga puterile necesare pentru ca ea să se transforme în tribunal diplomatic permanent însărcinat cu judecarea conflictelor dintre popoare; iar cunoscutul publicist englez W. Stead, propagatorul ideilor pacifiste, a propus ca viitoarea conferință să declare obligator articolul 8 din convenția de la 1899, care hotărăște că, în caz de neînțelegere între două State, orice alt Stat poate oferi mediațiunea sa fără ca vre-unul din beligeranți să se supere. W. Stead propune ca acest articol să se modifice în înțelesul că, pe viitor, în caz de neînțelegere între două popoare nici unul să nu poată începe ostilitățile decit după un termen de cinci-spre-zece sau douăzeci de zile—in care timp celelalte State vor avea dreptul să intervină și să cerce a dezlega conflictul pe cale pacinică. Aceasta ar fi o îndrumare spre mediațiunea obligatoare care nu a putut fi admisă de către conferința din 1899.

Dar în afară de aceste chestiuni, puțin arzătoare, atit prin ele înseși cit și prin inițiatorii lor—intruniri pacifiste sau publiciști dezbrăcați de orice caracter de oficialitate—sint alte două chestiuni care, tocmai prin obiectul lor și mai cu samă tocmai prin importanța inițiatorilor, dau de lucru diplomației și fac ca acordul să nu fi intervenit încă între State asupra programului definitiv al conferinței. Aceste două chestiuni sint: doctrina Drago și stavilirea înarmărilor.

Cind acum doi ani flotele combinate ale Angliei, Italiei și Germaniei au fost nevoite să bombardeze coastele Venezuelei, pentru a obține plata unor creanțe pe care republica sud-americană le datora naționalilor acestor trei State, guvernul republicii Argentine a protestat printr'o notă a ministrului al afacerilor străine de atunci, Drago, care a dat astfel numele său doctrinei în virtutea căreia Confederațiunea Argentină nu recunoaște puterilor europene dreptul de a recurge la forță pentru plata de creanțe sau alte reclamațiuni bănești.

Doctrina Drago a fost discutată în sinul conferinței pan-americane ce s'a ținut în vara anului trecut la Rio-de-Janeiro. Guvernul Argentinei credea atunci să obțină adeziunea conferinței, prezentind doctrina Drago ca o simplă consecință a doctrinei lui Monroë după care Statele-Unite ale Americii de Nord, considerate oarecum ca protectorul întregului continent american, au dreptul să împiedice amestecul puterilor europene în atacurile americane și mai cu samă să împiedice, din partea acestor puteri, ori-ce cucerire de teritorii pe continentul ambelor Americi. Președintele Roosevelt însă, deși partizan hotărît al doctrinei lui Monroë pe care o aprobase fără rezervă în discursul ce a pronunțat la deschiderea oficială a expoziției pan-americane din Buffalo, la 20 Mai 1901, s'a pronunțat cu toate aceste în contra doctrinei Drago. El, din potrivă, admite intervenția puterilor europene în America cind e vorba de a se face vre-o presiune

asupra republicilor care nu fac față angajamentelor luate, cu o singură condiție numai: ca aceste presiuni să nu aibă drept rezultat vre-o ocupare de teritoriu.

Dar aceasta nu a fost singura rezistență pe care a intiminat-o doctrina Drago în sinul conferinței de la Rio-de-Janeiro. Chiar în Statul pe teritoriul căruia se ținea conferința, chiar în Brazilia, sentimentul predominant era că doctrina Drago, dacă ar triumfa, ar compromite creditul republicilor americane în Europa, unde nu ar mai găsi imensele capitaluri de care au nevoie. Acordul neputindu se deci face în această privință, conferința de la Rio a hotărât că chestiunea de a se ști dacă și în ce măsură întrebuițarea forței e permisă de dreptul internațional pentru plata creanțelor datorite de un Stat față de naționalii altui Stat să fie pusă în dezbateră conferinței de la Haga.

Dealtmintrelea, această chestiune, vorbind drept, nu e nouă. Ea a fost discutată și în secolul trecut de către jurisconsultii americani Hamilton și Frelinghuysen care s'au pronunțat în sensul teoriei Drago. Cu toate acestea se pare că Curtea de arbitraj dela Haga a prejudecat-o în contra teoriei Drago, de oarece, tocmai cu ocazia arbitrajului cerut de Venezuela, ea a recunoscut, în ce privește despăgubirile, un drept de precădere celor trei puteri blocante—Anglia, Italia și Germania—față de celelalte State, ca Franța și Belgia, care și ele făcuseră reclamațiuni dar se abținuseră de a recurge la mijloacele coercitive ale bombardării.

Dar chestiunea cu mult mai importantă și poate chiar primejdioasă, precum vom vedea, pentru reușita viitoarei conferințe e cea ridicată de către opinia publică din Anglia și Statele-Unite și apoi susținută de guvernele respective: e chestiunea limitării bugetelor militare sau, în alți termeni, cea a limitării armamentului. Iată cum se exprima un ziar din Londra, *Daily Graphic*, în Aprilie 1906: „De mai multe ori primul-ministru a declarat în discursurile sale că ar fi de dorit ca o înțelegere „să intervină între State pentru reducerea armamentului. De ce „n'ar căuta el mijloacele practice spre a se ajunge la această „înțelegere? N'ar pierde nimic să sugereze un amendament în „acest sens la programul viitoarei conferințe de la Haga“. Iar în Camera Comunelor, ministrul Afacerilor străine, sir Edward Grey, răspunzînd deputatului Vivian care îi ceruse să ia inițiativa unei înțelegeri internaționale în această privință, se exprima astfel: „Primesc rezoluția Vivian și sper că celelalte puteri o vor considera ca o invitație din partea guvernului englez spre a răspunde la un apel în favoarea reducerii armamentului“. Tot odată, până la întrunirea conferinței, guvernul englez a hotărât să reducă cu aproape 1.500.000 lire bugetul marinei pe anul 1907 spre a da astfel „un exemplu“, dar fără a compromite în acelaș timp viitorul. Însfîrșit, însuși primul ministru englez, Henry Campbell Bannermann, a scris nu de mult în noua revistă liberală engleză *The Nation* un articol în care își exprimă

În mod sincer părerea asupra acestei chestiuni. În acest articol sir Henry începe prin a arăta părerea sa de rău că conferința de la 1899 n'a voit să se ocupe cu limitarea armamentului, și, după ce arată progresele pe care le-a făcut în acești din urmă opt ani ideea arbitrajului, încheie spunînd că Anglia a fost cea care a dat exemplul reducînd «în mod considerabil» cheltuielile sale navale; că, de altmîntrelea, puterea navală a Angliei nu constituie o amenințare pentru nimeni; și că, astfel fiind, delegații ei nu vor merge la conferință „cu minile goale”.

Din toate aceste reiesă deci lămurit că intenția guvernului englez e de a aduce în dezbaterile conferinței chestia înarmărilor. Nu mă pot împiedeca de a constata în treacăt contradicția ce există între atitudinea de astăzi a Angliei și cea pe care a avut-o la 1899. Căci atunci ea a fost aceea care a primit cu mai multă răceală ambele manifeste ale Țarului Nicolai cu privire la dezarmare și la reducerea armamentului. În aceste două manifeste opinia publică engleză văzuse cu drept cuvînt nu atît o pornire generoasă de umanitarism cît un calcul politic din partea Rusiei care, pe atunci, invulnerabilă în Europa și stăpînă în Asia, părea că are nevoie numai de timp și bani pentru terminarea transiberianului, grație căruia să poată oricînd inunda cu trupe China sau India.

Acceașă contradicție se observă, de altmîntrelea, și în atitudinea Rusiei care, astăzi din potrivă și în mod intenționat, a șters din programul viitoarei conferințe chestiunea înarmărilor, probabil în urma învățămîntelor trase din războiul ruso-japonez. Dar față cu stăruința Angliei, ea nu a voit să răspundă în mod imperativ: «Chestiunea nu va fi pusă» ci a însărcinat pe consilierul de Stat, de Martens, distinsul jurisconsult rus care a luat parte activă la lucrările primei conferințe de la Haga, cu o misiune diplomatică pe lângă guvernele europene în scop de a preciza condițiunile în care se va face discuția asupra acestui punct neînscriș în programul conferinței.

Dintre toate puterile Europei, Germania opune cea mai vie rezistență propunerii engleze. Iată, bunăoară, ce scria profesorul german Th. Schiemann, un intim al împăratului, în Septembrie trecut: „Germania nu poate primi sfaturi străine asupra ceia ce trebuie să facă sau să nu facă. Celelalte popoare „să-și croiască fericirea politică așa cum înțeleg ele. Dacă jugul „militarizmului le pare prea greu sînt libere să-l scuture. Pentru noi însă, îndatorirea la serviciul militar constituie un puternic instrument național de educație...” Și dacă cu toate acestea Germania nu va merge pînă acolo încît să refuze de a lua parte la conferință, în cazul cînd s'ar discuta chestia înarmărilor, e necontestabil însă că opunerea ei în sinul conferinței va împedica orice rezultat practic în acest sens.

Paguba, de altmîntrelea nu va fi mare fiindcă, desbrăcată de orice idealism, chestiunea dezarmării sau cea a limitării armamentului e mult mai puțin umanitară de cît pare. Ea se re-

duce, în definitiv, tot la o socoteală interesată. Sînt în adevăr State care, fie pe mare, fie pe uscat, se consideră în momentul de față ca cele mai puternice: Anglia, bunăoară, se consideră cea mai puternică pe mare; Germania, cea mai puternică pe uscat. Ei bine, aceste puteri, tocmai fiindcă își dau samă de superioritatea lor și în măsura acestei superiorități, ar primi bucuros o înfrinare în mersul ascendent al înarmărilor, fiindcă asemenea înfrinare n'ar face decît să statornicească o preponderență care altfel ar risca să fie numai trecătoare. Și dovada o găsim în chiar ziarele germane, care primesc o limitare a armamentului de uscat fiindcă cred că armata germană e superioară armatei franceze, dar se opun la o limitare a armamentului pe mare fiindcă știu că flota germană n'a ajuns încă la gradul de putere al flotei engleze. Astfel fiind, e de mirare că se mai găsesc încă oameni care să-și facă vre-o iluzie asupra umanitarismului propunerii englezești și, mai mult încă, să creadă în putința reușitei ei. Discuție, fără indoială, ea va provoca în sinul conferinței, dar mai mult ca sigur că această discuție va rămînea pur academică.

Dar lăsînd la o parte aceste două chestiuni--doctrina Drago și reducerea armamentului--care nu figurează în programul guvernului rusesc ne putem, cred, întreba: care va fi rezultatul viitoarei conferințe?

Dela început, să înlăturăm optimismul acelor care cred că a doua conferință dela Haga va realiza minunea de a aduce, pentru totdeauna, pacea între popoare, prin înființarea arbitrajului obligator sau prin dezarmarea generală. Sînt naivi sau șireți acei care cred sau vor să facă pe alții să creadă că, de azi pe mine se poate suprima războiul. Fiind date condițiunile în care trăesc azi popoarele, cauzele de conflict ce în mod fatal se nasc din ciocnirea patimilor, instinctelor sau intereselor, războiul, care a fost posibilitatea zilei de ieri, poate fi posibilitatea și zilei de mine. Cu atita deosebire doar că de unde ieri, el izvora din voința oitorva--mine se va naște din nevoile economice ale maselor și din conflictul intereselor materiale.

Dealtmîntrelea, chiar în ultimii opt ani, în urma conferinței dela 1899, am văzut cum aceste interese au apăsut cu toată greutatea asupra politicii internaționale. Ce a fost, în adevăr, războiul din Transval, ce a fost războiul ruso-japonez, ce a fost chiar criza marocană, dacă nu tot atîtea manifestări ale acestor interese? A, dacă lumea ar fi alcătuită numai din acele insule ferice, despre care pomenea Waldeck Rousseau în unul din cele mai frumoase discursuri ale sale „destul de bogate pentru a procura hrana tuturor locuitorilor lor și destul de sărace pentru a nu deștepta poftele vre-unui rival“, atunci, s'ar vorbi, poate, cu mai mult temei de pacea perpetuă! Dar realitatea, din nefericire, e cu totul alta.

Dacă, prin urmare, nu se cuvine să arătăm un optimism desăvîrșit față de rezultatele viitoarei conferințe dela Haga, nu

e mai puțin adevărat însă că nici nu le vom putea disprețui. Asupra multora din punctele programului răsesc conferința va face, fără îndoială, operă utilă și practică. Așa, bunăoară, ea va simplifica și, prin urmare, va înlesni procedura arbitrajului; va întări comisiunile internaționale de anchetă; va preciza legile războiului pe uscat și pe mare. Și mai presus de aceste amănunte, ce manifestare de solidaritate internațională mai frumoasă de cît această conferință dela Haga, unde se vor întruni, pentru prima oară în istoria omenirii, reprezentanții *tuturor popoarelor* din lume pentru a delibera asupra mijloacelor de a mărgini și atenua relele inevitabile ale războiului?

Deci, pentru a ne rezuma: față de această a doua conferință a păcii, nici încredere nemărginită, nici scepticism exagerat. Dragostea de pace nu trebuie să fie frica de război, căci precum a spus-o președintele Roosevelt, «nu se dă nici o atenție afemeșatului sau fricosului care bolborosesc de pace, ci se dă atenție numai omului puternic care, încins cu sabia, predică pacea, nu pentru motive josnice, nici de frică sau din neîncredere în propriile sale forțe, ci dintr'un sentiment adînc de îndatorire morală».

Eugeniu I. Melik.

Fierăria

Maghernița veche și mucedă plină-i
De fum, de caldura de larmă,
Greoaie baroase izbesc cu putere
De parcă podeaua se darmă.

Nebune, pe osii fug roțile negre
De sfirite slabele coarbe,
Se umflă și suflă și gifile foiul
Ca'n prada miniilor oarbe.

În scrașnetul pilelor șuerătoare
Vinjoasele trupuri s-apleacă.
Un cîntec duios, de mai tremură-o clipă, —
În vuetul surd se înneacă.

Din foc, ucenicii marunți, scot în grabă
Mânunchiuri de fiare 'nroșite.
Le pun pe ilăe și, buzna cu toții,
Le sfarmă 'n scînteii risipite;

Ușor, pe 'nfundate, răsună ciocanul
Și ritmic bat grele baroase,
Cînd maestrul se'ndoaie, se'nnațta, se'ndoaie
— O vargă din piele și oase —

Zorit, doar apucă cu mineca 'ngustă
Să-și șteargă ferbintea sudoare,
Dar tusa-l oprește, și-l birue setea
De aer, de-o rază de soare.

Leon Feraru

Moș Gheorghe la Expoziție

— Din psihologia celor mulți —

(Sfârșit)

Fac înapoi, pe acelaș drum, cu gândul, din partea lui Ion, să dea în calea Victoriei și s'o ia dealungul.

— Aici—spune Ion, după cîtva timp de drum—îi ministerul de Justiție.

— Așaaa!... ministerul de... auzi dumneta? să vede c'asta-i mai sărăcuț decît celălalt de colo, unde-am văzut palatul cel dintăi...

-- Nu, Moș Gheorghe—spune Ion, abia stăpinindu-se de ris— aici îi ministerul Dreptății.

— ?

— Cel care-i mai mare peste cei care fac dreptatea în țară...

— ?

Lui Moș Gheorghe i se pare că Ion vrea să rîdă de dînsul și abia se ține ca să nu-i scape din gură vre-o vorbă de ocară.

— Ce tot spui tu, Ionică, dragul moșului!—face el muștrător—îi păcat, Ionică, la vîrsta mea...

— Pe crucea mea, Moș Gheorghe!—spune Ion, îndată ce înțalege teama lui—uite, na, asta mi-e crucea!... e, cum îți spun eu, ministerul Dreptății... să n'am parte de ochii mei, dacă nu-ți spun drept! el îi mai mare peste cei care fac dreptatea în țară! —sfirșește el apăsător.

— Cum se poate, măi Ionică, una ca asta? va se zică... judecătorii au stăpin, bre!—întreabă Moș Gheorghe aprinzîndu-se.

— Poi!

— Ce fel de stăpin au ei, măi Ioane? apoi dreptate-i în țară, măi Ioane? tu nu știi cum: îi în țară, bre? Tiii...! că nu-s eu în locul lui!... cum i-aș chema eu, colea, la București, și le-aș tăea gîtul la toți, să-i învăț eu cum să facă dreptate în țară!! auzi dumneata... să aibă ei stăpin și să-și facă de cap, pare'ar fi de capul lor, să-și facă ei ris de sfînta dreptate! măăă!... măi Ioane!—se oprește Moș Gheorghe, dintr-o dată, hotărît—o fi așa el, acuma, bre?

— Apoi azi îi închis, Moș Gheorghe. Da ce ?

— Du-te, bre, și vezi, poate-i acasă! că ia să vezi! n'o să-mi tae capul... și dacă mi l'o tăea, nu-i mare pagubă!... vreau să mă duc eu, în fața lui și să-i spun cum îi dreptatea în țară!

— Moș Gheorghe, te faci de rușine... te dă afară!

— Las' să mă dea! mie nu-mi cad galoanele! da eu tot am să-i spun!...

— Nu se poate, Moș Gheorghe, că azi îi închis!

— Cum închis, bre? dece?... s'î dus la prășit? ce treabă face, mă rog, dacă n'o asculta pe mine, cum se face dreptate în țară?

— Treabă-ne-treabă, da așa-i regula!

— Așa-i regula, zău!—face Moș Gheorghe, potolindu-se.

„Eee-eh. Doamne—gîndește ei—cum nu mă'ntilnesc eu acum cu dinsul! Numai să facă Dumnezeu acum o minune, să-i dea în gînd să mă cheme înăuntru și să mă 'ntrebe: ce vrei, moșule?...—Ce să vreau cucoane? — și numai așa cădea în genunchi înaintea lui și așa începe: Cucoane, sărutăm dreapta, am venit să-ți spun cum îi dreptatea în țară!—Cum îi, moșule?—ar întreba el.—Apoi iacă cum îi, cucoane! Nu se uită nimeni la noi, cucoane! Nu găsim dreptatea nicăiri, cînd o cerem față de-un boer. N'avem pămînt de hrană, cucoane! N'avem imasă, cucoane! Toată vara muncim pentru alții, și iarna n'avem ce mîncă! și i-aș mai spune eu... așa, așa, așa... i-aș mai spune: Cucoane, chiamă pe toți judecătorii la București și le tae gîtul! Ca să știe de frica dîmîtăle, dacă de a lui Dumnezeu nu mai știu, măcar ceilalți, pe care o să-i pui în locul lor!... Și mai este o pacoste, pe capul nostru, cucoane: chiamă-ți înapoi jandarmii, pe cari ni i-ai trimis prin sate, chipurile să ne facă dreptate! De cînd ai trimis jandarmi prin sate, s'au înmulțit hoțiile... că ei singuri, jandarmii aceștia ai dîmîtăle, sînt cei mai prima hoți! De prind un hoț, îl smulg de parale și-i dau drumul; de-i o sfadă între doi, iau parale dela amîndoi, fără să știe unul de altul, și nu le fac nici o dreptate nici unuia; de se găsește un lucru de furat la cineva, îl chiamă la secția lor, că adică să-i facă hîrțiile și să-l trimeată, cînd colo, îl vezi înapoi acasă și spune el singur cît a dat să scape! Jandarmii dîmîtăle is niște hoți, mai rai decît cei de codru! Ia-ți-i înapoi, cucoane! Fă-ți pomana asta cu noi! Și cite și mai cite nu i-aș spune... așa, așa, așa... așa, Cucoane! La urmă i-aș spune: cucoane... mai fă-te și pe la noi!

Discursul acesta al lui Moș Gheorghe îl intrerupe sgomotul unui automobil, care vine în goană prăpăstioasă dinspre oraș și se duce la șosea. Moș Gheorghe se uită lung după el, cum merge și lasă fumul pe dedesubt și nu i-i așa de mirare, după cum s'ar fi așteptat Ion. Iși dă el cu socoteala că dacă sînt trenurile, de ce n'ar fi și trăsura fără cai? De una sînt bune automobilele: te duci cu ele și n'ai nevoie nici de șine, nici de hrana dobitoacelor, ca la trăsura. Deodată începe să ridă. Până

acum n'a văzut automobilul în mersul lui, dar a văzut, an vară, un automobil tras cu tînjala pe soșea.

— Să vezi, măi Ioane, hazul dracului!—incepe el. Ne duceam la moară; și cum mergeam noi așa, numal iaca o drăcie de estea în mijlocul soșelei și, lingă dînsa, un boer, cătrănit rău de ciudă. Ia ascultați, bre!—zice el. — Ce-i, cucoane? — zic eu. Spune-ți primarului să trimeată o pereche de boi, c'o tînjală, că mi s'a stricat mașina în drum, și nu mai pot să merg mai departe,—zice.—Om spune, cucoane!—zic... Da să ne prăpădim de ris, nu altceva, pîn'la moară. Unde venea el, pe soșea, în automobilul tras cu tînjală și cum ajungea în sat să dedea jos!... că-i era și lui rușine, măcar că-i deputatul nostru, cum am înțeles eu mai pe urmă! Nu i-a ajutat Dumnezeu, se vede! că el venea să vîre vrajbă între oameni și să vîre în spărieți pe primari cum i-a și vîrit, ca să nu se unească obștia pentru cumpărarea moșiei, că vrea s'o cumpere el mai efină. Era atunci o goană și-o vinzoleală, pe capul bieților oameni, cînd cu moșiea, de ziceai: ce-i asta? Prefectul de-o parte, inspectorul de alta, deputatul nostru—care, dragă Doamne, ar fi fost să stăruiască el, pe lingă Stat, s'o cumpere pentru norod, c'asa făgăduise cînd cu alegerea, da apoi și-a schimbat jocul—s'aținea de altă parte, iar primarii s'au făcut cu toții coadă de topor și-au vîrit vrajba 'n lume, precum că o să li se mănince banii de s'or uni în obștie. Și-a rămas lumea așa!.. Cit hăul nu mai dăm noi peste așa moșie de cumpărat!

* * *

— Aici îi ministerul de finanțe, Moș Gheorghe—spune Ion, oprindu-l în loc.

— Așa, zău! ministerul de finanțe!... mare casă mai are!... strașnice acareturi!... aista trebuie să fie bogat putred, măi Ioane!

— Apoi aici îi vistieria țării, moșule!

— Nu mă nebuni, măi Ioane!... nu ți-o face, ca fi, zău! —spune el, ducîndu-și mina dreaptă pe obraz și clătînd din cap. Și, zi, aici îi vis ti-e-riii-ia! a...șaaa!... auzi dumnetă! vis ti-e-riii-ia!.. tiiii... Aici trebuie să fie și tarapanaua, bre!

-- ?

— Unde se toarnă banii, bre!

-- ?

— Cum nu știi tu, bre, atîta lucru? Aici trebuie să fie și tarapanaua, că n'are unde să fie! Cum au s'aducă ei atîta bănărie, dela tarapana la vistierie? aici-i, bre!..

— Știu c'or fi ducînd-o bine, cei dela tarapana, din partea paralelor!—gîndește el, oftînd lung—că cine să mai ție socoteală de cit bănet mai fac ei!... decît trebuie să fi avînd și ei o socoteală! n'or fi dînd ei chiar iama!... or fi luînd și ei, așa, să nu se cunoască... poți umbra cu miere, să nu-ți ungi degetele?!... cred că rîndul întăi, dela casele astea, ba și rîndul al doilea, trebuie

să fie umplute ochiu cu bani... așa, negreșit, nici nu cred să mai fie pod între rindul întâi și al doilea, că n'ar ținea podul atita de amar de bani!... dedesubt trebuie să fie rublele, ori napoleonii, deasupra francii și dupcele și tocmai deasupra de tot, trebuie să fie gologanii... colo, în rindul de sus trebuie să fi stînd Vodă... că n'o să-și lase el banii pe mina altora... Vezi dumneta? hm! cit îi el de Vodă și n'are palat aurit... o fi făcînd-o asta într'adins ca să nu mai știe lumea că are atita bănărie... vine cum face negustorii, cînd se duc la drum: se'nbracă în haine cio-bănești, ca să nu-i mai știe unul și altul că ei au asupra lor aur deavolna!

— Nu-i așa, măi Ioane?

-- Ce să fie așa, moș Gheorghe?

-- Că Vodă nu-și aurește casa ca să...

— Ce casă, moș Gheorghe?—spune Ion, înțelegîndu-l la ce se gîndește el, cînd îi arată cu ochii spre rindul al treilea.

— Nu-i aista palatul Vodii, bre?

— De unde! aici îi ministerul de finanțe, vistieria... unde s'adună banii din țară, birurile... de-aici se dau lefurile...

— Așaaa!—spune moș Gheorghe, pîrîndu-se, un moment că înțelege. Va să zică aicea vine birul nostru!...

Va să zică—face el îngîndurat—birul nostru se duce pe lefuri... iacă unde se duce muncuța noastră! de-aceia căpcinii de perceptori se silesc și ne vînd țolicele pentru bir... dumnea-lor își fac palaturi din birul nostru! așa le-a fost socoteala?! mă miram eu unde să fie gura de lup, care mincă birul norodului fără sațiu! Și Vodă le dă! ce-i pasă lui!? nu dă din banii lui!... mai auzita-i, dumneta, una ca asta? banii birului se duc pe lefuri!... multe țî-i dat să mai auzi cît trăești! apoi, dacă-i pe-aceia, dacă nu strînge Vodă toți banii și nu-i mincă el pe toți... apoi el nu-i așa vinovat, săracul, cum zice unul și altul, cînd vorbim și noi, în legea noastră!... is vinovați cei cu lefurile, care se'ndeasă în sufletul lui Vodă și-i cer lefuri... s'o fi apărînd și el, poate; o fi zicînd și el ca să mai scadă birul... da unde-o fi putînd de răul căpcinilor!?... e...eh, Doamne! că nu-s eu ca Vodă!... cum i-aș mai chema eu, pe cite unul și cum le-aș mai tăea gitul, fără pic de păcat!! cum aș mai face eu o lege, în locul lui, că nu mai trebuie nici o slujbă! că să nu mai primească nimeni, nici o leafă! că să iartă norodul de bir!..."

* * *

Bucureștii îi strică lui Moș Gheorghe o mulțime de socoteli și-i stirnesc altele în loc. Nu-i vorbă, ranele vechi, necătate, care nu se pot închide, nu dor așa de ascuțit ca cele nouă... ranele vechi se'nchid și se deschid, de multe ori fără știrea celui care le poartă; iar durerea lor nu-i simțită așa de viu, pentru că i împrăștiată de vreme și-i împărțită de întreaga ființă a bolnavului... Ion înțelege și nu să miră de loc cînd îl vede pe

Moş Gheorghe că mai poate ride, chiar și după' cea mai groaznică vijelie sufletească a lui. Cînd îl vede posomorit, nu pare de loc îngrijit : el știe c'o să-i treacă iute și c'o să ia sama la toate lucrurile pe cari o să le întâlnească mai departe, ca și cum ai zice că Moş Gheorghe nu pune nimic la inima lui.

Cum trec de ministerul de finanțe, pe calea Victoriei, i se pare lui Moş Gheorghe că merge printre două ziduri, pline de ferestre, și că aceste ziduri, cu fel-de-fel de podoabe pe dinsele, se ridică până la cer ; iar cînd ajunge și vede, în dreapta, otelul „Splendid“ și tot șirul de clădiri, care se țin de el mai departe, până dincolo de strada Știrbei-Vodă, ca și cum ar fi dintr-o singură bucată ; cînd se uită la „High-life“, la care, i se pare, că nu mai dă de coperiș și nici nu-i în stare să-i numere rîndurile, ori să-l ducă mintea cum au adus geamurile acelea, la așezatul lor ; cînd, cată în stînga și dă de grădina Episcopiei, cu chipurile acelea de oameni, puse pe două rînduri, pe aleia principală ; cînd, în sfîrșit, mai vede în fund Ateneul, a cărui clădire i se pare că acopere tot Bucureștiul cu briuri de aur... moş Gheorghe nu-și mai da samă dacă mai are, ori nu, vre-o legătură cu pămîntul. Un moment i se pare că-i victima unei vedenii și de aceea, fără să spună un cuvînt, se tot șterge la ochi și nu îndrăznește să facă un pas mai departe.

— Ei ? mări, Ioane!... spune și tu acum, dacă nu-s nebune fetele celea!... să se ducă ele după năluciri și să nu vie cu noi! — face el, cu părere de rău, după un oitât de ușurare.

În grădina Ateneului „drum mare“, pe care „se vede foind lume de toată mîna“. Asta îl face pe Moş Gheorghe să înțeleagă că nu poate fi vorba de o curte boierească și că trebuie să fie altceva. I se naște dorința să între și ei în grădină ca să vadă lucrurile mai de-aproape, cu toate că tot are oarecare teamă să nu fie țînt de rău de cineva. Incurajarea și asigurarea lui Ion îi hotărîște să între și el înăuntru.

La monumentul generalului Florescu nu găsește decît vulturul mare de deasupra și movila de boambe de dedesupt : poate închipuesc ouăle vulturului de de-asupra, poate că vulturul vine la cub. Nici nu-i trăsnește prin cap că stîlpul pe care stă vulturul și chipul atîrnat și nebăgat în seamă, al generalului Florescu, poate să fie o țeavă de tun, atît mai puțin o țeavă dela un tun luat dela Turci.— Monumentul lui Traian Dumitrescu îl face să se gîndească din nou la Gheorghe Duca : înțelege acum că chipurile de oameni se fac și din marmură și că negreșit Traian Dumitrescu, cine o fi fost el, trebuie să fi născocit și el ceva, de umblat pe apă ori pe uscat, că degeaba nu i-au ridicat ei statuie.— Dintre toate busturile, care mai sînt în grădina Ateneului, numai bustul lui Eminescu îl face să se oprească în loc mai mult, pentru că înaintea acestui bust, așezat „sub o salcie pletoasă“, stă o grupă de țărani dela munte, iar unul din grupă, mai chipeș și mai deosebit la vorbă și port, le spune despre Eminescu. Moş Gheorghe trage și el cu urechea și i minuiat de

cele ce aude. Eminescu a fost „scriitorul cel mai mare“ de poezii. Cu bună samă trebuie să fi fost „scriitorul cel mai mare“. altfel nu i-ar fi ridicat monument. Numai decît și-l inchipuie pe Eminescu așezat la o masă. într-o cancelarie mare, plină de lume și scrie—și scrie de nu-i vezi mîna și se minunează toată lumea, care-l privește, cu gura căscată, cum scrie el și tremură masa pe care scrie,... parc’ar fi apucată de friguri.

Chipeșul grupei dela bustul lui Eminescu, le spune că trebuie cercat de nu cumva s’ar putea să meargă cu toții în Ateneu. Ion trage de minecă pe Moș Gheorghe și intră și ei în grupă.—Înălțimea coloanelor, de dinaintea ușii principale, îl face pe Moș Gheorghe să se simtă mic, mic de tot, un fel de nimic netrebnic. Deasupra ușii, sus, unde abea ajungi ca privire, chipurile vovezilor îi amintesc, la început, toți sfinții calendarului: chipul regelui, după părerea lui, nu poate fi altul decît sfîntul Mina,—făcătorul de minuni;—al lui Neagoe Voevod îl ia drept icoana sfîntului Neculai; iar al lui Vasile Lupul... îl încurcă: ce fel de sfînt, cu căciula de dorobanț în cap?! Își vine îndată în fire că poate nu sînt sfinți, că prea s’îmbrăcați cu blănuri aurite—oricît ar fi ei sfinți din București—și rămîne la mcheerea că toate aceste chipuri aduc a popi din cărțile de joc.

Un domn s’arată în ușă, o deschide larg în lături și le spune că pot să între, de oarece sînt în grup.

Moș Gheorghe nu-și crede urechilor: cum se poate,—își zicea el—ca un biet țaran, dela capătul pămîntului, tocmai din fundul Horincei, s’ajungă el, să aibă voe, să între într’un palat năzdravan ca acesta?! Și de aceia,—tot cu gîndul că iacă-iacă... o să vie unul și-o să-i zică „eși afară, javră bătrînă!... cum îndrăznești să intri tu aici?... c’ăici nu-i de nasul tău!“—pășește cu grijă și par’că n’ar înainta. Poate că de aceiași simțire e cuprins tot grupul, ori poate că toți sînt încremențiți de ceia ce le vād ochii. că nici unul nu se depărtează de ușă. Tac cu toții, cu capetele descoperite, ca într’o biserică împărătească. Chiar dela cea de’n-tăi clipă, toate mințile sînt furate, toate sufletele sînt scuturate și liberate de pumnul de țarină în care sînt închise;... bogăția podoabelor de pe bagladiie, cei doisprezece stilpi, pe care se răsîna toată bolta rotundej, cum s’ar răsîna cerul—cu stelele lui pe stilpii lumii; cele patru scări de marmoră albă, de mărime neînchipuită, cu suișul lor întors pe după cele patru coloane de-o strălucire negrăită; statuetele așezate de jur împrejur; tablourile atîrnate de pereții cu lustrul lor neînțeleș... alungă din ființa tuturor orice urmă de grijă pămîntească.

— Unde-s fetele celea!?!—gîndește Moș Gheorghe oftînd, într’un tirziu, cînd se ridicau pe scările de marmoră albă și se duceau să vadă saia cea mare de conferinți — cînd au să mai vadă ele asemenea!... unde-i satul nostru, săracul, să vadă și el!... degeaba mai trăim, noi țărani! nu mai știm nimic ce-i pe lume!!

La capătul scării de marmoră, cum se ridică pe scara de

lemn, ca să iasă în partea cea mai înaltă a amfiteatrului din sala de conferinți, i se pare că se sue într-o clopotniță naltă, pe întunec și-l cam ia frica să nu cadă, tocmai de-acolo, de sus, în mijlocul bisericii. „Nu de alta—gîndește el—da ce se fac fețele celea în București!“.

Teamă i se risipește numai decît pentru că dă ochii de bolta aurită a salei mari, apoi, rînd pe-rînd, îi răsar înainte lojile așezate în două rînduri, de jur împrejur, fotoliurile nenumărate și în sfîrșit sala întregă, în toată măreția ei. — Imbrăcămintea de catifea a lojelor și a scaunelor, aurul și dragonii aurii de pe boltă, felinarele cu globurile lor de sticlă albă, toată gîteala salei, îl face pe moș Gheorghe să se gîndească, după citva timp și i se pare chiar că ametește cînd se gîndește la bogăția celui care a făcut așa palat și la iscusința minții care l'a plănuțit.

— Raiul pe pămînt, măi Ionică! — spune el, adresîndu-se lui Ion pentru întăiași dată dela intrarea în Ateneu—cun îi mai ajung pe dinșii capul, bre Ionică? de unde mai scot ei atita bogăție, bre?... Doamne Doamne! unde-s fetele celea?!... unde-i satul nostru, măi Ionică!.. să vadă cu toții!.. degeaba mai trăim noi pe lumea asta!..

Cînd se'ntorc înapoi, în rotondă, moș Gheorghe, vrînd să vadă mai cu amănuntul, dă cu ochii mai întăi de statura sculptată a unui bătrîn ce ține un copil în brațe. Oricît se silește el, la început, să apere pe sculptor că a făcut un om în pielea goală.—măcar că-i de piatră și măcar că sculptorul a avut grijă de frunza de vie—tot nu găsește nimerit că l'au pus aici „în favor“, unde, poate, or fi venind și cucoane. Iar cînd vede, ceva mai departe, tot sculptată, o femeie în picioare, goală din creștet și până în tălpi și cînd, în sfîrșit, zărește în fund, tot sculptură o femeie culcată și tot numai în hainele Evei, își întoarce iute capul, scuiță, în gîndul lui, și spune, tot în gînd: „nu li-i rușine obrazului! da nu puteau să le facă imbrăcate? l fără rușine! să le-aducă ei și să le pue, aici, chipurile estea de mueri, or fi poate.. a cui să fie? or fi poate a unor cucoane...“

El nu îndrăznește se'ntrebe pe Ion, de teamă ca nu cuniva Ion se gîndească despre dînsul cine știe ce. Nu pierde nimic, crede el, dacă n'o mai ști. toate. Istoria asta îl mîhnește și-l hotărăște să iasă afară, mai degrabă decît ar fi avut de gînd, din Ateneu; n'a avut vreme măcar să-și aducă aminte că și el a dat «un leu pentru Ateneu», cînd cu scoaterea „lucrărilor“ de cununia lui fecioru-său cel mai mare.

* * *

— Știi ce-i aici, Moș Gheorghe?—il întreabă Ion, ajungînd în dreptul Palatului.

— Știu dacă mi-i spune—răspunde el, cu toate că se gîndește că poate să fie vre-o cazarmă, îndată ce dă cu ochii de tunurile de pe peronul aripei de gardă.

- Aici îi Palatul.
- Ce palat?
- Palatul regal.
- ?

Lui Moș Gheorghe i se strică dintr'odată toate socotelele. Cum pleca dela palatul lui Sturza, dela al funcționarilor publici, de pe bulevardul Colței, dela Ateneu, și chiar adineoarea, cînd trecea pe lîngă „High-life“ se gîndea mereu, îi trecea fără voe prin mînte exclamarea: «cum trebuie să fie palaturile lui Vodă!» Și-acum, cînd credea că trece pe lîngă o cazarină... hodoronc-tronc: «palatul lui Vodă!». Chiar îi pare rău că nu poate să vadă și aevea, palatul, pe care și-l inchipue, mai cu dinadins, de astăzi dimineată încoace! Mai întăi și'ntăi, un palat de Vodă trebuie să fie, după părerea lui, cu pereții de cristal; apoi să fie nalt, așa ca să nu poți să te uiți în vîrfurile lui: pe urmă trebuie să aibă porțile nalte, zăvorite și cu totul de aur; în sfîrșit, un palat de Vodă, negreșit trebuie să fie acoperit cu ceva strălucitor, incît la soare să te poți uita, iar la dînsul ba. Așa s palaturile împăraților din povești și-așa își inchipuia că trebuie să fie și palatul lui Vodă.

— Spui drept tu, măi Ioane?—întreabă el, cu tot dina-dînsul.

— Pe crucea mea!

— Apoi bino, bre! treabă-i asta? cum de nu-și toarnă el un paiat că lumea?!—face el, gîndindu-se la palatele din povești —că are de unde, bre! că de nu mai are el bogăția lumii aceștia, cine s'o aibă, bre?! că-i stăpin peste-o țară fără margini, bre!... Cum de nu-și ține el grantul, rangul, bre? c'am auzit că nu-i grăntos, darnic, păn-pe-acolo, bre! cum de lasa el pe alții să-i iasă înainte? cum de-a dat voe, celui cu Ateneul, să-și facă el așa palat?

— Nu știi nici eu, Moș Gheorghe, cum vine treaba asta; dar am auzit că cîcă în palatul acesta ar fi stat și Cuza...

— Cuza, zău?! săracul Cuza!... va să zică i-a luat casa lui!... apoi bine a făcut de nu l'au stricat-o!... să rămînă și dela dînsul, săracul, măcar atîta, dacă l'au otrăvit,—otrăvi-i-ar Dumnezeu să-i otrăvească!—și nu i-au dat pace s'aseze el dreptatea norodului, cum știea el!... În vremea lui Cuza, măi Ioane, era dreptate, bre! că el ținea cu norodul, nu cu boerii! că el umbla prin țară, schimbat de haine, intra prin crișne, și pe cine'l găsea cu oca mică, atîta-i era! venea pe la boeri, se vîra ca slugă, numai să vadă, el cu ochii lui, cum se poartă boerii cu țărani... și de nu se purta bine, numai ce se descheia odată de haină—că el purta, cîcă, pe dedesupt, tot haine de Vodă, — și-i porunca să se ducă la 'nchisoare, ori îi tăea gîtul, ca la un pui de găină... Așa-i învăța Cuza mînte pe boeri! și de-aceia l'au otrăvit ei pe bietul Cuza, săracul, că el era pentru norod! el a luat pămîntul dela boeri și l'a dat la norod ca să aibă cu ce se hrăni! el a așezat dreptatea 'n țară, ca să nu mai poată Românul să fie alungat din casa lui, cînd îi era omului lumea mai dragă! el

a dat slobozenie ca să se poată așeza Romîniul ori și unde o găsi că-i mai bine de trăit! da nu ca acum.. să vie toți cîinii din lumea lui Dumnezeu, să te pună la muncă fără milă, să muncești toată viața pentru alții și tu să n'ai un gologan să te duci într'o sărbătoare la biserică! Ia să facă și-aista, cum făcea Cuza, Dumnezeu să-l erte!... să vie și el prin țară, să vadă și el cum o ducem noi cu boerii de acum! ia să vie și el, să vadă cu ochii lui cum se face dreptatea în țară! ia să facă și el regulă cum făcea Cuza, săracul! ia să-i lege burduf și să mi-trintească la gros și, pe cei mai colțoși, să i tae, colea, ca să se ducă vestea, sa vezi atunci cum s'ar face dreptate în țară!

Acum, ce a făcut aista? în loc să dea pămîntul la norod, îl ține el tot, pentru dînsul, pentru ca norodul să n'aibă cu ce se hrăni și să fie silit să muncească toată viața boeresc, din neam în neam, pentru ca să nu se pue rău cu boerii, de frică să nu-l otrăvească și pe dînsul, cum l'au otrăvit pe Cuza, săracul. Da Cuza, vezi, era om de-ai noștrii, sireacul! el par'că nu știea ce-l așteaptă? știea el, hăt și-bine! da el zicea: fie ce-o fi! el nu era nație... ca aista! legile lui Cuza erau pentru norod: ale aistuia, înadins le face el pentru boeri numai, că i-i frică de dîșii. Da ia să se scoale odată norodul și să vie colea și să-i spue: „Măria ta! uită-te la noi, că noi muncim: scapă-ne de boeri și iacă-ne la poronca Măriei tale!... nu te teme, Măria ta, că ești cu noi, și noi cu Măria ta“... să vezi atunci, cum ar prinde și el la inimă și cum ne-ar spune el nouă: „pe dîșii, băeți!“... Da așa?!... are și el dreptate, săracul, să se teamă de boeri, dacă nu-l ajută nimeni să facă dreptate în țară!...

* * *

De aci înainte lui Moș Gheorghe, poate de oboseală, ori poate că i s'a îngreșadit în suflet prea multe lucruri nouă și prea în scurt timp, i se pare că-i husește nu știu ce în cap. Iar cînd intrînd în „Pasajul Român“ începe să urce scările de piatră, cînd ande dela Ion că sub «pasaj», unde se vede o ușă întredeschisă, e un local de petrecere; cînd vede el că va să zică, ei se sue și chiar merge pe o casă omenească; cînd vede că în podișul casei pe unde ei merg sint ferestre peste cari ei calcă cu picioarele și nu se strică; cînd se uită el înainte că vin alte trepte și alte podișuri; cînd apoi vede el cele două șiruri de dughene, încărcate fiecare cu marfa ei și că numărul rădurilor de la aceste dughene, i se pare lui, nu se pot socoti. —cu cît urci un nou podiș, cu atît înălțimea șirurilor crește;—cînd în sfîrșit ies din nou în calea Victoriei și dă cu ochii de otel Continental și de lanțul de clădiri, care ține până la „Bulevard“; cînd vede el, în piața teatrului, șirul de cupele și de faitoane bogate și strălucitoare, cu caii lor „negri ca corbul, inți ca focul“... i se pare că merge așa... în vis.

— Să mori, măi Ioane și să nu mai vezi asemenea pe Horincea noastră!

Ici statuete la geamuri; dincolo un cird de cuccane de ceară, îmbrăcate fel-de-fel, cu rochii de matase; aiurea puzderie de năzdrăvanii—o dugheană întreagă—pentru jucat copiii cu ele; mai încolo, cutii aurite și pline cu zaharicale, iar înăuntru, printre oglinzi mari—că te vezi întreg în ele—stau boerii la mese și mănincă bunătățile de pe lume. Prăvălii: cu blănuri—să te n-braci cu una și să stai, cind îngheață oul sub corb, în inima pădurii și să n'ai habar; cu cărți—să'ncaie harabalo și să cari luni întregi; cu pălării și căciuli, cu haine și cu ștofe—să'nțolești toată Horincea și să nu mai ai ce le face! Și case, acareturi, binale—o mie de ani să nu te mai ajungă capul ale cui ori fi, nici cum le-or fi mai făcut.

Bulevardul... te uiți? se'ntinde fără sfârșit și'ndreapta și'n stînga! casele, Doamne-Doamne!... care-mai-decare cată în slavă. Incotro s'apuci?!—în amîndouă părțile îi strășnicie!.. Colo, în stînga, în mijlocul străzii se vede o statuie și statuia aceea e mai naltă decît toate cite le-a văzut până acum; i se pare chiar că virful ei întrece cele mai nalte case și cată pe de-asupra lor. Negreșit trebuie s'o vadă și-o iau în stînga, pe bulevard.

În cale, dau de statuia lui George Lazăr, pe lângă care Ion trecea, cum a trecut de nenumărate ori până acum, fără să se oprească; cel mult, poate, își arunca o privire din treacăt, așa, de pildă ca la un felinar stîns, în timpul zilei. Acum îl oprește Moș Gheorghe, care vrea să știe ce statuie îi asta și Ion îi spune.

— Așaaa!... Gheorghe Lazăr, zău!... —face Moș Gheorghe, parc'ar fi vorba de un oarecare cunoscut al lui de pe Horincea. Se uită la statuia lui Lazăr, cum stă el drept și hotărît, c'un picior cam înainte, cu degetele minii drepte între foile unei cărți deschise, răzimată pe palma stîngă. Cine să fi fost Gheorghe Lazăr? de ce l'au făcut cu cartea 'n mînă? să fi fost carturar? dar «Conu Lascar» nu știe carte? de ce n'au făcut și pe «Conu Lascar» cu cartea 'n mînă, dacă-i pe-acea?... Cine știe!

— Eheee..., măi Ioane! da cine-i aist călare, măi Ioane!—întreabă el, cind ajunge la statuia lui Mihai Viteazul.

— Aista-i Mihai Viteazul, sireacul!

— Aș!, zău? da strășnic cal a mai fost avut el! te uiți tu, cum ține picioarele parc'ar merge. Mihai Viteazul are căciulă de dorobanț, se vede că și pe vremea lui se purtau căciuli de dorobanț... Da undă să fi fost el domnitor, măi Ioane?

— ?

— Ei, unde!—răspunde tot Moș Gheorghe—inainte vreme scaunul era la Eși, bro! numai dela Cuza incoace s'a mutat Scaunul la București.

Se oprește apoi la statuia lui „Ion Heliade Rădulescu“.

— Sdravăn Român a mai fost și aista, măi Ioane!—spune Moș Gheorghe. Te uiți tu bro, cum ține capul plecat într-o parte și-arată palma dreaptă, parc'ar zice: nu te-astîmperi? vezi, co-

lea, palma asta?... cînd te-oiu cirpi!..” Și-aista are în mîna stînga o carte... cine sî fie?... vezi tu, măi Ioane, cit îi de rîu dacă nu știe omul?! ia să fie cineva, care să ne dumcreasc  și pe noi cum-ii treaba!..

Cu Ion Eliade Rădulescu au terminat iute, mai ales că statuea lui Brăteanu par'c'asteaptă nerăbdătoare pe moș Gheorghe.

— Asta, h ! zic și eu că-i podoabă!—face el, apropiindu-se. Cel de sus, care arată cu m na dreaptă îi Brăteanu, m i Ioane?

— Poi!

— Ffff!—șuer  el a mirare. Nu, m i Ioane... omu-i dracul gol și pace, dacă face el asemenea lucru! Aista-i Brăteanu, de care se tot auzea atita vreme! A murit și el... Ce-i moartea asta!?... Brăteanu'n sus, Brăteanu'n jos... și când colo, s'a dus, cum o să ne ducem cu toții!

— Și cine a fost Brăteanu, moș Gheorghe?—intreb  Ion, c nd vede că Moș Gheorghe are știință despre Brăteanu.

E drept că Ion n'are de unde ști, el n'a apucat vremurile lui Brăteanu în virsta în care ar fi putut înțalege; dar știe bine că-i statuea lui Brăteanu, pentru că era în București, ba chiar era în front, c nd cu desvălirea ei, fără să mai punem la socoteală că, el cu «serviciul» lui, decite ori il intreb  cineva de o stradă de prin partea locului. apoi numai decit începe lămurirea «dela statuea lui Brăteanu... mergi aș ...»

— Cum nu știi tu, bre. cine a fost Brăteanu?!—face Moș Gheorghe mirat. Apoi cine nu știe, bre, cine a fost Brăteanu! Brăteanu, bre Ionică, a fost—mă rog, cine a fost ca Brăteanu? unul a fost Brăteanu, sireacul, ce mai la-deal-la-vale! și, zi, asta-i statuea lui! Bun!.. iaca de asta chiar imi pare bine! Ei? să nu mori de ciudă?! unde-s fetele celea, să vadă și ele statuea lui Brăteanu?!... Moș Gheorghe se uită lung la Brăteanu, apoi intră în amănunte.—Ce-o fi ar t nd el cu m na, aș  de cu dinadins? de ce-o fi țin nd pumnul sting strins și pornit? cine-o fi femeia ceea n lt , care se ridică peste creștetul lui și ține steagul desfășurat în mini?—Dinaintea lui Brăteanu, un grănicer ingenunchiat, cu ranița 'n spate, cu căciula 'n mîna dreaptă, se uită țintă în ochii femeii, parc'asteaptă să-i spue nu știu ce. Ce-o fi aștept nd grănicerul să-i spue?—Tot în față o femeie, imbrăcată cum se cade, c'un fel de șal pe cap, cu dreapta pe umărul unui copil, care ține c'o m n  căciula și cu alta ghiozdanul de școală.

— Dar femeia cea de colo din colț. La ce s'o fi gind nd? pe cine o fi chem nd ea din văzduh? de ce n'au inv lit-o și pe sinul drept? simul cată ponciș, va să zică 'i fată mare. Ce fată să fie asta?

Tramvaiul electric îi dă din nou de g ndit. De cite ori a fost în Galați, de când s'a făcut tramvaiul acolo, și-a tot bătut capul să 'nțeleagă ce-l trage, de merge, parcă'i dus de „duca-se pe pustii”. S'a uitat el și pe dedesupt, s'a uitat el și pe deasupra, să vadă eșind fum și degeaba! nu i-a dat de rost și pace!

A aflat el nu-i vorbă, că-i «electric», dar tot nu pricepe cine-l mină. Unul șede 'nainte și tot învîrtește dintr'o opritoare; dar cine'l duce? A văzut o dată scintei sub roate, pe șine—credea că vine focul prin șine, altă dată, în vreme de sară, a văzut scintei, a auzit pîriituri sus, la sîrme—de atunci s'a incurcat mai rău: va să zică nu vine focul pe jos, dar vine pe sus? vine focul pe sîrme? ori și pe jos și pe sus? Acum iar se uită la tramvaiu, iar se oprește în loc, iar caută să-i priceapă rostul și... tot degeaba! Ion îi spune numai «c'ășa merge electricul!» Lămurirea asta a lui Ion nu-l mulțumește pe Moș Gheorghe: „Zi-i meșteșug, măi Ioane, și pace!“

* * *

La întoarcere are răgazul să bage seamă și la clădirea U-niversității. Ion îi spune că aici e Universitatea și Senatul.

— Universitatea, zău!—face Moș Gheorghe, în gîndul lui. Mare binea și asta! A cui o fi? Să fie o curte boerească?—bogat boer trebuie să fie! Să fie o dugheană mare?—bogat negustor! Senatul?.. adică cum vine asta? Ei, cum vine!—Senatul, na! adică... Senatul! ce mai la deal-la-vale!? Oricum, da-i strașnic și Senatul, de are el așa palaturi! Îi negustor măi Ioane, întreabă el tare.

— Nu Moș Gheorghe!—îi răspunde Ion, rizînd. Aici îi U-niversitatea, unde învață feciorii de boeri. La mijloc îi Senatul, unde s'adună boerii de se trag în degete. Să vezi faimoane! să vezi cai, cu hamuri aurite! Să vezi cupele, cînd vin boerii de pe la moșile lor și s'adună, ei în de ei! Rămii cu gura cascătă, cînd i-i vedea! așa boeri!.. toata iarna s'adună!

— Crede, măi Ioane!—spune Moș Gheorghe, dumerindu-se. Cum ar fi la noi... Umbli incolo-incoace singur după treburi și, cînd vine sărbătoarea, par'că nu-ți vine să stai, te duci să te'n-tîlnești cu unul și cu altul, la crîsmă, ca să mai schimbi o vorbă două. Așa și boerii: stau vara la moșie, își umplu lăzile cu aur și pe urmă, iarna, vin la oraș de-și minîncă banii și pitrec cu toții. Primavara iar vin la țară, odată cu cocostîrcii, dacă nu și-au dat moșiele în posesie. Cei cari le-au dat, stau pe mîncat și pe hăut, aici la București—spune el la urmă, arătînd cu mina la Senat și dînd a înțelege că negreșit trebuie să fie aici un loc de cheltuit paralele moșierilor.

— Apoi nu-i chiar așa, moșule! aici vin și miniștrii.

— Ei, și dacă vin miniștrii? ei nu sînt tot boeri? Ce!.. adică lor nu le-or fi plăcînd...?!

— Le-or fi plăcînd lor, nu zic ba, dar vezi c'aici s'adună și mitropolii și toți vlădicii.

— Așa, zău? ei atunci altă socoteală. Mitropolii și vlădicii, măi Ioane, is oameni sfinți, bre! Ei minîncă numai pine uscată, muiată în apă numai odată la trei zile și umblă numai pe jos! fericite de ei, da noi sîntem niște păcătoși, bre... nu mai

postim, cum posteau, odată creștinii! ne-am catolnicit cu totul! Auzi tu cum cîtește la cazanie, la viețile sfinților? unde mai putem noi, păcătoșii, să facem cum faceau ei!

* * *

La Banca Națională,—banca cea cu bumăștili, după cum află de la Ioan—începe să rida moș Gheorghe, apoi i se ridică o indoială, cînd scocotește din ochi înălțimea clădirii. În satul lui, oamenii rid de multe ori, pe la nunți și pe la cumetrii, de o povestire a lui Constatin Lupu, pe care a spus-o cînd s'a întors din armată. «Eram de gardă—spunea Constatin Lupu—pe malul Dunărei, la Galați. Văd că vine o probelă mare, gîfîind din greu și se oprește la mal. Se dă jos un marinar, dă de veste la regiment și vine, în goana mare, o companie de soldați. Căpitanul dă ordin și soldații încep să descărce lăzi mari și grele, de-i curmau la inimă, cînd ridicau una. Au descărcat trei zile și trei nopți la lăzi de cele grele. În ziua a patra, cînd se crăpa de ziuă, din pricina oboselei, niște soldați s'au potecnit, au scăpat o ladă pe șchele și s'a făcut bucăți. Cînd colo, ce să vezi dumneta?!.. lada era plină cu bumăști! Descăreau soldații lăzi cu bumăști, de trei zile și trei nopți, fără să știe ce descarcă! Atunci să fi văzut, dă Doamne bine!» S'au răpezit cu toții, și-au umplut buzunările și sinurile cu bumăști și au pornit la cazarmă».

Moș Gheorghe și-a adus aminte numai decît de povestea asta și de aceia îi vine să rida. Se teme însă să ridă mai mult pentrucă îndată îi vine în gînd „dacă asta-i banca cea cu bumăștile,—gîndește el—de ce n'ar fi, cit pe aici, adevărată povestea spusă de feciorul Lupului? În casa asta n'ar încăpea, la o adică, și zece probele de bumăști? cum? dacă de-aici se 'nprăștie, în toată lumea, cit îi țara de mare, atîta bumășcărie, de ce adică n'ar fi adevărată istoria cu probela de bumăști?»

* * *

Pe malul Dimboviței, chiar fără ajutorul lui Ion, moș Gheorghe înțelege numai decît rostul ei. E mare lucru să fie un sat, ori un tîrg pe malul unei ape. Cum a lăsat Dumnezeu apă tocmai unde are omul nevoie de dînsa! «Bun!—gîndește el—așa și trebuie, într'un tîrg ca Bucureștii: au adincit-o și i au întărit malurile. Ce blăstămăție ar fi, dacă n'ar fi petruit-o! Așa să fie pîriul Horincei adincit și curățit! n'ar mai face atîta pagubă bieților oameni, cînd vine primăvara de nămoleşte șesul, ori vara de 'neacă sămănăturile! De cînd le tot spun: măi oameni buni, hai să adincim pîrăul bre! hai să scoatem pămîntul din pîrău, să 'nălțăm malurile și să răsădim sălcii ca să le 'ntărim! Ți-ai găsit să te 'nțeleagă Românul! și se strică lînul, și se prăpădesc sămănăturile, și se duce munca noastră pe pîrău! nu-i așa, măi Ioane?—întreabă el tare.

- Ce să fie, Moș Gheorghe ?
 — Mă gîndeam eu la pirăul Horincei. Așa să fie să-l zăconim noi ; să vedem, mai ară ce circii ?!
 — De unde ! drept dragul să cosești finul, curat ca mătasa și orzul cît bobul de fasole !
 — Ei, vezi ? ! Cum m'oiu duce acasă, o să mă pun iar pe capul lor...

* * *

La «Domnița Balasa», după ce se încredințează dela Ion, că poate intra în biserică, fără să aibă vre-o banuială din partea cuiva, măcar că sint așternute covoare scumpe pe jos, se simte mai locul lui.

Din toată inima se roagă lui Dumnezeu, milostivului, să-i erte pacatele «Domniței Ba'asa», dacă a făcut așa lucru. Așa se cade să facă oricine poate să facă. Icoane fără număr, îmbrăcate neprețuit, policandre de aur, candelile de aur și argint, veșmintele și mitra arhierului, preserată cu pietre scumpe, o bogăție negrăită, pusă în casa Domnului. „N'a trăit degeaba Domnița Balasa !—gîndește el, mărui—dacă i-a fost inima de așa podoabă !“ Iar cînd auzi cîntînd corul «Pro tine te lăudăm, pre tine bine te cuvîntăm» i se pare că vede, aldoma, Tronul Celui pre Înalt, undeva, sus, într'o depărtare neînchipuită, și că într'acolo, pe un drum luminos se înalță, printre stălele ceata Heruvimilor celor înaripați, încorjurați de Serafimii cei cu ochi mulți, ducînd în Slavă pe fericita intru pomenire, «Domnița Balasa». I se pare că vede cerurile deschizîndu-se, iar sufletul lui, curățit de toate păcatele lumii aceștia, se ridică la Dumnezeu ca să i se închine și să spună „Doamne miluiește-mă !“

* * *

Clopotul cel mare de pe dealul Mitropoliei îi face pe Moș Gheorghe să simtă un mare gol în sufletul lui. Ii vine tingă și-i răsare în miate biserică din satul lui ; golul și-l umple îndată : purcă se face, cu clopotul Mitropoliei cu tot, că-i lîngă biserică lor din sat.

Tot satul e adormit spre Paște și așteaptă sfînta Înviere. Ei, cu alți șapte—opt oameni, încep să tragă clopotul cel mare al Mitropoliei, în satul lor, la întîiul cîntat al cucușului. La toate casele s'apîrînd lumini ; toată lumea, nedumerită, se grăbește să se 'nbrace cu hainele de sărbătoare ca s'alerte mai iute să vadă minunea. Sunetul clopotului înfloară toate sufletele și le umple de Duhul Sfînt. Hristos a învieat din morți și celor din înorminturi le dă viață. Vaerul se 'ntinde în depărtări uitate ; toată suflarea, din toate satele de prin prejur se cutremură, la auzul clopotului celui mare al Mitropoliei și, cu ochii la cer, își pleacă genunchii și rostește irmosul de slăvirea zilei : Hristos a înviat

din morți, cu moarte pre moarte călcind și celor din morminturi viață dăruindu-le.

— Măi Ioane—spune Moș Gheorghe, începînd să ridă, într'un tirziu. Unde am pune clopoțelul ista, bre, dacă l'am avea noi în sat ?

— I-am găsi noi loc, Moș Gheorghe—răspunde Ion, luminîndu-i-se fața. De-ar fi el să fie al nostru !

— Biserica noastră încape, măi Ioane, cu clopotniță cu tot, în clopoțelul ista. Așa clopot s'avem noi, bre ! și în fundul pămîntului să te 'ngroape și tot ai ști cînd îi sărbătoare !

* * *

În curtea Mitropoliei Ion cunoaște rostul tuturor lucrurilor.

— Aici s'adună deputații, Moș Gheorghe — spune el, arătînd localul adunării deputaților.

— ?

— Aici vin deputații din toată țara și pun la cale legile.

— ?

Moș Gheorghe se razimă în băț, se uită țintă la localul Camerei și i se pare că i s'a legat limba în gură.

— Cum ?—întreabă el, ca și cum n'ar fi auzit bine. Va să zică nu face Vodă legile ?

— ?

— Va să zică deputații vin la București și fac legi ?—întreabă din nou Moș Gheorghe.

— Poi !—răspunde Ion, incredințat că spune un adevăr neîndoios.

— Aferim !—face Moș Gheorghe, plin de amărăciune. Ia ascultă, măi Ioane !: cine pune birurile, bre ?

— Deputații, moșule !

— Așaaa !... ptiu !... trăsni i ar Dumnezeu, cu legile lor cu tot !... nu i-ar mai răbda Dumnezeu, să i rabde !... cini și păgîni la inima lor, măi Ioane, nu altă ceva !... Pămînt de hrană, pentru noi și pentru vite, nu ne dau ; da biruri se dumeresc să pună ! Și delegații noștri !...

Lui Moș Gheorghe i s'a cătrănit din nou sufletul ; nu-i mai arde nici de Mitropolie, nici de nimic. De-ar fi acum trenul gata și de-ar avea bilet deosebit pentru el și pentru al de fiică sa, ar vrea să plece numai decît înapoi. Ar vrea să se ducă mai iute, să cheme tot satul și să strige în gura mare : «Oameni buni ! să știți că deputații, pe care îi aleg delegații noștri, fac legile ; ei pun birurile ! Deputații se duc la București, s'adună acolo, într'o casă anume, și pun birurile pe norod ! Iacă ce trebușoară fac deputații noștri !».

Cu bună seamă Moș Gheorghe s'ar ținea de cuvînt.--Cițiva ani în urmă, pentru întâiași dată în vieța lui, a primit să-l aleagă primarul delegat la alegerile de deputați, la colegiul al

treilea ; și a primit, mai ales că-i venise vești rele dela un fecior, pe care îl avea la armată în Galați. S'a prins și el tovărășie la căruță, cu ceilalți delegați ai satului și-au pornit cu toții s'aleagă, dragă Doamne, Deputat. Cind colo, ce să vezi dumneata !? Mai era unul, cine-o fi fost, care vrea să s'aleagă deputat... „Se vede că mare slujbă-i deputăția!“—gîndea el atunci, cînd a văzut atîta lume strînsă în Galați, ca pentru iarmaroc. Mîncare, unde te duceai ; băntură încotro te'ntorceai ! chiote și veselie, de credeai c'au apucat pe Dumnezeu de picior ! Se uita și el și se crucea de nebunia care a dat peste dinșii. Atunci a înțeles el de ce se tot indesau. aceiași-s'aceiași din sat, ca să fie trimiși delegați la alegeri, decînd ține el minte ! o dragoste și o frăție pe capul boerilor cu țărani, de ziceai «ce-i asta?!». A privit și el, la întrunirea dela han, cum se băteau calicii la gura boerilor care vorbeau ; cum dădeau din mîni și cum se băteau în piept, de credeai că i-au apucat alte celea. A suferit să tot vie la el, unul după altul, boeri de cei guralivi și să-i vire în buzunar bilete de vot și să-l jare ca să voteze cu boerul cutare, că-i omul blagoslovit de Dumnezeu și că'și dă sufletul pentru țărani. S'a tot uitat, a tot întreat și el să vadă pe cel care o să fie ales mai mare, deputat ; să vadă adică pe omul lui Dumnezeu. Și n'a izbutit să-l vadă, pentru că el, cine-o fi fost, și-a trimis la han numai «lătrătorii lui». Cînd a văzut în sfîrșit că vine unul, că-l cheamă de-oparte și-i pune o rublă în mîna, ca să voteze a doua zi pe cutare... i s'a făcut negru înaintea ochilor și-abea a avut puterea să-i spue : «lasă-mă Cucoane în plata Domnului, cu sărăcia mea !... eu nu-mi vind sufletul !». —Și, în puterea nopții, a eșit din han, fără să spună nimănui, s'a îndreptat amărit și hotărît, pe jos, spre barieră ; iar a douazi, cînd ceilalți delegați intrau la vot, Moș Gheorghe intra în sat.

* * *

Gîndurile negre, care-l stăpînesc pe Moș Gheorghe, dela aflarea rostului deputaților, se risipesc numai cînd trec înapoi, în dreptul bisericii «Domnița Balașa». Ion și-a pus în gînd să-l ospăteze pe Moș Gheorghe și de accia o iau spre «piața mare». În trecere, dau prin hala de carne, prin cea de pește și prin cea de paseri.—Numai acum își face Moș Gheorghe socoteală de cită gingă trebuie să fie în București, dacă-i nevoe să se tae, în fiecare zi, atîta hoitină de carne, atîta pascărie, atîtea angării și să s'aducă atîtea stoguri de zarzavat ! Mai mult decît toate, hala de pește îi zgîndărește o bubă. Satul lui nu-i departe de Prut. De cînd s'a pomenit el pe lume, cit a auzit el din moși-stămoși, lumea de pe lîngă Prut își îndulcea vieța cu ceva pește prins în Prut. Nimeni nu-i pescar de meserie, pentru că nici nu s'ar putea hrăni cineva, în ziua de astăzi, numai cu meșteșugul pescăresc din apa Prutului. Prutul nu mai are pește, pe care'l

avea înainte de a se face navigabil. De atunci încoace, zeci de ani înșir, oamenii mărginași cu Prutul își rup un ceas de vreme din muncă, dau cu volocul și prind mărunțiș pentru mâncare. Iar când se duc cu oriele, după o muncă de ocași, după o zi întreagă abea se'ntorc c'un kil-două de pește mai mărișor. S'a făcut, în cele din urmă, legea pescuitului, care a pus și Prutul între apele cu pește mult. Se cere unsprezece lei de cap și pe au, pentru ori-cine ar vrea să prindă pește în Prut. Aici îi buba lui Moș Gheorghe. «Acelora!—spune el în gând—acelora, care prind atita blăstem de păscărie și o aduc aici de vânzare, să le pună dare pentru prins pește! da nu nouă, care prindem o biată saramură... ca povestea țiganului, cum spunea el dancilor să 'ntingă «de nouă ori mămăligă goală și-o dată fără pește!» .. de-ar fi să se pună la preț tot peștele, prins de tot satul, într-un an întreg și nu s'ar acoperi birul unui singur om, care s'ar hotări să plătească atita amar de bani-unsprezece lei, pentru prins pește în Prut!... nimeni nu se gîndesc la păcatul lui Dumnezeu, că trebuie să ne hrănim și noi, să ne'nfruptăm și noi vieața c'o saramură de pește, lasat de Dumnezeu pentru sărăcime... toți se gîndesc să ne pună biruri din toate părțile!... venit-o cinova, din cei mari, la fața locului, să vadă ce pește se prinde'n Prut?!... de pus biruri, apoi ei țî-s tată!».

*
*
*

„La băeții veseli“—birt economic, în piața mare. Ion, ca gazdă, se gîndește tot la lucruri bune, care nu se găsesc în partea Moldovei.—Țuica—băutura care pentru Ion ține locul unui inn de deschidere a unei sărbări—nu-i place nici de frică lui Moș Gheorghe. „Țuica asta a voastră, măi Ioane, aduce a apă cu care s'au spălat sticlele de rachiu!“ . Numai acum își aduce aminte Ion că și lui i s'a părut tot așa, cînd a băut întâiași dată țuică și de aceea nu ia în nume de rău ponosul pe pe care i-l aduce Moș Gheorghe țuicei. — Intăiul fel de bucate «corbă dă burtă» nu i displace lui moș Gheorghe, mai ales că-i rupt de flămînd, dar nici nu i se pare o mîncare strașnică, pentru București.—Mititeiii—celălalt fel de bucate—ii merg drept la inimă. Il minunează și gustul și făptura lor de cîrnați fără piele. —Le-or fi plăcînd băeților veseli, din piața mare, vinul de Drăgășani; dar lui Moș Gheorghe i se pare oțel tăiat cu apă. Ii vine pe limbă să-și spuie pe față părerea, dar nu se'ndură de ochii lui Ion, care caută țîtă într'ai lui și-s fericiți că, după atîtea ani, stă, în sfîrșit și el la masă c'un suflet de om din satul lui. Lui Moș Gheorghe nici nu-i trăsnește prin cap ce gînd ascunde Ion. S'a hotărit, cum s'or scula dela masă, să-l ducă pe Moș Gheorghe la teatru. A fost el, odată, cînd era soldat, tot la «matineu», și-a văzut pe «Don Vagmistru». Doamne-Doamne!... cînd o vedea Moș Gheorghe pe Cărăbuș și traiul lui cu «Don Vagmistru»!

— Toate bune, măi Ioane—spune Moș Gheorghe, în drumul spre teatru—dar vezi tu, bre, cum îi la oraș? nici nu prinzi de veste cum se duc paralele!... două zeci de bani borșul, douăzeci de bani mititeii, zece bani țuca și pinea, zece vinul... dăduși francul și douăzeci pentru amindoi!

— Sănătate să fie, Moș Gheorghe, că-i mai bună de cit toate! Cu boala mea s'au dus o mulțime de parale... sănătate să fie!

* * *

Scările, pe care urci la galeria Teatrului Național, i se par lui Moș Gheorghe fără sfârșit. În câteva rinduri ar vrea să se oprească, dar îi împing din urmă droaia de copii, de băeți de prăvălie și de norod al mahalalelor, care se grăbesc s'ajungă fiecare mai iute ca s'apuce locuri bune. Toți se 'ntrec și-l duc pe Moș Gheorghe mai mult năvaloaca. N'are vreme să stea nici să-si dea seama de noima luminelor electrice, puse la întorsăturile scării și cari, așa din fugă, i se par niște sfredele aprinse. Norocul îi slujește, pe Ion și Moș Gheorghe, ca s'apuce locuri drept în fața scenei, în rindul întâi de bănci.

„Așa da!—gîndește Moș Gheorghe—bună regulă! vii ostenit, te pui pe bancă și stai, drept dragul! nu-i pacat că dai o para: incalea îți odihnești ciolanele... Mare blăstămație și-aici! podul ca la Ateneu, păcat că nu-s ferestre!... te uiți ca într'o fintină; cei de jos, ca niște gigilici; să te scapi de-aici... fe-rească Dumnezeu!... trei rinduri de odăi, ca niște cerdacuri, toate deschise în față, stau prinse 'n părete, unele de-asupra altora. Policandru cu pusderie de lumini aprinse, atiră de pod. Ce fel de lumini să aibă? unele stau cu fața drept în jos: cum de nu curg? la noi la Paște, cînd se umple biserica, cum se îndoaie o luminare de căldură, începe să curgă și-i strică hainele celor de sub policandru; cum de nu se tem, cei de jos, că le-or curge în cap picături ferbinți? Chiar ceară curată să fie, dacă ții lumina cu mukul în jos, curge și se stînge; cum ard luminile cu mukul în jos, măi Ioane?”—întreabă el, cătînd țintă la candelabrul cel mare.

— Electric, Moș Gheorghe! așa arde el...

— Apoi cum de nu curge, bre Ioane?!

— Așa arde electrica... nu curge...

— Așaaa!... nu curge.. atunci se schimbă treaba!... lume cu meșteșuguri, măi Ioane!...

-- Poi, cum socotești!

Deodată s'aprinde un rînd întreg de lumini electrice, apoi altul, apoi altul și'ncing tot teatrul, pe dinaintea celor trei rînduri de loje, cu trei briuri de lumini orbitoare.

Moș Gheorghe nu poate prinde clipa în care năvălește aprinsul luminilor. Fiorul de spaimă, care i-a străbătut un moment ființa, îl părăsește tot atît de iute, cum i-a venit.

— Cum s'au aprins ele, măi Ioane, de par'că fulgerară?! cine le-a aprins? că n'am văzut pe nimeni!

— Așa s'aprinde electrica, Moș Gheorghe!... dintr'odată!...

— Așa s'aprinde, zău!... auzi dumneata! par'că nu-i lucru curat!

— Vine de la niște mașini, Moș Gheorghe. Este acolo unul, meșter de mama focului, învîrtește de-un șurub, vine lumina pe sirme și gata!

— Așa zău, vine pe sirme! cred că pe sirme, de nu curgel!

— Poi cum socotești!

— Farcă-i lumina soarelui, măi Ioane!... văzut-ai tu meșteșug?... unde-s fetele celea?!... unde-i satul nostru, săracul!...

Lumea izvorăște mereu, prin staluri, prin loje, în galerii; toți vin grăbiți, se sprintenesc și-și iau locuri. Moș Gheorghe cuprinde acum cu privirea tot teatrul și-l minunează cum se ncarcă, par'că ar fi un pom, pe care s'ar pune tot felul de paseri. Numai la lojile de rangul întâi, nu-i place ce-i văd ochii; cucoanele se desbracă și mai s'ar cumpăni să rămână numai în hainele Evei: minile, gitul, umerii și pieptul.. în pielea goală. «Nu li-e rușine!... să se desbrace ele până n'ratăta! ptui! bată-le Sfin-tul!... sa s'arate ele așa!...» De aceia își întoarce iute capul, ca de la un lucru de rușine și se uită în altă parte. «De bine ce li-i, numai știu ce să facă!.. le vine să zburde».

* * *

Se ridică cortina. Moș Gheorghe, cu ochii furati de cortină, o urmărește cum se ridică, apoi se pleacă la urechea lui Ion și-l întreabă în șoaptă:

— Cine-o ridică, măi Ioane?

— Mașinistul—răspunde Ion, tot în șoaptă.

Se reprezintă «Lipitorile Satelor».

— Naaa!—face Ion, cam tare. Nu-i Cărăbuș!

— Uite, frate!—face Moș Gheorghe în gând, fără s'audă ce spune Ion. Ce-or fi cătind ei acolo, măi Ioane? cum le vine lor în gând să se ia la sfadă în fața boerilor? de unde-ar fi țărării eștia, măi Ioane?—întreabă el, cam rușinat și cam cu milă, gândindu-se că poate bieții oameni, s'or fi rătăcit de undeva, or fi crezut că-i crișmă, or fi poate băuți și nu și-or fi dind sama că-s în favorul lumii. Negreșit is beți, altfel ar simți unde se găsesc, ar vedea cită lume se uită la dinși.

— Mă! voi, deacolo!—strigă Moș Gheorghe, în gândul lui—nu vedeți voi pe ce lume sinteți? Ducevă-ți încolo, și vă sfădiți pân ce n'ăți mai vedea bine, că nu-i de voi aici!

Nițu (pe scenă) îl înșfacă pe Gavrilă și-l duce să-l arunce pe fereastră.

— Au să se ncaere rău, măi Ioane—face Moș Gheorghe.

— Dracul să-i ia!—răspunde Ion, necăjit—nu-i Cărăbuș!

— Ce cărăbuș? întreabă el, fără să aștepte răspuns.

— Apoi, cînd am fost eu, în celalalt rînd, venise Cărăbuș cu Don Vagmistru.

— Se face pozna, măi Ioane! Gavrilă-i bat și omul bat îi turbat. Acuși scoate-un cuțit și dă 'n flăcău! (în Nițu).

Vintură-țară (pe scenă) s'arată în fund. Nițu lasă pe Gavrilă. Se 'ncepe vorbă potolită pe scenă.

— Par'că l'a scos Dumnezeu pe Vintură-țară, cela!—spune Moș Gheorghe, venindu-i inima la loc. Vezi tu, măi Ioane, cum se uită toată lumea, ca la urs, și nu sare nimeni să-i despartă! Ce le pasă boerilor! Noroc de Vintură-țară! De unde-or fi, măi Ioane?!—întreabă el, înciudat că nu se mai duc odată din fața lumii.

În scena a treia (actul I), cînd s'arată Măriuca la fereastră și strigă pe Nițu să se ducă și el ca să culeagă buruene de leac cu dinsa, lui Moș Gheorghe îi scapără prin minte o îndoială. «Ce buruene? de unde buruene de leac în București? este el una și asta!»

— Măi Ioane, măi! știi tu una, bre?!... aiștia nu-s țărani. bre!... pe crucea mea, că-s om bătrîn!... cit lumea, nu-s țărani!... auzi-i tu cum vorbesc ei fără sfială. în favor, par'c'ar fi singuri pe cîmp?!... Ptiu! bată-i Dumnezeu, să-i bată? tare-s drăcoși! să juri că-s țărani și pace!... Aici îi o pildă, măi Ioane!... că adică, așa ar fi la țară... și-au venit boerii să vadă și ei cum îi la țară!... Bun! lasă să vadă și ei cum îi la țară!... numai de le-ar veni în gînd s'arate tot ce-i la țară!... de-ar spune, aici în favor, că n'avem pămînt de hrană și că robim pe lanurile boerești!...

Până acum Moș Gheorghe era muncit de teama rușinii bieților țărani de pe scenă... să nu se facă de risul boerilor... și nu-i ticnea să ia sama despre ce-i vorba. Acum s'așază el liniștit și bucuros și așteaptă să vadă cu deamăruntul cum vor depăna ei istoria lor.

În scena a patra, cînd intra Ion, după ce lăsase carul afară și cînd Catrina, nevasta lui Ion, lasă vorba cu Vintură-țară cumătrul lor și, față de acest din urmă, se duce de-și sărută bărbatul, Moș Gheorghe găsește că asta nu se face la țară, că adică nu se cade ca un bărbat să-și sărute nevasta—mai ales cum sint ei, cu Nițu al lor. flăcău—cînd mai este și altcineva strein—chiar cumătru să fie. Moș Gheorghe știe că lucrul acesta s'ar mai trece unor însurăței—și nici lor nu le-ar ședeja tocmai bine—dar unor gospodari. cu flăcău de însurat, nu-i cuviincios.

* * *

Tinguirea lui Ion (pe scenă) către Vintură-țară, despre nevoia, în care se găsește, îi merge la inimă lui moș Gheorghe. Moise orindarul, pe care îl vede venind pe scenă, i se pare o cunoștință veche, de cînd aveau evreii dreptul de crișmă prin sate; în vremea de azi, pe Moise orindarul îl vede numai prin

tirguri. Tocmeala lui Moisa cu Ion pentru orz, cu irmilici și sorocoveți, ca dedemult, îl face să creadă că poate, cit îi țara de mare, or fi mai umblind undeva și astăzi irmilicii și sorocoveții. Face socoteala banilor vechi în noi și găsește că Moise pradă pe Ion, ziua-'namiaza mare.

— Auziți?—strigă Moș Gheorghe în gândul lui—cu cinci lei vechi miera de orz! dracul a mai văzut orz cu neghină, cum spune jidauu?!

Ion (pe scenă).—Iar a simțit Iuda că am nevoie.

Moș Gheorghe (în galerie, în gând).—Așa-i frățioare! nevoia... nevoia ne minincă pe noi!

Vintură-țară (pe scenă).—Ian auzi lipitoare!

Moș Gheorghe (în galerie).—Și încă ce lipitoare! Iaca așa ni se duce munculița noastră, dacă ne mai rămâne ceva din mina proprietarilor și a posesorilor, după ce plătim imășul vitelor! Vine Statul, vine perceptorul, vine crișmarul—jidan, romin, tot un drac!—și noi rămânem bătind în buze! Te stringe nevoia de git?—te stringe! ai încotro?—dai, dai, dai. și de nevoie tot nu scapi! numai moartea ne scapă.

* * *

În scena a noua intră Iani, obraznic... dă cu ochii de Vintură-țară și-l întreabă, cu risul lui drăcesc, dac'a pierdut procesul cu pământul.

Vintură țară (pe scenă)--.. ș'apoi ce?

Iani (pe scenă)—Ce?... mi pare bine... Ai prapadito proceso?

Vintură țară—Sta-ți-ar în git!... l'am prăpădit...

Iani—ohi... mi pare bine.. ha-ha ha.

Moș Gheorghe (galerie).—Auzi parpalecul dracului? îi pare bine c'a prăpădit rominul procesul!... i-a mâncat grecul pământul rominului! Iaca așa ne-au mâncat grecii răzășia noastră!... că doar am fost și noi răzăși odata! am avut și noi pământul nostru, să ne-ajungă 'n veci de veci! Grecii ne-au mâncat pe noi de-am ajuns... ca cinele nimănui. Au pus pe creștini la fum și la muncile iadului, ca să se lehamitească de moșie și să zică, de nevoie, că nu le trebuie pământ de hrană! și până astăzi se cunoaște unde era săpat bordeiul de pus la fum pentru moșia răzășească..

Cînd, în scena a zecea, Ion e silit să iscălească «sinețelo» de două mii cinci-sute pentru imprumul de la Iani de o mie cinci-sute, cu vadeaua la două luni și cu răzășia amanet, moș Gheorghe, cu pumnii strinși, strigă amărit, în gândul lui: «măi Ioane, tu de-acolo, cine îi fi... ți-a șters grecul răzășia! dă-i și o luminare de pomană!»

Ion (în scena XII) vine dela subprefect și dă peste Iani care poftea dragostea Catrinei. Moș Gheorghe stătea ca pe spini, toată scena dinainte.

Ion (apropiindu-se furios de Iani)—Ce te-ai apucat de făcut în casa mea, grecule?

Iani (zimbînd minzește)—O șagă, frațico.

Moș Gheorghe (galerie)—A-ha-haaa! frațico! acum «frațico!»

Ion—Șagă cu nevestele oamenilor? (apucă pe grec de gît și-l sgilție)...

Moș Gheorghe (galerie)—A-ha-haaa! dă-i Ionică de chel-tuială! du-l la tăetor și-i tae gîtul cu toporul, ca la un puiu de găină... că nu-i păcat! după ce te-a prădat de răzășie, vrea să-ți necinstească și casa?!... ptiu! bată-l mama sfîntului, să-l bată! a scăpat pe fereastră. Eh! că n'a încăput pe mînele mele! Așa-s grecii, de cînd lumea: se leagă de fetele și de nevestele oamenilor și pe urmă... pe ici li-i drumul!...

* * *

Tot lungul piesei, Moș Gheorghe, la fie care vorbă de pe scenă, are și el cuvintele lui de aprobare, ori de revoltă. Urmărește, cu groază, cum Iani—«capul răutăților»—și cu Moisa, pun la cale peirea lui Ion Teslarul; cum vine «săracul Ion Teslarul» și se sue pe șchelă; aude sgomotul căderii și vede cum îl aduc și cum moare Ion pe scenă. I se frînge inima de durere și, cît îi el de bătrîn, cu două rînduri de lacrimi, abia mai are puterea, să spună tovarășului său Ion: «l'au mincat de zile dușmanii!... o ști Cel de sus!»

«Așa's grecii! gîndește el mai departe—numai cite morți de om știu eu, făptuite de grecii de pe la noi, ori puse la cale de dînșii!... dau bani la judecători, cînd sînt dați în judecată, și pe urmă pun căciula pe-o ureche! sat fără cîni îi țara noastră!».

Cînd, mai apoi, în actul al treilea, vede că lui Iani, ucigașul, i se aprind călcăile după Măriuca, ibovnica lui Niță... scuipă cu dezgust și se bucură, ca și cum l'ar răzbuna pe dînsul, cînd aude vorbele cu duh, spuse grecului de Măriuca. Iar cînd, în sfîrșit, vede că grecul Iani e luat la închisoare, i se pare că el, Moș Gheorghe din galeria teatrului Național din București, își răzbună pe toți grecii de pe întinsul nemărginitei lui țări.

* * *

— Ian-auzi-le, fetele celea. măi Ionică!—spune Moș Gheorghe, cînd ajung dinaintea casei. Și eu veneam cu inima cîrlig... că cine știe ce-or fi pățit pe la expoziția lor! Auzi-le cum se hli-zesc înăuntru?!

— Ce era să pățească, Moș Gheorghe?!—răspunde Ion. Că doar nu s'au dus în pădure, singure.

— Apoi... în Bucureștii voștri te rătăcești mai rău ca'n pădure!

-- Ți se pare dumitale... unde nu ești deprins...

-- Ei? pricositelor!—face Moș Gheorghe, intrînd înăuntru și dînd cu ochii de Mărica și Catinca—v'ati săturat de gură-cască?

Ele, cătînd una la alta, pe furiș, fără să-și spună vre-un

cuvînt, bufnesc de rîs... și rîd și rîd, de nu se mai pot opri. Fiecare din ele se gîndește la baba cea de la Birlad și nu se poate opri de rîs, cînd își amintește că Moș Gheorghe încă o fi crezînd că ele au fost și au văzut-o și aici, la expoziție!

— Vezi-le tu, măi Ioane, cit-is de proaste?—întreabă el pe Ion, gîndindu-se la cele ce au văzut ei în București și avînd pe sufletul lui tînga că ele, cu zburdălnicia lor neascultătoare, n'au putut vedea lucrurile pe care le-au văzut ei.

— Ho, nebunelor! v'ați pornit!—spune el apoi, injunghindu-se de rîsul lor molipsitor, spuneți-mi, mă rog, ce i la expoziția voastră?!—le'ntreabă el ironic.

— Da dumneta ce-ai văzut?—întreabă la rîndul ei Mărica, în același ton.

— Ați văzut voi Bucureștii?

— Da dumneta ai văzut expoziția?

— Văzut-ați voi Ateneul?

— Da dumneta ai văzut Turnul lui Țepeș?

— Văzut-ați voi teatrul?

— Da dumneta văzut-ați Vatersutul?

— Dă, măi Ioane! spune el—scoate-o cu nebunele la capăt!

Pe-acolo era vreme frumoasă, fă?

— Frumoasă, cald, prea cald încă!

— Ei vezi?! pe unde am fost noi era altă lume!... s'a'nourat, fulgera, tuna, ploaia, de credeai că se prăpădește lumea! Nu-i așa măi Ioane?

— Ei, așa-i! la teatru... cînd il apucase ploaia pe Moaisă și se teamea cînd tuna!...

— Ei? văzut-ați voi așa minune? să intri'n casă și să vezi, așa dintr-o dată, parc'ai fi pe cîmp, că se'nouarează, fulgeră, tună și plouă de prăpădește pămîntul!

Ele tac deodată și se gîndesc să vadă de nu cumva prujește cu dinsele. Moș Gheorghe știe unde le doare și vede, în tăcerea lor, invingerea lor... se'ntoarce cătră Ion și-i face semn din sprinceană, că adică le-a dat gata. La rîndul lor, ele se folosesc că nu le vede și se'ntreabă, în șoaptă, amîndouă de-o dată: «Ce spune tata, fă?»

Numai decît le trece prin minte cele ce au văzut la iarmarocul dela Birlad: unul, la teatrul de sub un cort de pe cîmpul iarmarocului, scotea din gură panglici, inghițea săbii, mîncă jartec și scotea apă din urechi.

— Ioane!—s'aude cineva strigînd de-afară.

Ion esă afară și se'ntoarce plouat! Ordin ca dimineață, până la ziuă, să fie la comenduirea sergenților! Vestea asta le strică inima la toți. Se stabilește pe a doua zi următorul program: Ion pleacă la comenduire, al de Moș Gheorghe iau tramvaiul pentru expoziție, iar nevasta lui Ion rămîne ca să mai pună rîndulă stricăta, după o zi de lipsă de-acasă.

* * *

Cum scapă de inghesuiala dela intrare, Moș Gheorghe stă ocului să-și facă socotele. Expoziția vine ca un oraș. Așezămîn-

tal ei aduce cu bulevardul Colței, cu deosebirea că aici casele sînt la fel, parc'ar fi un oraș de biserică. Colo, în fund, sus, o casă mare. Ce casă să fie?

Cîrdul de Horinceni se desface, care 'ncotro; iar al de Moș Gheorghe rămîn singuri, sub conducerea Măricăi, care s'arată mai dumerită decît Căținea, pentru că-și aduce aminte încotro au apucat eri, cînd au intrat în expoziție.

În *Palatul Industriei*. Chiar dela ușa pe care intră, dă cu ochii de pielărie, de încălțăminte „nemțească“ și de hamuri boerești. De ce-au adus nemții pielăria și încălțăminte lor s'o arate aici? Apoi nu s'iesc dughenile cu încălțăminte? Decît... dulapurile de sticlă, aranjamentul lucrurilor din palatul industriei îl fură cu totul pe Moș Gheorghe și de aceia, toată vremea se minunează nu de felul și calitatea lucrurilor, ci de felul așezării lor. Multe lucruri din cele expuse nu s'cunoscute de Moș Gheorghe dar nici nu dorește să le cunoască, pentru că s'prea multe și nici n'ar avea cum să le cunoască. Nu-i vorbă, el se bate cu părerea de rău că nu-i cineva care să-l lămurească, dar n'are ce face, trece mai departe și nici nu-și mai bate capul să afle rostul altor lucruri.

În *Palatul Agriculturii*, găsește că-i o curată nebunie să'nșire ei atitea sticle cu griu, cu popușoi și cu tot felul de lucruri știute și răsștiute de dinsul. Păcat de munca pe care au pus'o cu aranjarea lor, De abea fac cîtiva pași, vād despre ce-i vorba și es înapoi.

Moș Gheorghe vede că stă lume pe scaunele de pe aleia principală, dă să se pue și el, dar n'are parte: taxa de zece bani îl face să sară arsa. «Iaca, cucoznă, îți las scaunul cum l'am găsit... n'am ros dintr'insul, că n'am dinți»—gîndește el depărtîndu-se. Trage cu urechea la doi boeri, care merg în urma lor, pe alee și au vorbă aprinsă.

„Asta ne trebuia nouă?—spune unul din cei doi boeri, din urmă. Să iai atitea milioane din birul norodului și să te-apuci să faci expoziție, cînd țăraniis îndatorați până 'n git pentru popușoi, după secetă! Să faci atitea clădiri, pentru ca la urmă să le dărîmi, nu-i păcat de banii țării? Nu-i bătae de joc de munca norodului?“

— Așaaa?!—face Moș Gheorghe, punîndu-i-se ca o piatră de moară pe suflet și oprîndu-se locului. Auziți voi, fă? Casele estea, la care căscați voi gura și pentru care ați bătut voi băntălia, ca să veniți să le vedeți. Is făcute din birul nostru, făă! Ptiuuiu! trăsni-i-ar Cel de sus și nu i-ar mai ținea Dumnezeu pe pămînt!...

De acum încolo, cît îi ziua de mare, Moș Gheorghe se uită la toate lucrurile din expoziție, ca la niște vrăjmași ai lui neînțeleși, de care ar vrea mai iute să scape și să nu-i mai vadă în ochi. Gîndul că toate aceste clădiri sînt făcute ca să fie dărîmate, îi turtesc toată ființa lui, din care abea mai răsare dorința de a se întoarce acasă, pe Horincea lui...să-și vadă de sărăcie...

Sp. Popescu.

1907

Minciuna stă cu Regele la masă.
Doar asta-i cam de mulțisor poveste—
De cînd sint regi, de cînd minciuna este,
Duc laolaltă cea mai bună casă.

O, sint atitea de făcut—vezi bine—
Atitea griji pe capul unui rege,
Atitea de aflat!—Și, se 'nțelege,
Scutarul lui nu poate fi oricine.

—„Ce țară fericită, Maestate!...“
Se lafaește gureșa Minciună.
„Ca numai Dumnezeu te-a pus—cununa
De 'nțelepciune și de bunătate—

Pastor acestui neam, ce sta să piară,
Ce nici nu s'ar mai ști c'a fost, sârmanul,
De nu-și afla sub schiptrul tău limanul,
De nu-ți sta 'n mină bulgăre de ceara.

Ca tu sălbateci ai găsit aice,
Salbateci, și mișei, și proști deartîndul,
Și-o saracie—cum nu-ți dai cu gîndul...
Dar faci un semn—și 'ncep să se ridice

Oștiri, cetăți, palate—lume nouă.
Isvoarele vieții se desfundă;
De pretutindeni bogății inundă,
Și tu le 'mparți cu minile-amîndouă.

Azi la cuprinsul tău rîvnește-o lume.
E-o veselie ș'un belșug în țară,
Ca vin și guri flămînde de pe-afară—
Tot crugul sună de slăvitu-ți nume!

Ia uita-te, pămîntul ce 'mbrăcat e...
Cresc flori pe unde calci, și rîde firea.
Tu 'mparți norocul numai cu privirea.—
Încăi țaranii zburdă pe la sate!..."

Și-i place Regelui. E lucru mare,
Cum farmeca pe regi Minciuna. Drept e
Ca ea, de mult, pe-a tronurilor trepte
A fost cea mai aleasă desfătare.

.

—Măria ta, e un străin afară,
Cam trențaros—dar pare-un om de seamă,
Și... *Adevărul* parc' a zis că-l chiamă...
De unde-o fi... că nu-i de-aici din țară.

Minciuna palidă-și topește glasul:
„O, nu-l primiți! Îl știu, e vestitorul
De rău, ce face pe-a-tot-știutorul,
Și vede prăbușirea la tot pasul!

E cel ce împotriva ta conspiră.
 Invidia în inima lui geme
 Și gura lui e plină de blesteme. —
 Tu nu poți auzi ce vorbe 'nșiră..."

„Și totuși, zice Regele, să vie!“
 Dovadă că chiar la palat Minciuna
 Nu e biruitoare 'ntotdeauna.
 Fac și monarhii câte-o nebunie...

Privind în ochii Regelui, străinul—
 Cu brațele pe piept încrucișate—
 Răspica vorba: „Țara, Maestate,
 E 'n durat greu. Tu nu-i auzi suspinul,

Căci muzici cînta 'n juru-ți. Și slugarnici
 Adormitori, ca 'n zid, te 'mpresurara,
 De nu mai poți vedea pe cei de-afară,
 Pe bunii tăi supuși—cei mulți și harnici.

Că n'ai cercat spre ei să-ți spinteci cale,
 Să știi și 'n țara ta ce suflet bate.
 N'ai vrut de cît spinări încovoiate
 Și guri deschise laudelor tale.

Ca de-a fost om să-ți stee *drept* în față,
 Ca pe-un vrăjmaș, l-ai depărtat de tine...
 Batrinii pier; dar oaste nouă vine,
 Și dureroase lucruri mai învață !

Parazi, decor de teatru, luminații,
 Tot ce pe vulg și pe copii înșala,
 Aceasta-i toată slava ta regală.
 Pe tristul gol din juru-ți —decorații!

Tu 'n țara asta nu vezi de cît raiul
 Ce-ai tăi ți-l ticluiesc într'o clipită.
 Ruină-i sub hirtia poleită,
 Sub crângi de brad trosnește putregaiul,—

Dar tu ești fericit. Lingușitorii
 Înnață imnuri proslăvirii tale,
 Și fac să n'auzi cîntecul de jale
 Cu care-și adorm foamea prășitorii.

.

Nu ți-ai iubit poporul, Maestate,
 Sau nu l-ai înțeles—și e tot una.
 De sus și până jos s'a 'ntins minciuna.
 Ea leagă și dezleagă 'n țară toate.

Iar ca să-ți dea o spumă 'de mărire,
 Ca pe-un copil te poartă și-ți arată
 Sclipiri și flori...

Afla-vei tu vr'odata
 Cumplita vremilor destainuire?...

Și ce speranțe se puneau în tine,
 Ce vesel ți-a eșit poporu 'n cale,
 Cu pine și cu sare! Osanale!
 Mintuitorul lui credea că-i vine.

Ce vesel ți-a eșit poporu 'n cale!—

.
 Și ce credința trist' o să-i rămîna:
 Că n'ai putut spre el întinde-o mină,
 Din greaua platoș'a trufii tale!"

.
 C'acestea nu l-au deșteptat pe Rege,
 Că Adevărul a fost dat afară,
 Și slugile l'au îmbrincit pe scară.—
 Firește, de la sine se 'nțelege.

Trec anii. Și ce dulce-i amăgirea!
 „Tu zeu ești printre regi! Mărire ție!...”
 În jilțu-i moale, tolănită, scrie
 Cu pana ei de aur Lingsuirea.

De-abia se isprăvește-o sărbătoare,
 Și 'ncepe alta. Muzicile cîntă...
 Îmbracă-te 'n podoabe, Țară sfîntă,
 Să nu mai știe nimeni ce te doare!

.
 Dar ce e, Doamne, vuetul acesta?
 Ce-i hreamătul acesta care crește?
 Se zgudue pămîntul și mugește,
 Ca marea, cînd o biciue tempesta.

Se 'nalță flăcări, brațe desperate,
Spre ceru 'ntunecat, pustiu și rece.
Naprasnic vintul nebuniei trece
Și spulberă noianul de păcate.

În vaete se prăbușește-o lume
Cladita pe minciuni. Dar ce mînie!
Cum șuera cumplita vijelie —
Sar frații între ei să se zugrume.

Uscata brazda cere iarași sînge.
Femei cu parul despletit, nebune,
Și-asmut copiii la omor. Genune,
Puhoiu de ură ce zăgazu-și frînge!

Deschide ochii mari batrinul Rege
Și, tremurînd, din jilțu-i se ridică.
Au cine liniștea lui scumpă-i strică? —
.....
Și-al vremii rost el tot nu-l înțelege.

A. Vlahuță.

Microbii in serviciul igienei

(Purificarea biologică sau bacterienă a scursorilor oraşelor).

II.

Incheiam data trecută cu constatarea, că revărsarea pe pământ, cultivat în urmă ori nu, ie mijlocul cel mai satisfăcător, din punct de vedere sanitar, pentru a ne scăpa de plaga murdăriilor lichide cărate de canalele oraşelor. Şi mai ziceam, că irigaţiunea fără utilizare agricolă ie superioară epandagiului agricol, pentru că face economie de teren ; şi pentru semnificarea ei teoretică : a condus la purificarea biologică modernă.

Tot ca o punte de trecere dela cele vechi la cele nouă, trebuie considerată *la fosse Mouras*—un procedeu imaginat tot în scopul de a purifica scursorile domestice şi dejecţiunile, procedeu care, cu toată însemnătatea lui teoretică, n'a avut în vremea lui vre-un răsunset mai mare decit altul.

La fosse Mouras ie o hazna ordinară cu pereţi impermeabili. In iea se colectează dejecţiunile casei (fecale şi urină) amestecate cu o mare cantitate de apă (zoile din bucătărie şi spălătorie, din spalarea closetului după fie-care întrebuinţare, fără economie). Haznaua ie cit se poate mai bine închisă şi comunică cu exteriorul prin două canale, cari imerg în apa de-acolo până la vre-o 20 cm. Unul din canale aduce murdăriile ; iar celalalt, care începe printr'un sifon, se deschide în reţeaua de canalizare a oraşului.

După ce haznaua s'a umplut şi lucrarea iei s'a stabilit, iată ce se observă în iea.

Conţinutul ei se alege în trei părţi bine deosebite. La fund se adună materialul solid greu. La suprafaţă materialul solid uşor formează o coajă de mai mulţi centimetri. Intre cele două strate coloana lichidă. La fie-care proiecţiune de material nou prin canalul de aducere, o cantitatea corespunzătoare de lichid din hazna ţişneşte prin sifonul de plecare şi-şi ia drumul în canalele oraşului.

Se simte foarte puţin miros, cînd s'ar deschide o asemenea hazna. Numai dacă s'ar lăsa prea mult timp deschisă sau

se rupe coaja dela suprafață, se revarsă mirosul infect, ce ie de așteptat. Lichidul, care pleacă, ar fi fiind curat : cu puțin miros și puțin turbure.

Mouras, experimentind în mic cu o hazna de sticlă își încheie constatările astfel :

„Materii fecale, introduse împreună cu urină, cu apă de baie și spălătură de vase de bucătărie, sint cu totul zdrobite după 25 de zile. Corpuri ușoare, precum sfărmături de alimente nedigerate, bucățele de hirtie etc., după ce plutesc cit-va timp, *dispar ca iopile* în masa lichidă.

«O beșică, așezată pe gura vasului, nu se bulbucă, ci se prăbușește, ceea ce dovedește că nu dezvoltă gaze ; ci, din potrivă, sugere aerul de afară. Prin pereții vasului se vede lichidul prea puțin turburat prin materii corpusculare fine ca o pulbere ; scos de acolo, are prea puțin miros. Rezultatele sint cu atit mai bune cu cit vasul conține mai multă apă proporțional cu materialul solid.

«Aceste rezultate se obțin prin simpla transformare a haznăi ordinare, așa de barbară, fără a recurge la nici o forță străină, la nici un ingredient chimic, prin singurul fapt că haznăua transformată și umplută cu apă permite *manifestarea unei forțe neprevăzute și ignorate*.

«Cine ar fi putut bănuși că dejecțiunile conțin în mod natural principiul de dezagregare necesar și indestulător pentru a le fluidifica și a le face inofensive și utilizabile !»

Mouras, lovit de caracterele fizice ale lichidului din hazna, a avut previziunea unui «principiu necesar și indestulător pentru a le fluidifica» pe care fecalele l-ar fi conținind în mod natural. A explica faptul și a trage consecințele, n'a încercat. Nici n'ar fi putut. Lipsiau cunoștințele premergătoare. De aceea haznăua lui nici n'a avut răsunetul ce ar fi meritat. Intrebuințarea ei a rămas mărginită în mai multe orașe din sudul Franței. Mai mult manifestare de amor propriu local decit dreaptă intelegere.

Pentru cine ie deprins însă a urmări filiațiunea ideilor în faptele științei, haznăua lui Mouras rămîne un moment principal în realizarea unuia din cele mai surprinzătoare progrese ale științei sanitare moderne. Ea a fost de sigur un punct de plecare și de sprijin al celor ce au ajuns la purificarea biologică.

* * *

Se știe de mult că pămîntul ie antipodul omului : distruge murdăriile. Experiența cu cadavrele și cu fecalele îngropate ie veche. În timpurile moderne agricultorii au fost izbiți de iuțea cu care dispare compostul în pămînt. Innainte de jumătatea veacului al XIX farmacistul Bronner, prin experiențe, care, la vremea lor, au produs impresiune, vra să dovedească și experimental puterea pămîntului de a minca materia organică. Dar și experiențele lui Bronner și ale altora au năzuit numai să dove-

dească existența faptului. Aceasta însă iera destul de cunoscută prin empirism incontestabil. De dorit ar fi fost explicarea. Explicarea s'a învîrtit, până aproape de noi, tot în jurul vechei idei, că plantele consumă, pentru hrana lor, putreziciunile din pămînt. Cînd însă fiziologia vegetală a dovedit falsitatea acestei idei și că plantele sînt incapabile de una ca asta, iele neputîndu-se hrăni decît cu material mineral—atunci a rămas iarăși neexpliat ceea ce se credea știut.

Numai după ce igiena s'a luminat de spiritul științei celei nouă, bacteriologia; după ce igieniștii au început a pune influența mediilor cozmice asupra omului în legătură cu datele bacteriologiei și a explora aceste medii cu metodele bacteriologiei—numai atunci lumină s'a făcut.

La cursurile de igienă experimentală se face următoarea experiență.

Un cilindru de sticlă sau de tinichea, lung de vre-o 60 cm. și larg de vr-o 10 cu un fund ciuruit și cu celalalt capăt deschis, se așează vertical și se umple cu nisip amestecat cu argilă și pămînt de grădină. Se toarnă deasupra apă în care s'a dizolvat nitrat de sodiu și fosfat de potasiu. Dacă apa nu-i în cantitate prea mare, nu se scurge pela fund nici o picătură. Ie reținută prin puterea de atracție superficială exercitată de părțile unor spații capilare—pămîntul fiind constituit din grăunțe mai mari ori mai mici, rotunde ori colțuroase, ce lasă între iele spații goale: porii pămîntului. Fenomen mecanic, cunoscut de toată lumea.

Dacă peste citva timp se toarnă o nouă cantitate îndestulătoare de apă, curată de astă dată—jos începe să picure și chiar să curgă. Iarăși nimic deosebit: s'a turnat apă mai multă decît încapă în porii pămîntului. Analiza chimică a apei ce se scurge arată însă lucruri vrednice de luare aminte.

Încă dela prima picătură este sărată. Aceasta dovedește că apa din a doua turnare împinge în jos pe cea din prima. Iar analiza chimică arată că gustul de sare este datorit nitratului de sodă, fosfatul de potasă lipsește. Numai mai tirziu apare și această sare. Iar în cele din urmă, dacă se tot toarnă sus apă curată, începe să curgă jos apă fără sare -- semn că toată sarea din pămînt a fost spălată.

Aceasta dovedește: 1) că pămîntul, împreună cu apa, fixează și substanțele dizolvate în ea; 2) că în această fixare ei manifestă o acțiune de alegere. În cazul nostru a reținut mai mult timp, fixînd mai puternic, fosfatul de potasă decît nitratul de sodiu. Pămîntul leagă mai intim acidul fosforic și potasa decît acidul nitric și sodiu.

Deosebirea acestei fixări electivă pentru diferitele substanțe minerale dizolvate în apă se observă, precum ie și natural,

și pentru substanțele organice dizolvate. În primul loc pe acestea le fixează mai puternic decât pe cele minerale. Dar și între acestea sînt deosebiri: proteinele, carbohidratele sînt fixate mai puternic decât grăsimile, cleiul, etc. Despre materiile corpusculare, organice sau minerale, numai incupe vorbă; iele sînt reținute în pămînt—filtru la a căruia perfecțiune tehnica omenească n'a putut ajunge.

La același curs se mai pot face experiențele următoare:

Trei cilindre pregătite ca cele de mai sus primesc, în loc de apă, urină¹⁾. Unul din cilindre A va fi încălzit cu pămînt cu tot vre-o 15'—20' la o temperatură de 150°—170° mai înainte de a primi urina. Cilindrele B și C vor fi neîncălzite. Cilindrul sterilizat A și, dintre cele nesterilizate, B vor fi lăsate deschise. Mai bine va fi, dacă se va insufla în iele un curent de aer. În acest caz însă va trebui ca acest aer să fie trecut printr'un filtru de vată, mai înainte de a fi condus în cilindrul A. (vata oprește toate materiile corpusculare din aer, care nu trebuie să ajungă în acest cilindru). Aerul ce se insuflă în aceste două cilindre, A și B, va trebui să fie umed, ca să nu usuce pămîntul din cilindre în cursul experienței. Al 3-lea cilindru C, nesterilizat și iel ca și B, se va deosebi de acesta prin aceea că, după ce se va fi turnat în iel urină, va fi astupat la amîndouă capetele cit se poate mai bine.

Urina omului (facem experiența cu urina de om) conține un produs de excrețiune, materie organică azotoasă putrescibilă, reprezentată aproape în totalitate printr'o substanță bine cunoscută chimicește: urea*).

După un timp mai lung sau mai scurt, (variabil după împrejurări, între care temperatura înconjurătoare are mare însemnătate) căutăm a ne da seama de cele petrecute în cilindrele de experiență.

În primul loc, la deschiderea cilindrului C, care fusese astupat, ne va izbi un miros infect, care lipsește în tuburile deschise A și B. Cel mult cilindrul A (sterilizat) va răspîndi mirosul caracteristic al urinei proaspete, care, cel puțin pentru cei obișnuiți cu astfel de lucruri, este foarte tolerabil. Dar să mergem cu cercetarea mai departe. Să spălăm cu apă distilată pămîntul din cele trei cilindre separat. În apa cilindrului A, vom

1) Urina trebuie să fie sterilă, adică lipsită de orice viețate.

În acest scop ea se scoate deadreptul din beșică cu o sondă metalică sterilizată prin foc. În beșica omului sănătos urina este sterilă. Numai ie, după ce spală uretra, în emisiunea naturală.

*) Dintre alimentele de natură organică ale omului, carbohidratele și grăsimile, după ce iau parte la schimburile nutritive, sînt date afară din organism sub formă de acid carbonic și apă. La alimentele organice azotate (proteinele) numai o parte din molecula gigantică și cu structura foarte complicată se elimină și ea tot ca acid carbonic și apă. Tot azotul și o parte din carbonul și oxigenul moleculei sînt dat afară sub forma unui compus mai complex, capabil de a se descompune mai departe. Acesta este urea, care se elimină aproape în totalitatea ei prin urină.

constata uree. Cantitatea ei va fi egală cu cea dozată în urină înainte de experiență; sau va lipsi din ea numai foarte puțin.

În apa cilindrului B se vor găsi numai cantități mici de uree sau chiar de loc, dacă experiența a durat destul.

Cantitatea de uree dispărută va fi exact reprezentată, în ceea ce privește azotul ei, printr'un corp nou: acid nitric sub formă de nitrați minerali, de potasiu, sodiu, calciu, magnezie sau alte metale ce s'ar găsi în pământ. Se găsesc aceste săruri chiar dacă analiza chimică ar fi arătat lipsa lor în pământ mai înainte de experiență. Iar dacă ele existau mai înainte, proporția lor va fi crescută cu o cantitate care, în ce privește azotul, corespunde tocmai cantității de azot din urea dispărută.

În apa cilindrului C lipsește de asemenea urea. Lipsesc însă și nitrații, sau există exact în proporțiunea în care existau înainte de experiență. Se va găsi însă o cantitate notabilă de amoniac căruia se datorește mirosul infect.

Rezultate analoge s'ar dobîndi dacă s'ar repeta experiența cu două serii de câte trei cilindre în care, în loc de urină, s'ar turna: într'o serie o spălătură de carne în care ar înnota fărime mici de carne; iar în a doua serie o spălătură de vegetale (legume, zarzavaturi, tuberculi și boabe făinoase etc.) în care ar înnota iarăși bucățele solide: zdrențe vegetale verzi, coji de boabe, grăunțe de amidon, etc.

În cilindrele A (aerate și sterilizate), dacă experiența a fost bine condusă, oricît ar fi durat, materialul turnat*) cu bucățile solide din el s'ar regăsi în starea primitivă.

În cilindrele B (aerate dar nesterilizate) nasul nu descoperă nici un miros. Dacă experiența a durat destul (mai multe zile și eventual chiar săptămîni), prin căutarea cea mai amănunțită nu se mai găsesc zdrențe de carne ori de vegetale. Dacă s'ar examina aerul ce esă din cilindre s'ar găsi cu mult mai încărcat de acid carbonic de cît aerul care intră în ele. În cilindru cu spălătură de carne analiza chimică ar arăta o creștere a azoților minerali ca și în experiența cu urea.

Cilindrele C (nesterilizate și neaerate) răspundesc la deschiderea lor un miros cu mult mai infect decît în cazul cilindrului cu urină. Analiza gazelor ce se desfac din aceste tuburi ar arăta acid carbonic, amoniac, metan, o combinație a carbonului cu hidrogenul (CH^4), hidrogen sulfurat, combinație a sulfurului cu hidrogenul (SH^2), hidrogen etc. Căutarea atentivă ar descoperi în pământ locurile ocupate de bucățelele de carne și de vegetale, sub forma unor mase terciuite, murdare, foarte rău mirositoare; iar analiza chimică a pămîntului ar pune în evidență o lungă serie de substanțe nouă (compuși de carbon și hidrogen; de carbon, hidrogen și oxigen; de azot și hidrogen; de carbon, oxigen hidrogen și azot—adică cu aceiași compozițiune elementară ca ma-

*) În aceste tuburi acest material ca și cilindrele de experiență trebuie să fie prealabil sterilizat.

terialele organice cu care s'a făcut experiența) cu moleculă mult mai simplă decit aceia a substanțelor inițiale (proteină, amidon, celuloză).

Din aceste experiențe reiese concluziunea următoare: 1. Materii prin excelență putrescibile ca urea, carnea, amidonul, celuloza, se păstrează indefinit ca atare într'un pământ sterilizat — dacă și ele au fost de la început sterile. 2. În pământ natural, și în contact cu aerul, ele dispar după un timp în întregime, lăsînd pe urma lor apă, acid carbonic și acid nitric. 3. În pământ natural, dar fără aer, ele se transformă în substanțe cu compozițiune elementară identică, însă cu molecula mult mai mică și cu structură mult mai simplă, ceace se traduce prin proprietățile lor cu totul schimbate. Capabile însă și ele de a se transforma mai departe în apă, acid carbonic și acid nitric, dacă se permite accesul aerului.

* * *

Care este explicarea acestor fapte? Care este pricina acestor transformări variabile ale materiilor organice în lumea externă și anume în pământ?

Filozofia naturală a veacului trecut deja se complăcea să vadă aici o analogie cu mișcarea din lumea vie. Ea spusese de mult că moartea este continuarea vieții; aceasta însă era din parte-i o simplă viziune, expresiune a înclinărilor ei la armonizarea și schematizarea lucrurilor naturii. Numai cercetările biologice cu totul moderne, au putut pune fapte științifice în locul speculațiunilor filozofiei acelor timpuri.

Un caracter general al acestor cercetări este de a umplea de fapt tot mai mult prapastia dintre viață și moarte; de a șterge una cite una deosebirile ce se credeau cu totul fundamentale între materia însuflețită și neînsuflețită; de a scobori tot mai jos zăgazul dintre biologie și fizică.

* * *

Dintre toate însușirile ce s'au considerat ca fundamentale ale materiei viețuitoare, trei mai pot sta încă în picioare la lumina acestor cercetări: 1. Un neîntrerupt *schimb formal* (prin creștere, dezvoltare ontogenetică, proliferare), avînd ca substrat dinamic; 2. Un continuu *schimb energetic* (energie chimică înmagazinată în alimente, liberată și transformată în energie calorică, electrică, chimică, afectivă gînditoare) — acesta la rîndul lui condiționat de: 3. un neconținut *schimb substanțial* între mediul intern viețuitor și mediul extern cosmic (prin alimente, apă, aer). În ultima analiză nu putem recunoaște altă deosebire între un om, o pasere, un arbore de o parte, și între o bucată de carne, o piatră de altă parte.

Acest din urmă schimb, schimbul substanțial, ce se face prin alimente, ie temeiul pe care se sprijină celelalte două. Dar atunci, care este cauza, care face ca din acela să rezulte aceea? Care este cheia care deschide tezaurul alimentar, pentru a scoate din el avuția imagazinată sub formă de energie chimică, pentru a o da spre cheltuire celorlalte două schimburi: energetic și formal?

Cînd s'a descoperit oxigenul și existența lui în aerul atmosferic; cînd s'a recunoscut rolul așa de preponderator al oxigenului din aer în combustiuine pe deoparte, iar pe de alta în respirațiunea animală în cit s'a zis, că nu se poate foc fără aer și nu poate fi viață fără aer; cînd, grație progreselor chimiei biologice, s'a constatat că balastul aruncat afară de un organism animal este identic (apă, acid carbonic) cu rezultatul combustiuinii fizice—atunci explicarea s'a crezut găsită.

Viața ar fi în ultima instanță o combustiuine, prin oxigenul aerului respirator, a moleculei aportului alimentar. Iar oxigenul ar fi acel *primus moneus* căutat, el este cheia de care întrebam adineoar, care deschide tezaurul alimentar și lasă să se desfășoare din el viața.

Este aceasta o explicațiune, care pecit de puternic a dominat în biologie, pe atit de puțin poate se reziste unei critice severe.

Și în lumea fizică, intilnim sau putem asista în mod experimental la asemenea combustiuini,—atacuri executate de oxigen asupra elementelor chimice ori chiar asupra moleculelor complexe minerale sau organice.

Astfel putem transforma prin mijloace fizico-chimice proteinele în peptone, transformare identica cu aceea ce sufăr în tubul digestiv al omului. Putem duce transformarea acestor substanțe până a obține mai toate produsele de dezintegrare, ce rezultă din aceste substanțe cînd se descompun în organism sau prin acțiunea naturală a mediului cosmic.

Putem duce această transformare până aproape de ultima limită: acid carbonic și uree. În cursul acestor transformări, molecula complexă de proteină suferă dezdoiri, primește apă, sau pierde apă, se recombun grupele moleculare izolate, sau sint în definitiv atacate de oxigen.

În toate aceste transformări oxigenul este tot atit de indispensabil, ca și atunci cînd ele se produc în interiorul organismului.

Este indispensabil. Afinitatea lui chimică singură însă este insuficientă. Ea trebuie ajutată de o serie de agenți fizici și chimici: Temperatură umedă sub presiune până la 200° timp de 3—6 ore, temperatură uscată peste 100°, apă regală, bichromat de potasiu cu acid sulfuric, permanganat de potasiu etc.

Acești diferiți agenți prepara:ă molecula de proteină, o spintecă în molecule mai simple, exaltează afinitatea chimică a oxigenului, pe care *l poartă* asupra moleculelor capabile de a'l primi.

Dar în profunzimea organismului acești agenți preparatori și ajutători lipsesc; și atunci devine științificește greu de a înțelege descompunerea moleculei alimentare în interiorul organismului—și prin urmare actul inițial și condițional al vieții.

Numai pentru a pune o opinie în locul unui fapt, s'a închipuit că materia organică, când este viețuitoare, ar purta în sine principiul propriei ei distrucțiuni. Ea n'ar mai fi ca în concepțiunea biologiștilor, ce trăiau sub imperiul ideilor lui Liebig, un corp în ignițiune prin oxigen, iar molecula alimentară cărbunele ce vine să se adauge peste foc. Mai exact, s-ar compara mecanismul vieții privind materia viețuitoare, mereu reînviată prin aportul alimentar, ca una care pentru a se desface în componenții sei n'are nevoie de altă cauză decît de propria-i vibrație moleculară. Precum o moleculă de nitroglicerină se desface în apă, acid carbonic, azot și oxigen printr'o cauză de nimic, cum ar fi o ușoară zguduitură mecanică, producînd totuși efectele considerabile știute. Sau, mai mult, precum molecula de acid cianic se descompune dela sine fără nici o cauză constatabilă prin simțurile noastre. (*Max Verworn. Ein Grundriss der Lehre vom Leben.*)

Lucrarea pe care oxigenul n'o poate începe, la originea căreia biologiștii vitaliști ar pune un «spiritus vitalis», iar acei mai pozitivisti o vibrație moleculară dubioasă, și în orice caz greu explicabilă în esența ei—grație progreselor realizate în biologie, în mare parte prin cunoașterea mai intimă și mai precisă a vieții microbilor, se explică în modul cel mai natural ca simplă reacțiune chimică a unor agenți materiali. Aceștia sînt secrețiuni speciale ale celulei care trăiește.

* * *

Chimia, cu privire la reacțiunile dintre diferitele substanțe în lumea fizică, stabilise de mult aforismul: *corpora non agunt nisi soluta*. Dacă ulimele descoperiri ale acestei științe pare că tind a limita acest adevăr cît privește lumea fizică, el este în totul aplicabil, în marea majoritate a cazurilor la viețuitoare, cînd ie vorba de schimburile dintre celula vie și lumea externă.

Sînt foarte puține cazurile, și numai în lumea unicelulară, cînd celula poate incorpora și folosi pentru gospodăria ei alimente solide. Cea mai mare parte dintre unicelulare și toate celulele viețuind în state organizate sub forma de organisme superioare, nu pot utiliza în acest scop decît material lichid. Acest rol de fluidificare asupra materialului alimentar, făcîndu-l capabil de a trece prin osmoză în corpul celulelor, 'l are digestiunea gastrointestinală.

Dar proteinele solubilizate și făcute difuzibile sub formă de pepton; carbohidratele reduse în glicoză, termenul ultim al transformării lui în intestin, încă nu pot fi folosite ca atare de organismul elementar—de celulă; între iele și celulă ieste încă imposibil să se stabilească acel inconținuu schimb substanțial, de

care am vorbit. După concepția biologică modernă, în acest moment intervin secrețiuni speciale a celulelor, care joacă față de molecula aportului alimentar exact același rol, ca și agenții fizicochimici (căldura, apă regală) pentru descompunerea acestor substanțe în lumea fizică.

Grăție acestor secrețiuni celulare, se poate deschide primul act al dublei lucrări, pe care o exercită celula asupra moleculei aportului alimentar: lucrare de înălțare a materialului organic mort la rangul de materie viețuitoare (asimilare celulară) și paralel lucrare de înjosire a materiei viețuitoare la gradul inferior de material mort inutil care va fi dat afară (desasimilare celulară).

Fiziologia cunoaște de mult secrețiuni celulare la organisme superioare, la om chiar, capabile de a exercita asupra moleculelor organice prin simpla lor prezență transformări, ce nu se pot produce decît prin agenți fizicochimici foarte energici. Ast-fel de secrețiuni sînt acele zise digestive, ale glandelor salivare, stomacului, intestinelor, ficatului, pancreasul. Experiențele de digestiune artificială au arătat pînă la evidență, că simpla prezență a pepsinei asociată cu cantitate minimală de acid chlorhidric și cu o temperatură de 37°, poate prefăce în vitro proteina în peptonă în timp foarte scurt—rezultat care fără ajutorul pepsinei nu se poate dobindi decît întrebuintînd timp de mai multe ore o temperatură umedă de 150—200°.

Biologia normală și patologică a stabilit însă în ultimii ani că o sumă de alte organe fabrică secrețiuni, pe care nu le putem culege și studia, pentru că nu putem ajunge la ele cu ușurința cu care ajungem la cele dintâi. Efectele lor constatabile însă nu ne îngăduie de a pune la îndoială existența lor sigură.

Știm astăzi din ce în ce mai pozitiv că o sumă de turburări funcționale la om, și de boale grave chiar, a căror cauză era pînă ieri cu totul necunoscută, au ca punct de plecare vătămări ale unor anume organe, care se considerau fără nici un rol în organism, sau cu roluri bine cunoscute; că unele dintre acele turburări funcționale și boale se pot provoca experimental, vătămînd sau rădicînd cu totul din corp acele organe; că acele turburări și acele boale se pot ameliora sau chiar vindeca, dacă să introducă în organism extrase preparate din respectivele organe dela animale, în stare proaspătă. Este imposibil de înțeles aceste fapte de observațiune sigură susținută și de experimentațiune altfel, decît că cu acele extrase se dau organismului elaborate, secrețiuni celulare, care înlocuiesc secrețiunile corespunzătoare, pe care organul său propriu, bolnav sau absent, nu i le poate da.

Aceasta ne-a condus să admitem organe cu *secrețiune internă*, organe care fabrică secrețiuni pe care nu le varsă în afară, în sfera observațiunii și experimentațiunii noastre directe ca glanda salivară, etc.; ci în mediul intern, însă cu destinațiunea de a îndeplini, în gospodăria generală a organismului, lucrări din cele mai însemnate cu privire la regulata nutrițiune generală;—căci mai toate turburările și boalele în chestiune au la bază un nea-

juns al nutriției, o tulburare a regulei lucrării de integrare și desintegrare generală sau locală a aportului alimentar în protoplasma celulară.

Faptele patologice și experiențe fiziologice au consacrat deja definitiv mai multe dintre organele corpului omenesc ca organe de secrețiune internă. Ast fel de organe sînt: corpul tiroid, corpul pituitar, glanda pineală, capsula suprarenală, ovarul, testiculul; și numărul lor pare că este destinat a crește, dacă judecăm după cercetările ce datează în această direcțiune de puțini ani.

Dar dacă corpul tiroid, despre care până astăzi se credea că nu are nici un rol în organism; dacă testiculul și ovarul, a căror rol exclusiv se credea a fi fabricarea spermatozoidului și ovulului; dacă aceste organe mai produc cu siguranță și alte secrețiuni reglatoare ale nutriției generale — atunci este foarte probabil că și multe alte țesute din organism, ca toate țesuturile din organism, ca celula musculară, nervoasă, osoasă etc. fabrică secrețiuni, care prezidă la nutrițiunea locală a țesuturilor și regulează asimilațiunea și desasimilațiune celulară generală în organism.

Și atunci sîntem în tot dreptul de a pune următoarea întrebare: Aceste secrețiuni interne celulare, nu fac iele la originea procesului de asimilare și desasimilare celulară aceia ce oxigenul singur am văzut că nu poate începe, aceia ce unii biologiști au pus pe socoteala unei problematice vibrațiuni moleculare? Nu joacă aceste secrețiuni interne, față de molecula aportului alimentar, pus în fața celulei, rolul pe care în lumea fizică îl îndeplinesc agenți fizicochimici foarte puternici? Nu sînt iele cheia care face deschiderea inițială a moleculei alimentare, făcînd în urmă posibilă acțiune oxigenului din aerul respirator? Întrebarea devine foarte naturală, dacă ne gîndim că o asemenea lucrare din partea lor n'ar fi decît o continuare, chimicește identică cu aceia pe care în tubul digestiv o execută secrețiunile identice care sînt sucurile digestive.

Răspunsul pozitiv la această întrebare nu lasă aproape nici o îndoială, dacă ținem seamă de faptele sigure de experimentațiune, că din multe țesuturi animale proaspete, precum și din țesuturile a unui mare număr de plante, s'au putut prepara extracte, care au surprinzătoarea însușire de a exercita in vitro asupra moleculelor organice acțiuni chimice din cele mai energice: desdoiri de molecule, introduceri de apă în molecule, stragere de apă, oxidare; și conducînd la formare de substanțe nouă, analoage cu acelea ce rezultă, pe deoparte din acțiunea agenților fizico-chimici energici, iar pe de alta din procesul de desasimilațiune în organism. Nu ie nimic mai natural atunci de a admite că secrețiunile celulare, care compun partea activă a acestor extracte, desfășură aceiași lucrare și în intimitatea țesuturilor vii.

Aceste produse de secrețiune celulară, numite cu numele colectiv de *diastaze*, ie drept că nu ne sînt cunoscute în esența

lor de cît prin efectele lor. Asupra naturii lor știm numai că sînt substanțe foarte labile, că din multe puncte de vedere se aseamănă cu substanțele proteice, că prin urmare trebuie să fi avînd o compozițiune chimică înrudită cu acestea, că, ca și acestea, trebuie să fi avînd o structură destul de complicată în moleculă. Grație acestor calități, le putem presupune o mare doză de energie chimică capabilă de a învinge rezistența moleculei din aparatul alimentar, precum o învingem în lumea fizică prin agenți fizicochimici foarte puternici.

Studiul acestor diastaze nu datează mai temeinic de cît de scurt timp și totuși deja se cunoaște bine un foarte mare număr dintre iele. Cunoaștem ast-fel de diastaze hidrolizante sau deshidrolizante, oxidante sau desoxidante etc.

Această activitate secretorie intracelulară constatabilă la ființele superioare, întrucît privește acțiunea ei digestivă, numai prin efecte—se poate aprecia de visu în gospodăria simplă a unui foarte mare număr de organisme unicelulare.

Privind sub microscop un asemenea organism, un infusoriu de pildă, înnotînd într'o picătură de apă, se poate vedea animalul înglobînd în masa protoplasmei sale corpuri mai mici: un fir de nisip, o bacterie, un grăunte de amidon, ect. Dacă asemenea corpuri sînt constituite de un material potrivit, ele sînt literalmente mîncate; se poate urmări cu ochiul, cum dispar încetul cu încetul în masa protoplasmei fără posibilitate de a le recunoaște. Dacă nu, cum ie cazul grăuntelui de nisip, după cite-va sforțări din partea animalului, sînt date afară. Materialul asimilabil însă, nu se topește în protoplasmă cum s'ar topi o bucată de ceară aruncată într'un vas cu ceară fierbinte, ci se poate vedea fenomenul interesant următor. În jurul alimentului se formează un spațiu gol, o vacuolă (vacuolă alimentară), care se umple îndată cu o substanță, avînd un indiciu de refracțiune cu totul altul de cît protoplasma celulei, dînd impresia de materie mai lichidă de cît aceasta. Aici, în acest lichid se topește materialul alimentar și difuzează în corpul celulei. Cînd topirea s'a isprăvit, cînd alimentul prin urmare a fost digerat, cînd produsul acestei digestiuni s'a confundat cu protoplasma, cînd prin urmare rezorbțiunea, și poate și asimilarea s'a făcut,—atunci lichidul din vacuolă se amestecă din nou în protoplasmă, vacuoia însăși dispăre. Nu se poate da acestor fenomene altă interpretare de cît aceasta. La apropierea alimentului, celula aceasta simplă și face un stomac de ocazie (vacuola alimentară), de pe pereții căreia se secretă diastaza digestivă, precum pereții stomacului organismului superior secretă diastaza pepsinică cînd alimentele ajung în iel *).

Incit sîntem îndreptățiți a pune azi tot temeiul pe o lege biologică generală care ar suna așa: *Una dintre cele mai însem-*

*) Este unul din rarele cazuri de celule care se pot hrăni cu material solid.

nate și mai generale însușiri ale celulei vii, animale sau vegetale. este de a secreta diastaze, care cu privire la nutrițiunea intimă a celulei, se pot considera ca adevărate sucuri digestive intracelulare, precum ptialina, pepsina, tripsina sunt sucuri digestive, pe cari anume celule specializate le varsă în tubul digestiv.

* * *

Această însușire generală nu lipsește nici bacteriilor. Cu cât s'a pătruns mai bine viața lor, cu atât partea lor formală a rămas mai în umbră, cînd a fost vorba de a aprecia efectele lor; și cu atîta atențiunea a fost atrasă de secrețiunile lor. Și în microbiologia patologică se adeverește, că, în cele mai multe cazuri, lucrarea activă se datorește, nu atât microbilor, cât produselor secretate de ei. Biologul cu vederi largi, care a fost Duclaux, ajunsese să-și explice boalele bacteriene ca expresia unei modificări diastazice, ce sufăr sucurile organismului și protoplazma celulelor sub influența secrețiilor microbiene. Lucrînd ca diastaze sau nu, sigur ie însă, că boala bacteriană ie, în ultima instanță, datorită secrețiunii, numită toxină, pe care microbul o varsă în organismul atins.

Secrețiunile microbilor însă sînt multiple. Pe lângă toxine sau diastaze patogene ie mai secretă și alte produse cu însușiri foarte variabile. Ne interesează cu deosebire aici acelea, cari s'au aratat a fi putînd lucra întocmai ca diastazele digestive ale celulelor organismelor superioare.

Ie lucru știut, că cu cât ne coborîm pe scara viețuitoarelor, cu atât munca ie mai puțin divizată; și că una și aceeași celulă are concentrată în ea funcțiuni, cari, la organismele superioare, se îndeplinesc de celule, de grupe celulare, de țesute și de organe diferite. Nu-i de mirare atunci că organismele superioare să dispună de celule diferite pentru fabricarea multiplelor feluri de diastaze; pe cînd la microbi aceiași una și singura celulă să secreteze diastaze deosebite, după împrejurările, în care este pusă să trăiască; ba chiar în una și aceeași împrejurare să fabrice mai multe diastaze.

Bacteria zisă *vibrionul lui Koch*, trăind în intestinul omului fabrică o toxină, care difuzînd în organism provoacă un complex de tulburări, ce constituie cholera. Ar fi aceasta, după gîndirea lui Duclaux, o diastază patogenă. Dar dacă acest vibrion e cultivat pe un mediu proteinic solid, cum ar fi gelatina solidificată, secretă o diastază, care fluidifică proteina întocmai cum sucul gastric o peptonizează, făcînd-o solubilă.

În anii din urmă, cercetările bacteriologice au individualizat o boală numită paratîfus, care altă dată se confunda cu febra tifoidă. Bacteria acestei boale, crescută în lapte, după multă vreme preface laptele într'un lichid brun limpede cu caracterele

peptonelor. Alte multe bacterii (precum este o serie întreagă care trăește în aer, pe corpul animalelor, în furagiuri etc.) cu cea mai mare ușurință prefac laptele în peptone.

Bacillus megatherium, o specie nepatogenă, trăind în aer, în pământ, pe plante, cultivată într'un mediu cu zahăr își ia din acesta, rupîndu-i molecula, carbonul trebuitor pentru alcătuirea protoplazmei sale. Inșă această rupere a moleculei nu se face dintr'odată. În mediul nutritiv să punem de pildă zahăr de trestie. După cît-va timp de dezvoltare vom constata că mediul nu mai conține acest zahăr; ci un altul; sau chiar două zaharuri cu molecule mai simple: glucoză și fructoză. Și numai aceste zaharuri mai simple pot fi apoi atacate pentru a li se lua carbon. Dar tocmai acelaș lucru face omul, care nu poate asimila zaharul de trestie, de cît după ce prin sucurile digestive a fost solubilizat pentru asimilare, aducîndu-l în stare de glucoză.

Carbohidrate și mai complexe de cît zahărul de trestie, ca dextrina, amidul, inșăși celuloza, care rezistă în mare parte la acțiunea sucurilor digestive ale omului—sînt solubilizate prin secrețiunile multor bacterii. Incă și mai multe solubilizează proteinele, transformîndu le în lichide analoge cu peptonele.

Dar analogia merge și mai departe.

Cercetările de digestie artificială au aratat, că în adevăr peptonizarea proteinei, zaharificarea amidonului etc. e funcție exclusivă a diastazelor, stomacală, salivară, etc. fără directă intervenție a celulei.

Dacă luăm culturi de bacterii peptonizante ori zaharifiante; dacă scoatem din ele bacteriile (prin mijloace ce se aplică zilnic în laboratoarele de bacteriologie), și apoi introducem în mediul de cultură porțiuni mici de proteine, de carbohidrate—putem obține solubilizarea acestor materiale prin peptonizare și zaharificare întocmai ca atunci cînd celulele bacteriene sînt de față. Ceea ce dovedește că bacteria varsă în lumea externă ei, în mediul de cultură, diastazele digestive, întocmai ca celula stomacului sau a pancreasului.

Analogia ie evidentă, fără inșă a se opri aici.

În lumea fizică, prin agenți fizico-chimici (temperatură ridicată, acizi tari, baze puternice) putem transforma carbohidratele în acid oxalic, acetic, formic, lactic, butiric, alcool și chiar în materie curat minerală, acid carbonic.

Există toată probabilitatea că și organismul nostru scoate din molecula de carbohidrate exact aceleași substanțe. Cel puțin cele mai multe din ele se găsesc în țesutele sau în eliminațiunile corpului nostru,—unele în cantitate mai mare, altele în cantitate mai mică; unele în mod constant, altele numai în anume împrejurări; dar se găsește—până și alcoolul, chiar fără a introduce alcool prin alimente. Iește drept, că unele dintre aceste substanțe pot să aibă în organism și altă origină. Nu ie inșă mai puțin sigur, că în cea mai mare parte provin din descom-

punerea carbohidratelor alimentare. Și este tot așa de sigur, că această descompunere este funcțiune a diastazelor digestive secrete de celulele din profunzimea țesutelor, unde această descompunere se petrece. Caci altfel nu s'ar explica faptul constat de fiziologie că zahărul se distruge mai mult ori mai puțin în toate țesutele organismului; dar că mai cu seamă două țesute execută această destrucție cu predilecțiune: țesutul muscular și cel nervos, în deosebire creierul. Oxigen pentru arderea lui găsește zahărul ori unde în organism. Dar se vede, că mai cu seamă celula nervoasă și musculară, în diversificarea onto-și filogenetică a celulelor, și-au perfecționat calitatea de a secreta diastaze, capabile de a ataca zaharul.

Ei bine, microbii nu se poartă astfel cu materia carbohidrată ce li cade la îndămină. Pot fi neaparat unele deosebiri. Pentru a admite analogia, nu sîntem însă în drept a pretinde identitatea absolută. Nu ne putem aștepta că microbul, celula unică, să facă muncă absolut egală ca o asociație de celule diversificate, ca acelea dintr'un organism superior.

În genere microbul atacă molecula de zahăr într'un anume senz, pentru a o preface într'un singur produs mai simplu și numai întimplător mai dă și alte produse secundare.

De pildă microbul cunoscut sub numele de *bacillus coli communis*, locuitor obișnuit al intestinului omului și animalelor, microorganism ubicitar, care nu lipsește nici odată unde există o materie organică în putrefacție—cultivat artificial într'un mediu cu glucoză, rupe molecula acestui corp, utilizează o parte din carbonul ei în procesul său de asimilare, poartă apoi asupra acestui carbon oxigenul din aer și în urmă îl elimină sub formă de acid carbonic; iar cea mai mare parte din molecula de zahăr se regăsește în mediul nutritiv sub formă de acid lactic. Ce alta a făcut celula musculară și nervoasă, în jurul căreia, după ce consumă glucoza, se găsește acid lactic? Alte bacterii transformă molecula de zahăr în acid butiric, fără a forma acid lactic sau numai în mod cu totul secundar. Aici însă intervine o deosebire. Pe cînd organismul superior, cu puteri numai din interiorul său, duce această transformare mai departe până la acid carbonic și apă; bacteria se oprește de multe ori în drum.

Însă ceea ce a lasat neisprăvit o specie bacteriană, poate duce mai departe o alta.

De pilda. Cunoaștem multe microorganisme, cari crescute într'un mediu cu glucoză, spintecă molecula acestei substanțe, scoțînd din ea o moleculă mai simplă de alcool. Cînd toată glucoza a fost prefăcută în alcool, microorganismul a făcut tot ce a putut; numai se poate atinge de molecula de alcool. De aci înainte duce o viață mizerabilă, sau chiar piere, dacă numai găsește alt material organic, care să-i poată satisface schimburile nutritive.

Dar aducînd în acest lichid alcoolizat prin primul microorganism, o altă specie—aceasta e în stare să atace alcoolul și să-l

prefacă într'o moleculă mai simplă, de acid acetic. Cunoaştem bine o întieagă serie de bacterii *acetice*, cari pot face această lucrare. Prin o asemenea lucrare succesivă, mai multe specii bacteriene, ajutându-se una pe alta, ajung să realizeze ceea ce organismul superior poate face singur, a transforma carbohidratele în componenţi simpli minerali: acid carbonic şi apă.

Faţă cu proteinele, bacteriile nu sint mai cruţătoare.

Vorbeam mai sus de acţiunea dizolvantă exercitată de vibriionul cholerei, prin diastaza ce secretă, asupra proteinelor, pe cari le transformă în substanţă analogă cu peptonele. Lucrarea însă nu se opreşte aici.

Dacă urmărim mai departe o cultură a acestui vibriion, vom găsi în ea o substanţă mai simplă, *indolul*, pe care bacteria a preparat-o de sigur descompunînd mai departe molecula proteinică—precum putem dobîndi indol descompunînd proteina prin agenţi fizico-chimici.

Bacillus coli communis, de care am mai vorbit, ie şi mai bine studiat din acest punct de vedere. Am zis că acest microb atacă zahărul, dînd acid lactic şi acid carbonic. Dar el atacă şi rupe, pentru trebuinţele nutriţiunii lui, cu mare activitate şi molecula proteinică. Într'o cultură veche a acestui microb s'a dovedit, până acum, că există: mercaptan (compus de carbon hidrogen şi sulf), hidrogen sulfurat, indol, scatol, fenol, acizi graşi, (butiric, capronic, baldric, succinic), amoniac. Sintem în drept a presupune, că aceste substanţe au fost fabricate de microb descompunînd proteina în procesul lui de asimilare—pentru că aceste substanţe se regăsesc şi printre produsele de descompunere ale proteinelor prin agenţi fizico-chimici sau prin activitatea asimilatoare şi dezasimilatoare a organismului superior. Dar încă şi pentru un alt motiv foarte puternic. Cantitatea de proteină, fiind exact dozată în mediul de cultură, la finele experienţei se găseşte că lipseşte din ea o parte; iar aceea ce lipseşte e aproape exact egal, elementar şi cantitativ, cu suma substanţelor nouă constatate. Şi sint iarăşi nenumarate bacteriile, cari pot supune la aceeaşi soartă proteinele.

Şi aici, ca şi la carbohidrate, o specie bacterienă poate duce mai departe opera, începută numai de alta.

Proteus vulgaris, o altă bacterie ubichitară care nu lipseşte din materiile în putrefacţie.

Multe bacterii cer pentru hrana lor materie azotată superioară, proteine întregi. Dacă n'o au, nu-şi pot satisface trebuinţa lor de azot—indispensabil pentru alcătuirea protoplazmei lor.

Proteus vulgaris (şi sint o serie de alţi microbi în aceeaşi categorie) se pot mulţumi, cu urina—prin urea acestia—ca singur material azotat. Acest microb trăieşte foarte bine în urină şi se înmulţeşte pe socoteala ureei, pe care o transformă într'un produs azotat şi mai simplu: amoniac. Mirosul greu ce ia urina vara, în vasul de noapte, nu-i datorit de cît acestei aşa zise fermentaţiuni amoniacale, provocate prin descompunerea u-

reei sub influența unei diastaze speciale (ureaza), pe care o pot secreta multe bacterii, ce se găseau pe pereții vasului de noapte, sau cari au ajuns acolo din aer.

S'a crezut, că amoniacul este ultima limită până la care bacteriile pot duce descompunerea proteinelor. Căci sînt foarte puține bacterii, în culturile cărora se poate găsi mici cantități de azot, care ar putea fi privit ca o expresiune a descompunerii mai înaintate a proteinelor.

În anul 1890 un biolog polonez Winogradsky face însă o descoperire, care a însemnat un pas mare în progresul biologiei generale.

* * *

Bacteriile trebuiesc puse mai mult în lumea plantelor. Ele au însă un caracter care dimpotrivă le aseamănă în totul cu animalele.

Planta nu-și poate susține schimburile nutritive decît cu material mineral. Sub influența vibrațiilor luminoase a eterului cosmic, probabil prin intervențiunea unei diastaze secretate de organoidul numit clorofil din grosimea părților verzi, ea rupe molecula de acid carbonic din aer și-și ia dintr'însa carbonul. Cu acesta, și cu elementele apei (oxigen și hidrogen) suptă din pămînt prin rădăcini, prin procese, obscure încă pentru biologie, de sinteză (hidratări, polimerizări moleculare), fabrică molecula de amidon. Din aceasta prin sinteze ulterioare, cu încorporare de alte materiale minerale, luate tot din pămînt, fabrică mai departe molecula de grăsime și de proteină vegetală. Cu material organic, planta nu se poate nutri.

Animalele dimpotrivă, nu-și pot fabrica protoplazma celulelor lor decît din material organic: proteine, carbohidrate și grăsimi. Întocmai acelaș lucru e cu microbii. Microbii ținuți într'un mediu mineral, duc o existență mizerabilă, sau mor.

Biologul polonez amintit însă descoperire în pămînt, o bacterie care nu poate folosi materialul organic, nu poate asimila, întocmai ca plantele, decît material mineral. Iar dacă în mediul nutritiv se găsește amoniac, bacteria aruncă asupra-i oxigenul pe care-l scoate din vre-o moleculă minerală oarecare, pentru a-și opri din ea vre-un element util: oxidează amoniacul și-l transformă în acid azotos și apă.

Să luăm un caz concret, să cultivăm bacteria lui Winogradsky (probabil un întreg grup natural de bacterii) într'o soluție de mai multe săruri minerale, astfel alcătuite încît ea să găsească acolo tot ce-i trebuie pentru a-și alcătui protoplasma sa. Să aibă de pildă ca izvor de carbon, carbonatul de magnezie. Să existe însă acolo și amoniac sub forma unei sări: de sulfat de amoniac de pildă.

Microbul, probabil printr'o lucrare diastatică, rupe molecula de carbonat de magnezie în acid carbonic și magnezie; rupe încă odată molecula de acid carbonic (cum o rupe clorofila din planta verde sub influența vibrației luminoase) și ia carbonul pentru a-l încorpora în protoplasma lui, iar oxigenul eșit din combina-

țiune (inzestrat prin chiar aceasta cu o afinitate chimică mai mare) 'l aruncă asupra moleculei de amoniac, pe care o preface cum am spus în acid nitros. Acest acid la rîndu-i, cu afinități chimice energice, se unește cu magnezia rămasă liberă și formează nitrit de magnezie.

Rezultatul e că după o asemenea experiență (dacă a durat destul și a fost bine condusă) nu se mai găsește în lichidul nutritiv nici urme de amoniac; se găsește în schimb o cantitate de nitrit de magnezie exact corespunzătoare amoniacului distrus.

În limite așa de strînse e închise viața acestor însemnate bacterii, încît ele mor sau cel mult trec într'o viață latent îndată ce concentrațiunea nitritului atinge o anume proporție în mediul nutritiv.

Tot Winogradsky, și tot în pămînt, a descoperit o altă bacterie (probabil și aici un grup de bacterii) care ca și cea dintăiu nu poate trăi decît într'un mediu mineral. Se deosebește însă de aceea în punctul esențial, că tolerează în mediile sale nutritive nitriții elaborați de cea dintăi. Și face cu ei exact cea ce prima bacterie a făcut cu amoniacul: oxidează acidul nitros, respectiv nitriții, dînd acid nitric respectiv nitrați.

Din cauza acestor extraordinare însușiri aceste bacterii poartă numele de *bacterii nitrifiante*. Cele dintăi s'ar numi mai exact *bacterii nitroase* cele de al doilea *bacterii nitrice*.

Iată dar și urea și amoniacul, ultimii termeni mai rezistenți, de descompunere, a moleculei foarte rezistente de proteină transformați mai departe, tot prin viața unor bacterii, în nitriți și în nitrați minerali, incapabili prin urmare de a putrezi mai departe; în schimb însă aliment indispensabil pentru plante.

Tot studiul bacteriilor a condus la o altă cunoștință de mare însemnătate în biologie.

Am văzut că datele actuale ale biologiei nu ne mai permit a privi actele intime ale schimbului substanțial al celulei viețuitoare numai ca o ardere lentă prin acțiunea exclusivă și independentă a oxigenului din aerul respirator. Nu e mai puțin adevărat însă, că mai pretutindeni acțiunea acestui oxigen intervine ca act subsecvent și necesar; așa înțeles rolul oxigenului din aer în actele nutrițiunii se poate încă zice: nu se poate viață fără oxigen, nu se poate viață fără aer.

În anul 1861 însă Pasteur face o descoperire, care provoacă scepticismul și turburarea întregii lumi științifice și-i atrage cele mai virulente atacuri din partea lui Liebig. Pasteur descoperă *viața fără aer*.

El descoperă un microb *vibrionul butiric*, capabil de a transforma zahărul în acid butiric, dînd ca produse secundare acid carbonic și hidrogen. Vibrionul însă nu poate face această lucrare decît într'un mediu cu totul lipsit de aer. În contact cu aerul, microbul moare imediat.

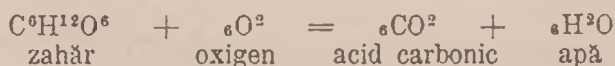
Cu toată sfidarea lui Liebig, Pasteur își susține constatarea cu tăria ce-i da convingerea experimentării riguroase, așa cum el știa s'o facă. Temerara afirmațiune a lui Pasteur a găsit în cercetările ulterioare cea mai strălucită confirmare, ca mai toate spusele acestui mare geniu. Astăzi cunoaștem nu numai vibri-
onul butiric, dar un număr destul de mare de microbi, pentru care aerul atmosferic, și anume oxigenul aerului atmosferic, este un asfixiant. Ei nu pot trăi decît sau în vid sau într'o atmosferă formată de alte gaze, de hidrogen de pildă, sau de azot.

De pe urma acestei descoperiri a lui Pasteur, a rămas și o păstrăm până astăzi, clasificarea bacteriilor în *aerobii* (care pot trăi în aer) și *anaerobii* (care mor în aer).

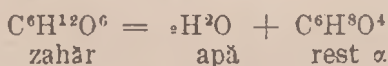
Și cu toate acestea nu trebuie să pară paradoxal, dacă zicem totuși că viața fără oxigen nu se poate.

Să considerăm molecula de zahăr de pildă, pusă odată în fața unor organisme de felul bacteriilor aerobii și altădată în fața unor anaerobii, ca vibri-
onul butiric, de pildă.

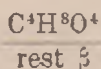
În cazul întâi organismul considerat, atacă molecula carbohidrată precum am văzut, o descompune în grupe din ce în ce mai simple. Dar în acelaș timp ea utilizează și oxigenul aerului, *respiră*. Cu acest oxigen ea arde ultimile resturi ale moleculei desfăcute și ajunge la rezultatele finale pe care le-am văzut, acid carbonic și apă, după cum arată ecuațiunea următoare :

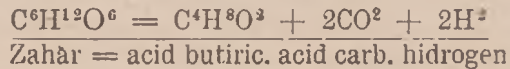
În cazul al doilea, vibri-
onul butiric nu poate întrebuința oxigenul din aer. Prin diastaza ce secretă, rupe din molecula de zahăr două molecule de apă. Rezultatul s'ar exprima prin ecuațiunea următoare :

Însă această din urmă grupare moleculară nu poate să existe ca atare. În molecula de zahăr energia chimică a celor 6 molecule de carbon nu poate fi potolită de cit dacă e legată prin 6 molecule de apă. Cînd s'au scos două molecule de apă, legătura dintre toate celelalte elemente a devenit liberă și fiecare dintre ele poate contracta legături nouă cu alte substanțe care le pot satisface afinitățile chimice. Una din aceste substanțe este protoplasma microbienă, avidă de carbon, care ia din restul α două molecule de carbon. Restul α devine atunci :

Microbul a asimilat carbon. Dar pentru desasimilarea celor două molecule de carbon are neapărată nevoie de oxigen pe care negăsim'o în atmosferă, o ia în parte din restul β , iar în parte din apa rezultată din ruperea moleculei de zahăr. Cu acest oxigen și desasimilează carbonul asimilat și'l dă afară sub singura formă sub care'l poate da, sub formă de acid carbonic. Iar celelalte molecule rămase libere din desfacerea moleculei de zahăr, contractează mai departe grupările moleculare condiționate de afinitățile lor. Rezultatul final se vede în ecuațiunea următoare :

Sub această formă reacțiunea este stabilă. Toate aceste corpuri pot exista ca atare, iar activitatea microbului este sfârșită. Neapărat că explicarea ce dăm acestei reacțiuni este o construcție ipotetică. În lumea fizică și în lumea biologică nu putem aprecia mișcarea de cit prin rezultatele ei. Chimistul cunoaște într'o reacțiune substanțele de la care pleacă și acele la care ajunge. Nimeni nu poate ști ce se petrece în timpul reacțiunii. Numai cu această rezervă am îndrăznit a interpreta amănuntele lucrării de transformare a zahărului în acid butiric sub influența vibrionului lui Pasteur.

Ceea ce este sigur, și ceea ce ne interesează aici, este că microbul a utilizat în lucrarea lui de dezasimilare oxigen, întocmai ca și microbii aerobi și ca toate viețuitoarele superioare. Deosebirea e numai că unui *respiră* luind oxigen din aer, au o *respirație externă sau aeriană*; iar celalt *respiră* luind oxigen din molecula alimentară, are o *respirație internă sau intramoleculară*.

În timpurile din urmă s'a văzut, că acesta este un fenomen cu mult mai general, care se poate observa și la organisme mult mai superioare de cit microbii. Fiziologistul Pflüger a aratat, că broasca poate trăi într'o atmosferă de azot, fabricînd, ca produs de descompoziție, acid carbonic, ca și atunci cînd respira în aer. Neapărat că și broasca în asemenea împrejurare *respiră* oxigen din molecula alimentară.

Dar dacă microbii, aerobi ori anaerobi, tot respiră oxigen —pentru ce unii pot și unii nu pot trăi în aer?

O moleculă de zahăr asimilată de microbi, în contact cu aerul atmosferic, poate fi dusă până la ultima limită a descompozițiunei: acid carbonic și apă. Tot carbonul poate fi ars, pentru că în aer se găsește oxigen cu prisosință. Dar molecula care se descompune pune în libertate energie chimică. Și pune cu atît mai multă, cu cît molecula se descompune în grupe moleculare mai simple.

Un kilogram de zahăr descompus până la acid carbonic și apă pune în libertate o cantitate de energie chimică, care socotită în energie calorică, reprezintă 3939 de calorii. Aceiași can-

titate de zahăr descompusă în acid butiric, acid carbonic și hidrogen pune în libertate 414 calorii. Ar trebui ca 9514,5 gr. de zahăr să se prefacă în acid butiric, pentru a libera căldura pe care o liberează un kilogram transformat în acid carbonic și apă. Bacilul butiric, ca și toate bacteriile anaerobii, nu pot tolera în jurul lor vibrațiunea moleculară provocată de o așa de mare energie liberată. Precum cele mai multe dintre ele nu pot tolera vibrațiunea luminoasă; precum unele mor într'un mediu acid ori prea alcalin. Acesta e secretul vieții fără aer.

* * *

Nu e greu de înțeles, după cele de mai sus, că în procesul de descompunere a materiei organice, microbii anaerobi sînt acei cari lucrează mai cu seamă la început, cînd molecu'la este mai întreagă. Prin dezdoirele acestei molecule găsesc cantitățile mici de oxigen ce pot tolera. Dar mai departe descompunerea n'o pot duce. Din resturile rămase nu mai pot lua oxigen; iar din aer nu pot utiliza. De aceea în urma activității lor rămîn resturi organice putrefiabile mai departe, adevărate cadavre ale moleculei organice. De aceea în mediile unde trăiesc ei sînt totdeauna mirosuri infecte ale acestor cadavre de molecule.

Microbii aerobi duc mai departe povara, pe care anaerobii o lasă în drum. Grație puternicei lor capacități respiratoare ei pot consuma materialul organic până la acid carbonic, apă și amoniac. Acestuia, bacteriile nitrifiante îi dau lovitura de grație.

Ajunși aici putem stabili, sprijiniți pe fapte biologice temeinice următoarea formulă generală: *Plantele fabrică materialul organic din material mineral. Materialul organic se poate transforma în material mineral prin agenți fizico chimici puternici (căldură, acizi, baze). Rolul acestor agenți însă îl pot îndeplini, și duce la același rezultat, o serie mare de substanțe cu compoziție chimică necunoscută, numite diastaze, pe cari le secretă toate celulele viețuitoare, fie în state organizate în organismele animale superioare, fie ca indivizi independenți unicelulari, microbi în special, în mediile lumii externe.*

* * *

După aceste considerațiuni de biologie generală, să ne reîntoarcem la experiențele noastre cu cele două cilindre cu pămînt. Se va înțelege lesne pentru ce în cilindrele A am găsit urina, spălătura de carne și plante, zdrențele de carne și celuloză, grăunțele de amidon intacte, deși cilindrele erau cu prisosință strabatute de oxigen. Microbii în aceste cilindri fuseseră uciși. Se va înțelege lesne pentru ce în cilindrele C (ne aerate și nesterilizate) am găsit aceia ce numim cu un cuvînt putrefacție: materialul organic solid: topit, transformat într'o masă terciuită cu miros infect. Se va înțelege pentru ce în cilindrele B

se poate să nu găsim la urma experiențelor de cît o sporire a nitraților. Aici s'a desfășurat lucrarea viguroasă a aerobilor, încheată cu aceia a nitrifiantilor. Și dacă ne întoarcem la haznaua lui Mouras, vom găsi explicarea acelu „principiu de dezagregare necesar și îndestulător pentru a le fluidifica și a le face inofensive și utilizabile“, cum spunea Mouras despre soarta materiilor fecale din haznaua sa. Nu va mai fi surprinzătoare constatarea făcută de Mouras prin pereții de sticlă ai haznălii sale de experiență, cum că resturi alimentare nedigerate și bucățele de hirtie, dispar «ca topite».

Acolo în stratul solid dela fundul haznălei și în coloana de apă intermediară, lucrează mai cu samă anaerobii solubilizanti, iar materialul topit și dezagregat, prefăcut în cadavre de molecule organice, se ridică la suprafață și formează coaja superficială în care lucrează viguroși aerobi; îndeplinind în lucrarea lor și rolul de straje credincioasă față de anaerobii din profunzime, utilizind oxigenul aerului, care poate să scape înăuntru prin gura haznălei, și împedecindu-l astfel de a vătăma pe plăpînzii din profunzime.

Se va înțelege mai departe științificește lucrarea de pe cîmpurile de epandaj agricol. Aici aerobi și anarobi lucrează alături, și în acelaș timp, în sinul pămîntului, această bună mamă comună a tuturor. Avînd însă aface cu un pămînt compact, puțin poros și deci puțin aerat, cum este cel agricol, se înțelege că lucrarea aerobilor este grea și cere timp. De aceea purificarea reclamă terenuri întinse, pentru a nu revărsa decît cantități mici de lichide murdare, pentru a da timp aerobilor și nitrifiantilor să isprăvească mineralizarea unui transport de material putrefiabil, mai înainte de a-i aduce altul.

Cu totul altfel se prezintă condițiunile pe cîmpurile de filtrațiune intermitentă fără utilizare agricolă, unde terenul de prundiș și de nisip, puternic, ventilat, permite lucrarea energică și promptă a aerobilor și nitrifiantilor.

* * *

Metoda modernă de purificare bacterienă a murdăriilor lichide din orașe, a utilizat datele de biologie generală expuse în această scriere.

Canalul colector principal este condus la uzina de purificare din afara orașului. Aici conținutul său să varsă în basenuri cu pereți impermeabili—unul sau mai multe după cantitatea materialului de purificat. Înainte de a ajunge în aceste basenuri lichidele străbat printr'un sistem de gratii metalice cari opresc corpurile solide mari, mai mult minerale: pietre, bucăți de fier dar și oase, bucăți mai mari, de cîrpe și de hirtie. Acest material mai mult mineral, în orice caz în cantitate prea mică, poate fi făcut ușor inofensiv, precum lesne se poate înțelege. Tot materialul putrescibil trece cu lichidul în basen. Ajungerea lichide-

lor in el este astfel regulată, și el e astfel construit încît pînă să se umple, o mare parte din materialul în suspensiune cade la fund prin propria-i greutate — sedimentare care se va continua și completa în urma. Aceste basenuri sînt acoperite sau descoperite. După cîtva timp de sedimentare, se poate vedea în aceste basenuri cele trei strate distincte ca în haznaua lui Mouras. La fund un strat gras de noroiu format din părțile grele minerale (pămînt, petricele, ajunse în canale) și mai cu seamă material organic putrescibil; la mijloc lichidele, și sus o coajă groasă formată din material organic ușor, în mare parte de grăsime.

Odată această separație stabilită, începe în aceste basenuri lucrarea de purificare, grație energicei proliferați a bacteriilor anaerobe, care consumă ce pot consuma din materia organică, transformînd'o în orice caz în material organic mai simplu și solubil. Într'un timp variabil, după temperatura exterioară, în genere în vre o 25 de zile, tot materialul putrescibil conținut în basen, este adus în această stare. În acest moment lucrarea acestui basen, în care se vede haznaua lui Mouras, și căruia i s'a și dat numele de *Septik Tank*, *fausse septique* — este sfîrșită.

Lichidul din basen este acum dus într'o altă parte a instalațiunii, unde are să se înceapă faza a doua a lucrării de purificare. Această parte reprezintă iarăși unul sau mai multe basene, umplute cu un material, care imită cîmpurile de filtrațiune intermitentă fără utilizare agricolă. Acest material poate fi reprezentat prin pietre sau cărămidă sfărămată, carbuni, zgură. Purificarea se va face cu atît mai bine, cu cît acest material este mai poros. Se înțelege dar că zgura intrunește cele mai bune condițiuni. Acest material este așezat în basenuri în strate succesive: jos strate cu elemente mai mari, de mai mulți centimetri în diametru, și apoi strate cu elemente din ce în ce mai mici, pînă la suprafața unde este un strat cu grăunțe de cîtiva milimetri în diametru.

Pe acest pat de zgură se varsă lichidele din *Septik-Tank*; ieie se infiltrează repede între elementele patului de zgură. Aici, în grosimea acestui pat sînt realizate cele mai bune condițiuni pentru lucrarea aerobilor. Materialul organic dizolvat este reținut în spațiile goale ale bucăților și grăunțelor de zgură și puse la dispozițiunea bacteriilor. În cîteva zile opera aerobilor și nutrifanților este sfîrșită.

Atunci, prin deschiderea unui canal de plecare dela fundul acestor basenuri, care poartă numele de *paturi bacteriene*, pleacă lichidele, care sînt conduse în riul din apropiere. Precum am văzut la epandajul agricol și la filtrațiunea intermitentă fără utilizare agricolă, aceste lichide sînt realmînte purificate. Dacă instalațiunea este bine condusă, ele numai conțin de loc sau prea puțin material capabil de a se putrezi. Se găsește în ele numai rezultatele minerale ale transformațiunii materiei organice prin microbi, intrucît acestea sînt corpuri fixe. Gazele s'au perdut

deja în cea mai mare parte în *Septik-Tank*, restul în patul bacterian. Numărul bacteriilor este redus la o proporție neînsemnătoare. În orice caz nu se mai găsesc bacterii patogene, care au murit mai cu seamă în atmosfera asfixiantă pentru ele din *Septik-Tank*.

Lucrarea din *Septik-Tank* e așa de energetică, încît milul ce se depune prin sedimentare se topește aproape în întregime. Nu rămîne decît materialul mineral și din cel organic, prea puțin, acela înzestrat cu prea mare rezistență. În orice caz cantitate acestor resturi e așa de mică, încît *Septik-Tank* n'are nevoie să fie curățat decît de vre o două ori pe an. Cită deosebire pînă la basenurile de purificare chimică, cari dau zilnic o cantitate de noroiu, care a făcut desperarea orașelor!

Astăzi tehnica a perfecționat așa instalațiunile trebuitoare, încît sistemul lucrează aproape automat. La timp fix, de mai 'nainte regulat, conținutul din *Septik-Tank* se revarsă automatic peste paturile bacteriene și conținutul de aici trece mai departe pentru a fi dus în riul din apropiere.

Numai la prima punere în funcționare a sistemului, lucrarea durează mai mult: vre o 25 zile în *Septik-Tank* și citeva zile în patul bacterian. În timpul acesta însă s'a produs o așa puternică floră de bacterii, atît de viguroasă, încît în urmă lucrarea lor se execută cu o repeziune vertiginoasă. Într'un sistem bine pus în funcțiune, apa n'are nevoie să stea în *Septik-Tank* decît vre o 12 oare, iar lucrarea patului bacterian se sfîrșește în 2-3 pînă la 6 oare.

Astăzi 120 de orașe din Anglia, 17 orașe din Germania, Amsterdam și Tilburg din Olanda, multe orașe din Statele Unite și mai multe stabilimente industriale și de asistență din Franța au introdus acest sistem de purificare al lichidelor murdare din orașe.

Londra s'a hotărit definitiv pentru acest sistem și astăzi studiază numai mijloacele de a-l introduce utilizînd vechile instalațiuni de purificare chimică.

În toate țările unde edilitatea orașului are deprinderea de a se folosi de datele științei pentru scopurile sanitare, lucrul nu se mai discută cînd se pune chestiunea alegerei unei metode de purificare.

Să aducem închinare plecată spiritului de cercetare științifică a veacului în care trăim, care a dezlegat o așa mare chestie sanitară; și care a dat și lumii microbilor ocazia să se răzbune contra ignoranței, cari îi privia numai ca pricină de rău. Înțeleși și domesticiți, pot deveni cei mai harnici și mai pricepuți agenți de sănătate publică.

D-r V. Sion.

Fratelui

Demult, demult tu nu mi-ai scris;
Macar nici n'ai gindit
Să mai întrebi dacă traesc,
Sau dacă am murit...

O, frate! — anii care trec...
Nu știi că'n drumul lor
Iau ce-i mai dulce pe pământ:
Junetă și amor;

Dar neclintite lasă 'n loc
Iubirile curate,
Iubirea dulce de părinți
Și dragostea de frate?...

Părinții noștri hodinesc
Demult sub piatra rece,
Și lacrimile noastre curg
Zadarnic... Timpul trece!

Cînd mi-a veni și rîndul meu,
De-i plînge după mine, —
Ca nu mai sufăr, să gîndești,
Ca dorm, și că mi-i bine...

Matilda Poni

Federalismul în Austria.

Alegerile din Austria, făcute acum pentru întâia dată pe temeiul sufragiului universal, au schimbat în mod radical fisionomia Camerei imperiale. Ele însemnează începutul unei noi epoci în viața vechii împărății, mai ales prin faptul că mai toate elementele naționaliste radicale și implacabile au căzut și că locurile lor le ocupă azi deputați dispuși la o înțelegere între națiuni. Majoritatea covârșitoare a camerei se compune azi din *federaliști și anti-maghiari*. Dar creștinii sociali, clericaliile tuturor națiunilor și cei mai mulți reprezentanți liberali ai Slavilor și Românilor, nu se mulțumesc numai cu agitații în contra Maghiarismului ci formulează deja pretențiuni concrete în sensul înlocuirii constituției dualiste printr'o constituție federativă a întregii împărății ce poartă, dela 1867, numele neintemeiat și impropriu de „austro-ungară”.

Dat fiind numărul surprinzător de mare al socialiștilor în actuala Cameră, este important a ne orienta asupra atitudinii lor probabile în chestia «pactului» dintre Austria și Ungaria, căci dela soluția ce se va da crizei dualiste, depinde viitorul apropiat al tuturor naționalităților din Austria și Ungaria, prin urmare și soarta noastră, a celor vr'o 3¹/₂ milioane de Români din imperiul habsburgic.

În chestia naționalităților din Austria, socialiștii s'au pronunțat în congresul lor dela Brîn, pentru federalism pe baza delimitării naționale, în opunere cu vechiile proiecte de federalizare a actualelor provincii «istorice» ale căror hotare nu coincid cu hotarele etnice ale deosebitelor popoare.

În chestiunea ungară, socialiștii erau, ce-i drept, și ei contra politicii maghiare dar nu aveau o soluție a lor ci se luau și ei după irredentiștii germani care, cei dintâi, ceruseră pur și simplu eliminarea Ungariei din actualele raporturi confederative cu Austria. Irredentiștii germani au căzut *cu toții* în alegerea din urmă. Nici măcar șeful lor, faimosul Schönerer, n'a mai găsit un cerc electoral care să-i dea un mandat. Se poate ca chiar faptul acesta în sine să-i pună pe socialiști pe gânduri. Adevărul e că interesele reale și incontestabile ale muncitorilor industriali

din Austria, reclamă imperios *nu* separația de Ungaria ci, din contra, asigurarea comunității vamale. Este o teorie generală, admisă azi de mai toată lumea economiștilor serioși, că industriile și peste tot toate interesele economice sînt cu atît mai prospere cu cit teritoriul economic este mai întins. Industria austriacă a putut lua un avînt considerabil mai ales pentru că avea în Ungaria un debușeu mare, rentabil și sigur. În momentul cînd Ungaria s'ar separa de Austria și ar căuta să-și creieze, după cum vor Ungurii, o industrie artificială, lupta economică între aceste două țări ar lua proporții azi neînchipuite. Barierele vamale ungurești ar face Austriacilor cu neputință de a-și mai desface mărfurile lor în Ungaria. Compensații în altă parte? Dar unde? Spre Occident, Austriacii nu s'ar putea nici măcar gîndi, pentru că pe piețele de acolo ei ar ajunge prea tîrziu și de altfel ar întîmpina o concurență cu care nu ar putea lupta. În România, Bulgaria, Serbia? Mai întîi că aceste țări nu ar putea constitui compensații echivalente cu marele debușeu al Ungariei; și apoi concurența cu produsele germane, engleze, franceze! Este deci evident că separația Ungariei de Austria, ar însemna aproape ruina industriilor austriace și deci nu numai scăderea salariilor ci adevărata mizerie a lucrătorilor, cărora nu le-ar rămînea decît să ia lumea în cap cu foarte problematice nădejdi de a găsi de lucru. Nu se pare deci probabil că socialiștii austriaci vor mai continua a striga și ei: „separație de Ungaria!“ Dacă pînă acum au făcut-o, deși *nu* în chip oficial, lucru își are explicarea. În vechea Cameră nu erau decît 11 socialiști, între cari numai vre'o doi aveau o cultură academică. Aceștia erau considerați pînă acum drept conducătorii lor. Dar aceștia sînt Evrei și este un lucru în deobște cunoscut că aproape *toți* Evreii austriaci au un puternic interes ca Ungaria să devină independentă. Firește, Austria are azi cel mai mare partid antisemit din Europa. Se înțelege deci că Evreii sînt îngrijii că azi, mine, și în Ungaria s'ar putea trezi un asemenea antisemitism popular. Mai ales că curentul „clerical“ în Austria e în continuă creștere. Se mai zice apoi că moștenitorul tronului ar fi avînd simpatii pentru clericali, etc. Evreii caută deci, prin multilaterală influență pe care o au, să contribuie din răsuputeri ca Ungaria cea „liberală“ să fie izolată de Austria spre a nu se contamina și ea de „virusul antisemit“. Tot aceasta e explicația faptului că *toți* factorii evreești, toate ziarele lor, combat cu cerbicie orice idei de a se înlocui anarhia și hegemonia din Austro-Ungaria printr'o federațiune de popoare. E un calcul greșit și chiar absurd pe care și-l fac Evreii, căci și *din al lor* punct de vedere o Austrie federativă ar da mult mai multe garanții *reale* de libertate pentru *toți*, de cit o Austrie dominată de Maghiari cari, cînd vor începe să facă antisemitism sistematic,—și au să înceapă,—au să-i întrecă pe *toți* antisemiții, mai ales în alegerea mijloacelor radicale de luptă. Dar asta-i treaba Evreilor.

Între numeroșii socialiști care au intrat acum în cameră, sînt însă și vr'o cîțiva oameni care înțeleg lucrurile altfel decît conducătorii de până acum. Cel mai de frunte dintre ei toți este azi incontestabil Domnul *Dr. Karl Renner*, un om de o cultură superioară și poate cel mai de frunte dintre publiciștii politici ai Germanilor austriaci. Dr. Renner a contribuit foarte mult la introducerea votului universal, atît prin scrieri cit și prin relațiunile sale întinse pe care le avea ca bibliotecar al parlamentului. În scrierea sa din urmă*) el dovedește printr'o adîncă analiză a dezvoltării istorice, a relațiilor geografice, etnice și politice, că forma dualistă nu este decît transitorie și că legile naturale ale evoluției în monarhia habsburgică duc deadreptul la o nouă formațiune de drept public: *la restabilirea imperiului pe baza autonomiei fiecăreia din națiunile ce locuiesc acolo*. El combate cu toată energia pe toți cei ce susțin direct sau indirect veleitățile maghiare de separatism arătînd că este o falșificare cînd se invoacă constituția «milenară» a Ungariei, căci acea constituție nu era reprezentativă ci o codificație a privilegiilor aristocrației maghiare, puterea legiuitoare fiind exclusiv în minile regilor. Incurînd, după cîderea Ungariei în lupta de la Mohács și până la 1686, Ungaria încetase de a mai exista. Cine a liberat-o apoi din puterea Osmanilor? Dinastia de Habsburg cu puteri scoase din provinciile austriace. La 1686 Prințul Eugen liberează Buda și imediat după aceea (la 1687), Dieta de Pressburg recunoaște Casei de Habsburg dreptul ereditar asupra Coroanei ungare. Trupele împărătești, *iii* Ungurii, au cîștigat victoria dela Zenta, liberînd Ungaria până la Timișoara. Trupele împărătești au recucerit Transilvania, iar Ungurii au mulțumit liberatorilor prin răscoala lui Rakoczi! Abia după ce Habsburgii innăbușă această răscoală de „independentă”, izbutesc ei a alunga pe Turci și din Banat. La 1718 ei recuceresc Banatul, iar la 1724 Dieta ungară e nevoită să recunoască *Pragmatica sanțiune* prin care Ungaria formează o parte integrantă a imperiului. Și care era ideia fundamentală a acestei „Sanțiuni”? Era înființarea unei împărății austriace compuse din mai multe membre. Pe lîngă această dezvoltare istorică trebuie adăogat faptul real că Ungurii care cer separația de Austria, sînt *o minoritate* în Ungaria, majoritatea cerînd o organică transformare a întregului conglomerat etnic, o Austrie Mare federativă. Și Dr. Renner este deasemenea pe deplin convins că nu mai e decît o chestiune de timp și imperiul acesta federativ va fi o realitate, care va asigura fiecărei națiuni cea mai întinsă putință de dezvoltare politică națională sub sceptrul habsburgic.

Vorbînd de Romîni de peste munți el zice: „Cea mai mare națiune (nemaghiară) pe teritoriul Ungariei sînt Romîni care locuiesc acolo în număr de 2.798.559 de suflete. Ei sînt

*) Rudolf Springer (Dr. Karl Renner), Grundlagen und Entwicklungsziele der österreichisch-ung. Monarchie. Viena, Deuticke.

deci mult mai numeroși decît locuitorii regatului Württemberg, care n'are decît o populație de 2,169,490 și care este al *treilea* ca mărime între statele germane. Bulgaria (fără Rumelia răsăriteană), regatul Danemarcei, Grecia, Norvegia și Serbia, rămîn în urma Rominilor din Ungaria în această privință". Și apoi autorul conchide că este natural ca o asemenea populație să ceară a fi recunoscută ca individualitate de stat.

În privința felului de federalizare, autorul inclină spre ideea unei *hexarhii* (Țările alpine, Boemia, Moravia și Silesia, țările pe litoralul adriatic, Galiția, Ungaria și Transilvania). Acestea ar forma o federațiune înafară de tot ce privește chestiunile școlare. Pentru aceste din urmă, fiecare *naționalitate* (prin urmare S) ar forma o altă federațiune. Împărăția ar fi deci o federațiune *în două dimensiuni*. Autorul ține la aceste împărțiri și distincțiuni mai ales din cauze economice. În orice caz, ideile lui ne arată că între actualii reprezentanți ai socialismului austriac, federalizarea *întregei* monarhii are un susținător de frunte.

În resumat putem zice că noua constelație politică din Austria, promite, mai mult decît cele precedente, că naționalitățile toate și astfel și Rominii vor putea ajunge în curînd la lumină. Neapărat că aceasta ar contribui foarte mult la dezvoltarea raporturilor de sinceră și durabilă amicitie între împărăția habsburgică și regatul Romîniei, între care există o atît de mare comunitate de interese înafară.

Aurel C. Popovici

Două raze....

Două raze mi-au sfințit
Firu 'ndrăgostirii,
Ce l-am tors și l-am urzit
Sub albastrul firii.

Două gene mi-au trimis
Caldul primăverii
Și seninul, ce-au topit
Lacrime durerii.

Două lacrimi mi-au curmat
Tortul suferinții,
Mîndra mea, cînd ți-ai lasat
Prispa și parinții....

V. Loichiță

Ican Al. Brătescu-Voinești

(Articolul al doilea)

I

Am caracterizat pe Andreiu Rizescu ca un inadaptabil.

Imi închipunsc că Rizescu ar fi scris nuvele...

Care ar fi fost însușirile sale de *artist*, datorite firii sale de inadaptabil?

Inadaptabilitatea este, mai înainte de toate, o condiție de dezvoltare a reflexivității, a obișnuinții de a gândi. S'a susținut că, dacă omul s'ar adapta *perfect* la natura incunjurătoare, ar ajunge inconștient. Nu mă interesează aici dacă aceasta se va întâmpla sau nu; dar ceea ce este adevărat e că, cu cit un om e mai neadaptat, mai inadaptabil, cu atita e silit să gândească mai mult. Lipsa de fericire, *nesatisfacerea*, te face să gândești mai mult la viață, decit fericirea; *ciocnindu-te* de viață, ea îți solicează mai puternic atenția, îți pune mai multe probleme.— Și Rizescu este un gânditor, care-și pune probleme asupra vieții.

Dar ceea ce va reflecta mai mult un inadaptabil, care este *un om lipsit de voință* ca Andreiu Rizescu, este propriul său suflet: Ceea ce sufletul nu cheltuiește în afară, prin acțiune, trebuind, totuși, să fie cheltuit, se va cheltui înăuntru, asupra sa însuși, dînd naștere spiritului de autoanaliză.

Un asemenea om ajunge să cunoască bine un suflet—pe al său—deci sufletul omenesc în genere, mai întâiu, pentru că dacă cunoști un om, cunoști omul, și al doilea pentru că, plecînd dela propriul tău suflet, poți, prin analogie cu el numai, cunoaște și sufletul celorlalti.

Posibilitatea aceasta, de a cunoaște pe alții, pentru că te cunoști pe tine, este *simpatia intelectuală*,—care este o mare însușire artistică.

Dar inadaptabilitatea este și o condiție de dezvoltare a senzibilității (nu numai a reflexivității). Sufletul inadaptabilului, al *nefericitului*, ajunge adesea chiar la hiperestezie... Nefericiții, în orice caz, sint mai simțitori. Așa dar, ei vor avea în grad mai înalt însușirea de a fi impresionați, de a vibra față cu lumea,—o altă însușire favorabilă artistului.

Insfirșit, inadaptabilitatea, care este negația fericirii, este un izvor de simpatie, în înțelesul obișnuit al cuvintului, de „simpatie afectivă”, — căci dacă nefericirea *complectă* poate duce la egoism, apoi și fericirea prea mare duce tot acolo. . „Sătulul nu crede celui flămând”, zice proverbul popular... Această „simpatie afectivă”, făcând pe om să îmbrățișeze interesele altuia, să și le însușească, așa dar să le priceapă în sine însuși, să și le transforme din străine în ale sale proprii, este o altă însușire favorabilă artistului...

Acum, este sigur că Rizescu s'a născut cu toate aceste însușiri, nu le-a căpătat numai dela împrejurări: Imprejurările dezvoltă numai însușirile innăscute, — ori le împiedecă dezvoltarea. În cazul ce ne interesează, mi se pare că împrejurările vieții și temperamentul innăscut s'au ajutat reciproc. — Ce ar fi rezultat din un asemenea temperament pus în *alte* împrejurări, — nu ne interesează aici.

Și Rizescu, un Rizescu care ar fi fost fiul lui Pană Trăsnea și al Elizei, a scris nuvele: a scris *In Lunea Dreplății...*

Brătescu-Voinești este un cugetător, el privește viața dintr'un anumit punct de vedere, are o filozofie asupra ei, — și am arătat, în articolul prim, cum opera sa e întruparea teoriei inadaptabilității, exprimată, de altmintrelea, de autor prin gura lui Andreiu Rizescu.

Iar această filozofie, să-i zicem socială, este dominată de o alta, mai innaltă, de o concepție metafizică, care este consolatoare, de filozofia micimii și neînsemnătății lucrurilor omenesti, îndată ce le privim dintr'un punct de vedere, care s'ar putea numi „universal” — și despre care vom vorbi mai jos.

Dar acest cugetător este și un analist fin al sufletului omenesc, mai ales al sufletului acelora care sînt din aceiași familie sufletească cu el: Rizescu, Pană Trăsnea, Costaché Udrescu, Iosif Dănescu, din nuvelele sale cele mari și alții din celelalte nuvele și schițe. Și să observați: Brătescu-Voinești aproape n'are tipuri *indiferente*, vreau să spun că tipurile sale sînt sau de inadptabili sau de aceia care fac să sufere pe cei dintăiu, ori care măcar servesc, prin contrast, ca fond pe care să se zugrăvească cei dintăiu. Inadptabili: Rizescu, Elena Rizescu, Caselli, Puiul de prepeliță, Elena Cioranu, Iosif Dănescu, copilul acestuia, Un om, Microbul, Teodor Ionescu, Costache Udrescu, cucoana Luxița, Pană Trăsnea, Hager, Radu Finuleț, conu Alecu într'un senz oarecare, etc. Triumfători, care strivesc pe cei dintăiu: Vineanu, Berlescu, Beneș, Zărnescu, Sofia Cioranu, clubiștii din *Două Surori*, Nababul, Tomaidi, Musicus, ofițerii din *Inspectie*, Sașinca, toți oamenii politici din *Neamul Udreștilor*, studenții din *Magheranul*, D-ra Milicescu, toată lumea din Tirgoviște în *Pană Trăsnea*: procurorul, Vasiliadi, etc., fiica lui Radu Finuleț, Clopotescu, etc.

În zugrăvirea acestor tipuri, apar cele trei mari însușiri

ale lui Brătescu : simpatie intelectuală, simpatie afectivă și impresionabilitate față cu viața. Brătescu-Voinești ne redă așa de bine pe Rizescu și pe Pană Trăsnea, nu numai pentru că-i pricepe, ci și pentru că-i iubește ; și nu numai pentru aceasta, ci încă și pentru că-l impresionează adinc durerea lor. El nu-i vede numai de din afară, îi vede și de pe din lăuntru.

Dar e tot atit de interesant, pentru caracterizarea sufletului acestui artist, să vedem cum se comportă cu personajele antipatice. El nu le urăște, ele îi provoacă indignarea. El, deci, nu le caricaturizează, nu *șarjează*, ceea ce e semnul urei, ci uneori chiar explică, ceea ce e un semn de comprehensiune, ca de pildă pe Zărnescu, a cărui evoluție fatală spre tocirea sentimentului moral ne-o arată în *In Lumea Dreptății*. Comparați atitudinea lui Brătescu-Voinești, față cu personajele antipatice, cu aceea a unui Flaubert, Zola ori Maupassant și veți pricepe ce voesc să spun. «Realismul» lui Brătescu-Voinești samănă mai degrabă cu realismul englez. E acelaș fel de sentimentalitate. Nu știu dacă Maupassant n'ar fi luat partea Nababului împotriva Microbului ; am dreptul să fac această presupunere, întemeiat pe multe nuvele ale lui Maupassant, întemeiat mai cu samă pe concepția obișnuită a lui Maupassant : urîțenia și obtuzitatea intelectuală a Microbului l'ar fi ispitit să-l ridiculizeze. Georges Elliot,—nu-i așa ?—nu se poate imagina să fi avut asemenea atitudine, dacă ar fi tratat un asemenea subiect. Și nici scriitorul francez «realist» care se apropie mai mult de realității englezi : Alphonse Daudet. Ba chiar am să-i bănuiesc lui Brătescu-Voinești o manifestare de prea mare bunătate, care, mi se pare, slăbește efectul unei schițe, e vorba chiar de *Microbul* : Reabilitarea lui Musicus, la sfârșitul *Microbului*, e prea mult ! I se face prea mare onoare ; Microbul trebuia jertfit, până la sfârșit, cruzimii inconștiente a bacalaureaților ; dacă a trebuit, pentru a trezi pe Musicus, toată grozăvia vieții de acasă a Microbului,—acela nu trebuia reabilitat ! Cel mult, putea autorul să ne indice că, în sufletul lui Musicus, ceea ce a văzut îi va servi ca factor al unei crize sufletesti, prin care trebuie să treacă asemenea tipuri înainte de a ajunge *oameni*.

Dar să insistăm puțin asupra talentului de observație a lui Brătescu-Voinești și a creării tipurilor sale.

Talentul de observație. Dar ce să aleg ? Iată, de pildă, la întimplare—și acesta nu e un cuvânt deșert—propunerea necinstită ce o face Berlescu lui Vineanu ; e vorba să cumpere pe Vineanu, avocatul «părții adverse». Oricit ar fi de pervers Berlescu, e om, și ca atare are un rest de pudoare și de aceea, cind face propunerile nerușinate, își schimbă vorba, vorbește cepeleag, imprumută, parcă, o altă personalitate : «Mateias neică să fătem cum e bine... etc».—Visul puiului, în care apare și un carimb de cizmă, căci vederea acestui carimb e legată cu nefericirea sa, atunci cind i-a fost ruptă aripa....—Chipul nou, prietenos și er-tător, în care Elena Cioranu, *acum* fericită, primește pe Sofia, sora sa cu apucături rele....—Imagina femeii iubite ce are Da-

nescu în minte, combinată jumătate din Elena (iubirea sentimentală), jumătate din Sofia (iubirea senzuală): *fruntea* (element intelectual) e a Elenei, *gura și gîtul* (elemente senzuale) ale Sofiei.—Emoția ce paralizază pe Pană Trăsnea, cînd a căpătat mîna Elizei, emoție care se vădește prin rostirea unor fraze întretăiate, lipsite de verb.—Jocurile Elizei,—mai tînără cu 20 de ani decît Pană, căruia-i spune «nene»—cu copilul Mitică, cu care se simte mai egală, în societatea aceea de bătrîni, etc. etc.

Crearea tipurilor. Toate trăesc—adică îndeplinesc prima și unica condiție,—pentru că Brătescu-Voinești nu le zugrăvește prin cuvinte, ci le pune să lucreze; pentru că Brătescu-Voinești nu le analizează discursiv, dîndu-ne bucăți «psichologice» a la Bourget, ci le pune în împrejurări în care ele se comportă conform cu temperamentul lor și cu împrejurarea, după regula banală, dar imposibil de respectat fără un mare talent.

În opera lui Brătescu-Voinești, personajul lucrează, gîndește, gesticulează,—autorul îl luminează prin simpatia ori antipatia sa,—este un neconținut schimb de viață, între autor și subiect,—și opera respiră o viață intensă. Cetiți, pentru a vedea aceasta, seratele muzicale dela Rizescu; jocul de cărți din «Vircolacul»; conversația lui Dănescu cu Elena Cioranu, intreruptă de naivele întrebări ale copilului, care foiletează un album ilustrat pentru copii; acea minunată și rară combinație de vulgaritate, omenesc, sentimentalism, înălțime de sentiment, întrupate toate, deodată, într'un personaj: *Intimplare*, care este, pentru un scriitor, un *tour de force*!

Dar totul se reduce la priceperea fondului intim al personajului și la gicirea fără greș a tot ceea ce poate da acel fond intim în deosebite împrejurări, conform cu dispoziția momentană a personajului. Voesc să vorbesc de raportul între tip, dispoziția lui momentană, împrejurare și acțiune. Orice acțiune, orice gest, orice cuvînt este *unic*. Din miile de răspunsuri posibile la o întrebare, una este singura justă în cutare împrejurare, dat cutare temperament, dată cutare dispoziție în care se găsește în acel moment acel temperament. Talentul constă în a pune în gura personajului *tocmai* acel răspuns, a-l pune să facă *tocmai* acel gest, a-l face să vibreze *tocmai* de acea emoție; cu atîta mai mult, a-l pune să facă *tocmai* acea acțiune. Orice facem, un gest, un semn din cap, este *determinat*, așa a trebuit să fie, a putut fi prevăzut dela începutul sistemului planetar,—dacă atunci ar fi fost o minte supranaturală. Acest lucru nimene nu-l poate face prin *calcul*, el atîrnă de «talent», de intuițiune. *Cineva* îi șoptește artistului ceea ce are să răspundă cutare personaj, ce gest are să facă, etc. Altmintrelea e „compozițiune”, care nici-odată nu poate imita realitatea...

Cînd Rizescu, întîlnind pe nevastă-sa, căruia Beneș îi făcuse propuneri de dragoste, pe care ea le respinsese cu îndignare, pe care nu voia să le destăinuie lui Andreiu, ca să nu-l supere și care o aduseseră într'o mare tulburare,—ea nu poate

răspunde, din cauza acestei tulburări, în conversația ce o începe el, decit printr'un neconținut: «Da»,—simțim că așa trebuie să fie,—și noi poate n'am fi găsit pe acest *da*, care se repetă ca răspuns la toate întrebările lui Rizescu.

Dar să dau măcar un exemplu, în care să se vadă perfect ce just îi dictează acel *cineva* lui Brătescu-Voinești ce *trebuie* să spună personajul.—Cocoana Leonora prinde pe cite un trecător, căruia „nu-i dă drumul decit după ce l'a amețit cu vorba, sărind dela una la alta, pe nerăsuflăte :

— „Ce să fac ? Ia cu năcazurile că am pierdut un chiriaș —trebuie să știi—neprețuit ! Am mai avut chiriași, de ! dumneata trebuie să știi, că ești d'aci—am avut pe colonelul, am avut pe Vasiliadi, am avut pe ăsta... cum îi zice?... care mi se pare că e președinte la Floești... care a luat pe fata lui doctoru ăla... ăsta... de are un frate ghegeneral. Și cum îți spui, că încă bietul Nisipeanu întotdeauna îmi zicea : „Ce noroc ai tu, Leonoro, tot de chiriași buni“... Și atunci am stărut eu de dumnealui de am făcut aste două odăițe ; dar m'am stins ! Că zicea dumnealui : „Ce o să fie ? trei-patru sute de lei“... și cind colo—trebuie să știi—am cheltuit de m'am stins, că le-am făcut pivniță de desubt. Să vii numai de-a minune să-ți arăt, să vezi grinzi... ia te uită ici... ia poștim grosime... Și numai stejar adevărat. Că așa am fost învățați, ori faci ori nu faci. Bietul tata, cind le-a reparat p'ale vechi, cit crezi c'a cheltuit?... că acum trebuie să știi cum eram noi altădată. Moșu meu Dinu Strimbeanu...

Și de aici incolo genealoghia, care ține mai bine de un ceas și care se termină, ducind pe bietul ascultător la poartă, de unde cu un gest larg, care îmbrățișează toți munții violeți din zare : „Vezi dumneata toți munții ăia ? toți au fost ai noștri odată...“

N'a putut vorbi *altfel* cocoana Leonora. Și vorbește așa de exact cum a trebuit să vorbească, incit chiar numai din acest pasaj o vedem întreagă cum a fost. Ceea ce spune ea aici este determinat de viața ei trecută și actuală, de temperamentul ei, de cultura ei, de vremea și locul în care trăește, etc.

Această redare perfectă a personajului prin dialog este foarte esențială pentru un scriitor analist psiholog ca Brătescu-Voinești, căci în opere de analiză psihologică «acțiunea» e mai mult internă, nu e atita vorbă, adică, de fapte realizate de personaje, cit de evoluția stărilor sufletești : Pe om îl vezi, mai ales, din ce vorbește și din cum vorbește.—Importanța dialogului pentru caracterizarea personajelor și pentru desfășurarea «acțiunii» se vede mai ales în genul dramatic.—Și mă gândesc : Ce drame admirabile s'ar putea scoate din *Pană Trăsnea Sfințului* ori din *In Lunea Dreptății*... Cel care ar putea face aceasta e, de altmintrelea, Brătescu-Voinești însuși...

Dar nu putem aci face o analiză amănunțită a chipului în care Brătescu-Voinești își crează tipurile. Să vedem, în linii mari, *logica* naturală și inerentă, ce se degajează din câteva tipuri ale sale.

Rizescu este un om fără voință, inteligent și bun, pus în niște împrejurări protivnice acestor însușiri. Tot ce va face, va fi *fatal*, dându-se însușirile lui și împrejurările. Altul s'ar fi revoltat, dar el n'are voință: invidiază și, în loc de a căuta să reziste, ori chiar să distrugă pe alții, se distruge *pe sine*, prin tortură sufletească. E gelos: gelozia lui e pasivă, el nu «face moarte pentru ea» ca flăcăul lui Coșbuc. Berlescu, pe care-l știe că e necinstit și prost, îl ridiculizează... Ei bine, rămâne ridiculizat, nu răspunde! Berlescu îl întreabă, bătându-și joc de neșansa lui de avocat și de *talentul* lui pentru muzică: «De ce nu te bagi subțof de orchestră la muzica regimentului, cu 150 fr. pe lună?»... Rizescu rabdă, «nu face moarte»... El se duce nebun de durere... și-și toarnă apă în cap... Vine Zinca Sărdăreasa, care are de dat 10000 franci cu împrumut, și-i cere să caute pe cineva căruia să-i dea. El îi dă lui Șerb Călugăreanu, deși nu e sigur de acest om: se 'nșală pe sine însuși; i se pare că poate avea dreptul să creadă că Șerb *tot* va putea fi solvabil (aceasta, pentru că Șerb îi dă 2000 fr. —ceea ce vede bine Rizescu că e suspect—și Rizescu are mare nevoie de bani); e o ipocrizie față cu sine însuși, de om slab, care n'are curajul să voiască a privi în față lucrul și a-și spune: e rău ceea ce vreau să fac, dar fac! Ori: e rău și deci nu fac!—În toate acestea vedeți justa proporție a însușirilor lui și a împrejurărilor... Că ajunge apoi să *mintă*, el, Rizescu! e *fatal*. Nu se putea altmintrelea.

Acelaș lucru cu Pană Trăsnea, numai cît acesta nu e un intelectual cu nervii ascuțiți, deci expansiv,—e stăpîn pe sine însuși;—are putere de voință asupra mișcărilor sale sufletești, nu însă și asupra lumii din afară; *rabdă* orice, dar nu poate lucra asupra oamenilor și a lucrurilor—nu este un *activ*, ci un rezignat stoic;—are o voință pasivă, are putere de inhibiție.—Și este, în acelaș timp, și un sentimental delicat. De *aici* și din împrejurări va rezulta tot ceea ce noi cunoaștem sub numele de «Pană Trăsnea Sfintul»... Cînd suferă de iubire, căci iubirea lui e adînc de dureroasă, și de faptul că el e mai bătrîn de cît Eliza și deci se 'ndoește c'o poate face fericită, el numai își trece, dureros, mina pe frunte... La moartea Elizei, el e zdrobit pentru totdeauna, se va transforma în schivnic, căci n'a avut alte interese în viață, dar *tace*... Cînd cade năpasta pe el, ascultați... „revolta“ lui: „Se vede că așa am fost eu ursit dela Dumnezeu“... Pe D-ra Milicescu n'o urește, „dimpotrivă i-ar fi dat orîșice, numai să se abată din calea lui, să-l lase în *liniștea* și în odihna, etc.“... Ca și Udrescu, care, tot această *liniște*, și-o răscumpără cu copilul său, care devine *Raoul*.

Liniștea aceasta e grădînăria, la Pană, pe care n'o părăsește nici cînd i se judecă procesul; liniștea aceasta e cercetarea și aranjarea documentelor, la Costache Udrescu, care-l face ridicol și nefericit în lumea nouă în care a întirziat. Și mi se pare că „documentele“ sînt un *simbol* prin care Brătescu-Voinești exprimă sufletul vremii vechi, care n'are ce face în

lumea cea nouă,—după cum și Udrescu e un simbol al unei clase (nuvela nici nu e intitulată „Costache Udrescu“, ca „Pană Trăsnea“, ci „Neanul Udreștilor“).—ceea ce explică și justifică faptul că Udrescu nici nu e un *tip* bine caracterizat (Coana Luxița, care abia apare în nuvelă, e un tip mai viu).

Nu mai vorbesc de alte tipuri.

II.

Liniștea aceasta e punctul central al concepției despre fericire a lui Brătescu-Voinești, cum a observat atît de bine d. H. Sanielevici.

S'a zis că un scriitor nu poate să nu aibă o etică în dosul esteticei sale. În dosul esteticei clasicilor, romanticilor, naturalistilor, există o concepție etică, o concepție a vieții, adică un criteriu al fericirii omenești. André Gide explică nereușita, *in-significanța* simbolismului, nu prin lipsa unei estetici, ci prin lipsa unei concepții asupra vieții, prin fereala de a avea o asemenea concepție, prin căutarea imposibilului: a realizării unei opere de artă... pentru artă.

Fericirea, după Brătescu-Voinești, stă în liniște, în mulțumirea alcătuită din dulci și sigure nimicuri, care se repetă, aceleași, ani și ani,—așa cum a cîntat'o el în *Simbăta și Moartea lui Castor*.

Această liniște, pe care nu o poate da decît *viața de familie*, adică izolarea de lumea mare a luptei pentru traiu, într'o lume mică, de iubire, în care lupta pentru traiu încetează,—această liniște nu o poate avea Rizescu și de aceea el este distrus; nu o poate avea Udrescu, și de aceea este nefericit; ar fi putut'o avea Pană Trăsnea, dar n'a avut'o: o poate, însfîșit, gusta Iosif Dănescu, care, de sigur, va fi fericit.—Și, observați, dintre acești patru oameni, cel mai practic, cel mai *inferior*, el singur o poate gusta.

Dar această liniște, care este efectul adaptării, nu e posibilă, cum vedeți, celor superiori, firilor cu adevărat distinse, —pentru ce? am văzut aiurea. Concluzia, deci, la care ajunge Brătescu-Voinești, este că *viața* nu e bună pentru cei buni. Și distrugerea celor buni n'o explică numai împrejurările concrete: conspirația inconștientă a celor răi împotriva celor buni, ascendența acelora asupra acestora, defectele morale ale acelora și calitățile morale ale acestora. Se pare că împotriva celor buni conspiră încă ceva,—o putere ocultă, să-i zicem soarta, fatalitatea: Ceva care umple măsura nefericirii,—căci, pentruce cînd Rizescu e zdrobit de împrejurări, cînd este la un pas de nebunie, de ce *tocmai atunci se întîmplă* să-i fie rănit și zdrobit copilul, ceea ce completează seria cauzelor suficiente ale nebuliei lui Rizescu?—Brătescu-Voinești e prea artist și prea cugetător, ca să cred că a *inventat*—pentru nevoie de compoziție—acel sfîrșit al nuvelei în *Lumea Dreptății*. Sint sigur că

în acel sfârșit se ascunde o concepție: a fatalității, a ceva neînțeles care, de dincolo de fenomene, diriguiește și orinduește lucrurile omenești.

E poate acel Dumnezeu, de care vorbește Andreiu Rizeșcu, acea conștiință universală, totală, care intervine, în ce scop nu putem ști noi, părțile infime, și deci mărginite, ale acelei conștiințe.

...Și totuși Brătescu-Voinești nu este un pesimist, nu este nici chiar un protestatar. Și nici n'ar putea fi dacă, în adevăr, are concepția acestei fatalități,—care nu poate duce decit la rezignare. Și nu poate fi pesimist ori protestatar, și din cauză că el, cum am spus, privește viața din punct de vedere «universal».

V'ați gândit vreodată ce deosebit e un om care *simte* adevărurile astronomiei, geologiei și ale istoriei, de unul care nu le *simte*? Ce este viața cu durerile ei, cind o concepi în infinitul spațiului, al timpului și al ființelor care au fost, sînt și vor fi?—Cetiți, la sfârșitul *Inspecției*, cugetările bacalaureatului Teodor Ionescu, care compară «învălmășeala de acum 24 de ceasuri a ăstor furnici care dorm» (soldații) cu *imensitatea* lumilor cerești! Cetiți acele admirabile considerații ale lui Brătescu-Voinești asupra rostului vieții cocoanei Leonora, viață care, privită din punct de vedere „universal“, e tot atît de importantă ca și a marilor căpitani ori învățați, ca și a marilor împărați care au fost. Da, față cu imensitatea totului, cine ar mai sta să ia în samă deosebirile dintre «furnicile» de aici de jos!.. Eminescu, în Satira I, a exprimat cu profunditate această stare sufletească. Și dacă, în sufletul lui Eminescu—și aceasta numai accidental de altminterlea—această concepție a putut duce la concluzia că;

Deci cum voești, tu poți urma cararea,
Fii bun și mare, ori pătat de crime:
Acelaș praf, aceiași adincime!
Iar moștenirea ta și a tot: uitarea!

într'un suflet ca al lui Brătescu-Voinești ea nu poate duce decit la rezignare și la *ertare*, la indulgență față cu «micile mizerii unor suflete chinuite»; nu poate decit să-l ferească de acel anti-patic și îngust puritanism moral, care nu e decit un aspect al egoismului, al suficienței și al lipsei de simpatie intelectuală și afectivă.—Căci această concepție nu numai consolează, dar face și mai comprehensiv pe acela care o are. Presupune o mare înălțime și libertate morală, o atitudine ca aceea pe care o are Brătescu-Voinești față de «crima» lui Iosif Bailer din *Contravenție*, așa de mare înălțime și libertate morală, încit *ertarea* cu care autorul acopere vina sârmanului „contravenient“ n'a fost pricepută și s'a găsit că ar fi o contradicție între lumina simpatică în care autorul pune pe Iosif Bailer și între fapta «rea» pe care o face acesta...

Așadar, această concepție a lucrurilor omenești din punct de vedere «univ-ersal», care pe altul l'ar duce la nihilism moral, pe Brătescu-Voinești îl duce la o morală mai comprehensivă, mai omenească. E chestie de temperament: Aceeași concepție, altoită pe un *alt* temperament, dă naștere la *altă* atitudine în fața vieții.

Dar să analizăm mai deaproape sufletul acestui scriitor. Un suflet delicat care nu poate rezista singur mediului încunjurător și simte, deci, nevoia unei solidarități în fața luptei, solidaritate care, cum am spus, pentru dînsul nu poate fi decît familia. Și familia ia proporțiile rasei. Brătescu-Voinești o concepe ca o solidaritate a generației în viață cu toate generațiile care au fost,—acesta este înțelesul *Neamului Udreștilor*, de aici impresia adîncă, rară și stranie pe care ne-o produce acea minunată nuvela.—Această concepție a familiei ca o solidaritate a generațiilor trecute cu cea prezentă, ne explică persistența ideii de *ereditate* în opera lui Brătescu-Voinești. Rizeșcu e bun, pentrucă moștenise o inimă de aur de la tatăl său, dascălul Rizea; Moldoveanu recomandă lui Trăsnea pe Eliza, de oarece e sigur de însușirile bune ale acesteia, căci părinții ei au fost oameni cum se cade; avocatul Moldoveanu e om bun, pentrucă e feciorul lui Moldoveanu,—și, se pare, e singurul avocat de treabă din orășel; cînd împrejurări protivnice intrerup firul eredității, abat personalitatea în altă direcție: catastrofă!... Raul, fiul lui Udrescu!.. Și, în *Simbăta*, Brătescu-Voinești ne spune ce bine e să ai părinți buni, cinstiți, uniți, etc.

Dar această viață de familie, pentru cine a putut să aibă o viață de familie (căci nu oricine o poate avea, deși toți au un tată și o mamă), crează o psihologie deosebită, ba chiar contrară celei a așa numiților «proletari intelectuali». E interesant de văzut această deosebire, căci literatura noastră, mai toată, a fost creată de aceștia, și originalitatea, caracterul cu totul deosebit și unic al operei lui Brătescu-Voinești, se va explica *mai ales* prin această deosebire de origine, de educație, de experiență personală a autorului nostru.

„Proletarul intelectual“ este, în genere, un om eșit din clasele inferioare, inculte. El, prin cultură, chiar din școală, se simte departe și înstrăinat de viața familiei lui, și începe să trăiască o viață sufletească separată. Prăpastia aceasta devine din ce în ce mai mare și simpatia firească pe care o are pentru ai săi devine adesea o cauză de suferință morală, căci el iubește pe oameni cu care n'are nici o comunitate sufletească. Și dealtmîntrelea, chiar dacă ar trăi viața familiei sale, n'ar trăi o „viață de familie“, căci în clasele inferioare, cași în cele mai superioare, la noi, nu există, cum există mai ales la Germani, o adevărată «viață de familie». Singura clasă unde există *ori a existat*, o asemenea viață, e clasa aceluia care a scris

Simbăta.—Și poate de aci, ba sigur că de aci, simpatia autorului pentru Nemți, ba chiar mărturisirea acestei simpatii în *In Lunca Dreptății*, cînd ne spune pentru ce casa lui Antonescu era așa de simpatică: Antonescu, german după mamă, moștenise acel *gemüth* al familiilor germane.

N'am să arăt tot ce datorește opera lui Brătescu-Voinești acestei experiențe din «viața de familie»,—nici, deci, toate deosebirile acestei opere de opera „proletarilor intelectuali”,—toată originalitatea, din acest punct de vedere, a autorului nostru. Mă voiu mărgeni la cîteva particularități caracteristice.

Femeea și iubirea. «Proletarul intelectual», tînrul romantic, lipsit de viața de familie, n'a putut cunoaște, prin mama sa, prin sora sa, farmecul femeii-om; nu s'a deprins să vadă în femeie, mai înainte de toate, un om; din cauza aceasta nu i s'a infiltrat *respectul* de femeie; a putut deveni, din această pricină, cînd au contribuit și altele, pornograf. Imaginați-vă un om cu legături prietenești cu femeile din familia sa, pe un om asupra căruia plutește, nevăzut, aerul de intimitate feminină familiară, și spuneți dacă vi-l puteți inchipui scriind pornografii: dela aceasta îl împiedică și concepția despre femeie și respectul pentru ea și—dacă voți—și sfiala de a scrie lucruri pe care acele femei ar putea să le cetească, căci acele femei ar ceti! Dar nu numai atîta: «Viața de familie» trăită, îl va face să idealizeze, în opera sa, această viață de familie, cum face, de fapt, Brătescu-Voinești; iar concepția despre femeie, de care am vorbit, *respectul* pentru ea—imagina concretă, apoi, a mamei și a surorilor, dacă e persistentă, nu numai că-l va împiedeca de a terfeli femeea, ci, din contra, îl va face să simtă nevoia ca, din cînd în cînd, să realizeze, în opera sa, acel ideal de femeie... Nimic din toate acestea la «proletarul intelectual»! Nici o presiune morală feminină!—Mai departe: «Proletarul intelectual» rar vine în contact cu femeile de familie, căci ducînd o viață de sărăcie și de *bohémă*, el trăește numai în societatea bărbaților, iar femeile cu care vine în contact fac parte, în genere, tot din bohema de toate etajele.

Și atunci, femeea pentru el nu rămîne decît animalul de celălalt sex, pe care o dorește ori brutal ori, cînd o idealizează, o idealizează nu ca pe un om, ci numai ca pe un izvor de senzații supraomenești, visînd lucruri care de care mai «romanesco».

Literatura lor e martoră. Nu voiu vorbi de unul din cei mai reprezentativi, prin viața sa dacă nu prin talentul său artistic, ai acestei categorii de oameni, de Traian Demetrescu, care cade cînd în pornografie, cînd în extaz. Acesta n'a cunoscut pe celălaltă jumătate a *omenirii*, pe femeie. Voiu aminti chipul în care o privește Eminescu. Nimene n'a cîntat la noi atît de adine și de frumos iubirea, ca Eminescu! Și rar o va mai cînta așa cineva! Dar cum concepe el iubirea? Cum privește pe femeie? Nu i voiu bănui—dealtmîntrelea nu bănuiesc, constat—ca Gheres, că n'a cîntat «femeia *cetățeană*», ci voiu

ingroșat, parcă e un parc! Cit, deci, de demult e vremea când trăia Eliza!—Pană Trăsnea e dat în judecată, veste tirgul; când vine avocatul să-l vadă, „Pană ținea în mîna dreaptă un briceag, în mina stîngă un fir de teiu și în gură un altoiu de trandafir“. Ce departe e el de viața reală! Și ce nobile și nevinovate preocupății are el față cu ale tirgușorului de oameni vulgari, parveniți, etc.!—Se judecă procesul lui Pană, e condamnat, el nu asistă la proces,—în acele momente, „el își stropește liniștit tiparoasele“. Acelaș efect!

Brătescu-Voinești zugrăvește indirect, prin impresia ce o face lucrul zugrăvit asupra unui personaj. Prin aceasta ne dă, în acelaș timp, și lucrul ce vrea să zugrăvească și starea sufletească a unui personaj și raportul reciproc între personaj și între ceea ce zugrăvește. Această scurtare devine, astfel, un procedeu de mare condensare. „Iosif Dănescu privește pe Elena Cioranu și i se pare că acest chip cu părul dat în sus, desvelind toată fruntea mare, sub care strălucesc doi ochi negri, fără a fi frumos, are un farmec deosebit și că tot deosebită e și limpezimea glasului ei“.—*Un om*: „nu-l poți privi fără să-ți vie să zimbești, pentrucă e o nepotrivire nespuse de hazlie între micșorimea lui, între figura lui gravă: păr alb și creț cu cărare la mijloc, barbișon și mustăți ca zăpada, mutră de ambasador—și între umblatul pe jos cu un cogeamite ghiozdan la subțioară“.—*Microbul*: „Tomaidi, întemeindu-se pe lipsa de mustată, pe pipernicia trupului și pe ascuțimea vocii, susținea că are cel mult cincisprezece ani; iar disproporția dintre cap și trup, creșturile de pe frunte și de pe lîngă ochi, seriozitatea și mai ales oboseala zugrăvită pe întregul lui chip, erau cuvintele care făceau pe Nababul și pe Musicus să pledeze pentru părerea că are cel puțin treizeci“.—Dar iată un pasaj și mai caracteristic pentru ilustrarea acestui procedeu, în care Microbul ne e redat mai mult decît prin impresia unui personaj (al lui Tomaidi),—prin exteriorizarea acestei impresii, prin *jucarea* Microbului de către Tomaidi: Tomaidi face pe Microbul cînd acesta vine de la Casierie: „Tomaidi își ia pălăria și ese, cerînd mai întăiu scuze pentru faptul că nici hainele sale, nici pălăria lui, nu au «acea înfățișare de respectabilă bătrînețe a hainelor și pălăriei Microbului». Apoi deodată deschide ușa cu zgomot, intră speriat, parcă l'ar urmări cineva, cu mina dreaptă ținînd strîns un pachet de hîrtie, iar cu stînga peste buzunarul pantalonilor. Vine pînă la masa șefului... pune hîrțile jos... scoate banii din buzunar, tot timpul cu capul aplecat spre dreapta, tot timpul tremurînd. Incepe să numere... se încarcă... începe iar... iar se încarcă... îi cade pălăria... se întoarce răpede la dreapta, crezînd că vrea să-l țure cineva... se necăjește că i lipsește o hîrtie, pe care o găsește sub un dosar...—Bravo! bravo, Tomaidi! admirabil!“ strigă ceilalți... Apoi Tomaidi imită și pe Lipescu, care primește banii din mina Microbului. Cîtă viață e aci! E, în același timp, zugrăvit Microbul, tot, e zugrăvit Tomaidi, e zugrăvită cruzimea bacalaureaților acestora!...

Brătescu-Voinești *caracterizează* ceea ce descrie, apreciind, fără ca să iasă din obiectivitatea cerută artistului*): Iosif Dănescu a fost surprins de Elena Cioranu sărutînd brațul Sofiei; Iosif Dănescu se plimbă rușinat și îndurerat în camera sa...

Cum ne zugrăvește Brătescu-Voinești tortura lui morală? Prin *efect* (vezi mai sus): Iși rupe nasturii cămășii care i se pare că-l stringe la gît... E un efect al emoției, înăbușitoare de mare ce e... Dar Brătescu-Voinești nu se mulțumește cu atîta. El vrea să ne arate imposibilitatea în care e Dănescu de a se liniști cît de puțin, după infamia făcută: „Nu e nici un folos să rupă nasturii cămășii care i se pare că-l stringe la gît, că de pe inimă nu pierе greul clipelor, etc.“...

Acest chip de a compune dă operei o viață intensă, pentru că, în fond, nu avem de a face aici cu un procedeu stilistic, ci chipul acesta de a compune rezultă din bogăția de viață ce caracterizează sufletul autorului. *El nu vede numai un personaj, într'un moment dat*; el vede raporturile dintre personaje, imprecisiile ce-și fac ele unul asupra altuia.—Prin compoziția aceasta, el «imitează» viața.

Acest procedeu e așa de natural lui Brătescu-Voinești, încît, cînd zugrăvește mediul, acolo unde are nevoie să-l zugrăvească chiar pe larg, ca în *In Lumea Dreptății*, el tot nu-l zugrăvește *independent*—zugrăvire pentru zugrăvire, cum făceau naturalisții—ci în legătură cu stările sufletești, cu ocazia explicării acestor stări sufletești. Așa, el ne va zugrăvi complect viața de tribunal, păcatele judecătorilor, infamiele advocaților, ne va da tipuri reprezentative de triumfători, etc... pentru a ne arăta motivele pentru care Andrei Rizescu se refugia în muzică, pentru a ne arăta de ce îl consolau terțetele alcătuite împreună cu nevasta sa și cu Caselli. Cu chipul acesta, zugrăvirea mediului devine lucrul cel mai natural: autorul îl zugrăvește pentru a ne spune: iată de ce chinuri uită Rizescu în sările cînd face muzică!—Sau, în *Doua Surori*, mediul crășelului—la club,—ne e zugrăvit pentru a arăta cît de mult e obsedat Dănescu de imaginea Elenei, și remușcarea pentru greșala făcută, etc. etc...

Așa dar, toate procedeele lui Brătescu-Voinești s'ar putea rezuma în această tendință generală: *A condensa cît mai mult stilul spre a reda cît mai multă viață.*

Iată un ultim exemplu de concentrare, care e și cel mai strălucit din toată opera: Țineți minte cum Rizescu, avînd nevoie de bani, prin o semi-conștientă înșelăciune de sine, se convinge (pe jumătate) că Șerb Călugăreanu poate fi solvabil și-i dă cu împrumut banii strînși de Zinca Sărdăreasa pentru ne-poata ei de la Azilul Elena Doamna. Cu onorarul luat dela Șerb, căruia i-a mijlocit împrumutul banilor strînși cu atîta trudă

*) Afară decît într'un singur loc: „E dureroasă și ridiculă tot într'o vreme iubirea unui om în toată firea care a alergat azi creșul întreg ca să găsească vre-o citava mieșunele“,—ceea ce trebuia să ne lase pe noi s'o simțim.

de Zinca pentru frumoasa ei nepoată, Rizescu face o călătorie de plăcere. Intors, află că a murit Șerb și banii sînt compromiși. Vine Zinca speriată, dar el o asigură—fără să creadă în ceea ce spune—că banii nu-s pierduți. Zinca se liniștește—liniște care trebuie să-i fie lui Rizescu ca un cuțit în inimă—și, cu simpatie, îi spune :

„—Ați fost de v'ați plimbat, coconașul maichii.

—Da.

—Ați fost departe ?

—Am fost pe la Brașov, pe la Sibiu și ne-am întors pe valea Oltului.

—Frumos !... Eu nu m'am putut învrednici să mă duc nici-odată, dar îmi spunea răposatul că e grozav de frumos la Brașov și prin munți.

—Da, frumos de tot....»

Atita !... Căci explicațiile de mai sus sînt ale mele ! Era locul aci de cel puțin cinci pagini de „desvoltare“, care ar fi stricat efectul, fie ele scrise de oricine !...

Dar Brătescu-Voințești are un talent extraordinar, *incomparabil*, de a produce un efect nemăsurat, de a arunca o lumină orbitoare, printr'o singură propoziție, adesea printr'un singur cuvînt, în care se cuprinde o lume de gîndire și de simțire. Totul este că știe să pregătească efectul acestui cuvînt *unic*.

Cererea timidă a «unui Om,» cînd să iasă pe poartă, să i se dea voe să ia o mixandă, că tare îi plac nevetei sale ; Luxița, sora lui Udrescu, nebună, c'o haină de acum treizeci de ani, c'o plărie a demult defunctei Șasınca, purtînd pe ulițele Tirgoviștei documentele stînzei ei familii,—ea cu mintea stînsă ! Ori florile de pe mormîntul Elizei, albastre ca «marea dela Triest», pe care a iubit'o atita Eliza,—evocare ce nu poate să nu stoarcă lacrimi cuiva ! Ori *Puiul* murind, cu ghiara strînsă parcă în semnul crucii !... Plimbarea colonelului, în *Inspecția* atît de zgomotos și chinuit pregătită, de două trei ori dela o sobă *Crăiniceanu* până la altă sobă *Crăiniceanu* ! Moartea lui Radu Finuleț, rănit de moarte, căzînd «întăiu în genunchi ca pentru o rugăciune, apoi pe partea dreaptă».

În *Carnetul unui Judecător*, frumuseța a trei bucăți stă în această găsire a cuvîntului unic. Voicu e dat în judecată că ar fi siluit pe o fată. La judecătorul de instrucție, el se apără că a fost cu voia ei ; ea, cu hotărîre și cu răutate, îl acuză, dar, la evocarea iubirii lor trecute printr'un cuvînt banal, dar plin de înțeles al flăcăului («și încă mi te mai jurai lîngă crucea din valea Velinașului»), fata plîngînd cu hohote, strigă :

«—Voicule, mă omoară taica... V..voicule, mă omoară neica!»

La curtea cu jurați. Niște flacăi au ucis pe altul. Inculpații sînt insoțiți de mama lor. De față e și mama celui mort. Aceasta vorbește cu ură și cere răsbumare, dar întorcîndu-se, vede pe mama inculpaților plîngînd, și atunci :

— «Ori mai bine nu, zice ea, că decît să pătimească și mă-sa lor ce pătimește eu...»

Și apoi, un strigăt de sfășietoare desuădejde :

«—Aaah! Tingo! Tingo! Și drag mi-era și mie să am flăcău la coasă!»

Și mi se pare curios atunci, să găsesc în acest scriitor citații de proverbe, pentru a caracteriza acțiunea unui personaj : Cînd Dănescu surprins de Elena sărutînd brațul Sofiei, — de rușine, ca să nu mai dea ochii cu Elena, care stătea peste drum de el, «intr-o clipă de nesocotință, își ia hotărîrea de a se muta»... Dar Brătescu-Voinești adăogă, de la sine :

«Zice un proverb românesc : Să te ferească D-zeu de curajul fricosului și de bătaia ciungului.»

«S'ar mai putea adăoga : și de hotărîrea omului nehotărît.» care sînt de prisos, slăbesc efectul, — în orice caz sînt o procedare neartistică.

Aceiași compoziție, ași zice *savantă*, dacă n'ași ști că e datorită instinctului artistic, adică aceluia instinct, care conduce pe artist să aleagă din viață numai esențialul caracteristic, liniile mari ale vieții, — se vede și în *dialog*, în care Brătescu-Voinești nu este întrecut nici de Caragiale.

Nu voi vorbi aici de justețea și naturalul dialogului din opera lui Brătescu-Voinești. Am arătat mai sus, cînd am citat vorbirea cucoanei Leonora, cum caracterizează Brătescu-Voinești personajele sale prin ceea ce-i pune să vorbească. — Aici voi atinge numai o chestie de *compoziție*.

Scriitorul, care nu face dialog, ci istorisește el, nu ne dă viața și nu ne dă personajul : nu-l arată, îl istorisește. Dar și scriitorul, care ar duce dialogul până la sfîrșit, care ar pune totul în dialog, sub pretext că se ține mai aproape de realitate, ar greși tot atît de mult ca și cel dintîiu : ar scrie pagini întregi de prisos. — După ce, din dialog am văzut pe oim întregi, scriitorul trebuie, la un moment, să întrerupă dialogul și să istorisească el ceea ce-a mai spus personajul. Sau, istorisînd ce-a spus personajul, într'un moment, cîd *înseși* cuvintele personajului ar fi caracteristice, scriitorul trebuie să înceteze povestirea și să l pură chiar pe personaj să vorbească...

Foarte puțini scriitori procedează astfel. Intre alte multe defecte ale unelilor începători, unele sînt de dialog, fie într'un senz fie în altul.

Brătescu-Voinești utilizează dialogul totdeauna unde și cît e necesar, nicăiri de prisos. În *Lumina Dreptății* : După ce aflăm, din dialog, cum Rizescu cunoștea și de unde cunoștea pe Elena Morgu, cumnata lui Cioranu, ceea ce mai vorbește Rizescu cu Antonescu, *detalii*, ne istorisit de autor, care *întrerupă* dialogul, acolo unde el nu mai servea să caracterizeze. — *Două Surori* : Elena Cioranu povestește lui Dănescu viața ei. Autorul istorisește el ce povestește Elena, — la un moment, cînd e caracteristic, o pune pe Elena să vorbească, — apoi ia cepe iarăși autorul să istorisească ce povestește ea. — *Până*

Trăsnea: Pană istorisește avocatului Moldoveanu întâmplarea cu D-ra Melicescu. Povestirea aceasta e cînd directă (dialog), cînd indirectă (istorisită de autor). Cetiți și vedeți cînd vorbește însuș Pană și cînd istorisește autorul: Autorul redă acele și atîtea vorbe ale lui Pană, care ne zugrăvesc starea sufletească în care l'a adus pe acesta afacerea neașteptată și nenorocită cu D-ra Melicescu. Apoi, cînd autorul istorisește ce-a mai spus Pană, istorisirea lui e luminată de tonul pe care cu un moment mai înainte l'am văzut în vorbele lui Pană.—Uneori, Brătescu-Voinești încheie istorisirea discuției cu vorbele înseși ale unui personaj, pentru a *completea*, printr'o trăsătură ultimă concretă, situația. De exemplu, în *Două surori*, conversația Sofiei cu Dănescu, cînd ea vrea să-l captiveze, se isprăvește:

«Ah! cum vă invidiez. Poftim: Nici un zgomot... o tăcere așa de dulce, etc...»

Dar în dialog este caracteristic nu numai ceea ce spune personajul, ci și chipul cum spune, și felul său de a face fraza, și cuvintele pe care le întrebuițează. În vorbirea citată din *Cucoana Leonora* sintaxa cam păcătuiește, dar acele păcate de sintaxă sînt caracteristice tipului zugrăvit, și Brătescu-Voinești alege numai acele păcate de sintaxă, care sînt cele mai caracteristice unei mahalagioaice, adică pe acele comune tuturor, pe acele care rămîn la toate mahalagioaicele,—cînd înlăturăm greșelile individuale.

Aceasta se vede și mai bine cînd e vorba de cuvinte. Voiu lua un exemplu, din care se va înțelege aceasta foarte ușor.—În *Contravenție*, Brătescu-Voinești zugrăvește un Evreu, Iosif Bailer, care vorbește stricăt romînește... Să-l fi pus să vorbească bine romînește, n'ar fi fost natural... Poate alt scriitor l'ar fi pus să vorbească chiar așa cum vorbește în realitate orice Iosif Bailer... Dar aceasta n'ar fi fost *literar* și ar fi fost neestetic: gîndiți-vă la chipul cum vorbesc Evreii și Grecii lui Alexandri.—Ce-a făcut Brătescu-Voinești? A procedat perfect artistic: A ales numai acele greșeli de limbă care sînt *caracteristice* oricărui Evreu, care nu vorbește bine romînește; a ales *numai atîtea* greșeli de limbă cite sînt strict necesar să ne dea realitatea personajului:

„*Iu* totdeauna am nițel spirt în casă; mai te doare un picior, mai te doare o mînă, te freacă *nevastă*“.

Cum vedeți, *iu*—și *nevastă* nearticulat. Și, în adevăr, ultimele lucruri pe care le mai păstrează orice Evreu e *iu* și neștiința de a articula (Acest din urmă lucru, orice străin). Așa dar, Brătescu-Voinești, pentru a caracteriza prin limbă, a ales însușirile cele mai caracteristice,—mai *adinci*, mai generale ale limbajului stricăt al Evreilor... E acelaș procedeu artistic, pe care l'am relevat cînd a fost vorba de chipul în care Brătescu-Voinești caracterizează situațiile, tipul sufletesc ori fizic al personajelor sale. Am văzut că el alege dintr'o situație, dintr'un tip,—ceea ce e caracteristic, ceea în ce se cuprinde restul; așa și

în privința limbii ; *iu* și *neastă*, etc, ne dau în destul, căci ne dau complet pe Evreu... *)

Această alegere, în toate *privinșile*, a ceea ce e general-caracteristic, face ca tipurile lui Brătescu-Voinești să fie specifice, să ne intereseze ca personaje reprezentative ale unor întregi categorii psihologice ori sociale. Brătescu-Voinești are însușirea rară de a crea indivizi bine determinați care, totuși, să facă parte dintr'o specie. Caracterele individuale și cele specifice sînt combinate într'o anumită proporție,—ca și în viață.

IV

Un articol—și încă, vai! așa de mare—trebuie să se isprăvească cu una sau mai multe concluzii.

Să scoatem și noi citeva.

Un critic, mai acum un an, recomanda tinerilor scriitori pe Brătescu-Voinești ca pe un model de imitat... Dar ce să imiteze ? Dar cum ? Să imiteze spiritul de analiză, duioșia lui, distincția lui, sentimentalitatea lui ? Dar aceste lucruri nu se imitează !... Poate tehnica lui, «știința» de a compune, de a face dialogul, așa cum am relevat'o în acest articol ? Dar, dacă băgați bine de seamă, această tehnică nu e decît numai un alt aspect—exteriorizarea—acelor însușiri ale lui Brătescu-Voinești, care-i aparțin și care nu se pot imita... Să recomandăm tinerilor să împrumute procedeul de a zugrăvi prin impresia produsă de un personaj, altuia ? Dar aceasta nu se poate decît, cum am văzut, dacă autorul vede deodată personajele și raportul între ele ! Să recomandăm tinerilor să intensifice viața prin propria-le viață adăogată la viața personajelor ? Dar trebuie s'o ai, aceasta, în grad înalt !

O, nu, nu imitați ! Există un scriitor care, pe cît se pare, a voit să imiteze pe Brătescu-Voinești : El ne-a dat amănuntele neinteresante, nesemnificative ale vieții unor babalici,—tot ce se poate imagina mai departe de Brătescu-Voinești,—crezînd că imitează pe Pană Trăsnea și pe Costache Udrescu...

Mai bine să scoatem o altă concluzie : Brătescu-Voinești e un datornic care amină prea mult plata datoriei ; el e dator literaturii romine un roman, căci, cîntărind bine însușirile tuturor scriitorilor de azi, nu vîd pe altul care ar putea mai bine să ne facă acest dar.

Pentru aceasta, Brătescu-Voinești are priceperea vieții noastre specific rominești. Țară de prefaceri, țară în formațiune,

*) Acelaș lucru și despre justa întrebuințare a provincialismelor muntenesti în gura personajelor sale, cari sînt Munteni.—În *Vicolaci* însă, vorbirea cucoanei Moldoveneș nu e „realistă” și face un efect displăcut, pentru că Brătescu-Voinești nu poate transcrie—căci nu poate pronunța, ea orice Muntean—unele sunete moldovenești. Ce al Moldovenilor, care sună în adevăr cam înspre ș, pentru Brătescu-Voinești o chiar ș... Și, dacă e vorba să-i reproșez, apoi am să-i mai reproșez întrebuințarea munteuismelor cînd vorbește el, autorul : „dar cea mai tare a fost tot a care nu se poate uici vedea cu ochil”, etc.

ceea ce dominează sau, mai bine, ceea ce se degajază din toate fenomenele vieții noastre sociale, este acea distrugere a vechilor clase și acea neînchegare încă a altora, iar suferințele rezultate de aici, se reduc la acea *inadaptabilitate*, de care am vorbit în primul articol și pe care Brătescu-Voinești a *priceput-o* și zugrăvit-o așa de bine.—Iată prima condiție, pe care Brătescu-Voinești o îndeplinește mai bine decât oricare alt scriitor român.

Iar însușirile sale artistice, spiritul de observație, puterea de a crea tipuri și mediul în care ele se învîrtesc, știința de a prezenta situațiile, dramatismul său, arta desăvîrșită de a compune,—iată a doua însușire fericită pentru crearea romanului.

Am o singură frică: excesul de condensare, care a făcut ca *Pană Trăsnea* și *In Lumea Dreptății*, să nu fie două romane... Dar, cu atîta mai bine! Romanul său va fi—dacă va fi—atît de plin de viață!—de viața a trei, patru romane condensate în unul!

Și, acum, un prognostic.

După cum Brătescu-Voinești a trecut de la *Pană Trăsnea* la *In Lumea Dreptății*, atunci cînd problema «proletarului intelectual» i s'a impus,—tot așa, credem noi, el va trece, îmbrățișînd și alte probleme, la alte subiecte—ceea ce va face ca opera sa să fie și mai variată.

Iată, acum, în ultimele vremuri, s'a pus o mare problemă oricărui om care cugetă, orice ar fi el, artist sau simplu om de cultură: e însăși problema existenței și viitorului acestui popor.

Cînd se pun cu tărie asemenea probleme, ele se impun în totdeauna spiritelor distinse. Cînd, în Franța, s'au diferențiat puternic curențele sociale, cînd problema viitorului acestei țări a devenit urgentă, atunci și scriitorii cei mai rafinați, mandarina ai literaturii, au fost siliți să ia o atitudine. De aci a urmat acea evoluție a unui Anatole France spre stînga. Autorul îndrăgostit de viața antică și cîntărețul incomparabil al lui Syvestre Bonnard.—a scris, atunci, acea minunată tetralogie: *L'Orme du Mail*, *L'Anneau d'Améthyste*, *Le Mannequin d'Osier*, *Monsieur Bergeret à Paris* (*Histoire contemporaine*) despre, care ași voi să aud un cuvînt de la «esteticienii» noștri puriști.

Și dacă lui Brătescu-Voinești i se vor impune problemele mari ce ne agită azi,—mai este îndoială de atitudinea pe care o va lua cîntărețul lui Andreiu Rădescu și al Puiului?

Și ce operă minunată ne-ar da, în această direcție, scriitorul acesta, înarmat cu atîta putere de pătrundere în sufletul celor care sufăr și cu o așa putere de simpatie pentru aceste suflete!..

G. Ibrălleanu

Scrisori din Ardeal

Cazul Vaida.—Proiectele lui Apponyi.—Episcopatul.—Apel la Coroană.

În lupta din parlamentul ungar, deputatul român Vaida chiar de la început a dat o notă de energie și intransigență care pe unguri i-a infuriat... Ministrul de interne, contele Andrassy și amenințase că-i va zdrobi pe „agitatori“, adică pe deputați și pe fruntașii cari duc lupta extraparlamentară. S'a și ținut de vorbă: deputatul român dr. St. Petrovici e în temnița Seghedinului (pe 6 luni); deputatul slovac Iuriga a intrat ieri în temnița de la Vaș (pe 2 ani); mandatele de la Bocșa și Lugoj au fost nimicite și cel de Lugoj recucerit numai după extraordinare eforturi; mandatul de la Zorlenț este atacat; Iedlicika, preot catolic (slovac) a fost silit să renunțe la mandat, nemai putând să sufere prigonirile de tot felul, iar Ivánka, ales în locul lui, n'a fost verificat, ci și acest mandat nou slovăcesc este petiționat la Cameră... În decursul debaterilor, deputați maghiari distinși, ca preotul (catolic) Hock le-a făgăduit românilor „fabrică de ștreanguri“, iar nu înlesniri culturale cum cereau.

Scene de-o extraordinară violență s'au petrecut, aproape în fiecare ședință, când vorbea vre-un român. O ceată de spadasini a pândit mereu prilejul: doar va reuși să încurce pe deputații români în așa zisele „afaceri cavalerești“, la ordinea zilei între unguri, ca astfel să terorizeze ori chiar să desființeze pe deputații naționaliști mai îndrăzneți. Săgețile au fost îndreptate în deosebi împotriva deputaților Alexandru Vaida-Voevod și Iuliu Maniu.

Nu și-au ajuns însă ținta. Pentru că nici deputații din parlament, nici fruntașii de-afară nu s'au lăsat terorizați, ei împotriva proiectului de lege a lui Apponyi s'a purtat cea mai strașnică luptă, ținându-se sute de întruniri și dovedindu-se între români o solidaritate nemai văzută până acum.

În ziua de 8 Aprilie deputatul Vaida a rostit o vorbire care a durat patru ore. N'a cruțat de loc coaliția, care în loc să vină cu proiectul de lege a sufragiului universal, cum s'a obligat când a luat cîrma țării, aduce o lege menită să nimicească întreaga cultură a naționalităților. Și peste tot, a biciuit cu asprime sistemul dominant de prigonire a națio-

naționalităților. Intre altele a arătat cum acțiunea provoacă reacțiune: prigo-nisile guvernului desvoltă astfel în naționalități puterea de rezistență. Ca pildă, a citat o poezie românească care răspundea unei alte poezii, scrisă violent, asiatic, de poetul maghiar Györfi. Poezia românească, o para-frasare a celui ungurești, se înțelege, a apărut a doua zi în buletinul desbaterilor Camerii.

„L'am prins, il avem în mină“,—și-au zis atunci partidele ma-ghiare și guvernul... Vaida a insultat în chip temerar „națiunea“ (ma-ghiară), trebuie atunțat din parlament, trebuie scos din viața politică! Așa au glăsuț toate ziarele ungurești și în ziua de 9 Aprilie Camera n'a desbătut de cît asupra acestui incident. Căpiteniile partidelor, pro-ședintele dietei și membrii guvernului au ținut să protesteze și să ceară satisfacție. S'a deslănțuit o furtună cum n'a mai fost în Cameră. Pentru a-i potoli, dr. St. C. Pop a declarat, în numele clubului naționalist, că Vaida ceea ce a făcut, fără știrea și aprobarea colegilor sei a făcut! Dar asta n'a mulțumit pe lărnuitori, ci ei cereau capul lui Vaida. Ziarele scriau tot cu mai mare sălbătăcie. Se îndemna ca „patrioții“ să-l toace în cap pe „mizerabilul trădător“. A doua zi, după o hotărîre a clubului, Vaida, el însuși a luat cuvîntul în dietă, a explicat că n'a avut intenția să insulte și și-a exprimat regretele sale dacă reprezentanții ungurimei totuși s'au simțit bleșați... Ungurilor nu le-a trebuit însă nici o explicare nici regrete, ci-i strigau furioși să demisioneze! S'a ținut ședință închisă, rostindu-se cuvîntări violente împotriva lui Vaida, s'a votat dojană pro-tocolară (cea mai gravă pedeapsă ce cuprinde regulamentul Dietei, li-beral anume pentru-ca reprezentanța națională maghiară să aibă toate armele de luptă împotriva oricărui influențe—de la Viena!), iar Apponyi îl provoca foarte direct să—demisioneze, regretînd că regulamentul nu prevede escluderea.

Toți ne-am fi așleptat ca astfeci incidentul să fie încheiat.

Presa maghiară a continuat însă cu sălbătăciile, ceea-ce ne-a în-credințat pe toți, că avem a face cu o campanie anume pusă la cale, că nu simțul național, ci o indignare artificială îi face să pozeze ca apăra-tori ai „cinstei neamului“.

Nici Vaida, nici vre-un alt român cu scaun la judecată nu putea însă accepta, ca mandatul unui deputat român să fie la discreția unor astfel de politicieni meschini. „Tribuna“ l'a susținut cu ardoare, regre-tînd chiar și clipele de eclipsă și esitare cînd, de dragul și pentru mol-comirea unor suflete pline de dușmănie față de noi, clubul nu se soli-darizase cu Vaida. Alegătorii săi și românii de pretutindeni i-au expri-mat încredere.

* * *

Spiritele de pe-aici sînt acum preocupate de urmările legiilor appo-nyiane, căci, desigur, proiectele votate deja în ambele corpuri legiu-

toare, vor fi sancționate. Partea privitoare la salarizarea învățătorilor maghiari va intra în vigoare curînd, iar partea ce ne privește pe noi se va aplica de la lunie 1910 încolo. Până atunci trebuie să ne facem planul: cite și unde mai susținem școli primare, căci să le susținem pe toate, este cu neputință. Ba unii sînt de părere să le abandonăm pe toate, căci de ce am mai jertfi, chiar unde am avea mijloace, pentru școli cu limba de propunere maghiară și cu învățători puși la discreția guvernului unguresc?!...

Chestia asta va fi rezolvată de forurile bisericești competente: de congresul național bisericesc (la romîni ortodocși) și de capitlurile (consistoarele) bisericii greco-catolice (unite). Ceea-ce este de constatat chiar acum, e că în zilele de 8 și 10 Maiu în Camera Magnaților prelații romîni și-au făcut datoria. Atît octogenarul mitropolit Meșianu, cit și episcopul Aradului I. I. Pap din partea bisericii ortodoxe, iar din partea bisericii romine gr. cat. mitropolitul dr. V. Mihali și dr. V. Hossu au luat cuvîntul combătînd proiectul lui Apponyi și arătînd cum printr'însul se desființează legi existente care ne garantează libertatea învățămîntului. Iar în prima ședință a Sinodului eparchiei Aradului, ținută la 13 Maiu n., unanimitate și cu mare însuflețire s'a primit o rezoluțiune prin care se ridică protest împotriva proiectului apponyan, iar *prelații sînt rugați să meargă pînă la tron și să roage pe M. Sa Impăratul și Regele să nu sancționeze proiectul lui Apponyi*. Presa maghiară nici nu întirzie să-și manifeste ura ce are împotriva episcopului și a celor șezzeci fruntași romîni, membri ai Sinodului, care—scrie „Pesti Hirlap”—se amestecă în chipul acesta și își arogă drepturi ce sînt numai ale parlamentului ungar.

Ideia de a face apel la tron s'a desbătut de altfel și în numeroasele adunări populare și pretutindeni poporul a cerut ca să se trimită o delegație *la Impăratul*. Măcar că putem ști chiar de acum: Francisc Iosif I, ca monarch cu mare respect pentru parlamentarism, are să sancționeze ceea ce s'a votat în cele două corpuri legiuitoare. Apelul la Coroană nici nu e vorba să-l facem așteptînd ca M. Sa să ne asculte plingerile, ci pentru că *acesta este singurul mijloc de a protesta așa încît să ne audă și monarchul și străinătatea*. Nu poate fi vorba de jalbă umilitoare la „drăguțul de Impărat“, ci de a afirma drepturile, de a spune că ceea-ce ni se ia în urma proiectului contelui Apponyi, cu slla ni se ia, dar *noi n'am renunțat la nimic*, ci ne susținem drepturile de a lupta cu toată energia pentru recuștigarea tuturor bunurilor, ce fără invoirea noastră ni s'au luat.

Arad 11/2. Maiu.

I. Russu-Ștrianu.

P. S. Expediasem deja șirele de mai sus, cînd mi-a venit știrea, că Sinodul archi-diecesan (dela Sibiu) a luat și el, unanimitate și cu mare însuflețire, hotărîrea ca mitropolitul, împreună cu episcopii sufragani (dela Arad și Caransebeș) să presinte la Tron, *in persoană ori printr'o adresă*, rugarea Romînilor gr. orientali, ca M. Sa Impăratul să nu san-

oneze proiectul de lege al ministrului Apponyi. Sinodul dela Caransebeș a adus și el conclud că aderă la hotărârile și pașii întreprinși de celelalte sinoade.

În aceeași zi însă, azi, din Pesta am primit știrea, că eri contele Apponyi a prezentat spre sancționare proiectul său școlar. Nu ni se spune dacă de fapt, M. Sa a și sancționat proiectul îndată, ori chestia s'a amînat. E de presupus, că ministrul își va fi preparat terenul la Curte, așa ca lucrurile să nu întîrzie. Îndoială, nu încapе: curînd legea se va promulga și asupra a 3000 școli romîne primare se va trage clopotul de înmormîntare.

Iar din Sibiu aflăm că potrvit votului Sinodului, I. P. S. Sa Mitropolitul Mețianu a decis să trimită o adresă M. Sale Împăratului, adresa care a și fost expediată s'o subserie episcopii dela Arad și Caransebeș. Teamă ne este însă, că adresa va fi sosit tîrziu la cabinetul (cancelaria) împărătesc. Apponyi la tot cazul a sosit mai iute.

Cum nimeni nu și-a făcut iluzii și n'a așteptat ca intervenția episcopatului romîn să determine pe Împărat a refuza sancționarea unui proiect votat de ambele corpuri legiuitoare, nu importă dacă adresa va fi sosit chiar tîrziu. Vorba e să se știe, că romînii ortodocși protestează cu ultima energie împotriva loviturii ce li se aplică de regimul kossuthist căruia Coroana îi acordă atita încredere.

Despre episcopatul romîn greco-catolic (unit) nu știm dacă a intervenit la curte. Se susține că nu. Și e fapt pozitiv, că I. P. S. Sa Mitropolitul Mihali dela Blaj n'a fost la Sibiu să ia înțelegere cu biserica romînă națională în vederea unei procedări unitare atît în ce privește apelul la Tron, cit și în privința apărării a ce se mai poate... Trist, că și în astfel de momente istorice considerațiuni de ordin confesional paralizăză lupta dela care așteptăm mîntuire.

Viața Românească în Bucovina

-- Alegerile --

Întreaga opinie publică din Austria stă sub impresia alegerilor pentru parlament. Camera deputaților va avea după noua reformă electorală 516 deputați, dintre care 233 mandate se repartizează asupra cercurilor electorale germane, 259 asupra celor slave și 24 asupra cercurilor italiene și române. La 14 Mai s'au făcut primele alegeri pe baza sufragiului universal. În aceeași zi s'au ales deputații în toată Austria, afară de Galiția, care alege în mai multe termene și unde procedura electorală e foarte complicată,—și Dalmația, care a ales la 17 Mai. Din toate mandatele ce au fost de ocupat, la 14 Mai nu s'au ocupat nici pe jumătate; marea majoritate a mandateelor va fi ocupată definitiv abia în alegerea de balotaj dela 23 Mai.

Judecînd după rezultatele definitive ce le avem și făcînd oarecare pronosticuri asupra rezultatului alegerilor de balotaj, putem stabili următoarele. Cele mai puternice partide în noul parlament austriac vor fi: *clericarii* (creștinii-sociali și clericali bătrîni) la vr'o 100 mandate și *socialiștii* la vr'o 80 mandate. Succesul celor dintăi era de prevăzut. Partidul creștin-social a rămas biruitor în Viena, în cercurile rurale din Austria-de-jos, Tirol, Voralberg și a obținut la primul scrutin 59 mandate, iar partidul clerical a reușit în Austria de sus, și Salzburg obținînd 31 mandate. La 23 Mai vor cîștiga de sigur ceea ce le mai lipsește până la sută.— Reușita social-democraților care au obținut la primul scrutin 57 mandate și care vor avea după alegerile din Galiția și după balotaje, la care sînt angajați în 130 cercuri, de sigur 80 mandate, n'a putut-o prevedea nimene; nici cei mai fantaziști aderenți ai partidului n'au visat vreodată că ar putea să aibă o astfel de izbîndă. Numărul voturilor socialiste e foarte mare și e interesant de știut, că dacă se adeverește calculul, care nu e de loc exagerat, că ei au să obție definitiv 80 de mandate, atunc parlamentul austriac va avea cei mai mulți socialiști. (*Franța* cu 584 mandate are 77 socialiști despărțiți în mai multe grupe, deci 13%, *Germania* cu 397 mandate are 43 deci 11%, iar *Austria* cu 516 va avea 80 mandate socialiste, adică 15%). Nici cei mai buni cunoscători ai împrejurărilor politice din împărăția habsburgică nuși pot da deocamdată

sansa de acest succes neașteptat, căci organizația și disciplina de partid, agitația intensivă ce a dezvoltat-o partidul nu pot explica pe deplin acest succes într'un stat, care în privința condițiilor ce au produs mișcarea socialistă, stă în urma Franței și Germaniei. O altă constatare, care, ori și ce rezultat ar da alegerile de balotaj, rămâne nerăsturnată, este *reducerea, s'ar putea zice aproape nimicirea partidelor radical-naționale*. Partidul pan-german are deabia 2 deputați; conducătorii lui au picat cu rușine, iar partidul Cehilor tineri, care avea în ultimul parlament 75 mandate și o influență hotărâtoare asupra lucrărilor lui, a obținut deabia 2 mandate curate și două pe bază de compromis, deși a pus candidați în 63 cercuri electorale *)

Tot așa de reduse au eșit din alegeri și partidele mai moderate ca *partidul german progresist* și cel *german popular*. Primele capacități ale acestor partide, ministrul de instrucție Marchet, oratorii lor de frunte, au picat definitiv sau au ajuns cu mare greu în balotaj.

Victorioase în aceste alegeri au eșit deci două partide extreme: *clericării* și *sociaलिष्टii*, așa încit fizionomia noului parlament va fi cu totul schimbată. Iar dacă în compoziția actuală parlamentul va fi în stare să desvolte o activitate mai rodnică decit în trecut, e o întrebare la care nu poate da nimene astăzi un răspuns sigur. Pentru noi Rominii și pentru alte popoare mici, care aveau de suferit pe urma birocratismului și a partidelor naționale radicale, victoria social-democraților este o satisfacție și un semn bun pentru viitor. Și partidul creștin-social ni-a arătat deasemenea, cel puțin în trecut, o bunăvoință încurajatoare. După aceste puține considerente de natură generală, să trecem la țărișoara noastră: **Bucovina.**

Bucovina are 14 mandate și anume 5 în cercurile romine, 5 în cele rutene și 4 în cele germane-ovreiești. La 14 Mai s'au ales definitiv numai 10 deputați; 4 mandate au fost declarate în balotaj. S'au ales 5 Ruteni tineri; succesul acestui partid e cel mai remarcant. Rutenii bătrâni sau Rușii nu numai că n'au reușit în nici un cerc, dar și numărul voturilor ce s'au dat pentru candidații lor e de tot mic.—În cercurile electorale rominești a fost ales în cercul electoral rural Suceava—Siret dr. *Alexandru baron Hurmuzachi* cu 11.575 voturi din 11.595 cite s'au dat, și în cercul electoral rural al Rădăușului consilierul *Tcofil Simionovici* cu 8.845 voturi, din 8.864 cite s'au dat. În aceste cercuri n'au fost contracandidați. Acești doi candidați proclamați pe programul foastei dirigenți naționale, cari cuprindea elementul democrat și cel conservator, au fost agreeți și de partidul „Apărării“, al cărei program, care nu se deosebește întru nimic de cel al democraților, a fost acceptat de candidați. În celelalte

*) Exprimat în cifre, dezastrul Cehilor tineri e și mai drastic: În toată Bohemia s'au dat 616.749 voturi, dintre care au obținut Cehii tineri 66.769 (11%) iar sociaलिष्टii 270.600, (peste 45%).

trei cercuri s'a dat o luptă înverșunată între cele două partide, pe care Rominii bucovineni au jărăși fericirea să le aibă; la Cimpulung a venit un al treilea, un străin fără partid și—a învins.

Citeva cuvinte asupra acestor trei cercuri, credem că nu sînt de prisos.

La Cimpulung au fost trei candidați: *Contele Bellegarde*, prefectul judejului, dr. *Aurel cav. de Onciul* care reprezintă acest cerc în dieta bucovineană și consilierul dela Curtea de apel din Lemberg *Teodor Stefanelli*, care a reprezentat odată, prin anii 1890, acest cerc în dietă. S'a ales cu majoritate mare contele Bellegarde cu 4,653 voturi; *Onciul* a obținut 2,755, iar *Stefanelli* 1014. Tabela statistică ce urmează arată în detaliu repartizarea voturilor:

	<u>Bellegarde</u>	<u>Onciul</u>	<u>Stefanelli</u>
Vatra-Dornei	254	622	147
Dorna-Candrenilor	121	366	19
Poiana-Stampi	28	199	12
Ciocănești	13	189	14
Cîrlibaba	72	26	54
Iacobeni	79	322	18
Valea-Putnei	29	38	2
Pojorîta	350	28	31
Sadova	175	56	70
Fundul-Moldovei	217	249	40
Cimpulung	1081	20	241
Vama	259	363	174
Frasin	296	—	50
Bucșoia	186	—	15
Stulpicani	296	—	53
Slatioara	94	—	1
Dea	22	73	3
Dorotea	211	3	1
Gemine	184	—	14
Frumosul	185	147	23
Ostra	151	—	—
Vatra-Moldoviței	252	11	23
Negrileasa	98	43	9
	<u>4653</u>	<u>2755</u>	<u>1014</u>

E interesant acest rezultat. Cine e Bellegarde acesta, care a putut obține un succes afit de frumos, în cel mai conștient cerc electoral românesc? vor întreba mulți. Bellegarde e Neamț de origine romanică, om cu mare avere; venit de cîțiva ani ca prefect la Cimpulung și-a cîștigat, prin purtarea sa blîndă cu țărani, prin jertfele materiale ce le-a făcut (e epitrop a o mulțime de copii orfani, a scăpat de ruină o mul-

time de gospodării (ărănești, plătește permanent un avocat pentru țărani, scurt a făcut minuni) încrederea țărănimii părăsită de conducătorii ei și tratată brutal de administrație. N'a candidat, ci a fost rugat să primească candidatura; a părăsit, îndată ce s'a decis să primească candidatura, județul și a petrecut până câteva zile înainte de alegeri la Viena, când s'a întors în țară, însă n'a trecut pe teritoriul districtului Cimpulung, credincios cuvintului dat, până după alegeri. Contra lui n'a putut răzbi nici unul dintre candidați, nici chiar Onciul, care se bucură de sigur de multe simpatii în district, căci pentru acela au agitat *faptele sale* și cei mai buni agitatori ai maselor: *țărani însiși*. Se povestește că țărani din Cimpulung au inundat comunele cercului electoral și au agitat cu deosebită căldură pentru Bellegarde. Care va fi ținuta lui în parlament? e întrebarea ce ș'o pun mulți îngrijați. De-o-camdată se știe că a promis să se înscrie în clubul Românilor și că va sprijini reformele lui Aurel Onciul. Mulți așteaptă de la activitatea lui o eră de aur pentru Cimpulung; deși mulți alții consideră mandatul ca pierdut pentru 6 ani. Viitorul va deslega această interesantă enigmă.

În cercul electoral Solca—Gura-Humorului au fost trei candidați: *dr. Aurel cav. de Onciul* (democrat), *Dorimedont Popovici* și *consilierul Tarnavski* (partidul național sau apărărist). La 14 Mai a obținut din cele 9,078 voturi ce s'au dat, *A. Onciul* 4,359 (lipsind numai 181 voturi ca să fie ales), *Popovici* 2,587 și *dr. Tarnavski* 2,132 voturi. S'a declarat balotaj între Onciul și Popovici.—Mulți se vor întreba care e cauza de n'a reușit la primul scrutin d. dr. A. Onciul de sigur cel mai de samă om politic român din Bucovina? Sint mai multe cauze. Mai întâi Onciul nu s'a mărginit numai la un cerc, ci a candidat în două, a trebuit să-și împărțească activitatea electorală, ceea ce a îngreuiat lucrul și a micșorat efectul. Contra d-sale au agitat cu deosebită vehemență Evreii din toată țara, care văd într'insul nimicitorul puterii lor politice și economice. Între reformele elaborate de Onciul, votate de dieta bucovineană, dar nesancționate de Împăratul, sint două, cu care nu se pot învoi Evreii: *proiectul pentru disrădicarea propinațiilor și reforma electorală comunaldă*. Prin ultima reformă se reduce aproape la zero influența Evreilor bogați în comunele rurale, în care ei acaparaseră mai ales colegiul I (în părțile române e totuși o raritate un primar evreu, pe cînd în cele rutene și mai de ales în munții rusești, devine o raritate un primar țaran) iar prin reforma întâia se taie un venit mare al crîșmarilor (propinatorilor). Ei știu că cu căderea lui Onciul cad și reformele sale și de aceea s'au aruncat cu multă furie în lupta electorală. Mai vin apoi și nemulțămiri personale, cele mai multe nejustificate, căci cine'n lume poate să'i mulțumească pe toți? Ori și cum, cea mai vehementă luptă în campania electorală bucovineană e cea desfășurată în acest cerc electoral.

În cercul electoral român Cernăuți—Storojineț au fost trei candidați: *Ioan cav. de Cuparencu* (democrat) *dr. Costantin Isopescul-Gre-*

cul (național) și G. Grigorovici (socialist) care a candidat și la un scaun în orașul Cernăuți. Din suma totală a voturilor de 13,100, a obținut Cuparencu 6,539, Isopescul-Grecul 5,680 și Grigorovici 880. S'a declarat balotaj între Cuparencu și dr. Isopescul-Grecul. Ambii candidați sînt oameni noi. Cuparencu e administrator silvic, Isopescul-Grecul, consilier la tribunal și docent privat, cunoscut prin o temeinică *seriere juridică* asupra cămătăritului (Wucherstrafrecht).

Mai am o observare. Mulți au crezut că poporul nostru e absolut nepregătit pentru marea reformă a sufragiului universal, dar s'a arătat la 14 Mai, că el e destul de bine pregătit, după puțina școală politică ce-a avut'o până acuma. În cea mai mare parte alegătorii au fost pe deplin conștienți de ce merg cu cutare candidat și contra celuiilalt. Agitația, care se desfășoară acuma în cercul electoral Solca—Gura-Humorului, la care iau parte o mulțime de țărani fruntași din comunele Cimpulungului și ale Dornei, veniți anume ca să agileze pentru Aurel Onciul pentru care au simpatii, dovedește că ei sînt pe deplin convinși despre puterea ce le-o dă votul. Apoi participarea alegătorilor a fost enorm de mare. Să nu se uite că marea majoritate a alegătorilor sînt plugari, că anul agricol s'a întîrziat și că mulți se temeau că țăraniii vor prefera să rămîie în țarină la lucru, decît să alerge la cancelarie și să aștepte până ce vor putea vota. Și dacă cineva ar voi să explice aceasta prin faptul că agitatorii fiecărui partid s'au luptat pentru o participare numeroasă a aderenților lor, atunci răspundem că în cercurile electorale ca Rădăuți și Suceava, unde n'a fost nici un contracandidat, participarea a fost totuși tot atît de numeroasă ca și acolo unde au fost doi sau trei candidați. În număr deosebit de mare s'au prezentat la vot și Muntenii, care locuiesc împrăștiati prin văi și pe dealuri.

Dacă luăm ca termen de comparație capitala imperiului austriac, Viena, atunci constatarea făcută de noi e și mai evidentă. Viena are 366,429 alegători; dintre aceștia n'au votat la 14 Mai 32,903, vrea să zică aproape 9%, cu toate că în Austria de jos, deci și în Viena, e introdusă printr'o lege votată de dieta provincială *obligativitatea votului* (Wahlpflicht, Wahlzwang); acel alegător care nu se prezintă la urnă fără să-și poată motiva absența e pedepsit.—Cercul electoral romin Suceava are 13,000 alegători; dintre aceștia s'au prezentat la urnă 11,595, au lipsit deci 1,405 sau aproape 11%, cu toate că era numai un singur candidat, că agitația n'a fost așa de intensă și că alegătorii nu sînt obligați prin lege ca să voteze. În cercul electoral al Humorului s'au prezentat din cei 10,000 și cîteva sute de alegători 9,708, deci au absentat numai puțini alegători, încă o dovadă, pe lîngă mulie altele, că poporul știe a prețui dreptul ce i s'a acordat prin sufragiul universal^{*)}.

Cernăuți, 9 Maiu, 1907.

Gt.

*) Țăraniii bucovineni sînt țărani români: așa dar, ială că s'a făcut o *experiență*, plină de învățăminte, și pentru politicienii din România liberă. (N. R.)

P. S.—La 23 Mai s'au făcut alegerile de balotaj și s'au ocupat și mandatele, care mai rămăseseră.

În cercul electoral Solca—Gura-Humorului a învins candidatul partidului democratic *dr. Aurel cav. de Onciul* cu o majoritate de 809 voturi. *Aurel Onciul* a obținut 4689 voturi, contracandidatul său *Dorimedont Popovici* 3880. Lupta electorală ce s'a dat în acest cerc a fost cea mai înverșunată ce s'a văzut vreodată la noi în țară și poate sta alături de ori și care luptă electorală din împărăție. Cu o furie nespuse de mare s'au aruncat contrarii lui *Aurel Onciul* asupra acestui cerc, dar au fost învinși cu *ajutorul țărănimii*. În județul Solcei, unde candidase și consilierul de tribunal și conducătorul preturii din Solca, *Tarnavski*, a obținut *D. Popovici* mai multe voturi, de oarece *Tarnavski* s'a întrepris pentru *Popovici*; în județul Humorului a avut însă *Onciul* cu excepția unor comune mici, aproape unanimități.

În cercul electoral Cernăuți—Storojineț a fost proclamat ales cu o majoritate de 73 voturi *dr. Constantin Isopescul-Grecul*, candidatul partidului național. Mulți sînt însă de părere răă deputat al acestui cerc va rămînea tot *d. Ioan Cuparencu*, candidatul democrațiilor, de oarece acestuia i s'au anulat la primul scrutin 47 voturi, care nu erau scrise *Ioan Ci Jwon Cuparencu*, pe cînd lui îi lipsia numai 8 voturi ca să fie ales. Și la alegerea a doua i s'au anulat 68 voturi. Partidul democrat a decis să facă protest; care va fi rezultatul nu se poate spune astăzi. Ori și care ar fi rezultatul, partidul a dovedit însă puterea sa de luptă, scoțîndu'l din urnă pe *Aurel Onciul*, contra căruia a fost îndreptată întreaga campanie a partidului contrar.

De însemnat ar fi și reușita socialistului *George Grigorovici* în al doilea cerc electoral din Cernăuți, contra candidatului Evreilor *N. Wender. Grigorovici* a intrunit 3543 voturi, iar *Wender* 2494. Românii din orașul Cernăuți, din suburbiile Roșița, Clocucica, Mănăstiriștea, au votat cu toții pentru *Grigorovici*, care ca Român din naștere are legături de sine cu noi. Și programul lui a fost mai simpatice decît cel al contracandidatului.

Bucovina va fi reprezentată în noul parlament prin 14 deputați, care se vor grupa în modul următor: 5 Romîni (între care numărăm și pe *Bellegarde*) vor forma probabil un club al lor, 5 Ruteni tineri se vor alipi clubului Rutenilor din Galiția, 1 Evreu național (*dr. Straucher*), un Neamț agrarian, care însă cu toate că a fost ales cu ajutorul Evreilor, s'a anunțat ca ospitant al clubului deputaților creștini sociali, un Neamț progresist (*dr. Skedl*) și un socialist.

Cronici Bucureștene

Maiu

Înghiți Saturn, înfine, pe infamul de Apiliu !
S'a sfârșit d'acum martiriul goanei dup' un domiciliu !...
Sfinte Gheorghe, tu, eroul ce balauri ai ucis,
Dacă ți-ar veni o poftă să te muți din Paradis,
Ai avea atunci d'a face cu cel mai cumplit balaur,
Contra căruia zadarnic frînge-ți-ai lancea de aur !...
Are chip uman, ș'adesea e un om simpatic chiar
Groaznicul acest balaur poreclit „proprietar” ;
Dar, te-asigur, Sfinte Gheorghe, că vestita'ți vitejie
N'ar mai face cinci parale, dac'o casă cu chirie
Ți-ar trăsni prin gînd să cauți pe la noi în București,
Părăsind apartamentu'ți din palatele cerești !...
Fenciți aceia care nu au grijă de mutare !
Fericesc pe melc ce și poartă „casa proprie”-n spinare ;
Pe Țigan ce cu o cirpă și c'un băț își face cortul—
Culb de pasăre pribeagă ! Fericesc chiar și pe mortul,
Căruia doar patru scinduri și trei stînjeni de pămînt,
Pentru adăpost d'apururi, prea 'ndestulătoare-i sînt !
Însă... pssst ! În vremile-astea, grele, tulburi, frămîntate,
Să nu discut nici în glumă chestii de proprietate ;
Căci, dacă mica 'mi căsuță e în foarte jalnic hal,
Tot mai bună-i ca otelul dela Văcărești din deal !...
Ș'apoi, astfel de subiecte 's potrivite pentru proză ;
Versul trebuie să cînte doar mirezmele de roză,
Susurul duos al gîrlii înginat de ciocîrliei,
Noptile de vară clare pline de melancolie,
Blonde raze ce din soare în mănunchi stufos se lasă
Peste Fire, ca beteala pe o frunte de mireasă,
Fluturașii ce colindă zarea 'n pitoresc alaiu,—
Însfîrșit, tot ce 'nșiripă sfîntul farmec al lui Maiu !...
Cu asemenea subiecte, Muză, tu, să mă inspiri,
Căci știi bine c'am talent
De cînd—fericit moment !—

Mihail Dragomirescu m'a 'njurat în „Convorbiri“.
 Critic cu certificate de la Negulescu Petru,
 Dragomaiiorescu este astăzi un... talentometru :
 Ești birfit de el ? fii sigur că din glorie-ai să guști ;
 Lăudat ești ? lasă lira,—du-te grabnic să te 'mpuști !
 Iar de-ți pare c'acest mijloc de răpunere-i sinistru,
 Astăzi cînd se fac alegeri dela Dunăre la Nistru,
 Mergi la urnă ! Ș'ai să afli, tinere, numaidecît,
 Vr'un om bun să te deșele, sau să te strîngă de git !
 Dacă trei mutaturi face cît un foc, zice poporul,
 Apoi îmi va da dreptate, fără greș alegătorul,
 Cînd voiu afirma că două sau trei alegeri la noi
 Tot atit păgubitoare 's, precum este un război...
 Este drept că în moravuri se constat'o îndulcire :
 Nu mai vezi azi la alegeri acea strașnică oștire,
 Care năvălea la urnă ca puhoiu de bașbuzuci,
 Te orbeau cu chinorosul, ori pe spate-ți făceau cruci,
 Și-i snopeau pe toți aceia însemnați cu tibișirul.
 Buni creștini erau d'alminteri : după *cruce*, urma *mirul* !..
 Da, ce-i drept, nu se mai vede azi astfel de arătări,
 Ce-aveau nasurile roșii ca lanternele din gări,
 (Veritabile medalii clasa 'ntăi *Bcne bibendi* !)
 Și 'n mini, bite noduroase ca și... stilul lui I. Chendi. *)
 Dar, în schimb, între partide tot aceleași dușmăanii,
 Căci în România noastră sint—vai !—două Romîinii :
 Una este liberală, alta e conservatoare,
 Și se prigonesc cu ură, aprigă, răzbunătoare.
 Adversarul de principii de potrivnic e 'nfierat
 Ca tilhar, stupid, nevolnic, ca om bun... de spînzurat ;
 Toți „ai noștri“ sint de seamă, patrioți, bărbați cu vază,—
 Toți „ai lor“ la ocnă trebui, a fi duși legați subt pază...
 Desbăra-ne-vom vrodată de năravurile Sumatri ?
 Înțelege-vom că sintem cu toți fii ai unei patrii ?
 Că'ntre noi nu'ncap războaie de exterminări haine,
 Ci doar lupte generoase și întreceri spre mai bine ?
 ...Cer iertare... Fără voie, vorbii ca un „junimist“
 Ori, murit-au junimiștii, deci, nici eu numai exist.
 Fuziunea suprimat-a într'o zi partidul care
 Iși striga întreg programul într'o vorbă : *Asanare* !
 De-a fost rea sau de-a fost bună nunta care s'a făcut,
 Dac'o fi schilod sau chipeș pruncul ce va fi născut
 Din această 'mpreunare, altor las să hotărăscă.

*) Stilul lui I. Chendi e ca și cum ai zice locuri de ghetete Louis
 Quize.

Eu's dintre nuntași.—Iar domnii de la „*Viața Rominească*”
 (Și prietenului Stere îi port pică 'n deosebi)
 Nu îngăduesc revistei să s'amestece în trebi
 De speță politicăscă... Și, la urmă, e mai bine
 Ca măcar noi, scriitorii, să plutim în sferi senine,
 Doar Frumosul ș'Adevărul să avem drept ideal,
 Să privim lumea prin prizmă limpede ca de cristal,
 Și, unind sforțarea noastră ca modestele furnici,
 Să visăm la preamărirea țărișoarei noastre mici.
 Dar, păcat! Literatura zace tot în bezn'adîncă,
 Literații între dinșii unii p'alții se minincă.
 Au și ei însă o scuză : bieții noștri literați :
 Intr'o țară plutocrată sînt așa de 'nfometați !
 Cărțile ce se imprimă zac în pod la librărie.
 Ministerul dă subvenții proștilor. L'Academie,
 Poți să ai talent cu carul, sau ca Brătescu-Voineșii,
 Doar vertebrele rupindu'ți vei putea ca să răzbești.
 Da, recolta literară, de un timp, e slabă, ștearsă ;
 „*Romeo și Julieta la Mizil*”, o mică farsă,
 Apărută luna asta, aș clasa-o 'ntre excepții,
 S'o citiți eu îndemna-v'aș și nu veți avea decepții,
 Însă... zău, 'mi-e greu îndemnul, căci (mărturisesc păcatul)
 Volumașul cu pricina este scris de subseinnatul.
Ce să vă mai spun acuma ? În zadar beau ceaiu cu rom
 (Căci, cînd scriu, grozav îi place băutura asta Muzii),
 Numai știu alte brașoave să vă'ndrug... La Hypodrom
 Cursele sînt pe sfîrșite. Grajdurile lui Moruzzi,
 Zissu, Manu, Negroponte, Sușu și Marghiloman
 S'au luptat cu 'nverșunare. Cai superbi ! Dae'un țăran
 Ar fi doar pe jumătate îngrijit cum este calul
 Cel mai prost din aste grajduri, am atinge idealul
 Unei țărănimi romîne viguroase și de soi...
 Cînd o să se 'ntemeieze îns'un Jokey Club la noi
 Și pentru 'mbunătățirea trudnicei rase umane ?
 Căi-au grajduri minunate, și cheltuim milioane
 Spre-a'ntreține pentru dinșii cursele din Hypodrom...
 Pentru dobitoace luxul,—sărăcia pentru om !

George Ranetti

Cronica Literară

— Artă și critică feminină —

Intr'o cronică literară din unul din numerile trecute ale „Vicții Românești“, confratele G. I., vorbind de artă și critică feminină, emite câteva păreri pe care nu le pot împărtăși.

În primul loc Domnia sa socotește că poezia de dragoste a unei femei, exprimând sentimentul *poetic* al femeii pentru un bărbat, nu poate fi gustată și înțeleasă de critic pentru motivul că nimic nu e mai banal și mai prozaic pentru un bărbat decât alt bărbat. Dacă am generaliza ar trebui să zicem acelăș lucru și noi femeile despre poezia de dragoste... a părții adverse...

Părerea mea însă e că în poezia de dragoste ființa cîntată de poezii adevărați nu e niciun barbat anumit nicio anume femeie, ci un simbol al desăvîșirii omenești pe care iluzia patimii îl întrușchipează în iubitul sau iubita poezilor. De aceea poezia adevărată ne va provoca emoția puternică, impresia poetică cîntîndu-l pe *el* sau pe *ea*, pentru că și *el* și *ea* realizează acolo năzuința noastră spre ideal, visul de frumusețe și desăvîșire fizică și morală pe care fiecare din noi ni-l plămăim, îl căutăm și-l urmărim în viață cu iluzia că s'a realizat în dragoste. Și frumuseța, desăvîșirea fizică și morală ne va produce în totdeauna emoție poetică, indiferent de sexul în care se realizează. Iar dacă e vorba că necesitatea unei critici feminine se resimte numai pentru acest *minus* de poezie pe care d. G. I. se crede neapt de a-l înțelege și aprecia, atunci ea poate lipsi fără nicio pagubă pentru mișcarea noastră culturală!...

Că sentimentul dragostei, ca și oricare alt sentiment de altminteri, trebuie să se exprime în versurile poetei cu toate însușirile sufletului femeii și că trebuie să aibă altă *notă* decât versurile de dragoste ale bărbatului, nu încapе îndoială, sîntem de acord cu d. G. I. Socot însă că femeia poate cînta și însușirile fizice ale iubitului fără să jignească nici gustul nici pudoarea, totul e să le cînte *cu talent*, să nîmerească *forma* în care trebuie să le cînte. Se'nțelege că dacă va cînta „barba ebenină“ și talia viguroasă a iubitului în forma și cu expresiile cu care *obișnuie*

cîntă bărbații în versurile lor frumuseța femeii, poezia va fi și banală și barocă. Aceasta însă nu *pentru* ar fi cîntat frumuseța fizică a iubitului, ci *pentru* ar fi cîntat'o *fără talent*.

A hotărî care anume sentimente pot fi cîntate de femei și care nu, este a crede unor vechi și înguste prejudecăți, a ne servi în aprecierea și judecarea activității femeiești de acea balanță defectuoasă a unei sentimentalități factice rezultatul acestor prejudecăți, în loc de a judeca larg și generos, cum obișnuim în alte chestiuni de artă și știință.

Astfel „a cerși“ dragostea unei femei mi se pare tot atît de neestetic ca și a cerși dragostea unui bărbat. Noțiunea „a cerși“ este prin ea însăși neestetică, jignind și simțul moral și simțul estetic, dar dacă o femeie ar cînta sfîșietoarea dramă a unei dragoste neîmpărtășită în versuri geniale sau numai de talent, dacă suferința ei adîncă ni s'ar comunica și nouă și ne-ar cuceri cu sinceritatea patimii arzătoare, turnată în forma cea mai potrivită, emoția estetică ar înlătura cu totul acea jignitoare noțiune „a cerșitului“ ce șede rău în versurile poetului cași în versurile poetei !...

A pretinde femeii să cînte anume sentimente și să se abjie dela exprimarea altora, *chiar dacă le-ar resimți*, pentru a nu jigni delicateța și... pudoarea este a nesocoti talentul și a întinde și asupra activității artistice a femeii acea nenorocită tutelă care ne deschide largi ușile fabricilor și ne interzice cu asprime exercitarea profesiilor libere în condițiuni egale cu ale bărbatului.

Cît despre îndoiala și curiozitatea cu care eminentul critic așteaptă o operă feminină fie de artă sau de critică asupra manifestărilor exterioare ale dragostei, despre grija ce o are că nu vom ști să atingem acest subiect fără a jigni estetica... delicateța și chiar pudoarea (!) mi se pare cel puțin lucru surprinzător !... E ca și cînd am face confuzie între bună cuviință și bonton. Buna cuviință este un mod firesc de a fi izvorît dintr'o armonioasă dezvoltare intelectuală și morală—bontonul e felul de a fi artificial izvorît dintr'o sumă de prejudecăți înguste și adeseori în contrazicere cu buna cuviință...

În poezie, în artă și în orice ramură de activitate (chiar și în critică) personalitatea puternică, înzestrată cu talent, chiar de ar fi a unei femei, va ști, oricare ar fi sentimentul pe care-l exprimă, subiectul pe care-l atinge, să găsească forma cea mai potrivită, expresia care să nu jignească delicateța și pudoarea, nici chiar cînd ar fi vorba de simțirile firești ce fac farmecul și poezia vieții. Aceste simțiminte sînt poetice prin stările sufletești pe care le trezesc în sufletul nostru, și poezia ecoul acesta îl trezește în suflet vorbindu-ne de ele ; lipsite de acest ecou ele sînt rîspîngătoare și nedelicate și nu pot încăpea în opere de artă de o valoare superioară. A găsi nota justă în producerea operei de artă, tonul just în aprecierea ei, forma potrivită în exprimarea ideilor și sentimentelor e chestie de tact și de pricepere, cu un cuvînt de talent la băr-

bași cași la femei. Indoiala d-lui G. I. numai în ceia ce privește pe femeie mi se pare jignitoare și... prezumțioasă!...

Valorile și aprecierile estetice și morale sînt create de bărbați și adoptate de femei, chiar cînd aceasta e în dauna lor, zice d. G. I. Cu voia d-sale, creatorii acestor valori nu sînt *bărbații*, ci condițiile de traiu și de organizare socială, probă evidentă modificările aduse în morala socială și în raporturile dintre bărbat și femeie în ultimii ani în apus, *fără voia* a tot puternicului rege al creațiunii și stăpînitorul femeii, bărbatul.

Lucrurile care s'au „încetățănît” în artă și știință s'au impus fiind că au fost izvorite din personalități marcante, și nu s'au primit din aceleași motive din care s'au primit valorile morale și estetice... Aceste valori erau datorite condițiilor de traiu ale femeii în societate și ele trebuiau permise ca adaptări la aceste condiții, de ele depindea fericirea și bunul ei traiu în viață. În artă numai cei ce nu au o personalitate proprie împrumută formele și expresiile artiștilor de talent; poeta adevărată, ca și poetul adevărat, fiind ea *însăși* va căuta să se exprime *pe sine însăși*, în forma căutată și găsită anume pentru aceasta; până și criticul, ba chiar și *critica*, avînd să exprime păreri, idei și sentimente proprii își va alege singură expresiile și frazele, în loc de a le împrumuta, fie chiar dela I. Gherea, maestrul nostru al tuturor.

Activitatea artistică și intelectuală a femeii mi se pare prețioasă în mișcarea culturală prin faptul că, fiind izvorită dintr'o individualitate ce nu a avut până în prezent prilejul de a se manifesta, aduce o notă nouă, un punct de vedere propriu, însușiri datorite firii ei deosebite și ca urmare, o lărgire a sferei de activitate omenească în estetică și în operele de cugetare.

Ceia ce trebuie dar să cerem dela cele ce scriu în versuri și în proză e acel *ceva* ce nu se poate defini, acel *ceva* inezisabil ce nu vrea și nu poate să se supună niciunui cod (chiar atunci cînd el este distilat din penița cea mai subțire a celui mai subțire critic!), acel *ceva* căruia-i zicem talent și care rezolvă toate chestiunile și ridică toate greutățile!...

Izabela Sadoveanu-Evan.

Notă. Acest articol a fost trimis mai de mult. Cerem scuze colaboratoarei noastre pentru amînarea publicării lui.—D. G. I. va face, cu altă ocazie, observațiile sale la acest articol.

Cronica Economică

— Lipsa de lucru la țară în timpul iernii —

Lipsa de lucru, iarna, la țară, este dezastroasă din toate punctele de vedere.

Industria a luat din mîna țărănilor și puținul lucru pe care-l mai făceau nevestele lor în timpul iernii. Așa fabricile de țesături le pun la îndămină pînza făcută gata și multe țărance au uitat războiul, în cit acuma am ajuns, să ne batem capul, ca să-l introducem iară la țară. Un proprietar din Vlașca, care ne-a cumpărat un războiu, căuta și o lucrătoare, ca să-i învețe țărancele de pe moșie.

Dar pilda cea mai dese-vîrșită ne-o dau fabricile de postav. Două din cele trei fabrici *) mai importante și *incurajate* de stat produc anual postav, pături etc. pentru 451,953 lei, iar *dimie, sumane* etc. pentru lei 149,907 lei adică $\frac{1}{3}$ din valoarea producțiunii anuale. Dar dacă avem în vedere că produsele țărănești sînt mult mai ieftine decît postavurile, apoi *cantitativ*, putem zice că aceste 2 fabrici produc *jumătate* din marfa lor *pentru țărani*.

Faptul acesta trebuie să ne dea de gîndit, căci dacă fabricile de postav nu pot trăi numai pe spinarea celor îmbrăcați nemțește, silite sînt să-și facă clienți pe toată lumea dela țară; dar în acelaș timp, nu e mai puțin adevărat, că legiuitorul nostru nu s'a gîndit să facă o industrie pentru *dimie* și cu atît mai puțin i-ar fi trecut prin gînd, că întemeind industria postavului, dînsul avea să ia țesutul *dimiei* din mîna țărancelor și să-l dea fabricanților de postav!

Dar am spus că pilda cea mai desă-vîrșită în cazul de față sînt fabricile de postav. În adevăr, în Ancheta industrială 1901—1902 pag. 20, ni s'ă dă 14 *fabrici* (industria mare) de postav. Ei bine, din acestea 11 *fabrici* produc *numai*: *dimie, sumane* și tot felul de articolele pentru țărani.

Și dacă am lua industriile pe rînd, ar fi ușor de văzut că industria noastră cea mare, atunci cînd specialitatea îi permite, tinde să fabri-

*) A treia se ocupă mai mult cu comande pentru armată. Datele le iau din Ancheta industrială 1901—1902—*cea netipărită*.

cheze tot mai mult obiectele pe care le consumă țăranul și pe care în mare parte și le poate fabrica singur.

Lucrul acesta de altminterlea nu trebuie să ni se pară anormal, fiind ne gândim că populația din orașe abia trece de un milion, iar cea dela sate trece peste patru milioane și jumătate. Mușterii fabricilor noastre fiind astfel împărțiți, nu e de mirare că fabricile de pielărie se întrec să producă opinci pentru țărani, că timplăriile cu aburi fac scaune, mese, lăzi etc de simple, așa ca să se vîndă cit mai multe la Obor și la bîlciuri, că chiar marile ateliere de confecțiuni fac pentru țărani cel puțin *jiletca*, cu care se împeștrîțează astăzi portul țărănesc.

Valorile de mai jos luate din Ancheta industrială 1901—1902 industria-mare (pag. 98 și 96) ne pot justifica bănuielile de mai sus :

	Kg.	Lei	N-rul fabricilor in care se lucrează
Aba, dinie, țari etc.	234,942	816,864	12
Fianele, mintene, sumane	85,213	311,841	4
Piei pentru opinci	—	1,760,422	8
Total in lei		2,889,127	

Ce economie, și prin urmare ce câștig n'ar avea țăranul, dacă ar lucra el însuși toate aceste obiecte, pe care le plătește cu aproape 3,000,000 ! Astfel fiind drumul care ni s'a croit, țăranul are să ajungă să nu-și mai facă nimic. Căci în adevăr, cînd găsești gata obiectul de care ai nevoie, îl iai mai de grabă pe datorie, decît să alergi, să-ți aduni materialul și să te apuci de lucru.

În rezumat, una din urmările încurajării industriei la noi, este încetarea meșteșugului și a industriei casnice la țară, și faptul acesta ar trebui să ne atragă toată atențiunea.

Dar dacă ministerul industriei stă la oraș, apoi ar fi nedrept să nu vorbim de acel al instrucției publice, care a avut totdeauna în vedere pe țărani : Băncile populare sînt datorite în cea mai mare parte inițiativei învățătorilor dela sate ; acelaș lucru cu asociațiile sătești pentru a lua moșii în arendă, și nu rareori sînt consultat de învățătorii dela țară, cum ar face mai bine ca să învețe pe săteni cutare sau cutare meșteșug.

Ministerul instrucției răspîndește tot mai mult școli de agricultură și de meserii în țară, și dacă nu constatăm încă rezultate binefăcătoare ale acestei activități în folosul săteanului, cauza este că fiul de sătean odată eșit din școală, nu știm sau nu facem nimic pentru ca să-l oprim la țară. Toți absolvenții școalelor de tot felul sînt atrași la orașe ca de un magnet puternic și cu fie-care rînd de elevi care trec pragul școlii, pare că începem iar dela capăt lucrarea destinată în folosul săteanului.

Cauza este că atunci cînd elevul și-a luat diploma sau certificatul, *autoritatea și specialitatea* ministerului de instrucție au încetat. Alte autorități ar trebui să întrebuințeze aceste produse ale școlii, să le mențină la țară și să le dea menirea pentru care au fost pregătite.

Există încă Administrația Domeniilor Coroanci, care lucrează la buna stare economică a țaranului nu numai pe terenul agriculturii, dar și pe calea meșteșugului sau a industriei casnice. Pe Domeniile Coroanei se dau atâtea exemple frumoase, pe care proprietarii mari ar trebui să le urmeze, căci n'am auzit până acuma vre-unul, care să tindă a să-răci pe locuitorii de pe moșia lui.

Ca să ne dăm mai bine samă de pierderile anuale din cauza lipsei de lucru la țară în timpul iernii, vom spune că d. Alimănișteanu*) le socotește la 136,514,640 zile lucrătoare, care a 45 bani ne dau o pierdere de 61,431,588 lei anual și aceasta este bine înțeles un minimum. Cu toate acestea, presupunînd că pierderea materială ar fi numai 61 milioane și jumătate de lei, și dacă această sumă sau chiar jumătate din ea s'ar vărsa anuai la băncile populare, ce mijloace de cultură și de muncă am pune la îndămîna sătenilor! Și numai atunci am putea să nădăjduim să ocupăm la porțile Orientului, locul pe care în realitate l'am cucerit numai pe hirtie!

P. N. Panaitescu

Inginer.

*) Agricultura și Industria, etc. pag. 13.

Cronica Medicală

Mortalitatea copiilor la săteni

La noi în țară, natalitatea e mare, mult mai mare decît la multe popoare; dar, din nenorocire mortalitatea este excesivă, mai ales cea a copiilor. Dacă considerăm perioada cincinală 1892—1896, pentru care avem cifre definitive, aflăm că mijlocia anuală a nașterilor a fost de 226,204 pe cînd cea a morților, de 170,966 inși.

În această din urmă cifră însă, 81,923 reprezintă copiii morți, și anume, numai pe acei morți dela naștere pînă la vîrsta de 5 ani. Dacă pe lîngă aceștia, am fi adăugat și copilăria a treia, care cuprinde pe acei în etate de la 5—14 ani, proporția mortalității copiilor ar fi trecut de jumătate din totalul anual al morților.

Dar dacă țara noastră pierde în fiecare an un număr însemnat de copii, această pierdere este mai ales simțitoare la sate. Iar faptul acesta l'au constatat toți acei care s'au ocupat vr'odată, la noi, de igienă, demografie, economie sau statistică. Regretatul nostru igienist, profesorul dr. Felix, scrie în raportul său din 1895: „Nu se face tot ce ar trebui să se facă pentru ridicarea economică și morală a țaranului, pentru creșterea înțeleaptă a generațiunilor viitoare de țărani, pentru povățuirea sătenilor asupra exploatării mai raționale a pămîntului, asupra îngrijirii vitelor, pentru educațiunea practică a fetelor care ar trebui să învețe economie casnică și puțină bucătărie“. Iar aiurea: „Ar fi o greșală dacă am aștepta numai dela serviciul sanitar îndreptarea acestor rele, dacă am crede că marea mortalitate și mica natalitate se pot combate numai prin măsuri sanitare, fără conlucrarea acelor factori care influențează mai direct economia publică, care produce o creștere a avuției naționale“.

*

Spre a ne face o idee lămurită în această chestiune, vom cerceta mortalitatea la sate ținînd samă de cele trei epoce ale copilăriei: dela 0—1 an, dela 1—5 ani și dela 5—14 ani. Și, cifrele dobîndite, le vom

compara apoi cu acele ale mortalității din comunele noastre urbane. Iată datele oficiale definitive, pe anii 1898 și 1899, stabilite de serviciul statistic al ministerului de agricultură, comerț, industrie și domenii :

Mortalitatea în țară :

Etatea morților	Morți în 1898 în comunele		Morți în 1899 în comunele	
	urbane	rurale	urbane	rurale
De la 0 — 1 ani	8.519	39.161	8.731	40.815
„ 1 — 5 „	4.814	23.062	4.799	26.738
„ 5 — 14 „	1.629	10.388	1.874	11.713
„ 0 — 14 „	14.962	72.611	15.404	79.266
De toate vrstele	29.736	125.611	30.883	132.995

Din datele acestui tablou se observă că pe cînd mortalitatea infantilă, în comunele urbane, se ridică în 1898 și 1899 abia la jumătate din numărul total al morților din orașe, în comunele rurale ea trece mult de jumătate pentru anul 1898 și în 1899 trece chiar de $\frac{2}{3}$ din numărul total al morților dela sate. Aceste proporții sînt îngrozitoare, mai ales în ce privește mortalitatea infantilă rurală *).

Și nu trebuie să ne scape din vedere nici înasămîntatea economică a faptului. Omul este un capital productiv și copiii sînt capitaluri în formațiune, care la rîndul lor vor produce. Ei bine, sătenii noștri muncesc, hrănind și crescînd copiii, iar tocmai cînd aceștia pot începe a munci și a face astfel rentabil capitalul pe care îl reprezintă,—atuncea *mor*. Nu mai vorbim de pierderea imediată ce o încearcă săteanul cu cheltuielile de înmormîntare și nici de pierderea morală, de suferințele ce le îndură el prin moartea odraslelor sale !

O dovadă a mortalității infantile excesive în România, o găsim în

*) Marea deosebire a mortalității infantile în cele două soiuri de centre, urbane și rurale, mai reiese și din comparația cifrelor de mortalitate la populațiunea ortodoxă și la cea mozaică (această din urmă trăind aproape numai în comune urbane). După datele serviciului nostru statistic, mortalitatea ortodoxilor a fost în 1898 de 27 iar în 1899 de 28² la mie, pe cînd cea a populației mozaice a fost numai de 21 în 1898 și numai de 20⁹ în 1899.—Așa dar mortalitatea ortodoxilor este mult mai mare decît a mozaicilor și a mers crescînd în acei doi ani, pe cînd acea a mozaicilor, mai redusă, a mers decrescînd.

comparația cifrelor cu acelea ale țărilor străine. Să luăm de pildă Franța și fiindcă aici nu avem date separate pentru mortalitatea infantilă la sate și orașe, comparațiunea o vom face, între ambele țări, luând cifrele mortalității infantile la un loc (pentru sate și orașe). Iată cifrele pentru anul 1899 :

Mortalitatea în România și Franța, în 1899.

Etlarea morților	Morți în România cifra		Morți în Franța cifra	
	Absolută	% din tot	Absolută	% din tot
Până la 1 an	49,546	30,3	142,541	17,3
De la 1 an și 1 zi—14 ani	45,124	27,3	78,381	9,7
Peste 14 ani	69,211	42,3	589,972	72,3
De toate vrstele	163,881	100	810,894	100

Acest tablou este foarte instructiv. Dacă ținem samă că populațiunea celor două țări a fost în 1899 de 5.956,700 și respectiv 38,694,000 locuitori, atunci mortalitatea, la sută de populație, se evaluează în România cu 2,75, pe cînd în Franța, numai cu 2,10, fiind mai mică în această din urmă țară aproape cu $\frac{1}{3}$. Dar și mai interesante sînt consecințele relative la creșterea ce ne preocupă în special: mortalitatea copiilor.

Observăm în primul loc că la 100 de morți, copiii până la 1 an participă, în țara noastră, cu peste 30 0/0, pe cînd în Franța numai cu 17 0/0, adică numai cu ceva mai mult de jumătate ca la noi; iar copiii între 1—14 ani participă în țara noastră cu 27 0/0, pe cînd în Franța numai cu 9 la suta de morți, adică numai cu $\frac{1}{3}$ din proporția noastră. În schimb însă, proporția cea mai mare la 100 morți o au în Franța persoanele care au trecut de 14 ani și care contribuie cu peste 72 0/0, pe cînd la noi contribuțiunea acestora se cifrează abia cu 42 0/0! Pe înțelesul tuturor, aceste cifre se traduc astfel: *pe cînd în Franța copilul are foarte mari șorți să ajungă la vîrsta în care își poate folosi sieși, părinților și țării, la noi copilul moare înaintea de a putea începe să producă.*

*

Din cercetările de până acum, am ajuns la următoarele două constatări: 1) că mortalitatea noastră infantilă este mare în comparație cu a altor țări și 2) că ea nu se distribuie egal pe teritoriul Romîniei, fiind cu mult superioară la sate. Din acestea, putem trage încheierea că marea mortalitate infantilă din țara noastră nu se datorește nici condițiunilor generale ale naturii umane,—de oarece multe țări au mortalitate mai mică—și nici condițiunilor generale ale țării noastre, de oarece, chiar la

noi în țară, în comunele urbane și la populația israelită, mortalitatea este mai mică... Care să fie dar atunci cauzele care condiționează excesiva mortalitate infantilă la noi ?

S'a repetat adeseori că pricina de căpetenic a slăbirii și istovirii țăranilor noștri, și prin urmare a marelui mortalități a copiilor lor, ar fi alcoolismul. Datele statistice ne vor lumina și în această privință. Iată, după cifrele ce ne-am putut procura de la serviciul nostru statistic, care sînt cantitățile de băuturi spirtoase ce s'au consumat, anual și în mijlociu de fiecare cap de locuitor, în cele două țări: România și Franța, în perioada cincinală 1899—1903 :

Consumațiunea băuturilor alcoolice în România și Franța

Felul băuturii	Consumațiunea în 1899—1903 în	
	România	Franța
Viu	hl.	hl.
Bere	30.9	176.8
Alcool absolut (rachiu, țuică, etc.)	1.1 3.0	24.0 4.11

Reducînd aceste cantități la alcool absolut, căpătăm pentru România o cantitate de 5.51 litri și pentru Franța una întreită, de 17.41 litri, ceea ce însemnă că pe cînd un Român în genere a băut, în fiecare an din perioada arătată, în mijlociu, numai 5 litri de alcool absolut, Francezul a consumat de trei ori pe atîta. Și cu toată această disproporție a alcoolului consumat în cele două țări, totuși mortalitatea infantilă este mai mare în România!—Nu dar alcoolismul poate explica starea noastră de plîns în această privință; trebuie să existe alte cauze, care ne fac să pierdem un așa mare număr de copii la sate.

*

Cauzele mortalității copiilor de la țară se pot grupa în două mari diviziuni: *cauze directe*, adică boalele care seceră copiii și *cauze indirecte*, adică acele care predispun pe copii la boli.

Boalele copilăriei variază după etatea copilului. Pentru vîrsta de la 0—2 ani, sînt mai frecvente următoarele: *tetanosul, bronco-pneumonia, debilitatea congenitală, gastro-enterita, boalele infecto-contagioase, tuberculoza și sifilisul ereditar*; iar în celelalte vîrste ale copilăriei: *boalele infecto-contagioase, boalele aparatului respirator, ale aparatului digestiv, tuberculoza, meningitele, endocarditele, nefritele*, etc. contribuie a provoca un mare număr de morți.

Nu vom stăruia aici asupra împrejurărilor și gravității fiecărei boli. Ajunge să spunem că tetanosul noilor născuți, care se întâlnește numai la popoarele absolut inferioare, dă la noi un mare număr de decese. Debitilitatea congenitală, slăbiciunea, cauzează deasemenea o sumă de morți, pentru cuvântul că sătencele muncesc până aproape de ziua în care nasc, fără a se repauza și fără a se face vre o pregătire. Boalele aparatului respirator dau un procent enorm de morți, din cauza caselor rău construite, care expun pe copii la răceală. În ce privește afecțiunile gastro-intestinale, numărul copiilor săcerați este deasemenea foarte mare, provocate fiind de hrana nepotrivită pe care mamele o dau copiilor, fie din pricina ignoranței, fie din cauza sărăciei. Vin apoi difteria, scarlatina, pojarul și tusa convulsivă. Neapărat însă că această ordine nu este bazată pe cifre, căci *verificarea cauzelor de moarte nu există la țară*, ci numai la orașe, dar ea rezultă din numeroase observații.

*

Cauzele indirecte, cauzele eficiente ale marelui mortalități a copiilor de la țară trebuie să le căutăm în condițiile sociale, în condițiile de traiu ale respectivei populațiuni rurale. Starea economică a țăranului, bugetul lui, munca țăranului și venitul acestei munci, locuința lui primitivă, alimentația, starea de mizerie, ignoranța adâncă, lipsa celor mai elementare condițiuni igienice, iată, cele ce ne explică îndeajuns marea mortalitate infantilă...

Copilul țăranului se naște din părinți rău hrăniți, adesea pelagroși, totdeauna impaludați, din o mamă surmenată prin muncă până în ultimele momente înainte de facere,—pe un pat de scinduri acoperit cu rogojini și mai adeseori jos, pe pământul gol, ca animalele. Lipsit de cele mai multeori de asistență medicală în timpul nașterii, expus la orice infecțiune la primele momente ale vieții, copilul respiră aerul infect dintr-o locuință mizerabilă și de o construcție primitivă, care cu greu îl poate apăra de intemperiiile climei din țara noastră. Alăptat de o mamă rău hrănită, el suge un aliment sărăcăcios, iar în timpul muncii, chiar acest lapte e înlocuit, din primele luni, cu mîncare, mămăiigă, pine sau altele. Astfel, debil din naștere, lipsit de o hrană suficientă, organismul lui, slăbit prin impaludismul contractat din primii ani, devine mediul de cultură cel mai propice pentru orice infecțiune microbială.

Profilaxia boalelor, atît în prima cît și în a doua copilărie, se rezumă în mare parte în condițiunile igienice de traiu, atît ale copiilor cît și ale părinților lor. Iar aceste condiții igienice necesare pentru ca copilul să poată trăi și desvolta sînt, în starea actuală de lucruri, *imposibile de realizat la țară*. În această privință, ancheta pe care am avut ocaziunea să o facem în diferitele comune din țară, cu binevoitorul concurs al d-lor medici de plasă, este hotărîtoare. Și înainte de a în-

cheia, vom da aici extrase din răspunsurile ce am primit, la chestionarul nostru de anchetă, de la acei care prin chiar funcțiunea lor sînt în măsură să cunoască mai bine ca oricine igiena populațiunii noastre rurale.

Din județul Mehedinți, d. medic de plasă dr. Vulpescu ne scrie: „Igiena atît a lehzurilor cît și a copiilor lasă prea mult de dorit, și aceasta este în legătură cu munca excesivă, alimentațiunea insuficientă și locuințele mizerabile; *această stare de lucruri se va îndrepta numai cu rezolvirea chestiei țărănești*“.—„In comunele din județul Buzeu—scrie d. dr. V. Popescu—marea mortalitatea a copiilor, în primele zile după naștere, e produsă de debilitatea congenitală, bronco-pneumonie, tetanos; posibilitate de a se micșora această mortalitate, *dacă starea materială a țărăncilor ar fi mai bună*“.—Din județul Argeș, d. dr. Orășeanu scrie: „Cauzele rălei igiene și a mortalității copiilor sînt *ignoranța și lipsa. Țărăncile cu mijloace îngrijesc mai bine de copii*“ (În mai multe comune din acest județ țărăniile stau relativ mai bine).

Să trecem în Moldova. Iată ce răspunde d. medic de plasă dr. Guțu: „*Numai îmbunătățirea stării materiale a locuitorilor ar face posibil ca sfaturile de igienă să fie urmate de locuitori care, în genere, nu fug nici de moașe, nici de doctori; sfaturile să fie însă date cu pricepere, cu bun simț și potrivite vieții reale*“.—Din Tecuciu, d. dr. Glücksman scrie: „Igiena femeilor în timpul lehzuziei și a copiilor e în așa strînsă legătură cu condițiunile de traiu, încît numai o modificare în bine a acestora din urmă, ar aduce o îmbunătățire serioasă a celor dintăiu. Cu toată propaganda de igienă și salubritate ce i se face, țăranul încă nu e convins, *din cauza mizeriei* ce e nevoit să o îndure, în anii răi, cînd porumbul nu se face și *din cauza speculațiunii* la care este supus de cătră samsari și negustori, care îi cumpără ouăle, laptele, găiniile, etc., în schimbul a diferite nimicuri care strălucesc, dar care nu reprezintă nici pe departe valoarea celor ce el dă. Acești speculatori iau din gura țăranului alimentele hrănitoare, lăsîndu-i în loc ceapă, urzici, usturoi, etc.“—Desperarea medicilor de plasă din județul Botoșani o vedem în următoarele cuvinte ale d-lui dr. Manolescu: „Lipsa aproape generală și completă a condițiunilor mai bune de traiu, face imposibilă realizarea celor mai simple condițiuni de traiu igienic. Îmbunătățirea ar fi: toate mijloacele de a scoate pe țăran din ghiarele mizeriei, și care sînt de ordine socială“.

Un medic de plasă din județul Vaslui constată cum sub ochii lui degenerază și pierе populația romînă din comunele rurale, cum mör copiii în mare parte de gastro-enterită și de bronco-pneumonie, cum se întinde pelagra și cum *aceste plăgi sînt ascunse de administrația locală*. Constatări identice avem și din județele Dorohoi, Roman, Putna, Tutova, etc.

În fața acestor constatări, trebuie să ne întrebăm: care este hrana țăranului?—Natura alimentelor întrebuintate este de așa fel că nu răspunde de loc cerințelor igienei. Aici vom pomeni numai lucrarea fun

damentală asupra subiectului, datorită eminentului nostru coleg d. dr. G. Proca, dar nu ne putem opri de a nu cita constatările făcute de d. Gidei în ancheta sa întreprinsă și publicată asupra unei comune din județul Ilfov: O familie de țărani—cetim acolo—compusă din 5 suflete, cheltuește pentru hrana lor într'un an: mălaiu, cite o baniță pe săptămână, în tot, cam de 156 lei pe an; carne, într'un an de 20 ori, cam de 5 lei; pâine de vr'o 10 lei, pește de patru ori într'un an, cam de 3 lei; castraveți cam de 3 lei, varză de 4 lei, ceapă, 50 kgr., 2 lei; praj, 200 fire, 20 bani.—Aceasta e consumația medie într'un an: îndeobște, mă-măliga este unicul aliment, pâinea numai rar și numai în anumite județe; căci nu putem considera ca alimente ceapa, loboda, urzicile, castraveții, etc.

În zadar am recomanda dar, noi medicii, țărancei, să-și iaapteze copilul vreme mai îndelungată; în zădar îi vom demonstra primejdiile alimentelor indigeste, ca înămăliga, ceapa, etc., pentru copilul ei în frageda etate, dacă ea singură nu are puțința unei alte alimentațiuni.—Și așa stînd lucrurile, atunci fie-că copilul moare de debilitate congenitală, de tetanos, bronco-pneumonie ori de gastro-enterită, aceleași sînt cauzele indirecte care pricinuesc aceste boale, cauze pe care le găsim foarte bine rezumate în următorul răspuns al unui medic din Romanaji: „În primul rînd, starea economică care este din cele mai rele în majoritatea familiilor țărănești; ignoranța și prejudițiile în al doilea rînd. Starea actuală de lucruri se va putea ameliora numai cu timpul, dacă ne vom gîndi la îmbunătățirea stării economice a țaranului. Căci, în definitiv, *mizeria este primul și cel mai de căpitenie obstacol, în această privință, la orice progres*”.

*

Ar fi ușor să formulăm concluziunile, dacă ne-am mărgini a scrie o simplă rețetă. Să recomandăm părinților să steie într'o casă bună și să se adreseze la o moașă cu diplomă, spre a preveni tetanosul copiilor; să prescriem o infuziune de poligală sau pectorale, pentru a combate bronco-pneumonia; să instituiem dieta hidrică, spre a face să dispară gastro-enterita, și așa mai departe, indicînd cite un medicament contra fiecărei boale care lovește pe copii. A face astfel, ar înșămna însă a nu vedea cauza adevărată a boalelor înseși, ar fi a ne expune la răspunsul acelei mame care, avînd un copil tuberculos și medicul recomandîndu-i odihnă, aer curat, mîncare bună, etc., ea exclamă cu durere. „Dar cum să le fac, d-le doctor, cînd sînt săracă lipită pămîntului!?”

Neapărat că noi nu înțelegem să afirmăm că toate boalele sînt datorite exclusiv acelor cauze pe care le-am numit indirecte; dar, nu este mai puțin adevărat, că în marea majoritate a cauzelor, boalele de care sînt biniuși și săceraji copii sătenilor, se datoresc mediului social-economic. Și de aceia, pentru combaterea mortalității excesive, se impun remedii economice.

Dr. S. Miron și d-ra dr. Ecaterina Arbore.

Cronica Internă

— Momentul —

Am ajuns la răspîntie.

Imaginea aceasta, atît de banală, de astă dată colorează, în adevăr caracteristic, luptele noastre politice.

Cuvîntul „politica“ a căpatat, la noi, un înțeles pe care cu greu l'ar putea pătrunde cîeva în restul Europei.

Cu acest cuvînt se asociază în România, fără voe, pentru un „om mijlociu“, un cortegiu întreg de idei nedeslușite, de dezaprobare și dezgust, care se exteriorizează prin o mulțime de epitete consacrate: meschin, murdar, patimă necurată, interes de gașcă,—și „numele lor legiune“...

De aici s'a înrădăcinat credința că un om superior trebuie să „plăneze deasupra politicii“, care infectează ocupațiunile senine ale oricărui om de bine în toate sferile de activitate.

De aici și șirul cunoscut de lozince: „profesorii nu trebuie să facă politică“,—sau „să nu introducem politica“ în școală, în biserică, în armată, în magistratură, și chiar la căile ferate și la regia monopolurilor. Și cine n'a auzit vestitul strigăt: „țăranul să rămînă în afară de valurile tulburi ale politicii“?...

S'ar părea, după această concepție, că politica e sferă proprie de activitate numai pentru candidații la pușcărie, sau pentru cei scăpați din ocnă.

Vă puteți închipui o astfel de concepție asupra politicii la orice European, la „nobilul moșneag“ Gladstone, la un Jaurès, Clémenceau sau Buelow?

Și ceea ce e mai nostim, prin falsificarea celui mai elementar bun simț, orice neputincios, orice egolist, mărunț la suflet, din categoria celorla pentru care Dante nu găsește loc nici în iad, fiindcă nu sînt în stare să facă nici rău nici bine, se crede în drept de a poza în om superior, pentrucă „nu face politică“, și să arunce în juru-i priviri disprețuitoare...

Poți avea în urmă-ți o viață întreagă de sacrificii, poți să fi renunțat la averea părintească, la o situație liniștită și asigurată, poți să-ți iai lumea în cap, sărac și singur, spre a te arunca în luptă pentru acelaș ideal ce ți-a luminat tinereța, poți intra în foc în toate părțile Romînimii,

sbuciumată astăzi peste tot de avântul spre o nouă viață, poftă la pragul bătrânețelor să-ți riști viața și libertatea și chiar, și viitorul copiilor,—în zădar!

„Omul care planează deasupra politicii”,—el, care în lunga lui vegetare nu a avut un singur gest generos, nu a săvârșit un singur act de bărbăție, nu a fost în stare să renunțe o dată măcar la somnul de după masă, sau să jertfească pentru ideile sale „democratice și înaintate”—o! totdeauna „democratice și înaintate!”—măcar scufia și papucii săi de noapte în care se exercitează în „preocupările sale senine”,—o, el tot se crede,—plin de conștiința „curățeniei” sale de castrat—în drept să te judece cu asprime, ca infectat de politicianism, pentru că „te amesteci în politică”....

Fiind dat că în lupta pentru existență, această atitudine, inofensivă și comodă, și mai ales acomodată, ușurează oamenilor slabi o carieră, obscură și somnolentă, de rumeșător... „idealist”, mulțumită indulgenței indifferente cu care este primită de către toate taberele în luptă, — ea nu ar fi meritat în sine vre-o mențiune deosebită.

Dar această stare sufletească crează o atmosferă atât de prielnică tuturor speculanților și transfugilor din fire! Dacă ori-ce politică e „murdară” și „meschină” prin definiție, dacă „nu e nici o deosebire între unii și alții”,—dacă „în fond” totul se reduce la „cașcaval”,—nu e cel mai firesc lucru din lume, ca disprețuind toate partidele politice deopotrivă, să te folosești de ele numai ca să ajungi secretar general de minister, ori comisar de poliție,—nu e tot una, unde te „însciri” sau pentru cine votezi, sau dacă treci prin exces de abilitate, de la un „club” la altul, pîndind.. „momentul psihologic?”... „Soyons sérieux, mon cher!”...

* * *

Voiu cerceta poate altădată împrejurările istorice, care au dat naștere acestei psihologii ciudate.—Acum e destul să amintim reacționismul adînc, fără nici un luminiș, care cuprinsese în ultimele două decenii aproape toată pătura intelectualilor noștri și care s'a resfrînt între altele și în faptul, că un moment conținea și avîntul democratic al partidului liberal, singurul partid din cele rămase pe arena vieții politice, ce avea tradiții progresiste, fiind creat și condus atîta timp de fruntașii generațiunii dela 1848, crescută în ideile revoluționare ale Apusului dela jumătatea veacului trecut.

Răscoalele țărănești inșe supun la o grea încercare această psihologie.

În adevăr, astăzi lupta este dată în jurul unui program precis: reformele agrare anunțate de actualul guvern, cînd a luat cîrma statului.

Oricît de modest este acest program, el cuprinde un minimum, care nu numai că poate da cel puțin o rază de nădejde țărănimii noastre, spre a se restabili raporturile pașnice la țară, dar acest minimum zăbia poate împăca opinia publică a lumii civilizate întregi, care numai acum și-a dat sama de ce se ascunde sub lustrul unui „stat modern” în

România : dela redacțiile ziarelor revoluționare, până la cancelariile ministeriale, în Europa nu sînt vederi osebite în această privință.

Pe de altă parte, Românii de peste hotare, precum au putut vedea cetitorii „Vieții Românești“, s'au manifestat cu o unanimitate mișcătoare, —lucru firesc de alt-fel,—întrucît clasele noastre diriguitoare au dat o groaznică armă dușmanilor neamului...

Simpatiiile Europei și ale Romînimii de peste tot fiind cîștigate, fără rezervă, celor șese milioane de iloți de pe latitudiile *fișerizate*, și lupta fiind dată, în fond, între interesele vitale ale țărănimii, care coincid cu interesele neamului întreg și ale civilizațiunii europene însăși, —pe de o parte,—și abuzurile înrădăcinate ale *citorva sute*, —„o mie,“—de privilegiați, pe de altă parte, cum voiți ca „omul care planează deasupra politicii“ să-și mai poată păstra aerele superbe, dacă prin atitudinea sa își pune, vădit pentru oricine, pe umeri, pur și simplu liveaua celor „o mie“?

Drepturile sacre ale proprietății ?

Lupta împotriva „socialismului“ ?

Asta cu ocazia unei legi de ocrotire a muncii sau unii instituții de credit („Casa Rurală“), —lege și instituție, de care de mult nu se poate lipsi nici o țară în Europa, afară doară de Turcia ?

„Omul care planează asupra politicii“ poate spune, că măsurile aceste nu sînt indestulătoare...

Și are dreptate.

Vădit, că ele nu rezolvă definitiv chestia țărănească.

Voiu arăta în Cronică viitoare că pace socială desăvîrșită nu poate fi, decît prin complectarea împrîrietării din 1864, —cum au dovedit oamenii atît de competenți ca dd. Radu Rosetti, Parteniu Cosma, et.

E și mai adevărat, că ori-ce reformă la noi e amenințată să rămînă literă moartă, neaplicată, cîtă vreme vor rămîne neatînse privilegiile electorale, cari au transformat tot aparatul statului într'un instrument de apăsare și exploatare în favoarea celor privilegiați („electorii“!), —cîtă vreme nu vom ajunge la democratizarea temeinică a instituțiilor noastre.

Dar aceasta, vădit, nu poate îndreptăți pe „omul care planează deasupra politicii“ să se opue unor reforme, care pentru moment cei puțin, asigură posibilitatea unei dezvoltări normale, —dacă nu mărturisește, pur și simplu, toată uricioasa ipocrizie a gesticulației sale împotriva „infecțiunii de către politicianism.“

Vor avea curajul ?

Și intelectualii noștri stau încă „la rîspîntie“... dar nu e greu de prevăzut cărarea pe care vor apuca-o....

Oricare ar fi ea înse, fără îndoială, luptele noastre vor cîștiga în sinceritate și seriozitate.

Și aceasta este caracteristica momentului.

Miscellanea

RETRAGEREA D-LUI P. BUJOR.

Retrăgându-se din direcția științifică a revistei noastre, după ce aceasta a fost încredințată profesorului Dr. I. Cantacuzino, d. P. Bujor consimțise, cum am spus, să rămână în comitetul nostru de redacție.

Această schimbare nu atingea și nu putea să atingă întru nimica direcția generală a „Vieței Românești”, întrucit aceasta cade exclusiv în sarcina d-lui C. Stere și întrucit, în cele 15 numere apărute până acuma ale „Vieței Românești”, *nici un rînd* n'a fost scris de d. P. Bujor în chestii sociale, economice sau politice.

Cetitorii, care ne-au urmărit, pot prin ei înșiși să-și dea samă de direcția acestei reviste, care, vădit, nu poate să fie judecată decît din *cuprinsul* ei și nu după șoapte sau insinuări străine de literatură.

11 zile după apariția numărului „Vieței Românești”, în care se anunța atît retragerea d-lui Bujor din direcția științifică a revistei, cît și rămînerea sa între colaboratori, confirmată prin publicarea, chiar în acel număr, a unei schițe a Domniei Sale,—d. P. Bujor se răzgîndește și se retrage cu desăvîrșire dela „Viața Românească”, dar, de data aceasta, se crede obligat să publice prin ziarele... democratice, „Opinia” și „Adevărul”, motivele acestei retrageri.

Întrucit aceste motive sînt străine și literaturii și *cuprinsului* revistei noastre, ne dispensăm de orice răspuns la scrisoarea D-sale.

Nu ne credem în drept de a da acest răspuns nici măcar pentru faptul că scrisoarea d-lui Bujor a servit de pretext unor suburbani ai literaturii, care numai cu această ocazie au binevoit să-și aducă aminte de revista noastră, spre a repeta din nou vechile insinuări că „Viața Românească” ar fi un organ de partid și ar fi chiar susținută materialicește de un partid politic.

La prima insinuare, răspunde însuși *cuprinsul* revistei și numele colaboratorilor ei, și n'avem nimic de adăugat. În ce privește a doua insinuare, pentru oameni cinstiți ajunge declarația noastră, pe care am făcut-o cînd am intrat în al doilea an de existență, iar pentru ceilalți ținem la dispoziție atît registrele noastre cît și registrele tipografiei Ilescu.

Comentariile provocate de scrisoarea d-lui Bujor poate că i-au deschis ochii asupra tovărășiei, în care se află. Iar de nu,... îl privește pe Domnia sa.

Noi nu vom uita, nici în urma acestei scrisori, anul acela de colaborare în jurul steagului „Vieței Românești”.

DHOMADERUL D-LUI ANGELO DE GUBERNATIS.

Reclama recentă a unei librării din capitală, prin care se aduce la cunoștința publicului român aparițiunea complectă a faimosului *Dictionnaire international des écrivains du monde latin*, pune iarăși la ordinea

zilei metoda lexicografică folosită de acest savant membru corespondent al Academiei române.

Se știe că contele fiorentin se hotărîse să consacre în opera sa, o bună parte, scriitorilor romini. Pentru a evita însă osteneala unei cercetări a materialului apărut, ori măcar cheltuiala unor informatori autorizați, d. de Gubernatis a recurs la un mijloc mai economic. A cerut prin scrisori imprimate colaborarea celor interesați, ale căror nume au ajuns, se vede,—până la urechile celor din Firenze. Rezultatul era de prevăzut: pe cînd oamenii serioși s'au păzit să deie vr'o urmare literară misivelor d-lui de Gubernatis,—s'a grăbit să răspundă la invitația sa toată pusderia reclamagiilor fără scrupul. Și astfel se face că în „Dicționarul internațional al scriitorilor lumii latine“, unde lipsesc frunțașii literilor romine ca Maiorescu, Philliphide, etc. (colegi ai d-lui de Gubernatis în Academia romînă), se lăfăesc toate obscuritățile celebre din Dacia fericită.

Metoda d-lui Gubernatis ne amintește următoarea întîmplare:

Se anunțase cîndva un concurs internațional cu un premiu considerabil. Și totuși subiectul nu era de loc complicat: o simplă descriere, minuțioasă însă și complectă, a dromaderului.—Trei savanți se pregăteau să concureze: un englez, un francez și un neamț. Cel dintâi, cu educațiunea practică a rasei anglo-saxone, s'a înarmat cu revolvere și carabine și, urcat în cel dintâi *steamer*, n'a descălecat decît în țara dromaderului, spre a se documenta la fața locului.—Instalat în eleganta sa bibliotecă, Parizianul și-a început memoriul încunjurîndu-se cu cele mai recente monografii, atlase și dicționare de științi naturale; pe cînd Neamțul, după ce și-a ras capul, s'a refugiat în pustiul unei mănăstiri părăsite și acolo, în chilia goală a unui Benedictin, cu toată profunđitatea geniului său național, s'a pus să mediteze... dromaderul!

Legenda nu spune cine a cîștigat premiul; desigur însă că nu d. de Gubernatis, care, cu însușiri etnice deosebite, s'a mulțumit să adreseze dromaderului... scrisorile sale elegante imprimate în delicioasa Firenze.

ÎNVĂȚĂTOR=„INSTIGATOR“

Extragem d'intr'un frumos articol, *Învățător=„Instigator“*, publicat în „Neamul Românesc“ de d. I. Mihalache, învățător din Topoloveni (Muscel),—următoarele cuvinte adevărate:

„Pentru cine vrea să știe însă de-acum înaintea roii noastre de „instigatori“, putem să li spunem păcatele ce facem:

Dacă a învăța carte, tu unul singur, pe 100—150 de copii ai moșicilor, pentru 76 de lei pe lună, se chiamă „instigație“, atunci: noi sîntem „instigatori“.

Dacă, jertfindu-ți timpul tău liber, i-ai învățat cum să-și lucreze singuri unele lucruri pe care le cumpărau de la Evrei, cum să-și îngrijească singuri grădina pe care o făcea Bulgarul, cum să se roage în cor pentru izbăvirea lor și a părinților lor și, asta se chiamă „instigație“: noi sîntem „instigatori“.

Dacă ai îndrăznit, tu, săracule, ca, fără plată, să faci și școala de seară cu oameni virsnici: să-i înveți să scrie, să cetească, să socotească, pentru ca să micșorezi rușinea țării adusă de mulțimea analfabeților ei, asta este altă instigație: noi sintem „instigatori“.

Dacă la biserică, la cercurile culturale, la șezători, îi vei fi sfătuit cum se ține o gospodărie, cum se țin vitele, cum se muncește pământul (vei fi îndrăznit poate să li spui să-și facă munca la timp și întâiu pe a lor!), cum se cresc copiii, cum că este bine a-ți procura în casă—nu de la străini—lucrurile trebuincioase, și cite altele, și asta se chiamă instigație, iarăși: noi sintem „instigatori“.

Dacă a li strînge economiile în băncile la care ai muncit cu alita trudă, ca să nu le strîngă alții, și ca să aibă de unde lua ei, în ciuda atitor cămătări, cu dobînzii mici și forme puține, înseamnă „instigație“: noi sintem „instigatori“.

Dacă a li organiza producția în scop ca din munca ce fac, să rămîna cît mai mult în punga lor și cît mai puțin în punga altora, prin tovărășiile de arendare—în ciuda cui?—de grădînit, de brutării, etc., înseamnă „instigație“: noi sintem „instigatori“.

Dacă a li organiza vinzarea mării, așa ca prin tovărășii să obțină prețul mai mare în ciuda misiților, și consumația lor, așa ca lucrurile strict trebuincioase să-i coste cît mai puține parale, dacă acestea înseamnă „instigații“: noi sintem „instigatori“.

Dacă a arăta țaranului nostru cum trăiesc țaranii din alte părți, se chiamă instigație; dacă mai ales „a face politică“ în așa chip ca să cauți a face pe țaran să deschidă bine ochii pe cine trimete să-i reprezinte părerile și nevoile, să-i spuie focul la cei mari, adecă a-l povățui să nu mai aleagă ca deputați ai lor pe toți veneticii din lumea asta, ci pe oamenii lor de încredere, bine cunoscuți, dacă apuci a spune lucruri pe care țaranii sint ținuți a „nu le înțelege“ în ciuda legilor care zic că „le înțeleg“, e o și mai mare „instigație“: noi sintem „instigatori“.

FREDERIC DAME.

Frédéric Damé, mort de curînd, a fost un gazetar. Prin tineretă s'a încercat și în literatură, dar fără succes. Numele său este legat de *Nouveau dictionnaire roumain—français*, patru volume, și, ca compliment, *Incercare de Terminologie poporană romînă*. Aceste cărți arată muncă, pricepere și tragere de inimă pentru limba noastră. Dar însușirile de gazetar ale autorului îl dau de zîmteală. Dicționarul cuprinde numeroase greșeli de traducere (în parte au fost arătate la timp de către profesorul Gheorghiu dela Pomîrla prin revista Arhiva din Iași), apoi diverse curiozități ortografice și fonetice, autorul voinde a ne impune o anumită ortografie și, la unele cuvinte, o anumită pronunțare, inacceptabile. A mai scris și o *Histoire de la Roumanie contemporaine*, carte pe care critica competentă (N. Iorga într'o notiță publicată în *Revue Critique* și în cîteva articole publicate în răposatul ziar *Romînia Jună*, Ștefan Orășanu într'o receazie publicată în *Convorbiri Literare*) a condamnat-o pe motivul că autorul era insuficient informat și ceia ce era încă și mai grav, căuta să prezinte străinătății împrejurările dela noi după interesele unui anumit partid politic din Romînia.

RECENZII

M. Lermoutov, *Demonul*, traducere de Ioan R. Rădulescu. Editura „Vieții Rominești”. Iași. 1907. Prețul 1 leu.

Cine a celtit această admirabilă și magnifică poemă și-a adus, poate, aminte de Manfred al lui Byron și de Eloa al lui Alfred de Vigny, care probabil au inspirat pe Lermontov, cînd a scris *Demonul*, posterior celor două capodopere scrise la începutul veacului XIX, în vremea marilor revoltați ai romantismului... E mai curios că această poemă amintește, ici *Luceafărul* lui Eminescu, ori *Inger și Demon* al aceluiași, dincolo *Nunta Zamferei* ori *Moartea lui Fulger* ale lui Coșbuc... Și poate chiar și sfîrșitul lui *Sărmanul Dionis* și, deci, *Bonheur* al lui Sully Prudhomme...

Această evocare a atîtor capodopere nu este una din cele mai mici plăceri pe care ni le procură *Demonul*... Fără a mai insista asupra inrudirii firești cu Manfred ori Eloa, datorită și faptului că Lermontov e reprezentantul aceleiași epoci cași Byron ori de Vigny, și faptului că el trebuie să fi cunoscut opera acestora, — să indicăm, mai degrabă, acele părți care ne pot evoca unele poezii din literatura noastră, (fără să pretindem că le-ar fi influențat)... Distanța și deosebirea morală între *Luceafăr* și *Cătălina* e tot atît de mare cași între *Demon* și *Tamara*, eseuța personali-

ată or e tot atît de deosebită; propunerea de a duce pe iubită într-o lume „interplanetară” și fericirile zăgăduite sînt aceleași. Iar *Ingerul* și *Demonul* din poezia cu acest titlu sînt și mai aproape de *Demon* și *Tamara*. De asemenea, viața extra-terestră a lui Dionis cu Maria, este viața ce o propune *Demonul Tamarei*, — viață zăgăruită de Sully Prudhomme în *Bonheur*. — Plecarea mirelui Tamarei ne amintește pe mirele din *Nunta Zamferei*; iar sosirea calului cu stăpiul mort pe el ne amintește începutul poeziei *Moartea lui Fulger*...

Dar cine este acest *Demon*? E însuși Lermontov și ai putea să fii și dumneata, cetitorule, dacă nu cumva trebuie să ți se conjuge la perfect verbul a fi!...

Demonul acesta e acela

*Pe care nime nu-l iubește
Următ de blestem și ocări.*

Aceasta este toată poezia. *Demonul*, adică Satana, a fost cîndva *inger* adică a iubit și a fost iubit... Acuma, „scirbitul demon, duh de goană”, care face rău, dar și aceasta fără plăcere, pe care nimic, nici frumusețile eterne ale naturii, nu-l mai mișcă, — nu are decît o singură scăpare: să fie iubit de cea mai frumoasă fată.. Atunci, el se va întoarce la forma lui cea dintăiu!

Așa dar, un simbol: tristeța — și

răutatea ce fatal rezultă din această tristeță—a unui om *singur*, pe care nimeni nu-l iubește, și goana nebună după iubire spre a scăpa de singurătate, de tristeță, spre a se împăca iar cu semenii săi,—spre a fi bun.

Și Demonul își îndreaptă toată iubirea asupra Tamarei, gingașa fată a bătrînului Gudal.—Dar iubirea lui, și mai cu samă a ei, e un păcat, pentru că e o iubire în afară de lege, afară de normele burgheze care reglementează dragostea și puterile protectoare ale sfîntei familii își răsuună erud, ucizînd pe Tamara, spre a-i lua sufletul și a-l duce la cer, în turma ce stăpînesc aceste puteri,—iar Demonul e condamnat să rămîna și mai departe pentru totdeauna, nefericit și singur :

Acel pe care nime nu-l iubește...

să devină și mai grozav, să preseze asupra lumii și mai multă ură...

„Aceasta este o veche poveste care, însă, rămîne veșnic nouă“...

Pe oameni de o vîrstă oarecare, poate să nu-i miște povestea aceasta prin fondul ei adevărat, așa cum l'am extras, dar este o altă vîrstă, care a rămas în urmă, pentru rare ea este așa de interesantă, mai ales în această „miunat de frumoasă lună Maiu, cînd toate florile înfloresc“...

Pentru această vîrstă, traducerea *Demonului* este, credem, binevenită.

Pe noi, însă, ne interesează tocmai simbolismul poemei, adică ceea ce a creat poetul pe o temă așa de banală. Mi s'a povestit cîndva, de către un mare scriitor, prieten a lui Eminescu, *geneza* *Luceafărului*. Nu știu dacă e adevărată, dar dacă e adevărată, ea dovedește marea înălțime sufletească a poetului nostru. Și iată : pajul din *Luceafărul* ar fi fost un lacheu, Cătălina o doamnă din societatea înaltă care a refuzat lui Eminescu (cu

care s'a purtat numai platonice) ceea ce n'a refuzat lacheului. Și ce a scos Eminescu de aici !

Tot așa—istoria însă e mai curată, dacă nu e mai complicată,—Lermontov, în *Demonul*, a zugrăvit, se zice, iubirea lui pentru o vară a sa,—și propriul său suflet, un suflet mîndru, orgolios, nesatisfăcut niciodată...

O altă frumuseță a acestei poeme e și admirabila, așa zice grandioasa zugrăvire a naturii, a Cauceazului sălbatic și etern... Cetiți, pentru aceasta, mai ales începutul și sfîrșitul poemei.

Traducerea, datorită d-lui Ioan R. Rădulescu dela Kiew, afară de mici imperfecțiuni fatale, dintre care mai însemnată e prea deasă utilizare a formelor gramaticale în rimă—răscumpărată, nu-i vorbă de rime rare și justificată de greutatea traducerii (vezi mai jos)—este una din cele mai bune care s'au făcut în romînește, căci îndeplinește mai întîiu prima și cea mai esențială condiție : *face plăcere cu și o operă originală* și a doua—condiție importantă pentru cunoscătorii originalului—traducerea aceasta e de o fidelitate aproape absolută : Ca fond, căci traducătorul a respectat *tot* conținutul și aproape *toate* imaginile; ca formă, căci versiunea romînească are același număr de versuri, același ritm (iambic) aceeași măsură (numărul de silabe ale versurilor) aceeași înlanțuire a rimelor, și chiar respectarea rimelor masculine (accentul pe ultima silabă a versului) și feminine (accentul pe penultima silabă a versului), așa încît fiecare vers tradus e tot atît de lung cît și cel original, sună la fel, e terminat prin același fel de rimă, etc...

Vă imaginați ce muncă colosală presupune această traducere, mai ales dacă vă gîndiți că versurile (care au impus traducătorului atîtea condiții draconice) sînt și așa de scurte, deci

permit atita de puțină libertate dela o rimă la alta!

*

Herz (Dinu Ramură), *Domnița Ruxanda*, Dramă istorică în 3 acte, în versuri.—București, 1907. Prețul 1 leu 50 bani.

Acest tinăr scriitor, care publică versuri de vre-o doi ani în *Sămănătorul*, Luceafărul și aici sub pseudonimul „Dinu Ramură”, abia acum află că este—nu știu pentru ce încă—elev în clasa VIII al unui liceu din București.—și fostul meu elev la Școala Militară, de pe cind s'ar fi putut gici că poartă în el scinteia poeziei, căci... era cam refractar la studiu, însă, în schimb, era foarte atent și sensibil la ceea ce se chiamă „lectură” și „interpretarea autorilor”... Dar să lăsăm acestea.

Domnița Ruxanda este o dramă istorică, în care găsim cam aceleași personaje ca în *Despot Vodă* al lui Alexandri și Alexandru Lăpușneanu al lui C. Negruzzi.—Ceeace face ca cei cîtiva ani dela jumătatea veacului al XVI să fie alit de proprii a servi ca temă dramatică, socot că este personalitatea lui Moțoc (o dramă fără un intrigant nu se poate concepe) și a lui Despot. Acum, că epoca aceea servește, pentru a nu știu citca oară, ca subiect dramatic, că tinde a deveni un loc comun,—aceasta se va fi explicind ori prin faptul că e cea mai ispititoare, ori nefind alte lucruri în istoria Romînilor așa de potrivite pentru „drame istorice”, ori prin faptul că C. Negruzzi a impus'o puternic literaturii.

Autorul e un începător, în adevăratul înțeles al cuvîntului, și, dacă ne dă ceva, cit de puțin, merită toată atenția noastră, căci poate să iasă ceva de aici în viitor...Și ne dă ceva, eeeva în lucrarea sa. Mai întăin, tipurile sint, intrucitva, caracterizate. Moțoc, Tomșa sint personajele cunoscute,—și anume,

Moțoc e ea al lui Alexandri, intrigant și natură forte, și nu ca al lui Negruzzi, laș. Lăpușneanu nu apare în dramă, dar se vede că e acelaș. Interesantă e Ruxanda, fiica lui Petru Rareș și nevasta lui Lăpușneanu. La Costache Negruzzi ea e un tip ideal de bunătate creștinească, de resemnare, pe cind Dinu Ramură—zgrăvind nu-i vorbă, altă perioadă a vieții ei: înainte de măritiș—ne-o arată ca pe un monstru moral, o ființă fără suflet, sau, mai degrabă, care n'are în suflet decit ambiție... Și mi se pare că autorul exagerează, căci îmi vine greu să imaginez o ființă așa de rea.—Și iată o mică creațiune fericită: Joldea care înlocuște, aci, pe Despot (din Alexandri) și care nu mă incintă atît—ca pe autor—prin patriotismul său, prin filozofia sa, ci prin altă ceva: prin firea sa de om, care pune mai presus de ambițiile trecătoare ale lumii, mai sigura fericire: cea a unei vieți liniștite și tihnite petrecută în iubire, departe de lume,—dar pe care n'o poate gusta. E o mică creațiune, aceasta... Și încă una mai fericită, cea mai bună din aceasta „dramă”: Ileana, fată blindă, naivă, iubitoare și timidă.—Apoi, ceva, care iarăși e o calitate a acestei încercări: din cei vre-o zece boeri, care servese de fond dramei, vre-o cîtiva sint scoși în relief prin oarecare însușiri personale, au un început de viață...

Și nu numai în caracterizarea personajelor, dar și în înjghebarea acțiunii, se vede că avem de a face cu un începător care făgăduște: Acțiunea merge și așteptăm desnodămintul cu oarecare emoție...

Și dacă vorbirea personajelor e cam la fel—de altmintrelea acesta e un păcat aproape comun pieselor în versuri—cel puțin această vorbire este bine redată: autorul, afară de mici greșeli (de pildă, prea multe sinereze) versifică bine și uneori are expresii po-

etice fericite. E drept că adesea are și neînvățată, mai ales când pune sentințe în gura personajelor...

Dar ugețati că această drama este scrisă de un *deu*! Considerați-o ca o „compoziție”, —și atunci veți înțelege că, poate, avem a face cu *cineva*!

D. Panu a văzut drama aceasta jucată și... i-a pus o notă bună (în *Săptămîna*). Acest lucru nu e de neglijat.

G. I.

*
**

Nuși Tulliu. *Poezii.* București Stabil. Graf. „Universala”, 1907. Preț 3 lei.

Un volum de poezii al unui român macedonean, iată ceva ce nu se vede adesea ori la noi.

Dintre toate grupurile de români pe care împrejurările istorice ale neamului le-a răspîndit pe întinsele teritorii din preajma Carpaților și a Balcanilor, acei cari au rămas mai departe în toate privințele—deci și ca dezvoltare culturală—de centrul românismului, sînt românii din sudul Dunării. De aceea și participarea acestora la activitatea culturală a neamului e așa de restrînsă, iar apariția unui volum tipărit de un macedonean e un fenomen. Se înțelege dar, că nu trebuie să judecăm o astfel de lucrare decît, ținînd seamă de aceste împrejurări și decît cu indulgența pe care ele o reclamă.

Am fi dar dispuși să apreciem foarte în bine volumul de poezii al d-lui Nuși Tulliu chiar dacă am găsi în el o tehnică inferioară, o alcătuire greoaie, greșeli de versificație, cînd sub această formă defectuoasă am descoperi o *adevărată poezie*: n'am cere adică poeziilor unui român macedonean desăvîrșirea de formă pe care o are poezia românească dela Eminescu încoace, ci ne-am mulțumi ca versurile lui să aibă forma lui Bolintineanu, Alexandrescu etc...

Din nefericire tocmai *poezia* lipsește din volumul d-lui Nuși Tulliu.

Cu prilejul recenziei volumului de poezii al d-lui Radu Sbierra, d. G. I. a arătat cum aproape toate poeziile acestuia sînt o transcriere a lui Eminescu. Fenomenul nu-i unic în literatura noastră, și dacă d. Nuși Tulliu nu-l prezintă așa de tipic ca d. Sbierra totuși îl are în așa grad, încît el nu poate scăpa celuilorului. Ba d. Nuși Tulliu prezintă o altă particularitate: d-sa nu e influențat numai de Eminescu, ci cam în același grad și de Coșbuc, iar mai slab și de Alexandri,—după natura poeziilor: în poezia lirică-erotică ori satirică de Eminescu, în baladă ori poezia eroică de Coșbuc, în pastel de Alexandri. Firește ca autorul nu imprumută versuri întregi, nu plagiază, dar tonalitatea generală a poeziei îi este adeseori impusă de o operă a unuia din acești poeți: să se citească de pildă „*Cugetările unui revoltat*” (pag. 14) și „*Vae Parvis*”! (pag. 57) față cu „*Impărat și Proletar*” al lui Eminescu, ori „*La Vatră*” (125) cu „*Mama*” a d-lui Coșbuc, și „*Mamei*” (170).

Dar, ca să dăm și cîteva probe de expresiuni luate ori imitate după unul din acești poeți, vom face cîteva citații din diferite poezii. Ca să nu ne oprim la „cerul de opal” (pag. 725), ori „diadem de stele” (pag. 137) pe care le-au spus alții cu mult înainte de d. Nuși Tulliu, cui nu-i aduce aminte de „Sonetul” (Iubind în taină...) lui Eminescu un vers ca:

„Nu vezi că ochii în friguri mi-ard într'una”?...

ori de „El Zorab” al lui Coșbuc versuri ca acele din „*Beduinul*” (care și el se duce ca să vină o sclavă pe care o iubea):

— Așa! La cui mă dai! la cini!

Dar fata?... A cui e fata?...

versuri în care e imitat și ritmul și tonul chiar și ideea de *a da la cini*?... Și cine nu simte influența „Lucreția-

rului" lui Eminescu în alcătuirii de versuri ca :

Trecu o zi, trecură cinci... (La Eminescu *trei*)

Așteaptă eri, așteaptă azi (La Eminescu: El vede azi, îl vede mîni)

din poezia „*Fata de împărat*” (pag. 234) în care e imitat felul strofei, numărul silabelor, ritmul și diferite înfățișări de frază ? Cine nu recunoaște dacă a citit *Inger și Demon*, antiteza :

„Noi ?—Sîntem ingeri...”

Ei ?—Demoni...”

diu „Cugetările unui revoltat”, ori versul :

„S'a dus de mult frumoasa la viață...” (pag. 41)

adresat aceleiași *Veneții* pe care și Eminescu a cîntat-o *tot într'un sonet* ?

Și nu e nevoie să mai dăm și alte exemple.

Concluzia ?

Dacă d. Nuși Tulliu ar fi un începător, firește aceste și multe alte imprumuturi din poezii noștri mari, nu ne-ar da dreptul să formulăm o judecată hotărîită asupra poeziilor sale, în care se găsesc uneori și versuri mai reușite ; dar d. Nuși Tulliu ne e cunoscut de prin reviste încă de-acum zece-zece ani, și dacă în acest interval el nu a dovedit o personalitate poetică deosebită, pricina e că nu o are.

De altfel cine poate publica într'un volum versuri ca :

„Cine-ar putea să ție a mizeriilor listă... ?” (pag. 57)

„De libertate amator—

„De moarte el își bate joc...” (pag. 102)

ori strofe ca :

„Dar nu-i nimic ! Există-un cer.

„Un Dumnezeu e 'n lume...”

„Eu cred în sfinți și n'am să pier,

„Sînt bun creștin și nu desper

„De mine, de-al meu nume !...” (p. 55)

„Eri o scrisoare am primit

„Cu lacrimi mari îndată,

„Ah, plicul tot era cernit—

„Era recomandată !...”

evident că nu are în el „sceluteia divină” chiar cînd publică un volum de versuri de peste 270 de pagini ..

Z. Birsan, *Salomea*, dramă într'un act de *Oscar Wilde*. Traducere. București, „Biblioteca pentru toți”. Prețul 30 bani.

Nu știm ce-l va fi făcut pe d. Birsan să traducă această poezie a desfrînării rafinate dintr'o epocă de decadentă,—dar dacă și-a închipuit că aduce un folos literaturii noastre prin aceasta, apoi cu atît mai mult s'a înșelat, cu cît a incredințat tipărirea ei unei biblioteci de popularizare, cum e „Biblioteca pentru toți”. Am arătat cu altă ocazie în această revistă, care ar fi rostul unei biblioteci de soiul acesta și ce fel de traduceri ar trebui să dea pentru a aduce un folos real tinerii noastre literaturi. Ei bine, ce ne trebuie nouă această operă subtilă a unui rafinat, această dramă în care un rege se înamorează de fiica soției sale, pe care a ripit-o fratelui său, și în care o fată lină, o fecioară, ne apare cuprinsă de acea beție de pasiune de care e stăpînită *Salomea* ? Ce folos poate aduce cititorilor bibliotecii de popularizare—în mare parte elevi—această dramă care e toată un spazm de pasiune sensuală ?

Cu această restricție, că e inutilă și rău plasată, traducerea d-lui Birsan e conștiințioasă și limba destul de îngrijită.

*

Sylvia de P. Calypso, roman de moravuri contemporane din România. Istoria unei familii Bucureștene. București 1907. Noua tip. Profesională. Prețul 1 leu.

O aberație curioasă scrisă fără cea mai mică umbră de talent literar. Ori-cit de vițioasă ar fi viața din Capitală, în anumite cercuri, oricât de corupți și de ticăloși ar fi unii oameni, oricât de mult ar lăsa de dorit conducerea unor pensionate particulare,—cele înșirate în acest „roman” sînt o exagerare ridiculă și fără sens.

Ceia ce e mai rău e că autorul ne amenință cu un nou volum, în care vom face „mai de-aproape cunoștință cu personajele acestei drame familiare”.

Libertatea tiparului—ce să-i faci!...

M. C.

**

Ferdinand Brunetière. *Honoré de Balzac*. Calmann Lévy, 1907. Prețul 3 fr. 50

Studiul pe care criticul francez îl consacră marelui romancier e, ca toate operele acestui spirit serios și puternic, plin de observații interesante și juste, de idei generale și de vederi profunde. Ele ne arată că vremea l'a făcut să-și schimbe în multe privinți părerile pe cari le susținuse odinioară cu atita căldură în vestitele lui studii asupra romanului naturalist. Pe atunci, departe de a slăvi pe Balzac, dădea lui George Sand un loc de frunte în evoluția romanului francez și modelele desăvirșite ale geniului nu le găsea decît în literatura engleză, în opera lui George Eliot. În studiul de față se arată dinpotrivă adinc pătruns de valoarea imensă a operei lui Balzac, pe care-l consideră ca creatorul romanului, după cum Molière a fost acel al comediei franceze. Pentru a scoate mai bine în lumină rolul lui covirșitor în evoluția romanului. Brunetière

arată care era starea acestui gen în momentul apariției primelor încercări literare ale lui Balzac. Pe atunci era foarte răspîndit romanul personal și subiectiv care apoteoză eul și, dintre pasiuni, analiza aproape exclusiv iubirea, și romanul istoric inaugurat de Chateaubriand și reprezentat mai cu samă prin Walter Scott. Acesta introdusese în roman culoarea locală și prin zugrăvirea multor detalii expresive considerate până atunci ca vulgare, o imitare mai exactă a vieții și un simț mai profund al realității. Romanul istoric poate fi considerat ca un gen de tranziție care a pregătit condițiile aceluia naturalist. Romanul popular și melodramatic, care-și trage originea de la Prévost, l'a făcut pe Balzac să înțaleagă importanța intrigii, care, ori e s'ar spune, e un element necesar al romanului. Spre deosebire de romanele anterioare, cari nu ne dau lămuriri decît asupra eului autorului, acele ale lui Balzac au mai toate o semnificație istorică și o valoare documentară. Cu un simț profund al diversității locurilor și epocilor, el a redat viața și atmosfera morală a provinciilor Normandiei, Touraine, Champagne, Bretagne. În „Les Chouans” trăește spiritul partizanilor regalității și lupta lor contra revoluției, în „Ténébreuse affaire” poliția și atmosfera grea a Parizului în timpul domniei lui Napoleon, în „Cesar Biron” primii ani ai restaurației, în „La Rabouilleuse” moravurile ofițerilor bonapartiști din acest timp, în „Cousine Bette” acele ale burgheziei triumfătoare din timpul lui Ludovic Filip. Considerînd opera lui Balzac din punct de vedere estetic găsim în ea multe trăsături romantice, sensibilitate declamatoare, psihologie pretențioasă și mistică, dar, intrucît romantismul e o doctrină de artă, nimic nu-i poate fi mai opus ca această operă. Spre deosebire de George

Sand și Mérimée, în romanele lui Balzac a calat să subordoneze modul său individual de a vedea controlului realității, și să reabiliteze în artă umilul adevăr. Romanele sale sînt naturaliste, adică conforme realității vieții, prin diversitatea condițiilor descrise, prin zugrăvirea ocupațiilor cotidiene, prin reprezentarea lucrurilor mici și obicinuite ale existenței omenestii. O importanță particulară a dat Balzac chestiei banului și pentru a arăta mijloacele prin care acesta se ciștigă, a arătat raportul lui cu mecanismul sau tehnica unei profesii. Opera sa a capatat astfel un caracter de precizie, introducindu-se în domeniul romanului, o înfinitate de detalii, considerate până atunci ca vulgare și cari sînt de fapt viața însăși. Prin descripția mobilierului, costumelor, decorului în general, Balzac a reușit să situeze romanul în spațiu și timp și acesta a devenit pentru urmașii săi, un element capital de viață și de adevăr. Printre romanticii în mijlocul cărora a trăit, Balzac singur a avut sentimentul profund al obiectivității sau impersonalității operii de artă, și contrar acestora, cari n'aveau decît cunoștinți literara și politice și ignorau progresele pe care le făceau pe atunci științele istorice, acele ale vieții și ale naturii, el a avut o curiozitate activă pentru toate științele timpului și a dat operei sale un fundament pe care-l putem numi aproape științific. Operele lui, ca și studiile lui Sainte Beuve de mai tîrziu, sînt adesea anchete și documente, multe fiziologice și patologice, în care observatorul supunindu-se obiectului observației a urmat aceeași metodă care a reînnoit știința. Spre deosebire de clasicii și de romantici, pentru cari alegerea subiectului era totul, Balzac, ca și pictorii olandezi, a făcut artă cu elemente considerate până atunci ca nedemne de artă, acordînd tuturor părților

vieții, dacă nu aceeași importanță, dar același interes de observație. Până la el nimeni nu s'a dat samă de mijloacele de a ridica romanul la perfecția geniului său, nici n'a înțeles, că obiectul său propriu e reprezentarea cît mai completă a vieții. Clasicii contestau chiar valoarea sa ca gen literar. Balzac e cel dintai care l'a ridicat din această condiție de inferioritate. Opera lui are o mare importanță socială, nu prin opiniile sale politice și religioase, cari nu erau profund enunțate și bazate pe cunoștinți totdeauna serioase și solide, ci pentru că societatea reprezentată în opera lui e aproape o societate completă. Introducind în roman, alături de pasiunea amorului, care domina în scrierile anterioare, și reprezentarea celorlalte pasiuni. Balzac ne-a dat o imagine reprezentativă a societății întregi. Mai toate romanele lui au un caracter social, fiindcă în ele indivizii nu exista înafară și independent de clasa pe care o reprezintă și de mediul social în care trăiesc. Resorturile esențiale ale societății timpului său, Balzac le-a scos în lumină cu o rară putere. Într-o serie de ariviști ca Rastignac, el a studiat, mai bine ca Stendhal, dezlanțuirea de energie brutală provocată de exemplul lui Napoleon și a arătat dezorganizarea familiei produsă de dezvoltarea individualismului care a urmat revoluției franceze. Toate romanele lui pun în fața noastră probleme sociale și, ca și în viața, pasiunea amorului nu are în opera sa decît un rol secundar. În privința moralității, dacă romanul are dreptul de a reprezenta viața în totalitatea ei, opera lui Balzac nu poate fi considerată ca imorală, după cum cred unii. Dacă în opera sa reprezentarea vieții e înal copiasă ca aceea a virtuții, nu-i vina lui, ci a societății timpului său. Dacă de multe ori Balzac a insistat cu o complezență de rău gust

asupra unor detalii, faptul e datorit, cum spunea Taine, grosierității și vulgarității lui, deși în opera sa viața nu-i mai vulgară și mai grosieră decît în natură. Opera lui e expresia unei evoluții ce se îndeplinea atunci în moravuri. Viața s'a vulgarizat desigur în secolul al XIX și opera lui Balzac are un caracter democratic prin satirizarea aristocrației, prin amestecul condițiilor sociale, prin etalarea mijloacelor de parvenire, prin natura personajelor sale dominate de invidie.

Influența „Comediei umane“ asupra moravurilor, teatrului, romanului și istoriei a fost mare și durabilă. Brunetiére crede că între anii 1840 și și 1850 ea a fost cauza cea mai activă și agentul principal al transformării romantismului în naturalism. Gloria lui literară e datorită mai ales lui Taine care i-a arătat pentru întâia oară valoarea în magistratul lui studiu. Considerată în totalitatea ei, și ținînd samă de pretențiile sale, opera lui Balzac e disproporționată și incompletă. În ea n'a făcut destul loc populației rurale, uvrierului, a făcut prea puțin loc profesorilor și avocaților, profesii ce jucau pe atunci un rol esențial, și a făcut prea mult loc oamenilor de afaceri și criminalilor. Un defect al celor nouăzeci și șapte romane și nurele ce compun „La comédie humaine“ e inegalitatea lor prea vizibilă ca execuție, datorită desigur condițiilor anormale de muncă, improvizatie și grabei cu care a scris mai totdeauna Balzac. Ca și la Molière, părțile sentimentale ale operei sale sînt cele mai slabe. Ca scriitor n'avea înăscut darul stilului și al invenției verbale, ca un Chateaubriand sau Hugo, și dacă stilul lui e mai totdeauna viu, el nu însemnă o epocă nouă în evoluția limbii. În privința valorii lui Balzac ca romancier, Brunetiére spune ca literatura Europei moderne nu cunoaște unul mai mare. Ca și Molière

în comedie, Balzac a fixat modelul romanului. În literatura secolului al XIX, în Franța ca și în străinătate, nici o influență nu poate fi comparată cu a sa. Întruceit opera unui mare scriitor exprimă în mod necesar și chiar fără voia lui o concepție a vieții, Balzac poate fi considerat ca un cugător. Ideia care domină opera sa e aceea că viața e o țasătură de cauze și efecte legate între ele prin dependenți mutuale sau printr'o solidaritate necesară. Această idee fecundă și justă a inspirat critica unui Taine și romanele lui George Elliot.

În excelentul său studiu, Brunetiére a arătat inovațiile mari pe care Balzac le-a introdus în concepția romanului și partea pe care o are în formarea naturalismului. Aceste inovații și formarea acestui curent, Brunetiére le consideră ca fiind în cea mai mare parte opera personalității lui excepționale. Fără a nega rolul acestei personalități, credem mai degrabă că ele sînt mai ales productul unei transformări generale ale spiritului vremii care prin manifestările lui, dezvoltarea științelor, filosofiei pozitivistice, a preocupărilor sociale, devenise ostil subiectivismului romantic și individualismului care dominase la începutul secolului. În privința valorii lui Balzac ca romancier, nu știu dacă romanele lui pot fi considerate ca modelele cele mai perfecte ale genului. Luată în totalitatea ei, opera lui impune ca aceea a unui uriaș creator, dar ca artist Balzac e prea inegal; considerate izolat, cele mai bune din romanele sale nu sînt lipsite de slăbiciuni și defecte, și mă îndoiesc dacă vreunul din ele poate să dea, ca *M-me Bovary* sau unele romane a lui Maupassant, impresia desăvîrșitei perfecții.

O. B.

**

Alexandru Philippide, *Romanische Etymologien. I. Lateinische*

Elemente. Sonderabdruck aus der Zeitschrift für romanische Philologie. Halle, Niemeyer, 1907, o broșură de 28 pagini.

Invitat de d. Gröber, directorul revistei Zeitschrift für romanische Philologie, d. A. Philippide a primit să colaboreze la renumita revistă germană cu mai multe serii de studii filologice privitoare la limba noastră: elemente latine, grecești, turcești, germane și diverse în limba română. Broșura de față cuprinde prima serie. În primele cinci pagini, care servesc ca o introducere generală, între altele, d. A. Philippide insistă asupra recentului dicționar etimologic al d-lui Sextil Pușcariu. D. A. Philippide dovedește că d. Sextil Pușcariu: 1. „împrumulă” un număr însemnat de etimologii dela Laurian, Cipariu, Miklosich, Tiktin, Philippide; 2. că, în ultima analiză, numai 19 (*nouăsprezece!*) etimologii aparțin propriu zis autorului (Cit *rămân* și din aceste, după eliminarea celor inadmisibile, volu arăta eu mai târziu); 3. că, de hătural unu etymon imaginar, ă-sa schimbă forma cuvintelor, cum este, de pildă, cazul pentru *pănaț*; 4. însfrșit, că, din acelaș motiv (adică din acelaș lipsă de metodă), d-sa schimbă chiar și înțelesul cuvintelor cum este, de pildă, cazul cu *mezîn*, care însemnă ‘cel din urmă copil din mai mulți’, și pe care d-sa îl traduce prin ‘cel mijlociu’, pentru a-l putea deriva din lat. *medianus*.

D. Sextil Pușcariu este atât de bogat în greșeli încât nici cu aceasta nu s-a epuizat tot ce se poate spune despre *premiatul* său dicționar. Urmează apoi un număr de 78 (*septezeci și opt*) de grupe de etimologii românești de origină latină. Cele mai multe din cuvintele discutate sînt dialectale și existența lor autorul o probează prin texte de limbă cit se poate de diverse. În ce privește *valor* etimologiilor este inutil a in-

sista: etimologiile d-lui A. Philippide sînt adevărate *mărgăritare*.

G. P.

* *

Const. Giurescu și N. Dobrescu. *Documente și regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu I.*+. 434 p.p. în 8°, București, Carol Göbl, 1907.

Autorii, făcînd studii la Viena, au înțeles că au și o misiune științifică (asupra misiunilor științifice a bursierilor pentru istorie V. N. Iorga, Despre Aduarea și tipărirea izvoarelor, în Prinos lui D. A. Sturdza, 1903, p. 120), atunci cînd se găsec într'un oraș unde Arhivele cuprînd bogat material istoric pentru trecutul nostru. Și din cercetarea acestor arhive—mai ales din acea de Războiu—au seos 558 documente și regeste, toate avînd valoarea „întrucît informația istorică, oricît de mărunță, care aduce însă ceva nou, dar se află într'o arhivă străină, unde nu oricînd se pot face cercetări și unde găsierea ei este de multe-ori întâmplătoare, credem că-și are importanța sa și trebuie dată la lumină (v. Prefața).

Știrile sînt referitoare la perioada care începe cu anul 1688, de cînd Brîncoveanu e Domn al Țării Românești; e vremea cînd, între relațiile dintre Turcii slăbiți și imperiali cari cîștigă teren, Domnul Țării Românești nu putea să aibă altă grijă decît de a se strecura printre evenimente pe sine, familia și bogățiile—mai ales acestea, căci erau pîndite mai mult—sale și cu dinsele și țara. Informația se continuă și după căderea lui Brîncoveanu despre toate cele ce se țineau de el și curtea lui—un inventar al hîrtiilor lui Brîncoveanu p. 294,—văduva, fetele, ginerii, omul de încredere al lui Brîncoveanu, Manu Apostolu, pămînturile, banii, sculele și cu acestea o mulțime de știri de un interes de-

osebit pentru relațiile Țării Românești cu imperialii până în adoua jumătate a secolului XVIII, cel din urmă act e din 1768, Oct. 16.

Chipul în care au fost cizite, înțelese, punctuate și tipărite aceste documente, grija pe care au avut-o autorii în redactarea notelor, restrinse numai la atitea cite sînt de nevoie pentru înțelegerea actelor, însoțirea publicației cu sumare precise și indice, fac dintr'însa una din cele de frunte între publicațiile similare.

Publicația e precedată de o introducere de L. p. a d-lui Giurescu în care se studiază multe fapte desăvirșit și în comparație cu toate cele analoge ale vremii.

Imperialii aveau nevoie de țara Românească căci ea le putea procura bani, proviziuni și iernatic, lucruri pe care Ardealul nu le putea da ca fiind prea mic și apoi trebuia și cruțat fiind a Imparatului. Trebuiau apoi imperialii ca să fie în bună înțelegere cu Domnul țării Românești, căci numai el putea da cele mai bune informații despre cele ce se petreceau în imperiul otoman. Domnii Principatelor la rîndul lor erau datori, cătră stîrșitul secolului al XVII, să dea știri Turcilor, așa că Brâncoveanu avea cel mai complicat și mai sigur serviciu de informațiuni.—În a doua parte d. G. analizează factorii cari îl sileau și pe Brâncoveanu ca să ducă „o politică de înțelegere și îndatoriri cu creștinii și în special cu Impăratul.” Brâncoveanu era religios și avea un înalt simțimint de demnitate iar—situația lui față de Turci îl obliga la umilință „să sărute piciorul oricărui Pașă cu trei tuțuri”.—Factorul cel mai important însă este preocuparea Domnului ca să aibă un refugiu—pentru aceasta își schimbă capitala la Târgoviște de unde fuga era mai lesnicioasă în Ardeal, și tot pîntru o astfel de împrejurare debindește învoirea dea se stabili la Moscova

în caz de mazilie.—Cu acest prilej d. G. analizează cu o înțelegere critică desăvirșită, două fapte istorice de cea mai mare însemnătate în relațiunile noastre cu Turcii în sec. XVII și începutul celui al XVIII: *mazilia* și *pira* celui mazilit.

O altă împrejurare care contribuia la stringerea relațiilor cu creștinii, era starea țării peste măsură de împovărată. Din jumătate miliou de taleri, venitul anual al vistieriei, trei sferturi erau ale Turcilor.—Studiind după *Condica vistierii* situația financiară a țării, d. G. arată marea reformă a lui Brâncoveanu prin care s'au desființat birurile plătite numai de țărani, păstrîndu-se numai acelea la cari contribuiau cu toții, introducînd chiar și o dare proporțională, așa că Domnia lui Brâncoveanu merita caracterizarea prin care d. G. își încheie studiul său „cea mai dreaptă cirmuire din cite cuoscuse țara pînă atunci.”

Brâncoveanu rămîne totuși credincios, căci situația geografică a țării, lipsa ei de apărare și apoi credința că Turcii sînt încă tari, îl obligau ca să dea „la Turci credință și la creștini laudă.”

Aceasta este cartea tipărită cu cheltuiala d-lui Const. Basarab Brâncoveanu, o carte și o faptă tot așa de bune.

Dragoș

*
*
*

Prof. Dr. Emilian Voitschi.
Prelegeri academice din Teologia morală ortodoxă. Volumul I. Introducere. Cernăuți 1906. Societatea tipografică Bucovineană. Lucrarea de față, un volum de 260 pag., constituie volumul prim al unui op. care e plănuuit să cuprîndă trei volume, și anume să conțină cele două următoare *Teologia morală generală* ca vol. II și *Teologia morală specială* ca vol. III. Ce privește volumul I, acesta este lucrare unică în felul ei pe tărîmul Teologiei

morale ortodoxe. Ea conține *istoria Moralei*, dar nu numai a moralei *teologice*, ci și a celei *filosofice*. Cuprinsul opului de față e următorul: Ca elemente introducătoare au să se considere cele șapte § § prime, cari conțin: Numele și noțiunea teologiei morale, referința teologiei morale către cea dogmatică, referința moralei creștine către cea filosofică sau naturală, caracterul moralei ortodoxe, izvoarele teologiei morale, metodele teologiei morale, principiile teologiei morale ortodoxe. Reușită este expunerea *caracterului moralei ortodoxe*. Fondul opului formează o *ochire repede asupra istoriei și literaturii moralei filosofice și a celei creștine*. Aceasta constă din următoarele părți: 1) Sisteme principale și diferite principii morale filosofice, și anume în anticitate, evul mediu, renaștere și timpul nou. 2) Morala testamentului vechiu în periodul ebraic și în cel iudaic. 3) Învațătura morală a lui Isus Christos și spiritul morai creștin din timpul apostolic. Aici se propun întâi principiile morale nouă aduse de Christos în lume, apoi se espun de-amănuntul (după *Weener*) tipurile doctrinale ale apostolilor Ioan, Paul și Iacob, care trei au întemeiat trei direcțiuni în tractarea principiilor otice. În fine. 4) Istoria și literatura moralei creștine dela finea timpului apostolic până în ziua de astăzi. Acest răstimp este împărțit în patru perioade după cele mai însemnate evenimente din viața bisericăască și anume: Periodul I, de la finea timpului apostolic până la Constantin cel Mare (70—323); Per. II, de la Constantin cel Mare până la îndeplinirea desbinării dintre biserică răsăriteană și cea apuseană (323—1054). Per. III, de la îndeplinirea acestei desbinări până la apunerea imperiului bizantin (1054—1453) și Per. IV, de la apunerea imperiului bizantin, respective de la timpul reformațiunii,

până în ziua de astăzi (1453 [1517])—I. În fiecare despărțitură se considera scriitorii bisericești rei mai însemnați și anume în primele trei perioade cei Greci și cei latini, iar în ultimul period scriitorii fiecărei confesii în deosebi. De remarcat este consemnarea avută și exactă a autorilor moralisti ortodoxi din timpul nou, cari se tractează împărțindu-se după naționalități. Ce privește scrierile morale la Români, putem zice, că pe pag. 258—261 avem catalogul cel mai complet, ce s'a publicat până acum asupra acestora. În sine merită deosebită considerare aparatul critic al acestui volum. Acest aparat constă din o mulțime remarcabilă de citate din s. Scriptură, literatura patristică și literatura modernă teologică și profană. Desigur îi vor îndemna pe mulți teologi acesle note subliniare prețioase, să cerceteze mai departe unele întrebări ventilate în volumul de față. Din cele până acum expuse putem constata în de ajuns valoarea opului, precum și sîrguința și energia autorului. Trebuie anume să ni fie amintit, că *Voințchi* nu era destinat să ocupe vre-odată catedra de teologie morală, ci fu pregătit pentru studiul biblic al T. V. și pentru limbile orientale (ceea ce se și cunoaște foarte bine din pasajul „*Morala testamentului vechiu!*”). Cînd însă fu silit, contra voinței sale, să se lese de studiul său de predilecțiune (de care însă totuși n'a putut să se lese până astăzi? Vezi consemnarea opurilor sale pe fața ultîină a invălișului broșurii!) și să ocupe catedra de teologie morală, avu de luptat cu cele mai mari greutăți, căci pe atunci nu se afla nici măcar unele scripțe cit de însemnate, cari să-i fi putut servi tinărului profesor deocamdată ca direcțivă la prelegerile sale. Însă cu sîrguință neobosită a izbutit să învingă aceste greutăți.

* * *

A. D. Livezeanu. *Chestiuni sociale, economice și politice relative la săteni*, 36 pg. R.-Vilcea 1907, O Thüringer.—Este un mănunchiu de articole fără pretenție, pe care autorul le-a publicat într'un ziar politic, înaintea izbucnirii mișcărilor agrare. Deși în fugă și fără adinea documentare, se ating totuși toate laturile chestiunii țărănești: lipsa de pământ, tocmelile agricole, administrația și educația la sate, etc. care toate gravitează însă în jurul reformei politice preconizate de autor: Votul universal sau cel puțin colegiul unic al tuturor știutorilor de carte,—căci fără o asemenea reformă nimic temeinic nu se poate face pentru populația rurală, de oarece „colegiile electorale, astfel cum sint împărțite prin Constituție, au făcut ca guvernele să fie la cheremul colegiului I, care a preponderat și în județe“.

Broșura d-lui Livezeanu merită să fie semnalată cetitorilor ca un glas mai mult, care se ridică în favoarea țărănimii obidite.

G. K.

* * *

* * *. *Răsplata Armatei*, București, 1907.

Autorul anonim, un militar, se ridică cu putere, în numele *onoarei* și al *menirii* armatei, împotriva bacșurilor care s'au împărțit soldaților

ce au reprimat răscoalele.—Autorul nu ne spune ce sentiment laș de clasă a îndemnat pe mulți din acei care au contribuit la pomana ce s'a făcut soldaților; el vorbește numai în numele simțului militar jignit, spunindu-ne lucrul foarte adevărat că: „Datoria ostășească... nu se plătește și... *nici nu se poate plăti în bani*“, căci „sîngele“, dat pentru țară, nu poate fi cîntărit cu aur.—Banii strinși, zice autorul, trebuiau dați orfanilor și văduvelor celor uciși de soldați, ori meniți ajutoră, li familiilor sărmane pe timpul cit susținătorii lor—rezerviștii—au fost chemați să-și facă datoria, etc.—Apoi autorul atinge și chestia organizării armatei, pentru a fi la înălțimea chemării sale: războiul cu dușmanul din afară.
Cv.

* * *

I. Găvănescul. *Istoria Pedagogiei, vol. III, secolul XVIII*. Volumul are 423 pagini și cuprinde 22 prelegeri ținute de autor la universitatea din Iași. Chestiunile tratate trec de sfera interesului pur didactic. Capitole ca: „*Caracterizarea secolului XVIII*“, „*Ideile pedagogice ale revoluției franceze*“, „*Starea culturală a țărilor române în secolul XVIII*“ interesază pe orice om de cultură. Stilul, curgător și de loc compact, înlătură dificultățile ce de obicei se găsesc în cărțile de specialitate.

I. B.

Revista Revistelor

Convorbiri Literare (Aprilie).

—*Giosue Carducci*, discurs ținut în sala Ateneului, de Delavrancea.—E un exemplu caracteristic pentru felul de oratorie al d-lui Delavrancea: Discursul e după note stenografice, așa dar e exact cum l'a rostit oratorul, dar îi lipsește ceea ce se cheamă în retorică „acțiunea”,—și ni se vedește perfect ce rol mare joacă, în discursurile d-lui Delavrancea, admirabila sa dicțiune. Numai cu o mare imaginație, sforțându-to să-l vezi și să-l auzi pe d. Delavrancea (cînd îl cetești), poți pricepe ceea ce a voit să spună despre marele poet al Italiei.—O bună poezie de d. Cerna (Amor).—Sfîrșitul piesei *Mama*, a d-lui Miclescu.—Un articol al colaboratorului nostru d. Tzigara-Samureaș despre *Ouăle de paști*.—Recenzii și Cronici și cîteva articole, care vor „urma” și pe care le vom aminti, cînd se vor isprăvi.

Sămănătorul (Aprilie).—O frumoasă poezie de Coșbuc, *Porabola sămănătorului*, plină de nobile sentimente; *Radu Șuluparu* de d. Sandu-Aldea, remarcabilă schiță prin zugrăvirea naturii: Donărea infurială; una din cele mai dănoase povestiri ale lui Sadoveanu: *In pădurea Petrișorului*, în care o căprioară e eroina; *Fabula maimușăriei*, în care d. Ranetti spune, cu spirit, un adevăr foarte adevărat gravului domn M. Dragomirescu: *Somnul lui Corbea*, baladă de St. O.

Iosif,—și multe alte bucăți în proză și în versuri, toate într'un număr de 80 pagini, de Paști.—Un nou colaborator: d. P. Dulfu, pe care redacția îl anunță cu „tîmpani, cîmbali”, alături de... Coșbuc.

Luceafărul, (15 Aprilie, 1 Maiu)—O admirabilă poezie, *Înviere*, de O. Goga; nuvele de d. Agirbiceanu (*Domnișoara Linuța*), de d. Ciocirlan (*Înimă de Mamă*) și de d. Sandu Aldea (*Ghioceri*); versuri de Dinu Ramura, M. Cunțan, Z. Bicsan, etc.—D. Murau continuă cu *Monumentele antice din Roma*, iar d. Ciura vorbește despre *Iliada în romînește* a d-lui Murnu.

Revista politică și literară (Blaj, Maiu 1907).

În fruntea revistei d. dr. Cassiu Maniu, publică o scurtă notiță dilirambică în amintirea zilei de 3 (15) Maiu 1848 și a marelui act—deșteptarea conștiinței naționale—implinit atunci pe *cîmpia libertății* de la Blaj. În legătura cu aceasta se dă în corpul revistei o lungă scrisoare a lui Simion Barnuțiu, din care se vede cum privea oratorul de la 48 al Romiului din Ardeal chestiunea națională.—În „Cronica politică” d. prim-redactor A. C. (ialo), ocupîndu-se de chestiunea școalelor, spune că Rominii lăsaseră cu totul în părăsire școalele lor și mulți își dădeau copiii la școli străine, așa că legea de curînd votată a lui Apponyi va avea și un bine pentru

Români, de oare-ce îi va scoate din această nepăsare, va da impuls inițiativei proprii și va provoca o emulațiune patriotică între toți acei cari sînt în legătură cu școala.—În acest număr al revistei mai găsim un studiu al d-lui M. Strajan, **Pesimismul** din punctul de vedere al științei și al simțului comun, continuarea unor studii asupra limbii romine bănățene vechi început de d. dr. St. Pop în dispăruta revistă „Orizontul” din Cluj, și mai multe schițe și poezii de d-nii Ciura, Nanu și alții.

Jumneca literară (Suceava, Maiu 1907).

Ca de obicei, revista cuprinde o bogată materie beletristică: sfîrșitul nuvelei „*La fîntină*” a d-lui Ion Gramada; poezii originale de d-nii V. Țăntan, V. Loichiță, Leandru și G. Rotică; traducerea unei poezii a lui Bürger de d. Iorgu G. Toma.—Dl. Sextil Pușcariu publică o recenzie a însemnatei lucrări: „*Das Dalmatinische*...” a lui Matteo Giulio Bartoli; d. Filimon Taniac publică două interesante capitole din istoria cetății Suceava, studii epoca și împrejurările zidirii acestei cetăți, iar d. Ilie Veslovschi dă citava considerații asupra mobilei austriace, însoțind articolul și de ilustrațiuni bine executate. În „dări de samă”, colaboratorul nostru d. G. Tofan continuă recenziile amănunțite pe care a început-o asupra scrierii d-lui G. Alexici: „*Geschichte der rumänischen Literatur*”.

Revista e lipsită de informații asupra mișcării culturale, economice și sociale a Românilor, chiar în ceia ce privește Bucovina.—lipsă care erodem că chiar în interesul revistei ar trebui să dispară.

Floarea Darurilor (Aprilie).—Traduceri din Tennyson (de d. Iorga), Petofi (de d. Loichiță), Tibul (de Gh. Frunză), Musset (de V. Negri), Rückert de d. Soricu), etc. — Articole de d.

Iorga: „Cultura rominească și rolul României în Balcani”, „S. Fl. Maria” etc.—Descrieri de călătorie, tot de d. Iorga: „Vechea Tirgoviste”, „La mănăstirea Zamfira” etc.—„Cronică”.

Convorbiri (April-Maiu).—Ilustrul critic „dovedește” (el tratează critica... *more geometrico*) că „materialul” lui Sadoveanu e „vulgar” și „senzual”, dar concepția lui e sublimă. Ca dovadă de „material vulgar” începe cu un „material” care „are, totuși, o înaltă eflorescență sufletească, e înaltă, etc...” Ilustrul critic combate pe cineva care ar fi spus că opera lui Sadoveanu intrupează sentimentul *fatalității*... El opune: „sentimentul... *existenței*”... Dar, incolo, criticul uită ce a spus și vorbește cetitorilor săi de diferite tipuri „minate” de „puterea *fatalității*”... De altminterlea, este știut că... „uitarea este o condiție a memoriei”, vezi Ribot: *Les maladies de la Mémoire*. Criticul îndeplinește bine această condiție.—Criticul nu poate admite această fatalitate în opera lui Sadoveanu, pentrucă, zice el. Sadoveanu „nu e poet dramatic, nici măcar epic,—ci *liric*”! Bietul critic! Iar a ullat că acum citeva luni, într-o carte didactică, apoi în *Convorbirile sale*, a afirmat că „Sadoveanu e cel mai mare poet *epic* din țări am avut”!... Ori și-a schimbat părerea în April trecut?—Ilustrul critic a devenit, în primăvara aceasta, *tendenționist*: El reproșează lui Sadoveanu că zugrăvește simpatie pe imoralul Niculița din *Păcat boeresc* (și criticul se declara astătoamnă că e elev al d-lui M. Simionescu-Rimniceanu!)... Apoi dacă reproșezi lui Sadoveanu că aruncă simpatie asupra unui tip imoral.—pentruce reproșezi „criticului ieșan” că a fost „jignit” de lumina simpatică în care e pus boerul imoral din *Moarta*? Căci acel boer nu simte nici o remușcare că a înșelat pe bunul și naivul chehnia Necului?—Ilustrul critic a de-

venit—ori a fost?—pudic ca o fată mare. În *In zina Lacului*, un tinăr sărută pe o fată: Ei bine, criticul pudibond, își dă o infinită muncă să scuzeze pe Sadoveanu de această „brutalitate”. *Fiindcă* era noapte, lună, iaz (decor poetic). *Fiindcă* au trecut 50 de ani dela consumarea infamiei... criticul îl absolve pe Sadoveanu... Criticul stabilește, de altminterlea, deosebite termene de *prescripție*: așa, 10 ani nu-i ajung; se pare că trebuie să treacă minimum 15 ani, pentru ca o „brutalitate” să se „innalțe” și să se „idealizeze”.—Un pasaj admirabil, ca finețe de analiză și de discernămint, e acela unde marele critic arată meritul lui Sadoveanu de a fi rămas independent față cu Caragiale, căci, cu mai puțin talent, *Moartă pulea* fi o pastişare a. *Scrisorii Pierdute*, ori a *Noapții Furtunoase*!...

Autorul încheie cu speranța că, în urma studiului său asupra lui Sadoveanu, celitorul va găsi în nuvelele acestui scriitor „un *farmec* mult mai clar. [Te va pedepsi Dumnezeu, sint sigur, pentru această împărechere „brutală” de cuvinte] și mai puternic, de cît cel pe care îl va fi gustat până acum. Și în această va fi contat și serviciul pe care această critică îl va fi făcut gustului pentru literatură”, încheie ilustrul...

Nu te indigna, nici nu te îngriji, cetitorule! Nu te indigna, căci nici el nu crede în ceea ce spune. Am mai spus-o: grandomania sa nu e sinceră... Și deci nici nu te îngriji, dacă ții la dînsul: O grandomanie afectată nu e un simptom primejdios.

Pseudo-pacientul îsprăvește:

„După un serviciu făcut cetitorilor trebuie să ne gîndim și la scriitor—căruia îi făgăduiește cîteva lecții,—și ni sîrșit, iscălește: *Mihail Drago-mirescu*...

Arhiva (Aprilie 1907). D. Pascu își continuă ale sale Studii filologice

cu (XII) *Elemente grecești în limba română*. D. A. D. Xenopol își urmează ideile sale asupra războiului, sub titlul **Congresul sociologie din Londra**; iar în articolul **Neologismele făgăduiește să expue normele pentru primirea ori înlăturarea acelor cuvinte**. Apoi, în doze homeopatice, găsim urmări la articolele d-lor Atanasiu, Burada, etc., unele începute din anii trecuți.—În versurile d-nei Riria, admirăm următoarea... *neologismă*:

So urcă 'n sus un singe-aprins
Din spete fără de oblinei, (?)!
Din glezne fara de opinii...

Haz au și recenziiile semnate de d. Valeriu Hulubeiu; dar cu toată mantia răutății sale neputincioase, recenzentul nu izbutește să-și acopere urechile naivității originare.

Revista Generală a Invățămîntului (Maiu, București).—Dl. C. Banu—O anchetă într'un seminar—publică o interesantă anchetă asupra părerilor în chestiunea țărănească ale elevilor, fi de țărani, din seminarul Nifon din București. Ancheta s'a făcut prin răspunsuri scrise neiscălite, așa ca elevii, preuții de mine, să aibă toată libertatea în exprimarea părerilor lor. Din toate răspunsurile se desprinde o ură inverșunată a acestor fi de țărani împotriva orășenilor, pe care îi cred vinovați de toate nenorocirile din viața țăranului. Iată o însemnată problemă de educație.

Cultura Română (Aprilie, Iași).—d. Găvrinescu—**Actualitatea**—se ocupă cu aceeași problemă care l-a neliniștit așa de mult în numărul din Martie: **Răsealile țărănești**. D-sa declară că ultimele evenimente i-au zdruncinat convingerile despre cum înțenia echilibrată a țăranului român. Suferința morală a autorului, provocată de jignirea așa de adinea a sentimentelor sale poporaniste, a găsit o

alinare, după cum spune însuși autorul, în constatățile din urmă: participarea multor țigani și bulgari la răscoale. Atunci totul se explică; „*Firește că dela dinșii s-au molipsit și mulți români, pe care i-a luat curentul*”. Noi bănuim de mult că d. Găvănescul va găsi adevăratele cauze ale răscoalelor, pe care în luna Martie le redusese numai la *instigatori*. În privința potolirii răscoalelor, autorul protestează cu toată tăria unui om pătruns de înaltul sentiment al legalității împotriva amestecului împăciuitor al prefectilor între proprietari și țărani și împotriva manifestului regal. D-sa, ca om care nu face politică, aprobă din toată inima formula—de data asta a d-lui Carp:—*întâi represiune apoi vom aviza: „Autoritatea statului a vorbit mulțimii prin glasul imperativ al tunului. Mulțimea s-a supus; s-a rugat să fie ertată. La altă trebuia să fie redus primul act al statului*”. E clar că d. Găvănescul are vederi de om de stat. Ce păcat că nu face politică!

Școala. (Maiu, Cernăuți).—Această revistă, care a apărut un timp ca organ independent, cu No. din această lună va apărea ca organ al societății „*Reuniunea Școlară Română*”, organizație a învățătorimii pe bază națională, după cum spune d. *George Tofan*, redactorul responsabil al revistei, Articolul program—Drumul nostru—datorit d-lui *George Tofan*—lămurește cetitorilor rolul ce are de îndeplinit revista în mișcarea pedagogică și culturală din Bucovina: „Cultura vrea să propoveduească pe paginile ei această revistă, *cultură națională* pentru luminarea și întărirea poporului nostru”.—D. *Dr. Sextil Pușcariu*—Dascăl, Învățător, Înstutor—arată care e istoria, în limba română, a acestor cuvinte și încheie făcând apologia învățătorilor alți din țările subjugate cit și a celor din regatul României libere. — D. *Rotariu-Rotică*. — O

vorba a vremii nouă—arată importanța asociațiilor românești „în adunările cărora să auzim și să predicăm vorba înțeleaptă a vremii de acum”. Autorul arată rolul ce trebuie să aibă țărani în activitatea intelectualilor din Bucovina.—D. *Iancu I. Nistor* își publică introducerea la cursul său de geografie, întocmit pentru învățători. Printre contribuitorii la acest No. găsim și numele cunoscute nouă ale d-lor *Leonida Bodnarescul* și *George Codrean*. Revista conține, la urmă, o bogată revistă a revistelor românești. Numele colaboratorilor și serioșii atea redacției revistei ne arată că numărul revistelor bune românești a sporit cu una.

Revue des deux mondes. (15 Aprilie).

Jean Dornis scrie un studiu asupra lui *Gabriel d'Annunzio* ca romanțel. D'Annunzio e un italian al Renașterii care păstrează în cultul frumosului simțul preciz al realității. Admirator al formelor, absorbit de materialism, e un voluptuos. Neronismul, plăcerea cruzimii se manifestă la dînsul ca un instinct. Tendința sa către misticism se explică prin cultul pasionat al vieții. Adorator al frumuseților naturii, crescut în munții Abruzzi, pe malul mării, d'Annunzio simte totdeauna nevoie să asocieze natura emoțiilor personajelor sale și are venerația solului italian. Romanele lui nu sînt nici romantice, nici istorice, nici psihologice, ci poetice și lirice. Caracterul lor e o inspirație poetică, exprimată într'o limbă poetică. Punctul de plecare al operelor sale e realist, dar el nu e niciodată o oglindă impasibilă a vieții, căci poartă în sine un instinct liric de transfigurare, care în orice ocazie, prin magia verbului, face să apară realitatea urită mai hideasă, durerea atroce mai teribilă, cruzimea mai crudă, frumuseța mai splendidă. D'Annunzio e un poet des-

criptiv și un stilist minunat. Asupra lui au avut mai ales influența poezia latină, arta renașterii, filosofia lui Nietzsche. În opera sa elanurile de milă nu sînt decît virtuozitate. Prototip al estetiilor pasionați ai secolului al XX-lea, d'Annunzio are cultul lui Cezar Borgia și al anarhiei morale. Estetismul său e considerat cu drept cuvînt ca periculos în Italia. Din cauza tinereții și pasiunii ce respiră din opera sa, Franța gustă pe acest poet care substituie estetica moralei și simțul frumuseții simțului social.

Contele d'Haussonville scrie despre „*Proiectele de guvernămînt ale duceului de Bourgogne*”, alcătuite de acesta sub influența lui Saint Simon și Fénelon.

René Doumic analizează opera lui *Pierre Lasserre* „*Le romantisme français*”. Acesta n'a scris, după Doumic, istoria, ci patologia romantismului. Punctul său de vedere e just, fecund și mai cu samă oportun. Influența romantismului durează încă și în literatură, în viața socială și politică; în toate ordinele de realități, romantismul a introdus, după Doumic, incoherența și anarhia.

Mai sînt publicate *scrisori ale lui Taine* dintre anii 1876 și 1887 către Boutmy, Sarcey, prințul Louis Napoleon, prințesa Matilda, Havel, Dumas, Gaston Paris, A. Leroy-Beaulieu, cuprinzînd interesante aprecieri asupra marilor revoluții.

La Nouvelle Revue. (Mai 1907).

Ocupîndu-se de rolul pe care îl au asociațiunile de lucrători în mișcarea economică, și de tendințele actuale ale acestor asociațiuni în Franța, Yoseph Ribet ne dă o privire generală asupra chestiunii sindicale. Autorul constată că sindicatul se afirmă din ce în ce mai mult ca organul revendicațiilor proletariatului, dar că, din nefericire „Confederația Generală a Muncii” din Franța a apucat pe căi gre-

șite, care o vor împedeca de a da mai curînd toate roadele așteptate,—și anume că a deviat de pe terenul economic pe cel politic. Aruncînd o privire istorică asupra chestiunii în Franța, Yoseph Ribet arată că muncitorii au simțit nevoia de a se asocia încă de pe la 1840, dar că asociațiuni mai puternice de lucrători nu apar decît mai tîrziu și anume ca un fel de răspuns la asociațiile patronale. Astfel după întemeierea asociației „Uniunea națională a comerțului și industriei” de către patroni în 1859, apar în 1860 și grupări de muncitori ca: „Societatea tipografică din Paris”, „Societatea generală a pîlărierilor” etc... Dar cel mai mare impuls pentru sindicalizare îl dau teoriile lui Karl Marx, care după 1860 se răspîndesc tot mai mult în proletariat. Ca o urmare a acestor tendințe de asociațiune a apărut legea din 1884, lege a cărui raportor a fost Waldeck-Rousseau, și care a fost o lege impusă de necesitățile economice. Rezultatul acestei legi a fost că mișcarea de sindicalizare a proletariatului a tot sporit, așa că de unde în 1899, de pildă, erau 419,761 de muncitori sindicați, numărul lor a trecut astăzi de 600,000. Cu toate acestea în ultimul timp politica a adus mult rău acestei mișcări, căutînd s'o utilizeze în scopurile sale și făcînd-o să devieze de pe terenul economic. Dată fiind însemnătatea sindicalizării lucrătorilor în lupta lor pentru emanciparea economică, intrucît în cooperațiune, mutualitate, sindicalism și intervenția statului în folosul proletariatului se poate găsi soluția problemei sociale,—autorul atrage atenția conducătorilor „Confederației generale a muncii” asupra rolului pe care ea trebuie să-l aibă în mișcarea economică și asupra căilor pe care trebuie să le urmeze.

Intr'un articol intitulat *Italia și Grecia*, Raqueni comentează vizita re-

gelui Italiei la Atena, arătînd că apropierea între aceste două țări va avea de urmare împăcarea Romîniei cu Grecia. Ne miră următoarea frază din acest articol „Quoi qu'on pense à Bucarest et à Sofia, les intérêts de la Grèce sont considérables en Macédoine, bien qu'ils se trouvent en opposition avec ceux des Slaves, c'est-à-dire des Roumains et des Bulgares”. Știm că pe vremea lui Petru Maior, unii învățați străini considerau pe Romîni ca un popor slav, dar acum, la epoca aceasta, nu ne așteptăm să găsim o astfel de părere și încă la un diplomat, care pare că are pretenția de a studia obiectiv și în cunoștință, de cauză chestiunile de care se ocupă!..

Din numerele de pe Mai ale revistei cităm încă: Continuarea interesantelor descrieri ale luptelor de la Mukden de Novitsky, sfîrșitul studiului asupra condițiunilor muncii în America de Sud de Ch. Wiener, și interesantul articol în care Albert Maybon se ocupă cu Drumurile de fer chinezești.

Mercur de France (Mai 1907).

O mare parte din paginile celor două numere de pe Mai ale acestei reviste sînt ocupate cu răspunsurile la ancheta în chestiunea religioasă: „Asistăm oare la o disoluție ori la o evoluție a ideii religioase și a sentimentului religios?” începută din luna trecută. De astă dată sînt publicate răspunsurile a 48 de oameni mai mult sau mai puțin celebri, aparținînd la diferite popoare și diferite ramuri de activitate intelectuală. Aproape toate părerile sînt contra unei disoluții a sentimentului religios și pentru o evoluție a formelor, adică a bisericilor și a culturilor: René Bazin, Antonio Fogazzaro, Emile Durkheim, Camille Lemonnier, Georges Dumesnil, V. Pareto, Charles Gide, E. de Vogüé, Dr. Grassel, Camille Flammarion, Paul Adam, dintre per-

sonalitățile cele mai cunoscute în lumea cultă europeană sînt de această părere. Sînt și acum cite-va răspunsuri în care se opinează pentru dispariția religiei; astfel *Camille Saint-Saëns* spune: „Cînd toți oamenii vor avea mentalitatea unui Berthelot, religiunile vor deveni inutile. Acum zi e departe încă”; *André Niemojewski* observă în păturile culte „transformarea ideilor religioase și a sentimentului religios în idei științifico-sociale și în sentimente social-etice” și conchide că „acel care modifică ideile religioase și sentimentele religioase până într-atît că înlocuiește raporturile omului cu Dumnezeu prin raporturile omului cu natura, acela a smuls organismului religios nervul său vital, fără care religia nu va mai putea trăi”. Nu răspunde nimic literalul *Léon Bloy* și compozitorul *Humperdinck*; acest din urmă observă totuși „o disoluție notorie a spiritului religios în muzica din zilele noastre”, dar nu poate „prezice” nimic. Dau răspunsuri lapidare pictorul *Franz Stuck* (Munich) care ar dori să vadă și în Germania separația bisericii de stat, și profesorul de teologie *Wildeboer* care nu admite nici disoluție nici evoluție. Curios răspunde *Mistral* traducînd o poezie a sa în care, făcînd aluzie probabil la anticlericali, spune: „va veni reasul și cei răi—Domnul îi va supune ordinelor sale”...

Din numerele de pe Mai ale revistei aceștia mai remarcăm: un articol neterminat încă al lui R. de Gourmont: o lege de constanță intelectuală, suvenirii asupra lui *Charles Guérin* de F. Baldenne și un studiu asupra romancierului *Remy de Gourmont* de *André du Fresnois*.

Revue Historique. Mai—Iunie, 1907.

Unul din cele mai însemnate articole pentru înțelegerea vremii cînd pentru Dumnezeu și mîntuirea religi-

unii și a societății s'au săvârșit mii de crime, este acela iscălit Ch. Pfister, *Nicolas Remy și vrăjitoria în Lorena la sfârșitul secolului XVII*. În această epocă domnia o „epidemie morală” din pricina căreia catolici și protestanți vedeau pretutindeni, în fenomene firești ca și în evenimente fortuite pe Satana; din această credință au eșit „rocesele de vrăjitorie care au bintuit aproape întreaga Europă și mai mult ca în orice parte în ducatul Lorenei. Procesele din acest ducat se judecau în ultima instanță la Nancy unde timp de 15 ani a fost numai membru (1576—1591), după aceasta procuror al tribunalului Nicolas Remy. Victimele acestui judecător după mărturisirea pe care o face singur a fost în medie 900 numai în cei 15 ani de membru al tribunalului, iar numărul total cu acelea pe care le-a făcut ca procuror, sînt socolite între 2000 și 3000 dintre cari $\frac{9}{10}$ erau fără îndoială nevinovate.—Viața acestui reprezentant al părerilor sec. XVII a fost studiată într'un precedent No. al revistei (Mars—Avril 1907); acum se studiază opera lui, *Demonolatria*, prin care se poate urmări viața unei acuzate—vrăjitoare—și cu ea atîtea chestii a psihologiei vremii—dela arestarea, examinarea, chinuirea și până la moartea ei.

După arhivele rusești ale ministerului de Externe de la Moscova, Guston Cahen studiază *relațiile Rusiei cu China* și popoarele limitrofe la sfârșitul sec. XVII și în primul sfert al celui al XVIII.—Autorul încheie că pentru înțelegerea relațiilor comerciale trebuie studiată și istoria Bucavioților iar pentru raporturile diplomatice trebuie cunoscuți Turguzii, Kalmucii și Mongolii.

Annales de Géographie. (15 Mai, 1907)—Cercetările geografice în arhive de A. Demangeon. Autorul pleacă de la generalisări dogmatice: „istoricul privește fenomenele mai ales

în succesiunea lor și se silește a le așeza rațional în timp, geograful caută să noteze repartiția lor și se silește să le așeze rațional în spațiu”. Și cu ajutorul unei publicații de documente, *Collection de documents inédits sur l'histoire économique de la Révolution française*, caută să arate cât profit poate să aibă geografia din studiarea lor. Stut mai mult indicații despre evoluția economică, agricolă și industrială a Franței în sec. XVIII. Sforțarea Franței în sec. XVIII de a cuceri mult spațiu arabil prin culturi noi; formarea regiunilor industriale.—Însă acolo unde se pot întrebuița mai ales acest soi de cercetări este în geografia regională.—Nu se poate înțelege un fenomen geografic dacă pe lângă observația naturii actuale nuse adaugă și „tabloul evoluțiunii lui în trecut”.

După rapoarte italiene recente se arată mersul emigrațiunii italiene în Brasilia. În anul dispariției sclaviei 1888 (erau 104353 emigranți italieni și numărul acesta s'a menținut până la 1891, 116,537) adică până la votarea legii de emigrare pe cheltuiela statului.—Brasilia însă e încă cîmp deschis, bogat și puțin populat, iar Italia și Germania au surplusuri de populație; și de aici formarea de mari societăți cari să cumpere și să distribuie pămînturi, societăți întemeiate de Germani mai întâi și acum și de Italiani; și așa dela 1905 numărul emigranților a început să se mărească.—Colonia italiană din Brasilia să evaluează în 1904 la 1,100,000 repartizată însă foarte inegal de unde urmează și o slăbiciune aceia ce se numește *Italianita* față de *Deutschstum*.

Revue de métaphysique et de morale. (Martie) F. Challaye: Sindicalismul revoluționar. Această mișcare e considerată de autor ca o sinteză a socialismului cu anarhismul comunist, care adaugă ca ceva original

ideilor de luptă de clase și de opoziție față de stat, o a treia teză esențială, afirmarea valorii eminente a sindicatului și credința că acțiunea sindicală, în același timp reformistă și revoluționară va permite singură liberarea muncitorilor și va fi pentru realizarea acestui scop, necesară și suficientă. Analizând această mișcare, care se prezintă în operele teoreticienilor săi ca o filosofie a acțiunii, din punct de vedere psihologic și istoric, autorul crede că teoreticienii sindicalizmului au analizat bine caracterele acțiunii muncitorilor și au înțeles imensa influență pe care aceștia pot să o aibă asupra societății prin acțiunea lor directă, sindicală și cooperativă. Dar ignorând complexitatea raporturilor sociale și a intereselor naționale s'au reprezentat în mod greșit ca posibilă greva generală care le-ar putea deschide porțile societății perfecte. n'au recunoscut rolul necesar al statului, utilitatea relativă a acțiunii politice și au crezut că vor putea realiza pacea universală prin propaganda antipatriotică și antimilitaristă. În măsura în care vor reuși să grupeze în sindicatele lor un număr mai mare de muncitori, ei își vor întinde influența, vor revoluționa societatea prin acțiunea lor continuu secundă care îi va face să uite visul himeric al unei catastrofe momentane: destul de tari pentru a domina statul, ei vor utiliza acțiunea politică ca și celelalte mijloace de a reduce asuprirea și mizeria. Acțiunea educatoare va scapa sindicalizmul de abstracțiile verbale, de exagerările naive, de negațiile sterile ce micșorează valoarea și compromit eficacitatea acestei înalte doctrine, sincere și generoase.—*I. Grosjean* analizează „Opera lui Arthur Hannequin”, profesorul de istoria filosofiei și a științelor de la universitatea din Lion, decedat de curând în deplină maturitate intelectuală.—*F. de Roy* începe

un articol „Cum se pune problema lui Dumnezeu”.

Nuova Antologia, (1 Mai 1907). Savantul sociolog, profesor la universitatea din Torino, *Achille Loria*, într-un articol intitulat „Botanica revoluționară” se ocupă cu noile modificări aduse teoriei evoluției, datorite mai cu seamă cercetărilor lui Ugo de Vries, marele botanist din Amsterdam. Se știe că după teoria darwiniană, evoluția biologică se încheiește mulțumită unor variații favorabile care, fiind celor ce le posedă, un avantaj în lupta pentru traiu, și transmitându-se urmașilor prin ereditate, produc cu timpul specii nouă. De Vries nu neagă existența variațiilor individuale — favorabile ori defavorabile — dar neagă că aceste variații ar putea da naștere la specii nouă. După el, crearea unor specii nouă este datorită unor schimbări brusce și decisive, dar neprevăzute. Astfel speciile nu se formează una din alta în mod continuu; fiecare specie nouă apare deodată, din cea precedentă, fără pregătiri anterioare, fără forme intermediare. Această teorie, o numește el, teoria mutațiilor. Așa dar în locul evoluției încete, cadente, continue, care provine din neînțelegerea selecției a variațiilor favorabile, se concepe o evoluție discontinuă, o imobilitate îndelungată întreruptă brusc de revoluțiuni spasmodice. În sprijinul acestei teorii se aduce argumente concludive scoase din experiență și observație, pe care nu le putem enumera aici și în același timp multe lucruri care după concepția darwiniană erau neînțelese, devin acum foarte ușor de explicat, precum absența speciilor intermediare și periodicitatea cu care se manifestă formațiunea speciilor nouă. În sfârșit această teorie se potrivește și cu timpul, relativ mai scurt, pe care l'a parcurs până acuma evoluția organică pe pământ (24 mili-

eane de ani după Lord Kelvin), căci după teoria darwinistă, ar fi fost nevoie pentru producerea tuturor speciilor care trăesc astăzi pe pământ, de un period de cel puțin două miliarde și jumătate de ani. Dar care-i cauza acestor apariții brusce de specii nouă? La aceasta De Vries nu răspunde și aceasta e cea mai mare lacună în teoria sa. Importanța aceste teorii, zice Loria, stă în aceea că face să dispară deosebirea ce există până acum în modul de a concepe evoluția biologică față de evoluția astronomică și cea geologică, și în acelaș timp, această teorie este un argument puternic de a concepe în acelaș mod și forma supremă a evoluției, evoluția superorganica sau socială, care nu mai poate fi considerată ca o ascensiune lentă spre forme din ce în ce mai complexe, ci ca o serie de perioade îndelungate, în aparență imutabile, întrerupte deodată de o revoluție radicală, din care va eși după svîrcoliri tumultuoase o organizație socială superioară.

Rivista d'Italia (Mai 1907). *A. Iaccarino* „Adevărul asupra Rusiei”. Autorul, după cum ne spune, a vizitat în ultimii ani, de cinci ori, Rusia și încredințându-se că nimeni în Europa n'are o idee justă despre adevărata stare de lucruri din imperiul Țarilor, își propune, în acest articol — un rezumat al unei lucrări întinse ce pregătește — să facă cunoscut adevărul asupra împrejurărilor lăuntrice din Rusia. Nu vom rezuma părerile autorului, care se par a fi prea puțin obiective, ci vom relata numai câteva date statistice privitoare la populația imperiului răsesc. Creșterea populației acestui imperiu este excepțională: în 1700 număra 12 milioane de locuitori, un secol mai târziu avea deja 38 mil. și în 1900 întrecia cifra de 130 milioane.

Acum populația crește în măsură de 1.55 la sută și excedentul născuți-

lor asupra morților e de 2 mil. pe an, astfel că se calculează că în decursul acestui veac, supușii ruși vor ajunge cifra de 500 milioane. Ultimul recensământ s'a făcut în 1897 sub direcția senatorului N. Troinitsky, dar rezultatele s-au publicat abia în 1905. După acest recensământ, care n'a cuprins și Finlanda, cu vr'o 3 mil. de loc., populația din imperiu atinge cifra de 125,680,682 suflete: 65,512,698 bărbați și 63,167,984 femei. După regiuni populația e astfel repartizată: a) 50 gub. din Rusia europeană: 93,942,864 suflete; b) 10 gubernii din Polonia: 9,402,523; c) 11 provincii din Caucazia: 9,239,304; d) 9 gubernii din Siberia: 5,758,822; e) 9 teritorii din Asia centrală: 7,746,718. — Străinii din Rusia ating cifra de 700,000, cei mai numeroși Germanii: 158,103; cei mai puțin numeroși Italiani: 5000.

Analfați: 99,070,435 (78,8%), alfabeți: 26,569,585 (21.1%); din acești din urmă: 183,777 pers. au instrucție superioară, iar 1,245,366 instrucție medie, peînd restul numai instrucția elementară. După clase sociale, se repartizază: 96,836,618 țărani, 13,386,292 micî burghezi; 1,850,265 nobili; 281,179 negustori; 588,917 cler; 2,928,842 cazaci. După religie: 86,123,694 ortodoxi; 2,201,596 ort. disidenți; 11,467,994 catolici; 13,906,972 musulmani; 5,215,865 israeliți; 3,572,653 luterani; 1,179,241 armeni gregoriani. Din punct de vedere etnic: 66% de origină rusă, 7% polonă, 4% lituană, 5% finică, 4% israelită, 5% orientală (turcă, tatară, Kirghisă etc.). La aceștia se adaugă 1 mil. germani, 850,000 romini, 400,000 svedezi.

Deutsche Bundeschau — *Fr. Paulsen*, *Părinți și fi.* Sub titlul acesta al cunoscutului roman a lui Turgenieff, analizează marele filosof dela Berlin, raporturile din timpurile de față, dintre cele două generații — bătrini și tineri, în Germania. Unui

observator atent, zice Paulsen, i s-ar părea că niciodată în Germania n-a fost o încordare mai mare, mai multă nelățălegere între fii și părinți ca în timpurile actuale; un semn al acestei stări este literatura în care acum, mai mult decât ori cind, se găsesse tratate astfel de subiecte — cu părtinire, se-nțelege pentru tineri. Și totuși dacă privești în viața reală, nu în cea a cărților, acuzațiile aduse generației mai bătrine se par curioase: pretutindenea în viață se observă, tocmai din potrivă, o imblăzire a disciplinei, o mult mai mare libertate lăsată tinerilor, decât înainte; se pare chiar, că mai mult drept ar avea cei bătrini să se plîngă de cei tineri. Care e dar, pricina, care face pe tînăra generație să suporte mai greu, o disciplină mai blîndă? Pricina principală, este, slăbirea, pe toate terenurile vieții, a vechilor raporturi de autoritate, care a avut loc în timpurile din urmă, fără să se fi stabilit în moravurile societății forme noi pentru o liberă și autonomă conducere în viața. Aceasta se vede mai lămurit pe terenul vieții religioase: un curent individualist-revoluționar și ante-autoritar stăpîneste. Altfel e lucrul în Anglia și America, unde alipirea de o comunitate religioasă este absolut liberă și nesilită. Tot așa se-ntimplă și pe terenul vieții sociale și de stat: respectul de autoritate a dispărut și s-a ivit în locu-i critica fără nici o cruțare. Iarăși altmintrelea e în Anglia și America, fiindcă acolo statul represintă voința poporului. Tot așa e lucrul în școală și familie. Cine citește, zice Paulsen „Viața Gabrielei v. Bülow“, fiica lui W. v. Humboldt, poate să vadă evoluția ce a avut loc în raporturile dintre părinți și fii, cind scrisorile schimbate în decurs de trei generații. Dar literatura pedagogică actuală! Ellen Key, a cărui carte — „Veacul copilului“ — s-a vîndut în cîtiva ani în 22000 de exemplare, în-

cepo cu un capitol intitulat „Dreptul copilului de a-și alege părinții“ și în locul vechiului principiu că copiii trebuie să fie recunoscători părinților, fiindcă au primit dela ei viața, proclamă altul nou: „în cele mai multe cazuri părinții ar trebui să se roage de ertare la copiii lor, fiindcă i-au adus pe lume“. Și cam tot așa ceva învață tinerimea și din cărțile lui L. Gurliitt. Și pe lingă acestea se adaugă și altă împrejurare: mai înainte, la 17 ani, tînărul intra în Universitate, și la 20 termina și intra în viață; acum și până la 25 de ani e tot student și dependent de părinți și jugul, ori cît de ușor, e mai greu de suportat la o vîrstă mai înaintată. Această stare de lucruri însă, conchide Paulsen, va trece; cind spiritul revoluționar va dispărea odată cu așezarea definitivă a formelor de viață în stat, biserică și societate; cind alcaturile vieții publice vor fi astfel formate, încît vor fi sintțite ca bazate pe propria lor voință autonomă, atunci și tinerimea își va regăsi raporturile normale și naturale față de autorități.

Deutsche Revue. (Mai 1907).

Rudolf Graf Waldburg, Tulburările agrare și ministerul Sturdza în România. „România este țara clasică a tulburărilor agrare“ zice autorul. Apoi, vorbind despre ultima revoltă, se 'ntreabă care a putut fi pricina acestei deslănțuirii de furie, dat fiind că „țăranul român e din natură, blînd, flegmatic, depărtat de violențe, inteligent deși incult și cu totul lipsit de pretenții“. Această pricină, o găsește, cu dreptate, în condițiile proprietății pămîntului din țara noastră. Aproape tot pămîntul cultivabil, zice el, este în mina marilor proprietari și aceștia mai niciodată nu-l exploatează singuri ci îl arendează celor care oferă mai mult. Țăranul deci trebuie să muncească pentru arendaș, care trebuie să-și scoată și un ciștig pe lingă

marea arendă ce plătește. Plata muncii se face cele mai adesea acorind și țaranului o bucată de pământ, care în ani buni poate să-i producă popușoiul necesar pentru hrană, dar care în ani răi, îl lasă în voia foamei. În privința arendașilor evrei, autorul crede că nu sînt mai răi față de țărani decît cei creștini, probă revoltele din Muntenia. Amintind re. vremele pe care le-a anunțat guvernul liberal, zice că sînt de natură de a lecu multe rele și mai ales își pune mari speranțe în casa rurală. Terminînd, aduce laude d-lui Sturdza „care dispune de o mare energie și o colosală pulere de muncă” și d-lui Ionel Brăteanu „cea mai pregnantă figură și cel mai capabil cap” din noul minister, și-și exprimă credința că „tinăra stea a Romîniei va învinge și această criză, și statul, care cu drept a trecut pînă acum ca cel mai european și mai înaintat dintre țările balcanice, are înaintea sa, cu toate groutățile, un viitor fericit”.

Sozialistische Monats-Hefte. (Mai 1907) *Iohanus Heiden* într'un articol cu titlul „Încă un cuvînt despre alegerile parlamentare” examinează atitudinea partidului social democrat față de legile socialpolitice. Se spune, zice el, de cătră unii că mișurarea numărului mandatelor în parlament, n'ar fi o pierdere, ci o probă de apropiere mai rîpede de țintă, căci arată gradul și ascuțimea criticei pe care socialiștii o fac formelor sociale, economice și politice. O asemenea explicare, zice Heiden, poate să mulțumească numai pe aceia care concep partidul socialist, ca un partid de protestare. Dar aceasta e fals. Partidul socialist trebuie să fie un partid parlamentar și rolul său nu trebuie să consistă numai în critică, ci și în muncă pozitivă, prin aducerea în ființă a legi folositoare muncitorimii. Aceasta e chiar ceea ce interesează mult pe cei ce-i dau votul, nu discuțiile teoretice.

Din acest punct de vedere, a fost o greșală faptul că socialiștii au votat în parlament în contra legilor socialpolitice, mai ales cum e legea de asigurare. Fără îndoială, legile așa cum se prezintă, nu pot mulțumi toate interesele lucrătorilor, dar pentru acest motiv, socialiștii nu trebuie să se mîrginească numai la a zice *Nu*, ci trebuie să căute să scoată cit mai multe avantaje posibile deocamdată, pentru majoritatea muncitorilor. O asemenea politică cere, se-nțelege, încheierea a diferite pacturi cu alte partide, căci nu poate fi vorba de complectă înfrîngere a adversarului, ci numai de un rezultat provizoriu, potrivit și acceptabil.

Contemporary Review (Mai London).

Dr. J. A. Spender—Guvernul și Problemele sa'e—prevede aminarea, pentru acest an, a rezolvirii chestiunii Camerei Lorzilor. Guvernul are alte proiecte de legi, care cer urgența și nu poate provoca Camera Lorzilor înainte ca aceste proiecte să fie transformate în legi tocmai trecînd prin această Cameră. E chestie de tact. Înainte de a se mîrgini prerogativele Camerei Lorzilor, Guvernul trebuie să treacă prin Parlament legea instrucției, legea reorganizării armatei, legea administrativă pentru Irlanda și alte citeva, mai puțin importante, dar care cer o grabnică aplicare.

De aceea pentru anul acesta, de sigur, va fi armistițiu între Guvern și Camera Lorzilor. Dar, această aminare nu trebuie să facă impresia că Guvernul nu e hotărît să lupte împotriva reacționarizmului Camerei Lorzilor, și că nu are deja fixat un plan al acestei lupte, care să-i asigure victoria. Guvernul nu trebuie să se arate că-i este frică de criza ce va izbucni, ori că, în caz eventual, n'ar avea toată încrederea în un nou apel cătră țară: Liberalii trebuie să arate, prin pro-

granul lor de guvernământ, că sînt stăpîni complect pe situație: pot să amîne criza pînă cînd vor, și pot s'o provoace cînd vor, fără să se teamă de opoziția d-lui Balfour. Dacă Liberalii vor avea tact, vor avea de sigur sprijinul clasei muncitorilor fără să piardă contactul cu clasa mijlocie.

Dr. Havelock Ellis—Poporul Spaniol—ne dă un studiu istoric și sociologic asupra poporului spaniol care a intîrziat pe drumul civilizației moderne. Spania formează veriga de uniune între Europa și Africa după cum Rusia și poporul rus reprezintă trecerea dela civilizația asiatică la cea europeană. Spaniolul are o atitudine în viață caracteristică popoarelor primitive: iubirea de formalism și ceremonial, care se întinde asupra tuturor manifestărilor de viață la spanioli poleind încultura fondului.

North American Review (April New-York).—*Dr. Willard French*—Japonia de Mîine—e un reprezentant al acelor care susțin că dezvoltarea Japoniei prepară o ciocnire de nelăturat cu Statele Unite. În alt No. al revistei un adversar al d-lui *Willard French* susține tocmai părerea contrară: interesele Japoniei și ale Statelor Unite sînt și vor rămînea totdeauna armonice. *Dr. Willard French* prevede că în viitor Pacificul va fi scena unde se vor desfășura luptele marilor interese comerciale ale lumii.

Pe coastele Pacificului trăește o populație mult mai numeroasă decît a Europei întregi. Astăzi comerțul de pe Pacific se urea la trei miliarde de dolari pe an, la care suma Statele Unite

participă numai cu șapte sute milioane; în schimb Japonia cîștigă din ce în ce mai mult teren în mișcarea comerțului din Oceanul Pacific. Din atitudinea și activitatea Japoniei oricine poate trage concluzia că ea doarește să ajungă stăpîină în Pacific; iar inerția Statelor Unite, dacă ea va continua, o va ajuta ca dorința ei să fie foarte curînd îndeplinită. Autorul atrage atenția Statelor Unite asupra creșterii puterii armate și navale ale Japoniei și cere pregătirea din vreme a guvernului spre a nu fi surprins. Și, dacă împrejurările cer un război între Japonia și Statele Unite, atunci acel război să fie provocat de statul american înainte de deschiderea canalului Panama.

Dr. W. H. Mallock—O Examinare Critică a Socialismului—începe expunerea doctrinelor socialiste ale diferiților șefi de școală și examinează, amănunțit, teoria lui *Karl Marx* pentru care autorul, se vede, n'are deloc simpatii, dar nici destulă obiectivitate în enunțarea și critica ei.

Review of Reviews (April, London).

Dr. W. T. Stead, ferventul apărător al păcii universale, foarte cunoscut în Europa pentru largile sale idei umanitare, scrie un articol cu detalii amănunțite asupra unui pelerinaj internațional, ca o demonstrație în favoarea păcii. Locul de onoare în organizarea acestui pelerinaj se dă Americii, ca un omagiu adus Președintelui Roosevelt pentru rolul pacificator ce l'a avut pînă acum.

Mișcarea intelectuală în străinătate

FILOSOFIE

Harald Höffding, *Histoire de la philosophie moderne*, tome II, trad. de l'allemand par P. Bordier. Alcan, Paris.

Imbrățișază manifestările cugetării speculative din secolii XVIII și XIX în Germania, Franța și Anglia.

Dr. Paul Sollier, *Essai critique et théorique sur l'Association en psychologie*, F. Alcan, 250.

Autorul lărgeste chestiunea asociațiunii, pe care unii o restring numai la idei, întinzînd-o și la imagini, reprezentații, mișcări, sentimente și în genere la toate stările afective și conestezice.

Adolf Padovan. *Che cosa è il genio*. Milano. Hoepli 1907.

Autorul susține, în contra lui Lombroso, că geniul este „o stare fiziologică de o excepțional de aleasă sensibilitate nervoasă”.

Benedetto Croce. *Ciò che è vivo e ciò che è morto della filosofia di Hegel*; con un saggio di bibliografia hegeliana. Bari, Laterza 1907. O expunere, și în acelaș timp și o critică, a sistemului filosofic al lui Hegel.

Prof. Dr. Weinstein. *Die philosophischen Grundlagen der Wissenschaften. Vorlesungen, gehalten an der Universität Berlin*. Leipzig u. Berlin. B. G. Teubner 1906.

Cartea are scopul de a lămuri pe studenți asupra unor chestii care au o mare însemnătate pentru pătrunderea mai adîncă în natura lucrurilor și valoarea științelor.

Max Müller, *Leben und Religion*. Stuttgart, Max Kiemann.

O bogată colecție de aforisme (în care se oglîndește personalitatea ma-

relii filolog) estrasă din diferite opere, scrisori și însemnări ale sale.

ISTORIE

Marcel Thibaut. *La Jeunesse de Louis XI (1423—1455)*. Perrin, Paris.

Un studiu bine documentat și plin de amănunte interesante asupra tinereții lui Ludovic XI. a cărnă personalitate este bine scoasă în relief.

Camille Peiletan, *Victor Hugo homme politique*, Ollendorff, Paris.

Autorul găsește prilej să dea o expunere bună a mișcării partidelor dela reacțiunea încercată de către Carol X. până la 1825.

Max Imnich. *Geschichte des Europäischen Staatensystems von 1656 bis 1789*. München und Berlin. R. Oldenbourg.

Face parte din colecția de istorie medievală și modernă, de sub direcția lui Below și Meinecke.

Anton Eitel. *Der Kirchenstaat unter Klemens V*. Berlin, Rolfschild 1907.

Istoria statelor papale în anii care au precedat transferarea papalului la Avignon și în primii ani ai așa numitei captivități babilonice.

Georg Steinhäuser, *Germanische Kultur in der Urzeit*. Leipzig, Teubner. 1907.

Un volumaș din colecția „Aus Natur und Geisteswelt,” în care marele cunoscător al istoriei culturii germane, dă un tablou rezumat al celor mai vechi timpuri ale poporului german.

*****Ignis Aeternus**. *Pio X e la Corte Pontificia*. Milano. Fratelli Treves 1907.

O povestire, presărata cu anecdote, a vieții din Vatican. Ușimile zile ale lui Leon XIII: istoria coaclavului care a făcut pe cardinalul Sarto, papă; di-

facultățile primilor ani de pontificat ai lui Piu X; viața sa intimă. Ultimul capitol e dedicat sportului în Vatican și întretesut cu anecdote asupra papei și cardinalilor.

CRITICA. STUDII LITERARE.

Eugène Longevin, José-Maria de Hérédia. *Extrait du „Correspondant“.*

Un studiu asupra marelui autor al poeziilor „Les Trophées“.

Georges Lafaye. *Les Métamorphoses d'Ovide et leurs modèles grecs.* Bibl. de la Faculté des lettres. Alcan. Paris.

Autorul arată toate influențele pe care poetul latin le-a suferit în opera sa de la scriitorii greci și latini dinaintea sa

Emile Zola *Correspondance. Lettres de jeunesse.* Fasquelle. Paris.

Prima parte a bogatei sale corespondență; sînt scrisori din tinereță, interesante pentru studiarea temperamentului autorului lor.

SOCIOLOGIE. STUDII SOCIALE.

E. Waxweiler. *Esquisse d'une Sociologie.* Travaux de l'Institut Solvay. Bruxelles, Misch et Thron.

E oarecum un program al cercetărilor întreprinse în sociologie de către institutul Solvay. Se studiază izvoarele și metodele acestei discipline.

David Stairs, *La Femme anglaise et son évolution psychique.* Maloine, 1907.

O scriere concepută în spiritul cel nou al sociologiei moderne: radierea psihică, mediul, servește pentru a explica evoluția femeii engleze. Autorul arată însemnătatea socială a trei femei: Harriett Martineau, G. Elliot și F. P. Cobbe.

G. Tarde, *La Morale sexuelle.* Roy-Masson.

Considerațiuni interesante asupra chestiunii sexuale și a rolului ei în

societate,—din punct de vedere al căsătoriei și familiei.

Zino Zini. *Giustizia.* Fratelli Bocca editori. Torino 1907.

Autorul studiază formarea concepției de justiție și influența acestei idei în istoria omenirii. Volumul cuprinde șase părți: Realul și Idealul; Justiția ca idee și emoție; Fructele muncii și distribuția lor conform justiției; Libertate și egalitate; Analiza meritului; Pedepsa reparatoare.

LITERATURĂ

Henri de Régnier, *La Peur de l'Amour.* „Mercure de France“, 3-50
Istoria luptelor sufletesti ale unui tânăr căruia tatăl sau, trădat, i-a însuflat o mare temere pentru iubire,—și care, căzînd în cele din urmă în această luptă contra iubirii, moare într'un duel cu barbatul femeii iubite:.

Gabriel Trarieux. *Elie Greuze.* Fasquelle, 3-50.

Un roman în care autorul, unul dintre luptătorii cei mai activi în „Afacerea Dreyfus“, utilizează unele din elementele acestei afaceri.

Roberto Bracco. *Teatro.* vol. II. Sandron, Palermo, 1907.

Conține drama într'un act *Maschere*, comedia în trei acte *Infedele* și drama în patru acte *il Trionfo*, aldo cunoscutului dramaturg italian.

ARHEOLOGIE. CĂLĂTORII.

René Schneider. *Rome.* Hachette, 3-50.

Nu e propriu zis o carte de călătorii: autorul a căutat să determine oarecum fizionomia complexă a Romei prin istorie și opere.—„Roma eternă“

Eugène Aubin, *Le Maroc d'aujourd'hui.* Armand Colin, 5 fr.

Povestirea unei explorări făcute, prin 1902 și 1903. Amănunte asupra evenimentelor, a civilizației Maurilor și a întreprinderilor lui Bouhamara.—

Compilator

Bibliografie

(Asupra unora din cărțile de mai jos vom reveni la recenzii).

- Alex. Lăpădatu.** *O nouă narațiune a luptelor dintre Movilești.* București, 1907. Institut. de Arte Grafice „Carol Göbl”.
- Alex. Lăpădatu.** *O nouă publicație de documente Slavo-Române.* București, 1907. Institut. de Arte Grafice „Carol Göbl”.
- Oscar Wilde.** *Salomea.* Traducere de Z. Bârsan. București 1907. Editura librăriei Alcalay. Prețul 30 bani.
- Parteniu Cosma.** *Răscoala țărănească în România.* Sibiu, 1907. Tiparul Tipografi i Arhidiecezane.
- Duiliu Zamfirescu.** *Tânase Scatiu.* Roman. București 1907. Editura librăriei Leon Alcalay. Prețul 60 bani.
- Const. Giurescu și N. Dobrescu.** *Documente și Regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu.* Carol Göbl. București, 1907.
- G. Aslan.** *Educația prin sine însuși.* Bururești, 1907. 4 fascicole a 30 bani.
- Nicolae Titulescu.** *Problema responsabilității Juridice a Statului și a Comunelor cu privire la Utlimele răscoale țărănești.* București, 1907. Tipografia „Gutenberg”. Prețul 1 leu 25 bani.
- I. Corbu.** *Nouă teorie cosmogonică.* Ediția a doua întregită. Eistrița, Tip. G. Matheiu, 1907. De vânzare la M. Onișor în Năsăud și la autor în Bistrița. Prețul 1 leu 50 bani.
- D. Russo.** *Studii Bizantino-romine.* București. Tip. Gutemberg 1907.
- Sylvia de P. Calypso.** roman de moravuri contemporane din România. București. Noua Tip. Profesională, 1907. Prețul 1 leu.
- Const. Tanovicanu.** *Reflexiuni asupra situațiunii învățămîntului nostru secundar.* București, Stabil. Grafic „Universala”. Prețul 30 bani.
- M. Lermontov.** *Demoul,* traducere de I. R. Rădulescu. Ed. „Vieții Rominești”. Iasi, 1907. Prețul 1 leu.
- Plutare.** *Viața lui Pericle,* tradusă din grecește și însoțită de o notiță asupra autorului de N. Bănescu, București, Sococ 1907. Prețul 1 leu.
- Dare de sană a consiliului de administrație către adunarea generală dela 8 Aprilie 1907.* Anul al III-lea, Galați, tip. „Buciumul Romii”, P. P. Stănescu, 1907.
- Victor Hugo.** *Regele Petrece,* traducere în versuri de Ludovic Daug, București, Biblioteca pentru toți, Alcalay, 1907, prețul 60 bani.
- Camille Flammarion.** *O călătorie în cer,* traducere de Iosif Nadejde, București, Biblioteca p. toți, Alcalay, 1907, prețul 30 bani.
- Prof. Dr. G. Proca și Gh. T. Kirilenco.** *Cercetări asupra hranei țaranului* în Buletinul Societății de Științi din București-România. București, Imprimeria Statului, 1907, 1 broșură de 47 pg.
- Mihail Sadoveanu.** *La noi, în Viișoara...*, Bu-urești, Minerva, 1907, prețul 2 lei.
- P. Kropotkin.** *Cătră tineri,* București, Biblioteca „Revistei Ideei”, o broșură de 30 pg.
- Eremia T. Iliescu.** *Raport general asupra serviciului sanitar,* Iasi, Dacia 1907, 1 vol. de 100 pg.
- ” *Asigurarea vitelor,* Iasi, Dacia 1907, o broșură de 18 pg., prețul 50 bani.
- ” *Lăptăriile și necesitatea controlului laptelui,* Iasi, Dacia, 1907, o broșură de 7 pg.
- St. Antim.** *Studii Sociologice,* București. 1907. Prețul 3 lei.
- Ioan Beteui.** *Casa din Muscel.* Cimpulung, 1907. Prețul 1 leu 50 bani.
- ” ” *Răsplata Armatei,* București, 1907.